

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖУРНАЛ
З БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК**

2022 Випуск 9

**UKRAINIAN JOURNAL ON LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Новацька, докторка історичних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Заступник головного редактора

Надія Бачинська, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Відповідальний секретар

Галина Салата, докторка історичних наук, доцентка, Київський університет культури, Київ, Україна

Члени редакційної колегії

Валентина Бездрабко, докторка історичних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Андрій Білоцицький, доктор технічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Майя Войцеховська, докторка наук в галузі бібліології та інформології, професорка, Університет Гданська, Гданськ, Польща

Генрік Голлендер, доктор гуманітарних наук, Асоціація EBIV, Варшава, Польща

Ірина Давидова, докторка наук із соціальних комунікацій, професорка, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Оксана Збанацька, докторка наук з соціальних комунікацій, доцентка Київський університет культури, Київ, Україна

Олена Каракоз, кандидатка історичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв Київ, Україна

Ірене Лопатовська, докторка філософії в галузі інформаційних наук, доцентка, Інститут Пратта, Нью-Йорк, США

Оксана Матвієнко, докторка педагогічних наук, професорка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Людмила Прокопенко, кандидатка культурології, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Зоряна Свердлик, кандидатка історичних наук, доцентка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Микола Сенченко, доктор технічних наук, професор, Книжкова палата України імені Івана Федорова, Київ, Україна

Олег Сербін, доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Алла Соляник, докторка педагогічних наук, професорка, Харківська державна академія культури, Харків, Україна

Марія Хейг, докторка філософії в галузі інформаційної науки і технології, доцентка, Університет Вісконсін-Мілуокі, Мілуокі, США

Editorial board

Editor-in-chief

Tetiana Novalska, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Deputy Editor-in-Chief

Nadiia Bachynska, PhD in Education, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Executive Editor

Halyna Salata, DSc in History, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Members of the Editorial Board

Valentyna Bezdrabko, DSc in History, Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Andrii Biloshchytyskyi, DSc in Technical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Maja Wojciechowska, DSc in Bibliology and Information Science, Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland

Henryk Hollender, PhD in Humanities, EBIB Association, Warsaw, Poland

Iryna Davydova, DSc in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Oksana Zbanatska, DSc in Social Communications, Associate Professor, Kyiv University of Culture, Kyiv, Ukraine

Olena Karakoz, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts Kyiv, Ukraine

Irene Lopatovska, PhD in Information Sciences, Associate Professor, Pratt Institute, New York, USA

Oksana Matviienko, DSc in Education, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Liudmyla Prokopenko, PhD in Cultural Studies, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Zoriana Sverdyk, PhD in History, Associate Professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Mykola Senchenko, DSc in Technical Sciences, Professor, Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Oleh Serbin, DSc in Social Communications, Senior Researcher, Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Alla Solianyk, DSc in Education, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

Maria Haigh, PhD in Information Science and Technology, Associate Professor, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee, USA

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS

**Український журнал
з бібліотекознавства
та інформаційних наук**

Науковий журнал

**Ukrainian Journal on Library
and Information Science**

Scientific Journal

Засновано у 2018 р.
Founded in 2018

**Випуск 9
ISSUE 9**

КИЇВ
ВИДАВНИЧИЙ ЦЕНТР КНУКІМ
KYIV
KNUKIM PUBLISHING
2022

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
відповідно до наказу МОН України від 17.03.2020 року № 409
за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

*Затверджено до друку та опублікування в мережі Інтернет Вченою радою
Київського національного університету культури і мистецтв
(протокол №15 від 30.05.2022 р.)*

Відповідальний редактор
Т. Новальська

Літературний редактор
К. Спрозіс

Редактор-перекладач
англійського тексту
Д. Фугалевич

Бібліографічний редактор
Г. Стещенко

УДК 02(477)(06)

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук / ред-кол.: Т. Новальська (голов. ред.), Н. Бачинська, В. Бездрабко [та ін.] ; відп. ред. Т. Новальська ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2022. – Вип. 9. – 178 с.

У випуску представлено публікації, в яких систематизовано та узагальнено знання про операційну аналітику, розкрито зарубіжний досвід забезпечення захисту конфіденційної інформації, розглянуто актуальні питання цифрового кураторства як соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця, визначено представництво публічних бібліотек України у медійному просторі, обґрунтовано цифрову компетентність бібліотечного фахівця як чинника діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації, окреслено аксіологічні орієнтири функціонування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки, виявлено інформаційні технології в діяльності провідних бібліотек світу та їх використання за умов сучасних комунікацій.

Авторами схарактеризовано роботу наукової бібліотеки КНУКіМ щодо визначення публікаційної активності науково-педагогічних працівників, розглянуто напрями діяльності бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти, визначено особливості когнітивної та організаційної складових польської моделі вищої бібліотечно-інформаційної освіти, обґрунтовано функції і компетентності інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у конвергентних професійних практиках, розкрито ефективні мережеві засоби архівної інтернет-комунікації через призму акаунтів у соціальних мережах, проаналізовано провідні тенденції у роботі українських інформаційних центрів на основі аналізу контенту вебсайтів, здійснено ретроспективний аналіз коміксу як об'єкт дослідження українських і зарубіжних науковців.

Видання орієнтоване на широке коло працівників бібліотечно-інформаційної сфери, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, усіх, хто досліджує теоретико-прикладні аспекти у сфері соціальних комунікацій та інформаційно-комунікаційних технологій.

Адреса редакційної колегії: КНУКіМ, м. Київ, вул. Чигоріна, 14, каб. 75
тел.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ No 23138-12978 Р від 08.02.2018 р.

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Київський національний університет
культури і мистецтв, 2022
© Автори статей, 2022

The Journal is included in the category "B" of the list of scientific professional editions of Ukraine in the field of study: 029 – Information, Library and Archives Management by Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 17 March 2020 № 409.

*Approved for publication and publication on the Internet by
the Academic Council of Kyiv National University of Culture and Arts
(Minutes of Meeting No. 15 from 30.05.2022)*

Responsible editor
T. Novalska

Literary editor
K. Sprogis

English text editor
D. Fugalevych

Bibliographic editor
H. Steshenko

UDC 02(477)(06)

Ukrainian Journal on Library and Information Sciences / edit.: T. Novalska (Ed.-in-chief), N. Bachynska, V. Bezdrabko [and other] ; Resp. ed. T. Novalska ; Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National University of Culture and Arts. – Kyiv : Publishing Centre KNUCA, 2022. – Iss. 9. – 178 p.

The issue presents publications that systematise and generalise knowledge on operational analytics, inform about the foreign experience in ensuring the protection of confidential information, consider topical issues of digital tutoring as a social and educational activity of librarians, and determine the representation of Ukrainian public libraries in the media space, substantiate the digital competence of librarians as a factor under digital transformation, provide axiological guidelines for the functioning of the innovative media space of a modern library, identifies information technology in the world's top libraries' work and their use in modern communications.

The authors have described the work of the Scientific Library of Kyiv National University of Culture and Arts to determine the publications of scientific and pedagogical staff, considered the activities of libraries of professional (vocational and technical) education institutions, identified the features of the cognitive and organisational components of the Polish model of higher library and information education, substantiated the functions and competencies of an internet marketer in the Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies" in convergent professional practices, revealed effective network means of archival internet communication through the prism of accounts in social networks, analysed the leading trends in the work of Ukrainian information centres based on websites content and carried out a retrospective analysis of the comic book as an object of research by Ukrainian and foreign scientists.

The publication is aimed at a wide range of the library and information sector staff, scientists, teachers of higher educational institutions, Doctoral students, PhD students, Master's students, and all those who study theoretical and applied aspects in the field of Social Communications and information and communication technology.

Address of editorial board: KNUCA, Kyiv, 14 Chyhorina St., off. 75
tel.: +38(067)1855242, e-mail: ibas.knukim@gmail.com

Certificate of state registration of printed mass media:
KB No 23138-12978 P from 08.02.2018

ISSN 2616-7654 (Print)
ISSN 2617-8427 (Online)

© Kyiv National University
of Culture and Arts, 2022
© Authors of articles, 2022

ЗМІСТ

CONTENTS

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ : ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ

INFORMATION TECHNOLOGY: PRACTICE AND PROSPECTS

<i>Володимир Варенко</i>
ОПЕРАЦІЙНА (ОНЛАЙНОВА)
АНАЛІТИКА: НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА МОЖЛИВОСТІ	10	<i>Volodymyr Varenko</i>
OPERATIONAL (ONLINE) ANALYTICS:
NEW TECHNOLOGIES
AND OPPORTUNITIES
<i>Марина Цілина</i>
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ
КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	22	<i>Maryna Tsilyna</i>
FOREIGN EXPERIENCE AND PRACTICE
OF ENSURING THE CONFIDENTIALITY
OF INFORMATION AND CREATING
SECURE CONDITIONS FOR THE
FUNCTIONING OF DOCUMENTS

БІБЛІОТЕКА У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

LIBRARY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

<i>Оксана Матвієнко, Михайло Цивін</i>
ЦИФРОВЕ КУРАТОРСТВО ЯК
СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ
БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ	34	<i>Oksana Matvienko, Mykhailo Tsyvin</i>
DIGITAL MENTORING AS A SOCIAL
AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF A
LIBRARIAN
<i>Станіслав Денбновецький</i>
ПРЕДСТАВНИЦТВО ПУБЛІЧНИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ	47	<i>Stanislav Denbnovetskyi</i>
PLACE OF PUBLIC LIBRARIES
OF UKRAINE IN THE MODERN
INFORMATION SPACE
<i>Марина Толмач</i>
ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ
ЯК ЧИННИК ДІЯЛЬНОСТІ
БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ	57	<i>Maryna Tolmach</i>
DIGITAL COMPETENCE
OF LIBRARIANS AS A FACTOR
OF LIBRARY ACTIVITY
IN THE CONTEXT OF DIGITAL
TRANSFORMATION
<i>Світлана Хрущ</i>
ІННОВАЦІЙНИЙ МЕДІАПРОСТІР
СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ:
АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ	70	<i>Svitlana Khrushch</i>
INNOVATIVE MEDIA SPACE
OF THE MODERN LIBRARY:
AXIOLOGICAL GUIDELINES
OF FUNCTIONING

БІБЛІОТЕЧНА ПРАКТИКА: ІНФОРМАЦІЙНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ
LIBRARY PRACTICE: INFORMATION AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS

<i>Ірина Бородай, Людмила Татарчук,
Тетяна Підгайна</i>	<i>Iryna Borodai, Lyudmila Tatarchuk,
Tetiana Pidhaina</i>
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕК
СВІТУ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ЗА
УМОВ СУЧАСНИХ КОМУНІКАЦІЙ	80
INFORMATION TECHNOLOGY IN
ACTIVITIES OF THE WORLD'S LEADING
LIBRARIES AND THEIR USE UNDER
MODERN COMMUNICATIONS
<i>Юрій Горбань, Юлія Кулиш, Анна Рыбка</i>	<i>Yurii Horban, Yuliia Kulish, Anna Rybka</i>
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ В СИСТЕМІ
НАУКОМЕТРИЧНОЇ ОЦІНКИ
ПУБЛІКАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ	92
KYIV NATIONAL UNIVERSITY
OF CULTURE AND ARTS SCIENTIFIC
LIBRARY IN THE SYSTEM
OF PUBLICATIONS' SCIENTOMETRIC
ASSESSMENT
<i>Віктор Паржницький, Олександр Савенко</i>	<i>Victor Parzhnysk, Oleksandr Savenko</i>
ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК
ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ
(ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ)
ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ	104
ACTIVITY OF LIBRARIES
OF VOCATIONAL
EDUCATION INSTITUTIONS
IN INFORMATION
AND COMMUNICATIVE SPACE

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА
LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

<i>Анатолій Гуменчук</i>	<i>Anatolii Humenchuk</i>
ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СИСТЕМИ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ
ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ	116
HISTORICAL TRANSFORMATIONS OF
THE HIGHER LIBRARY EDUCATION
SYSTEM IN POLAND
<i>Тетяна Новальська, Надія Бачинська</i>	<i>Tetiana Novalska, Nadiia Bachynska</i>
ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТОЛОГ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ІНФОРМАЦІЙНА,
БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»:
ФУНКЦІЇ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ
У КОНВЕРГЕНТНИХ ПРОФЕСІЙНИХ
ПРАКТИКАХ	125
INTERNET MARKETING SPECIALIST
IN PROGRAMME SUBJECT AREA
"INFORMATION, LIBRARY
AND ARCHIVAL STUDIES": FUNCTIONS
AND COMPETENCES IN CONVERGENT
PROFESSIONAL PRACTICES

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ
APPLIED ASPECTS OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL STUDIES

<i>Дар'я Василенко</i>	<i>Daria Vasylenko</i>
ІНСТРУМЕНТАРІЙ АРХІВНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ В АСПЕКТІ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	138
MEANS OF ARCHIVAL INTERNET
COMMUNICATION IN THE ASPECT OF
SOCIAL NETWORK DEVELOPMENT

Тарас Лисенко
**СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОВІДНІ
ТЕНДЕНЦІЇ У РОБОТІ УКРАЇНСЬКИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ
НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ
КОНТЕНТУ ВЕБСАЙТІВ**

148

Taras Lysenko
**PRESENT STATUS AND LEADING
TRENDS IN THE WORK OF UKRAINIAN
INFORMATIVE CENTRES BASED
ON THE ANALYSIS
OF WEBSITES' CONTENT**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**
THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE FUNCTIONING
OF THE INFORMATION SPACE

Сергій Крикуненко
**РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ
КОМІКСУ ЯК ОБ'ЄКТА
ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ
І ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ**

166

Serhii Krikunenko
**RETROSPECTIVE ANALYSIS
OF COMICS AS AN OBJECT
OF RESEARCH BY UKRAINIAN
AND FOREIGN SCIENTISTS**

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ : ПРАКТИКА І ПЕРСПЕКТИВИ

**INFORMATION TECHNOLOGY:
PRACTICE AND PROSPECTS**

УДК 001.102:167.2]:004.451:004.8
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259140

ОПЕРАЦІЙНА (ОНЛАЙНОВА) АНАЛІТИКА: НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ

Володимир Варенко,
*доцент кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності Київського
національного університету культури
і мистецтв, кандидат педагогічних наук, доцент
(Київ, Україна)
e-mail: varenko_v@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6528-5604*

Метою статті є систематизувати, узагальнити нові знання про операційну аналітику, розглянути конкретні автоматизовані аналітичні системи з погляду сьогодення та перспектив її розвитку.

Методологія дослідження базувалася на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності, комплексності, усебічності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опису, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, вибіркового спостереження, групування, контент-аналізу) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні і систематизації нових та відомих знань про операційну аналітику з погляду сьогодення та перспектив її розвитку в межах одного дослідження.

Основні висновки. На прикладі американської електронної корпорації International Business Machines Corporation (вимовляється Ай-Бі-Ем, також відомої як IBM або «Блакитний гігант»), одного із найбільших світових виробників усіх видів комп'ютерів і програмного забезпечення, одного з найбільших провайдерів глобальних інформаційних мереж, описано і проаналізовано видову різноманітність та особливості використання автоматизованих інформаційно-аналітичних систем на основі штучного інтелекту, які сьогодні доступні багатьом користувачам, а завтра стануть буденною реальністю для будь-якої організації. Коротко описано інформаційно-аналітичні системи і продукти, які вже зараз пропонує корпорація IBM українському споживачу: системи, призначені для аналітики за сферами застосування; аналітики великих даних; візуалізації даних; директивної аналітики; системи інтеграції даних; продуктів розширеної аналітики; інформаційних систем розширеної аналітики на базі інтернету речей; автоматизованих систем із прогнозної аналітики. Увагу зосереджено на особливостях і перевагах операційної аналітики, її можливостях у практичній площині використання. Обґрунтовано доцільність застосування тих чи інших автоматизованих інформаційно-аналітичних систем відповідно до сфери діяльності та етапів аналізу інформації. Розглянуто переваги та перспективи розвитку операційної (онлайнної) аналітики в інформаційно-аналітичній діяльності.

Ключові слова: операційна аналітика, інформаційно-аналітична діяльність, автоматизовані інформаційно-аналітичні системи, штучний інтелект, аналіз інформації.

ВСТУП

Глобальні непередбачувані зміни соціального середовища, світова пандемія, що прискорила процеси цифрової трансформації громадян і цілих суспільств, змушують людей прискорено «рухатись», адаптуючись до нових умов. Джозеф О'Конор, відомий системний аналітик, автор світового бестселера «Системне мислення», сказав геніальні слова: «Час, коли ви найбільш успішні, – це час, коли ви маєте планувати наступний крок, думати над новою ідеєю, опанувати новий ринок. Не намагайтеся змінюватися разом зі змінами, змінюйтеся раніше. Інакше вам доведеться змінюватися під тиском» (О'Конор & Макдермотт, 2018, с. 218). Ці слова повною мірою стосуються не тільки кожного з нас, але й нашої діяльності, зокрема – інформаційно-аналітичної. Адже стає дедалі очевиднішим той факт, що традиційна аналітика (Аналітика 1.0) на сьогодні вже не здатна якісно і швидко обробити величезні потоки інформації, а отже, стає малоефективною в сучасному управлінні. У край мінливому, нестабільному сучасному середовищі управлінці/бізнесмени чекають від аналітики не довготривалого пошуку ефективного рішення, а вирішення нагальної проблеми «сьогодні на вчора». Саме тут і приходиться на допомогу операційна аналітика, яка здатна в режимі онлайн (чи близькому до нього) надати таке рішення.

Сучасним компаніям і організаціям слід зрозуміти, що світ уже ніколи не буде таким, яким був ще нещодавно. Глибинні і глобальні трансформації (і не тільки цифрові!) відбуваються в усіх сферах людського життя, і ці зміни об'єктивні і незворотні. Хто перший зреагує на виклики сьогодення, той здобуде безперечну конкурентну перевагу. Операційна аналітика, що опікується насамперед сферою управління, дозволяє організаціям діяти на випередження, а не реагувати на проблеми, що вже виникли. Тим самим вона дозволяє уникнути проблем, а там, де це неможливо, зреагувати миттєво і в автоматичному режимі, що виключає «людський фактор». Однак аналітичні концепції, що лежать в основі операційної аналітики, далеко не нові (опираються на традиційну аналітику!), а нове – швидкість, своєчасність, інтегрований і автоматизований характер процесів. Визначальна особливість операційної аналітики – вона напряму керує діяльністю (а не просто рекомендує ті чи інші дії, як це робила традиційна аналітика), тобто безпосередньо їх реалізує.

Мета статті – систематизувати, узагальнити нові знання про операційну аналітику, розглянути конкретні автоматизовані аналітичні системи з погляду сьогодення та перспектив її розвитку.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Методологія дослідження базувалася на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності, комплексності, усебічності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опису, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, вибіркового спостереження, групування, контент-аналізу) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Виявленню переваг та особливостей (специфіки) операційної аналітики сприяли дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників: з'ясування переваг та

специфіки використання операційної аналітики (Franks, 2014); отримання конкурентних переваг за допомогою онлайн аналітики (Devenport & Harris, 2007); революційні зміни, які несе в собі аналітика великих даних (Mayer-Schonberger & Gukier, 2013); проблема функціонування аналітичної культури сучасних фахівців з інформації (Палеха & Горбань, 2020); глобальні зміни поведінки, стратегій компаній під впливом цифрових трансформацій (Шмидт, 2013); розкриття можливостей веб-аналітики, методики аналізу зібраних даних, використання Google Analytics для веб-аналітики (Clifton, 2012). Теоретичний виклад проілюстрований реальними прикладами застосування автоматизованих інформаційно-аналітичних систем американської електронної корпорації IBM (за даними сайту <https://www.ibm.com/cz-en/products/category/technology/analytics>), де в розділі «Аналітика» пропонуються різні види аналітичних продуктів, які задовольняють найвибагливішого споживача, оскільки відповідають світовим стандартам. Аналіз цієї інформації спонукає до висновку, що проблема використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій потребує більш глибокого осмислення і дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наявність автоматизованої операційної аналітики в аналізі інформації на сьогодні є необхідною умовою конкурентоздатності будь-якої структури. Це назріла об'єктивна реальність, а не чиясь забаганка. Адже інформаційні потоки в інформаційно-аналітичній діяльності (та й у цілому в управлінні!) настільки зросли, що ніяка традиційна аналітика впоратись із ними фізично не здатна. Звідси напрошується висновок: аналіз інформації за допомогою автоматизованих аналітичних систем – вимога часу і нагальна потреба.

Що являє собою цей сучасний феномен «операційна аналітика»? На нашу думку, простими словами, *операційна аналітика – це автоматизований і інтегрований процес збору, систематизації, аналізу всієї актуальної інформації про певний об'єкт, явище, процес із метою отримати зрозумілий і об'єктивний алгоритм прописаних управлінських дій без втручання людини в режимі реального часу чи наближеному до нього.*

Білл Френкс виділяє чотири основні ознаки операційної аналітики, що засвідчують її унікальність:

По-перше, операційна аналітика інтегрована і автоматизована. Це дає суттєві переваги: аналітик має повноцінну інформацію про об'єкт, явище, процес, а не вибіркочну (Аналітика 1.0); значно пришвидшується (в рази!) процес прийняття рішення, уникаючи при цьому суб'єктивності («людського фактора»).

По-друге, операційна аналітика не рекомендує, а прописує дії. Ці дії прописуються негайно в автоматичному режимі після аналізу інформації через розпорядження відповідним системам.

По-третє, операційна аналітика приймає рішення. Тобто вона не тільки прописує дії, а й одразу приймає рішення про їх виконання. Отже, бачимо суттєву різницю, бо традиційна аналітика лише надавала рекомендації, а управлінець/бізнесмен вирішували, прийняти їх чи відхилити.

По-четверте, операційна аналітика здійснюється в рамках «часу прийняття рішення». В багатьох випадках – це реальний час або близький до нього (Franks, 2014, с. 34).

Суттєвим є той факт, що операційна аналітика дозволяє прийняти найкраще рішення в найкоротший момент часу, а використання застарілих даних у традиційній аналітиці (хоча б на кілька хвилин!) може призвести до несприятливих, а то й глибоко помилкових рішень. Отже, автоматизований і оперативний характер процесів залишає мало вірогідностей для виявлення і усунення помилок у даних. Насправді інформація «на виході» в разі застосування операційної аналітики має бути бездоганною.

Безперечним є те, що перед нами *якісно новий інструмент аналітики, новий рівень еволюції аналітичних технологій.*

В умовах використання методик операційної аналітики на перший погляд незрозумілою видається роль аналітика/експерта, адже акцентуємо увагу на невтручанні фахівця в автоматизований процес аналізу інформації. Дослідники твердять [Френкс], що ця роль не тільки не зменшується, а навпаки, зростає. Як зазначає Білл Френкс (Franks, 2014), «центральна роль, як і раніше, залишається за людиною. Хтось повинен розробляти, вибудовувати, конфігурувати і контролювати операційно-аналітичні процеси» (с. 35). У зв'язку з цим суттєво зростають вимоги до сучасних фахівців із аналізу інформації.

Так Юрій Палеха та Юрій Горбань (2020) в своїй роботі «Інформаційна культура» гостро ставлять питання формування нових компетентностей фахівця з інформації відповідно до вимог сьогодення. На думку дослідників, вищий (логічний) рівень сформованості інформаційної культури фахівця передбачає знання, уміння і навички міжпредметного характеру, обумовлені творчим мисленням та гнучкістю. Такі знання дають можливість здійснювати аналіз та синтез, комбінувати раніше освоєні знання, уміння і навички, приймати рішення в нестандартних ситуаціях, вести альтернативний пошук засобів і способів вирішення завдань. Особливий наголос робиться на здатності використовувати у своїй діяльності *комп'ютерні інформаційні технології, базовими складовими якої є програмні продукти, бази даних.* Володіння цими технологіями з метою керування рухом інформаційних масивів та потоків у своїй та суміжних сферах діяльності визнаються пріоритетними.

Такі фахівці, на думку авторів, здатна вирішувати сучасні непрості задачі, що стоять перед аналітичним підрозділом.

Отже, в сучасних умовах акцентуємо увагу на універсальності, взаємозамінності спеціалістів. Серед аналітичних методик, затребуваних сьогодні, виділимо моделювання, оптимізацію (пошук оптимального варіанта), аналізи зображень, володіння машинними алгоритмами роботи, аналіз графів (взаємовідносин між людьми і організаціями), геопросторовий аналіз, текстову аналітику (Franks, 2014, с. 218). Звичайно, базовий рівень традиційних аналітичних методик ніхто не відмінював, вони так само затребувані.

Розглянемо безпосередні витрати на операційну аналітику, якими їх бачить Білл Френкс (Franks, 2014). Зрозуміло, що вони є орієнтовними, не кінцевими. Отже, для забезпечення процесу необхідно:

- обладнання для підтримки аналітичної обробки інформації;

- програмне забезпечення, а також витрати, пов'язані зі встановленням та налагодженням ПЗ;
- простір для розміщення обладнання та електроенергії, що буде використовуватись;
- повністю завантажена робоча сила, що потрібна для забезпечення безпеки, визначення пріоритетів ресурсів та налаштування зв'язків у мережі;
- організація збору, завантаження і підготовки даних;
- робоча сила для розвитку аналітичного процесу;
- дії по тестуванню логіки програми і точності результатів процесу;
- обслуговування платформи, ПЗ і аналітичних процесів через певний час;
- навчання персоналу навичкам користування всіма різноманітними компонентами аналітичного оточення.

Які аналітичні продукти (інструменти) сьогодні присутні на українському ринку для забезпечення операційної аналітики? Їх багато, і всі перерахувати доволі складно. Для прикладу візьмемо американську електронну корпорацію IBM, де в розділі «Аналітика» пропонується сім категорій аналітичних продуктів, які задовольняють найвибагливішого споживача, оскільки відповідають світовим стандартам. Коротко розглянемо ці категорії.

1. *Аналітика за сферами застосування*. На вибір пропонується (на 05.02.2022 р.) 42 різних автоматизованих аналітичних продукти залежно від потреб і сфер застосування. Так, наприклад, пропонується інтегрована комплексна система IBM Cognos Analytics on Cloud, яка по суті є універсальною. В одній автоматизованій системі споживачу надається можливість: очищення та інтеграції даних, створення розширених візуалізацій, наочного уявлення поточного стану цього бізнесу, прогнозування подальших подій. А за допомогою нової мобільної програми Cognos (2:15) можливо переглядати аналітичну інформацію в режимі реального часу прямо на своєму телефоні. Привабливо виглядає пропозиція корпорації використовувати систему Cognos Analytics безкоштовно протягом 30 днів (на пробу). Аналітична технологія надає: веб-інтерфейс моделювання даних (для передачі, підключення, об'єднання та моделювання даних); інтерактивні зведені панелі та корпоративні звіти (з пробним екземпляром можуть працювати до 5 користувачів); дослідження даних та прогнозування (прогнозування, дерево рішень, ШІ-асистент (штучний інтелект) та багато іншого.

Можливості системи Cognos Analytics on Cloud:

- прискорення підготовки даних за допомогою штучного інтелекту (вбудований штучний інтелект допомагає прискорити та оптимізувати інтеграцію даних та пошук оптимальних таблиць для цієї моделі);
- автоматизація дослідження даних (штучний інтелект допомагає виявляти приховані тенденції та ключові фактори, щоб отримувати аналітичну інформацію в режимі реального часу, спираючись на факти);
- візуалізація даних та створення звітів (створення потужних візуалізацій, представлення результатів та можливість ділитися цінною інформацією електронною поштою, через Slack або мобільний додаток);
- масштабування та інтеграція інформації (залучення засобів розширеної аналітики та обробки даних у щоденних операціях, щоб використати нові можливості);

– захист даних (контрольовані процедури самостійної підготовки адаптуються до певних вимог та допомагають запобігти несанкціонованому використанню даних);

– модернізація та максимальна віддача від інвестицій (можливість розгортання там, де це необхідно – у локальному середовищі, у хмарному середовищі, IBM Cloud Pak for Data або в гібридному середовищі).

Згідно з результатами дослідження, проведеного компанією Forrester Consulting на замовлення IBM, розгортання Cognos Analytics може забезпечити потенційну окупність інвестицій на рівні 204 %.

2. *Велика кількість даних.* Корпорація IBM пропонує (на 05.02.2022 р.) 18 аналітичних продуктів. Ми охарактеризуємо аналітичну платформу IBM Watson Discovery.

Watson Discovery – це платформа інтелектуального пошуку та аналітичної обробки текстів на основі штучного інтелекту, яка допомагає впоратися з роз'єднаністю даних та отримати осмислену інформацію, приховану в корпоративних даних. Ця платформа використовує найкращу на ринку інноваційну технологію обробки даних природною мовою, яка дозволяє проводити глибокий бізнес-аналіз документів, веб-сторінок та великих даних, скорочуючи тривалість досліджень на 75 %. Система здійснює перевірку інформації у зв'язаних джерелах даних, пошук найбільш відповідного фрагмента та отримання вихідних документів або веб-сторінки.

Нова потужна функція текстової аналітики Discovery дає можливість збагачувати і досліджувати затребувані дані. Поєднуючи пошук на основі штучного інтелекту, обробку природної мови (NLP) та аналіз контенту, користувачі можуть покластися на Content Mining, щоб знайти потрібну їм інформацію, використовуючи складну глибину контексту, взаємозв'язків та розуміння шаблонів Discovery. Неважливо, чи дані структуровані (текстові документи), чи неструктуровані (таблиці, зображення, графіки), користувачі, завдячуючи системі, можуть працювати більш ефективно та знаходити потрібну інформацію з першого разу.

Watson Discovery має унікальну здатність розуміти структуру даних ділових документів, особливо за допомогою покращень для навчання роботі з таблицями, що надаються Smart Document Understanding (SDU). Це вдосконалення Smart Document Understanding дозволяє користувачам маркувати таблиці, щоб Watson Discovery повністю розумів їх як окремі об'єкти. Це вдосконалення всередині SDU дозволяє користувачам отримувати відповіді, навіть якщо відповідь міститься в таблиці.

Watson може допомогти будь-якому підприємству швидко отримати аналітичну інформацію, спростити складні процеси і перетворити неструктуровану інформацію на цінні дані в режимі реального часу.

Нещодавно IBM доручила компанії Forrester Consulting провести дослідження для оцінки економічного ефекту від використання IBM Watson Discovery і Watson Natural Language Understanding в організаціях. Відповідь була разуючою – рентабельність на рівні 383 %.

3. *Візуалізація даних.* На сайті корпорації IBM пропонується (на 05.02.2022 р.) 19 автоматизованих аналітичних систем, серед яких ми проілюструємо роботу IBM Planning Analytics with Watson. Це інтегрований аналітичний інструмент безперервного планування на основі штучного інтелекту, який допомагає вийти за межі класичного (ручного) планування. Система усуває розрізненість інфор-

мації з бізнес-підрозділів, щоб можна було швидко створювати більш точні плани та прогнози у сфері фінансового планування та аналізу, продажів, ланцюжків постачання тощо на базі однієї платформи. Забезпечується гнучкість для зміни діяльності в реальному часі, прискорюються процеси прийняття рішень та підвищується продуктивність за рахунок швидкості діяльності сучасного бізнесу. Підвищується точність і надійність фінансових планів та прогнозів і створюється цілісне уявлення про ефективність за допомогою інтегрованого планування на постійній основі. За допомогою IBM Planning Analytics with Watson можливо автоматизувати та спростити планування без шкоди діючим бізнес-процесам.

Зручний цифровий інтерфейс дозволяє спільно створювати плани, керувати ними та проводити аналіз. Система дозволяє корпоративне планування у звичайному інтерфейсі Excel з усіма функціями та засобами форматування. Завдяки інтеграції користувачі можуть працювати в одному або обох інтерфейсах. IBM Planning Analytics with Watson може легко масштабувати без шкоди для продуктивності, збільшуючи обсяг даних, кількість користувачів або моделей планування. Ця гнучка система дозволяє користувачам створювати та змінювати плани відповідно до затребуваних бізнес-процесів. Вбудовані функції створення звітів та аналізу допомагають користувачам виявляти тенденції, проводити поглиблений аналіз даних та виконувати низку інших завдань.

Модуль бази даних OLAP в оперативній пам'яті IBM Cognos, вбудований у IBM Planning Analytics with Watson, безпосередньо підключається до вихідних даних та оновлюється в реальному часі. Це означає, що всі користувачі бачать ті самі дані, єдину достовірну версію.

4. *Директивна аналітика.* Завдяки технології оптимізації рішень аналітичний продукт IBM ILOG CPLEX Optimization Studio дозволяє оптимізувати ділові рішення, швидко розробляти та розгортати моделі оптимізації, а також створювати практичні програми, здатні суттєво покращити результати діяльності. Адже IBM ILOG CPLEX Optimization Studio – це інструмент для аналітики, призначений для прискорення розробки і розгортання моделей оптимізації рішень за допомогою математичного програмування та програмування в обмеженнях. Система пропонує:

- вирішення різних проблем оптимізації (можливості математичного програмування, програмування в обмеженнях та моделювання на основі обмежень за допомогою потужних модулів CPLEX Optimizer та CP Optimizer);
- вибір типу розгортання системи (розглядаються варіанти для локального, хмарного та гібридного розгортання, що допоможуть успішно проводити розподілення за допомогою математичного моделювання та програмування в обмеженнях);
- поліпшення результатів діяльності (більш грамотне розподілення важливої інформації за допомогою IBM ILOG CPLEX Optimization Studio допомагає скоротити експлуатаційні витрати).

Отже, системи IBM Decision Optimization дозволяють приймати бізнес-рішення, такі як: оперативне, тактичне та стратегічне планування. Їх можна використовувати в різних галузях промисловості, в т. ч. на виробництві, в енергетиці та комунальних послугах, фінансах і логістиці. IBM ILOG CPLEX Optimization Studio забезпечує потужні інструменти моделювання для перетворення бізнес-проблеми на математичну модель, щоб потім розв'язати її. Розв'язування математичної

моделі забезпечує оптимальне рішення для досягнення бізнес-цілі, замінюючи інтуїцію та евристичне мислення на засновані на фактах рішення, які можна виміряти. Це дозволяє користувачеві зрозуміти, що можливо і які будуть витрати, забезпечуючи тим самим велику перевагу над конкурентами. Невзат Чакмак, керівник проекту ÇimSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş., наголошує: «CPLEX Optimization Studio має величезну гнучкість і здатна впоратися з будь-якою ситуацією. З її допомогою нам вдається приймати вдалі рішення, формуючи перспективне і прибуткове майбутнє» (IBM и устойчивое развитие, б. д.).

5. *Інтеграція даних*. За цією категорією корпорація пропонує (на 05.02.2022 р.) 28 автоматизованих аналітичних систем. Серед них звертаємо увагу на IBM Cloud Pak for Data. Найбільша проблема при масштабуванні прийняття рішень на основі штучного інтелекту – це дані, що не використовуються. Уніфікована платформа IBM Cloud Pak for Data надає всі ресурси для підключення до багатьох джерел даних на ресурсах підприємства та різних хмарах без необхідності переміщення цих даних. Спрощується доступ до даних за рахунок їх автоматичного виявлення та очищення, щоб надати користувачам готову та корисну інформацію. Автоматизується застосування політики захисту даних. Прискорюється одержання аналітичної інформації за допомогою сучасного хмарного сховища. Пропонується:

- усунення розрізненості даних (доступ до комерційних даних, розкиданих по локальних та хмарних сховищах, без переміщення даних);
- забезпечення безпеки та конфіденційності даних (універсальний захист усіх даних за допомогою політик забезпечення конфіденційності та дозволеного використання);

- надання даних усім споживачам (можливість надати користувачам із будь-якими навичками доступ до достовірних даних через зручні їм інтерфейси (Code, Canvas, No Code);

- прискорення аналізу (використання сучасного високопродуктивного хмарного сховища для прискорення аналітики).

6. *Інтернет речей*. Це один із найперспективніших напрямків розвитку автоматизованих аналітичних систем. На сьогодні корпорація IBM пропонує 14 аналітичних продуктів цієї категорії (на 05.02.2022 р.). Один із них – IBM TRIRIGA. На думку компанії, це найкраща на ринку інтегрована платформа для управління робочим простором, що може допомогти у створенні гнучкого і безпечного робочого середовища, та підвищує залученість працівників й ефективність їх роботи.

Планування простору – найважливіша частина будь-якої стратегії управління офісами та нерухомістю. Воно не тільки відіграє ключову роль в організації повернення на робочі місця, але також допомагає зробити їх комфортними та підвищити ефективність і стабільність роботи у довгостроковій перспективі. В умовах бізнесу важливість управління простором важко переоцінити. IBM TRIRIGA надає цілу низку можливостей, серед яких: динамічне планування простору, картографування приміщень та помічник на основі штучного інтелекту. Також система допоможе спростити управління орендою, знизити витрати на проекти капітального будівництва та підвищити прибуток. Можливості, які надає ця платформа:

- відстеження заповненості будівель та приміщень (збір та аналіз даних для прийняття найважливіших стратегічних рішень та розробки планів розміщення робочих місць з урахуванням допустимої соціальної дистанції);

- зниження витрат та фінансових наслідків (управління всіма складовими портфеля нерухомості за допомогою єдиного рішення, а також управління будинками як стратегічними активами);
- раціональне та централізоване управління площами (більш ефективне управління допомагає оптимально розподілити площі, скоротити витрати та проаналізувати фінансові наслідки);
- створення оптимальних умов роботи (підтримання умов праці, орієнтованих на здоров'я та благополуччя співробітників і забезпечення їх безпеки, згуртованості та продуктивності);
- точне прогнозування необхідності обслуговування (профілактичні заходи та обслуговування стану обладнання допомагають підвищити ефективність і скоротити поточні витрати);
- управління капітальними проєктами та їх розширення (прискорення циклів виконання проєктів, запобігання перевитраті бюджетних коштів, усунення дефіциту ресурсів та аналіз проєктних ризиків сприяють більш грамотному плануванню).

Як бачимо, ця аналітична система дозволяє значно покращити продуктивність та ефективність діяльності будь-якої структури.

7. Прогнозна аналітика. Цей також перспективний напрям інформаційно-аналітичної діяльності корпорація IBM забезпечує 31 автоматизованою аналітичною системою (на 05.02.2022 р.). Пропонуємо коротко розглянути аналітичну платформу IBM SPSS Statistics. Це потужна програмна система статистичного аналізу. Її широкий набір функцій і зручний інтерфейс користувача допоможе будь-якій організації швидко вилучати з корпоративних даних цінну і корисну інформацію. Сучасні статистичні методи сприяють прийняттю точних та обґрунтованих рішень. Платформа охоплює всі етапи життєвого циклу аналітики, починаючи від підготовки даних та управління ними та закінчуючи аналізом і звітністю. Можливості платформи:

- інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача (простий і зручний інтерфейс із функціями перетягування дозволяє вирішувати складні аналітичні завдання, навіть не маючи навичок програмування);
- розширені засоби візуалізації даних (наочні візуалізації та простий експорт у різні формати дозволяє легко обмінюватися результатами аналізу з іншими користувачами);
- автоматична підготовка даних (дані завжди будуть чистими, грамотно організованими та готовими до аналізу);
- ефективна підготовка даних (виявлення неприпустимих значень, перегляд шаблонів даних і підсумовування розподілів змінних прискорює підготовку даних);
- локальне сховище даних (зберігання даних та файлів у локальній системі, а не у хмарі підвищує їхню безпеку) (за даними сайту [https://www.ibm.com/ru-ru/products?technologyTopics\[0\]\[0\]=cat.topic%3AAalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn](https://www.ibm.com/ru-ru/products?technologyTopics[0][0]=cat.topic%3AAalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn)).

Як бачимо, тільки цей невеликий перелік аналітичних продуктів і технологій вражає своїми функціональними можливостями. Отже, запровадження цих технологій операційної аналітики в перспективі дасть як організації, так і державі

в цілому значні конкурентні переваги, скажемо більше, забезпечить революційний прорив у своєму розвитку.

ВИСНОВКИ

Систематизація і узагальнення викладеної інформації дозволяє зробити наступні висновки:

1) операційна аналітика є сьогодні об'єктивною реальністю і нагальною потребою інформаційно-аналітичного процесу;

2) використання автоматизованих аналітичних систем в аналізі інформації надає ряд суттєвих переваг: суттєво збільшується швидкість обробки інформації, відбувається максимальна інтеграція даних із різних джерел, уникається суб'єктивізм (людський фактор), забезпечується прописний характер аналітики (автоматизований характер прийняття рішення);

3) суттєво змінюються професійні вимоги до аналітика/експерта – він стає універсальним і взаємозамінним фахівцем, який володіє не тільки аналітичними методиками і технологіями, а й суміжними знаннями;

4) як показав огляд продукції корпорації IBM, світовий і український інформаційні ринки достатньо насичені відповідними автоматизованими аналітичними продуктами залежно від потреб і напрямів діяльності;

5) застосування аналітичних автоматизованих систем у будь-якій сфері дасть споживачу значну конкурентну перевагу і економічні дивіденди;

6) стрімкий перспективний розвиток операційної (онлайнової) аналітики прогнозований і неминучий.

Отже, операційна аналітика здійснює «електронну революцію» у сфері аналітики. Вона виводить аналітику за традиційні межі застосування. Безперечно, перед нами якісно новий інструмент, новий рівень еволюції аналітичних технологій. Операційна аналітика відкриває широкі можливості для інтеграції з різними джерелами інформації (наприклад, інтернетом речей) через відповідні додатки, засоби зв'язку та електроніки, забезпечуючи при цьому єдине спільне надання і презентацію інформації на основі великих даних. Без сумніву, маємо аналітичні технології, спрямовані в майбутнє, які вже наразі стають домінуючими.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Верес О., Оливко Р. Класифікація методів аналізу Великих даних. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі. 2017. № 872. С. 84–92.

Качинський А. Б., Стремецька М. С. Операційна аналітика як інструмент моніторингу даних та управління подіями систем забезпечення кібербезпеки. *Доповіді Національної академії наук України*. 2021. № 1. С. 9–16.

О'Конор Д. Макдермотт І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень. Київ : Наш Формат, 2018. 240 с.

Палеха Ю.І., Палеха О.Ю., Горбань Ю.І. Інформаційна культура : навч. посібн. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.

Franks B. The analytics revolution. How to improve your business with operational analytics in the era of Big Data. Wiley, 2014. 304 p.

- Clifton B. *Advanced Web Metrics with Google Analytics*. Sybex, 2012. 600 p.
- Schmidt E., Cohen J. *The New Digital Age*. New York, Alfred A. Knopf, 2012. 368 p.
- Devenport T., Harris J.. *Competing on Analytics. The New Science of Winning*. Harvard Business Press, 2007. 256 p.
- Mayer-Schonberger V., Gukier K. *Big Data. A Revolution that will transform how we live, work, and think*. Vegas Lex, 2013. 240 p.
- IBM и устойчивое развитие. URL: [http://ibm.com/ru-ru/products?technologyTopics\[0\]\[0\]=cat.topic%3AAnalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn](http://ibm.com/ru-ru/products?technologyTopics[0][0]=cat.topic%3AAnalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn) (дата звернення: 05.02.2022)

REFERENCES

- Veres, O., & Olyvko, R. (2017). Klasyfikatsiia metodiv analizu Velykykh danykh [Classification of Big Data Analysis Methods]. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Information Systems and Networks*, 872, 84–92 [in Ukrainian].
- Kachynskiy, A. B., & Stremetska, M. S. (2021). Operatsiina analityka yak instrument monitorynhu danykh ta upravlinnia podiiamy system zabezpechennia kiberbezpeky [Operational analytics as a tool for data monitoring and event management of cybersecurity systems]. *Reports of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1, 9–16 [in Ukrainian].
- O'Connor, J. & Macdermott, I. (2018). *Systemne myslennia. Poshuk neordynarnykh tvorchykh rishen [System Thinking. Search for Extraordinary Creative Solutions]*. Nash Format [in Ukrainian].
- Palekha, Yu. I., Palekha, O.Yu., & Horban, Yu.I. (2020). *Informatsiina kultura [Information Culture]*. Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
- Fhanks, B. (2014). *The analytics revolution. How to improve your business with operational analytics in the era of Big Data*. Wiley [in English].
- Clifton, B. (2012). *Advanced Web Metrics with Google Analytics*. Sybex [in English].
- Eric Schmidt, E., & Cohen, J. (2012). *The New Digital Age*. Alfred A. Knopf [in English].
- Devenport, T., & Harris, J. (2007). *Competing on Analytics. The New Science of Winning*. Harvard Business Press [in English].
- Mayer-Schonberger, V., & Gukier, K. (2013). *Big Data. A Revolution that will transform how we live, work, and think*. Vegas Lex [in English].
- IBM. (n.d.). *IBM i ustoichivoe razvitie [IBM and Sustainable Development]*. Retrieved April 2, 2022, from [http://ibm.com/en-us/products?technologyTopics\[0\]\[0\]=cat.topic%3AAnalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn](http://ibm.com/en-us/products?technologyTopics[0][0]=cat.topic%3AAnalytics&lnk=hpmps_buda_ruru&lnk2=learn) [in Russian].

Volodymyr Varenko,
*Associate Professor, Department of Documentation
and Data Analytics, Kyiv National University
of Culture and Arts, PhD in Education,
Associate Professor
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: varenko_v@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6528-5604*

OPERATIONAL (ONLINE) ANALYTICS: NEW TECHNOLOGIES AND OPPORTUNITIES

The aim of the article is to systematise and generalise new knowledge on operational analytics and consider specific automated information systems in terms of the present and prospects for its development.

The research methodology was based on the general scientific principles of unity of theory and practice, systematics, complexity, and comprehensiveness of knowledge. The use of general scientific (description, analysis, synthesis, comparison, generalisation) and special (bibliographic, sample observation, grouping, content analysis) methods at the empirical and theoretical levels of research contributed to achieving this goal.

The scientific novelty of the study is to generalise and systematise new and available knowledge on operational analytics in terms of present and prospects for its development within one study.

Conclusions. The case of the International Business Machines Corporation American electronic corporation (pronounced IBM, also known as IBM or «Blue Giant»), one of the world's largest manufacturers of all types of computers and software, one of the largest providers of global information networks, the author described and analysed the species diversity and features of the use of automated information and analytical systems based on artificial intelligence, which are available today to many users, and tomorrow will become a daily reality for any company. The information systems and products that IBM now offers to the Ukrainian consumer are briefly described: systems designed for analytics by areas of application; Big Data analysts; data visualisation; policy analytics; data integration systems; advanced analytics products; information systems of advanced analytics based on the Internet of Things; automated systems for forecasting analytics. Attention is focused on the features and benefits of operational analytics and its capabilities in the practical plane of use. The expediency of applying certain automated information systems according to the sphere of activity and stages of information analysis is substantiated. The advantages and prospects of operational (online) analytics development in data analytics are considered.

Keywords: operational analytics, data analytics, automated information systems, artificial intelligence, information analysis

Стаття надійшла до редакції 26.03.2022 р.

УДК 002:001.1(100)
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259142

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Марина Цілина,
доцентка кафедри документознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв,
кандидатка філологічних наук, доцентка
(Київ, Україна)
e-mail: macilin@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5339-5147

Метою статті є з'ясувати найбільш безпечні умови для функціонування документів, а також знайти найефективніші способи уникнення потенційних ризиків і небезпек у вітчизняному інформаційному просторі.

Методологію дослідження становила сукупність загальнонаукових та спеціальних методів студіювання проблематики. Оглядово-аналітичний метод було застосовано під час опрацювання фахової і профільної літератури та визначення теоретичного підґрунтя дослідження, системний метод виявився ефективним під час вивчення окремих зарубіжних практик гарантування конфіденційності інформації. Застосування методу індукції дало змогу провести узагальнення і зробити висновок стосовно можливості використання досвіду інших країн у межах українського інформаційного простору.

Спеціальні методи, а саме метод дослідження документних потоків та метод визначення інформативності документа, стали у пригоді у ході розгляду процесу переміщення документів в інформаційному полі, можливості/неможливості пошкодження чи втрати інформації та способів запобігання таких небажаних явищ.

Наукова розвідка ґрунтувалася на принципах об'єктивності та цілісності. Використання комплексу наукових методів дало змогу дослідити специфіку конфіденційної документної інформації, із якою працюють за кордоном, та з'ясувати основні загрози порушенню цілісності й доступності інформації.

Наукова новизна. Досліджено новітні практики Англії, Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки у сфері гарантування конфіденційності документа. Розглянуто основні рекомендації щодо захисту конфіденційної інформації, конфіденційні угоди, впроваджені за кордоном. Установлено особливості безпечного використання документної інформації. Запропоновано низку системних заходів проти загроз, що виникають у процесі роботи з конфіденційними документами.

Основні висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що українську законодавчо-нормативну базу варто формувати з урахуванням світових законодавчих ініціатив і впроваджень. Фірмам, організаціям, установам, а також окремим особам необхідно забезпечити захист конфіденційності інформації, з огляду на загрози слід впровадити відповідні кроки задля гарантування безпечної роботи. Не слід також нехтувати правилами проведення ідентифікації та аутентифікації, використовувати жорстку політику паролів. Проблема захисту інформації вирішується тільки комплексно.

Ключові слова: автентифікація, доступність інформації, захист конфіденційної інформації, ідентифікація, угода про конфіденційність інформації, цінність документної інформації

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі все частіше постає проблема збереження інформації. Інколи ця тема може об'єднувати і на міжнародному рівні як зусилля законодавців, програмістів, керівників установ та організацій, так і співробітників цих структур, оскільки, з одного боку, є комплексною, а з іншого – саме пересічні працівники фірм і компаній можуть навіть через свою необачність чи недогляд порушувати цілісність, доступність інформації або сприяти її витоку. Тому нагальним завданням нині є запобігти подібним ситуаціям і втручанням у функціонування інформаційних систем.

Мета дослідження – на основі сучасних зарубіжних практик роботи з конфіденційною інформацією з'ясувати найбільш безпечні умови для функціонування документів у вітчизняному інформаційному просторі, а також знаходити способи уникнення потенційних ризиків і небезпек.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Задля усебічного розгляду теми враховано різноаспектні підходи до створення системи захисту конфіденційної інформації. До уваги взято досвід Європейського Союзу, США та Англії. Так, законодавчо-правові основи роботи із конфіденційними даними розкрито у публікації Дж. Карбо (Carbo, 2020), тут також подано найкращі практики щодо того, як фірми, організації, установи й окремі особи мають забезпечити захист конфіденційності. Рекомендації щодо захисту конфіденційної інформації, створені на основі законодавчих актів Англії та введені до обігу не тільки у Великобританії, а й в інших країнах, детально простудійовано Д. Уокером (Walker, 2016). Найпоширеніші загрози безпеці документів і системні заходи, котрі треба вжити проти них, охарактеризовано Е. Уакніним (Ouaknine, 2020). Сучасні виклики у сфері захисту персональних даних репрезентовано у посібнику із захисту персональних даних у Європейському Союзі, зокрема, подано основну термінологію, правила європейського права, ключові принципи захисту інформації (*Посібник з європейського права*, 2018). Крім цього, здійснено порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних в однойменній книзі В. М. Брижко, А. І. Радянської, М. Я. Швець (2006), де також опубліковано переклади законодавчих актів Європейського Союзу стосовно цієї теми. Однак з огляду на вже порушені проблеми все ж існує необхідність упорядкування теоретичної інформації і переміщення акцентів на практичну складову, бо саме незнання і невміння породжують надалі помилки у роботі з документною інформацією.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Результати дослідження ґрунтуються на використанні сукупності наукових методів, зокрема, аналізу, системного методу та індукції. Оглядово-аналітичний метод було застосовано під час опрацювання фахової і профільної літератури та визначення теоретичного підґрунтя дослідження, системний метод виявився ефективним під час вивчення окремих зарубіжних практик гарантування конфіденційності інформації. Застосування методу індукції дало змогу провести узагальнення і зробити висновок стосовно можливості використання досвіду інших країн у межах українського інформаційного простору.

Спеціальні методи, а саме метод дослідження документних потоків та метод визначення інформативності документа, стали у пригоді у ході розгляду процесу переміщення документів в інформаційному полі, можливості/неможливості пошкодження чи втрати інформації та способів запобігання таких небажаних явищ.

Використання комплексу наукових методів дало змогу встановити специфіку конфіденційної документної інформації, із якою працюють за кордоном, та з'ясувати основні загрози порушенню цілісності й доступності інформації.

Джерельну основу дослідження становили публікації у фахових і профільних виданнях, контент вебсайтів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Закони про конфіденційність даних у Сполучених Штатах Америки створюються задля того, аби дати змогу особам зрозуміти типи, способи доступу або видалення даних, які компанії збирають про них. Мета законів про конфіденційність даних полягає у тому, щоб надати певний контроль над даними особи та забезпечити прозорість їх збирання та охорону.

До появи таких нормативних актів було важко зрозуміти, яка інформація збирається та як використовується, чи продавав вебсайт інформацію іншим компаніям. Окрім того, оплата послуги не є гарантією того, що ваша інформація не продається. Закони про конфіденційність даних намагаються вирішити ці проблеми, вимагаючи від компаній отримання позитивної згоди від окремих осіб, пояснення того, що збирається, та визначення мети використання.

Існує чимало проблем як для окремих людей, так і для компаній. Різні опитування показують, що кількість захищених паролем облікових записів на одну людину коливається від 25 до 90. Працівники організацій повинні бути обізнаними із різними законами про конфіденційність даних, які є чинними, та розробляти внутрішні межі для дотримання і захисту даних. Навіть якщо обидві сторони грають чесно, це також є складним викликом.

Так, наприклад, для компаній у США існує перелік правил щодо конфіденційності даних (Carbo, 2020):

- Закон США про конфіденційність 1974 р. – застосовується до державних установ, проте забезпечує належну основу і для інших організацій;
- Закон про перенесення та підзвітність медичного страхування – створений для захисту медичної інформації;
- Правила захисту конфіденційності дітей в інтернеті – створені для захисту інформації про дітей до 13 років;
- Закон Гремма-Ліча-Блейлі – вимагає від фінансових установ документально підтвердити, якою інформацією послуговуються та яким чином вона захищена;
- Закон про конфіденційність споживачів Каліфорнії – діє з січня 2020 року для захисту інформації громадян Каліфорнії;
- Загальний регламент захисту даних – Закон ЄС, який має глобальне значення;
- державні закони – кожен штат може мати власні закони про конфіденційність із невеликими змінами.

Закони про конфіденційність даних можна інтерпретувати по-різному, порівнювати і знаходити суперечності. Як і рамки безпеки та засоби контролю, зако-

ни про конфіденційність необхідно розглядати як мінімальну основу для захисту персональних даних. Фізичні особи та компанії повинні застосовувати здоровий підхід до захисту інформації, щоб заповнити прогалини, що існують у законах про конфіденційність даних. Вони мають розуміти, які відомості збираються, яке їх призначення і чи потрібно їх мати взагалі. Найкращий спосіб захистити інформацію – це взагалі не мати її, бо чого немає, того й не можна втратити. Це дає змогу звернути увагу на залишкові дані та їх захист.

Існує кілька найкращих практик щодо того, як фірми, організації, установи, окремі особи також мають забезпечити захист конфіденційності (Carbo, 2020).

1. Необхідно захищати усю зібрану інформацію.

Дотримуватись розумних заходів безпеки, щоб уберегти особисту інформацію осіб від неналежного та несанкціонованого доступу. Зменшити кількість зібраних даних лише до того, що необхідно для надання послуги. Щоб обмежити доступ до даних, використовувати керування доступом на основі ролей. Завжди шифрувати інформацію у стані спокою та під час транспортування. Створити надійну стратегію резервного копіювання та протестувати її, аби переконалися в цілісності та доступності.

2. Бути відкритими і чесними щодо того, як зібрана, використана інформація, ділитись особистою інформацією. Подумати про те, як люди можуть використати дані, і створити налаштування для захисту своєї інформації за замовчуванням. Дозволити людям користуватися інформацією та переглянути те, що зараз зберігається про них.

3. Виховувати довіру. Повідомити громадськості чітко і стисло, що означає конфіденційність для вашої організації, та упроваджувати заходи для досягнення і збереження конфіденційності. Це має бути зроблено за допомогою публічної політики конфіденційності, яка є доступною та зрозумілою. Політика повинна оновлюватися із розвитком законів про конфіденційність та внутрішніх процедур.

4. Особиста інформація – це як гроші, треба цінувати і захищати її. Така інформація, як, наприклад, історія покупок або місцезнаходження, також має цінність. Варто подумати про те, хто отримує такі відомості та як вони збираються через програми і вебсайти. Необхідно видаляти програми, що не використовуються, підтримувати іншими актуальними та переглядати дозволи додатків. Знати про те, які вебсайти чи програми надсилають запити, і чи є сенс користуватися послугою. Мати на увазі, що сайти та послуги можуть обмінюватися інформацією. Збір інформації з різних джерел може дати точний профіль людей.

5. Ділитися обережно. Подумати, перш ніж публікувати про себе та інших в інтернеті. Поміркувати, хто відкриє інформацію, зможе її побачити і як це можна сприймати зараз і в майбутньому. Інформація – це вдалий ресурс для атак соціальної інженерії.

6. Володіти своєю присутністю в інтернеті. Встановити параметри конфіденційності та безпеки на вебсайтах та у додатках відповідно до рівня комфорту для обміну інформацією. Кожен пристрій, програма чи вебперегляд, які використовують, мають різні функції для обмеження того, як і з ким можна ділитись інформацією. Завжди варто почати з найбільш обмежувальних налаштувань і повільно зменшувати обмеження, якщо це необхідно. Мета – знайти обмежувальну, але придатну для використання установку.

Якщо інформацію розміщено в мережі інтернет, вона залишається там назавжди. Закони про конфіденційність дають змогу особам вимагати видалення

персональних даних у певних компаній. Інформація видаляється з цієї компанії, але може бути доступна в іншому місці. Тому треба не покладатись на закони про конфіденційність для повного захисту інформації. Критично подумати, перш ніж ділитися особистою інформацією, зрозуміти, що збирається, і попросити видалити особисту інформацію, коли більше не треба користуватися послугою.

Існують також рекомендації щодо захисту конфіденційної інформації, створені на основі законодавчих актів Англії та можуть бути взяті до уваги та введені до обігу не тільки у Великобританії, а й в інших країнах (Wolker, 2016):

1. Знати, кому розкриваємо інформацію.

Якщо є занепокоєння щодо здатності особи зберігати конфіденційність інформації, не розкривати її саме цій людині. Навіть якщо знаємо особу одержувача і довіряємо його здатності зберігати інформацію конфіденційною. Професійні консультанти повинні повністю усвідомлювати та розуміти свої зобов'язання щодо конфіденційності, але інші люди, наприклад, працівники одержувача, можуть цього не робити. Чітко визначити, хто може, а хто не зможе отримати інформацію, і переконатися, що кожен, кому одержувач розкриває інформацію, також має юридичний обов'язок зберігати її конфіденційною.

2. Чітко позначити всю конфіденційну інформацію як «конфіденційну».

Це означає написати «конфіденційно» на документах або будь-якій папці, де вони зберігаються. Якщо надсилаємо електронний лист, треба переконатися, що заголовок чітко ідентифікує його як конфіденційний.

Коли передаємо комусь документи, варто повідомити, що інформація є конфіденційною і що розкривати її треба відповідно до умов угоди про конфіденційність. Якщо одночасно розкриваємо конфіденційну та неконфіденційну інформацію, робимо все окремо.

Якщо обговорюємо конфіденційну інформацію, необхідно дати зрозуміти, що ця інформація є конфіденційною, і її не варто дублювати.

3. Використовувати паролі та зашифровані файли для електронних документів.

Це допоможе уникнути випадкового розкриття чи допитливих очей, які дивляться на те, чого не повинні бачити. Надійність пароля або рівень шифрування, очевидно, змінюватимуться залежно від чутливості інформації. Передусім треба переконатись, що пароль знають лише авторизовані особи.

4. Надати первинні та постійні поради окремим особам.

Що стосується конфіденційної інформації, не треба думати, що кожен знає, що йому слід робити. Чітко пояснюємо, що можна, а чого не слід робити з інформацією та яких заходів треба вжити для її захисту.

5. Вести облік відкритої інформації.

Завжди зберігати записи про те, яку конфіденційну інформацію розкрито одержувачу і коли. Це важливо, оскільки допоможе відстежити будь-яке несанкціоноване відкриття інформації. Крім того, якщо вимагається повернення або знищення вашої інформації наприкінці угоди, то можна переконатися, що це зроблено.

6. Надати паперові копії замість електронних документів.

Електронні документи легко копіювати та розповсюджувати одним натисканням кнопки. Це не так просто для паперового документа, тому натомість можна роздати копії конфіденційного документа на нараді. Після цього відвідувачі можуть їх переглянути, а потім можна зібрати їх наприкінці зустрічі без заборонених копій.

7. Створити кабінет даних.

Це поширений метод захисту конфіденційної інформації, зокрема під час продажу бізнесу. Вся інформація зберігається в одному місці, і потенційні покупці зможуть увійти до кабінету, щоб переглянути її. Також можна використовувати віртуальні або електронні кабінети даних.

Ніколи не варто бути самовпевненими, коли справа стосується конфіденційної інформації, або думати, що можна покладатися виключно на угоду про нерозголошення, щоб захистити вас. Здоровий глузд завжди повинен бути в усьому.

В Англії існують угоди про конфіденційність, які укладають до того, як обговорять конфіденційність інформації із, наприклад, потенційним діловим партнером, або перш ніж розкриють йому конфіденційну інформацію. Такий документ:

- містить повну редакційну записку, яка пояснює, як її заповнити та персоналізувати відповідно до ваших конкретних потреб;
- призначений для використання як компаніями, так і приватними особами;
- підходить, якщо одна або обидві сторони розкривають конфіденційну інформацію.

Слід зауважити, що угода укладається відповідно до законодавства Англії та передбачає, що обидві сторони проживають у Великобританії. Якщо одна сторона працює в іншій країні, можуть застосовуватися різні закони, тому необхідно звернутися до юриста організації, до юрисдикції якої планується передати інформацію.

Крім того, закони про захист даних можуть застосовуватися до будь-якої конфіденційної інформації, яка містить персональні дані. Ця угода не охоплює дотримання законів про захист даних, тому треба звернутися за окремою консультацією, якщо вважаємо, що це може стосуватися нас.

Підтримання високого рівня безпеки є надзвичайно важливим для роботи з документами у будь-якій галузі.

Загрози безпеці документів можуть включати:

- порушення безпеки;
- неструктуровані дані;
- незахищені файли;
- людську недбалість;
- несанкціонований доступ до сховищ.

Це означає і можливий ризик базами даних клієнтів, і фінансовими реквізитами або навіть поточними угодами, особливо коли йдеться про компанії, що надають фінансові послуги.

Клієнтам важливо мати довіру до фірм, організацій і установ, це стає необхідністю бізнесу. Безпека документів – питання, що може навіть лякати. Проте потрібно про це просто знати і, відповідно, робити необхідні кроки задля дотримання безпечної роботи.

Дослідження CloudEntr («Стан кібербезпеки малого та середнього бізнесу») в США показало, що 77 % організацій визначили співробітників як найслабшу ланку для підтримки безпеки даних та мережі (Ouaknine, 2020). Аби зменшити ризики, варто запровадити суворі організаційні кодекси та практики.

Найпоширенішими загрозами безпеці документів є внутрішні, і тому проти них треба вжити системних заходів, а саме:

1. Запобігати можливості співробітникам стати жертвами фішингу.

На фішинг електронної пошти сьогодні припадає 90–95 % кібератак в усьому світі. Це представляє найбільшу внутрішню загрозу. Тут хакери діють як надійні

організації, такі, як постачальники, колеги чи навіть клієнти, і просять конфіденційної інформації. Обов'язково треба перевірити фактичну адресу електронної пошти відправника, а не лише ім'я. Орфографічні помилки, неправильні або трохи змінені логотипи також є приводом замислитись. Якщо не впевнені, перевірити електронну адресу зі своєю ІТ-командою, щоб не компрометувати будь-які конфіденційні документи. Надійними засобами гарантування безпеки інформації стануть безпечні посилання, які аналізують зовнішні посилання та виявляють підозрілі, що використовуються у фішинг-листах, та безпечні відправники для збереження списку надійних відправників.

Віруси та програми-вимагачі можуть пошкодити всі документи, що зберігаються на серверах. Варто бути обережним під час роботи з політикою щодо спаму та фішинг-листів.

2. Керувати своїми документами.

Захист документів найкраще працює, коли права доступу до документів надаються за необхідністю. Блокування документів паролями та обмеження доступу – ефективні способи створення безпечного середовища для документів. Системи електронного документообігу можуть бути надзвичайно корисними, бо мають аудиторські потоки, які контролюють документи та записують будь-які зміни та загальну діяльність. Дуже важливо, щоб ці потоки активно перевірялися на підозрілу активність, що може становити загрозу для стандартів безпеки документів. Багато користувачів покладаються на такі системи захисту даних, як Azure Information Protection, для класифікації, маркування та захисту документів на основі їх чутливості.

Це також порушує питання фізичних документів, які залишаються в офісі, і їх можуть побачити усі. Важливо, щоб цього не сталося. Треба переконатися, що колеги надійно знищують конфіденційні документи (замість того, щоб просто вилучити їх у кошик), або безпечно заховати їх.

3. Пам'ятати про спільні пристрої.

Спільні пристрої, такі як принтери та сканери, є ще одним недоліком безпеки документів. Щоб обмежити небезпеку, лише авторизовані користувачі повинні мати доступ до мережеских програм та ресурсів із цих систем. Принтери треба захищати паролем або автентифікацією на основі смарт-карт, використовуючи наявну інфраструктуру безпеки, що зменшує потребу в додаткових паролях. Програмне забезпечення для управління друком може використовуватися для утримання документів у черзі друку та підтримки повної перевірки аудиту діяльності з документами. Також поширеною є ситуація, коли обмежують доступ до фізичних портів (USB, флеш-накопичувач), щоб ніхто не викрав конфіденційні документи або не заразив мережу компанії.

Загрози безпеці зовнішніх документів також варто зменшити. Документи можна зламати, незважаючи на наявність заходів безпеки. Щоб обмежити порушення безпеки, необхідно дотримуватися таких практик:

1. Захищати свої дані.

Відсутність ефективного методу шифрування може виявитися фатальною помилкою. Само собою зрозуміло, що установа чи організація повинні мати оновлене антивірусне та шпигунське програмне забезпечення. Оскільки робота вдома зараз стає більш поширеною, ми покладаємося на захист віддаленої робочої сили від Microsoft Defender ATP (Advanced Threat Protection). Крім того, фільтрація доступу

до інтернету у всій компанії зменшує ймовірність того, що співробітники можуть стати жертвами зовнішніх фішингових сайтів або завантажити шкідливе програмне забезпечення, яке може поширюватися всередині організації. Використовувати корпоративну мережу VPN, коли єдиний вихід – це загальнодоступний Wi-Fi.

Апаратне шифрування також є обов'язковим: що станеться, якщо вкрадуть ноутбук? Для блокування даних, що зберігаються на жорстких дисках ноутбуків, можна вибрати Microsoft BitLocker.

2. Змінити формат документа.

Надсилання документів у форматі PDF усуває залежні від формату документа вузькі місця та перетворює цифрові документи на файли, захищені паролем, із захищеним шифруванням та елементами керування дозволами для керування редагуваннями. Це означає, що їх не може редагувати ніхто, крім автора документа, що зменшує ризик підробки. PDF-файли також перешкоджають хакерам отримувати метадані автора документа під час використання форматів Word/PowerPoint (див. рис. 1).

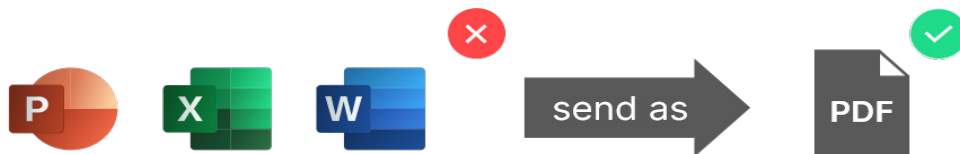

Рис. 1. Залежність стану захищеності інформації документа від формату
Джерело: <https://www.upslide.net/en/the-importance-of-document-security-and-how-to-make-sure-you-are-working-safely>

Окрім того, електронні підписи можуть не тільки допомогти відправникам швидко підписати вихідні документи, а й дати змогу одержувачам переконатися, що документи, які вони отримують, справді надходять від тих, від кого вони претендують, і що жодних змін не відбулося з моменту їх автентифікації.

3. Використовувати паролі з розумом.

Не забувати паролі. Рекомендовано використовувати жорстку політику паролів у поєднанні з MFA (багатофакторною автентифікацією), щоб уникнути зміни паролів кожні 3 місяці. Також добре нагадати колегам про деякі основні правила щодо паролів:

- ніколи не писати паролі на наліпках, а потім «ховати» їх за клавіатурою;
- не повторювати свій пароль у кількох облікових записках та на різних платформах;
- перевіряти, чи ваш обліковий запис не зламано, спочатку звернувши увагу на свою електронну адресу;
- чим довший пароль, тим краще.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу підсумувати, що, по-перше, українську законодавчо-нормативну базу варто формувати з урахуванням світових законодавчих ініціатив і впроваджень. По-друге, фірмам, організаціям, установам, а також окремим особам необхідно забезпечити захист конфіденційності інформації,

з огляду на загрози слід упровадити відповідні кроки задля гарантування безпечної роботи. По-третє, не нехувати правилами проведення ідентифікації та автентифікації, використовувати жорстку політику паролів. Проблема захисту інформації вирішується тільки комплексно.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Брижко В. М., Радянська А. І., Швець М. Я. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних. Київ : Тріумф, 2006. 256 с.
- Василюк В. Система захисту інформації приватного підприємства. Організація служби захисту приватного підприємства. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. 2007. Вип. 1(14). С. 45–51.
- Вимоги до роботи з конфіденційною інформацією установи. *Баланс-Бюджет*. 2020. № 51. URL: <https://balance.ua/news/post/trebovaniya-k-rabote-s-konfidencialnoy-informaciyey-uchrezhdeniya> (дата звернення: 23.10.2021).
- Гуцалюк М. В. Організація захисту інформації. 2-е вид., перероб. та допов. Київ : Альтер-прес, 2011. 308 с.
- Електронне урядування та електронна демократія / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ. 2017. Частина 13: Захист інформації в системах електронного урядування / [О. М. Хошаба]. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 72 с.
- Кукарін О. Б. Електронний документообіг та захист інформації / за заг. ред. Н. В. Грицяк. Київ : НАДУ, 2015. 84 с.
- Особливості роботи з документами з грифом «Для службового користування». *Юридична газета online*. 5 лип. 2019. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-roboti-z-dokumentami-z-grifom-dlya-sluzhbovogo-koristuvannya.html> (дата звернення: 22.10.2021).
- Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав та Рада Європи. Київ. 2018. 432 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_UKR.pdf (дата звернення: 15.11.2021).
- Про доступ до публічної інформації : Закон України № 2939-VI від 13.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.09.2021).
- Про захист персональних даних : Закон України № 2297-VI від 01.06.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 22.09.2021).
- Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 22.09.2021).
- Стінен Дж. Безпека документів та управління ідентифікацією в Україні. Київ. 2015. URL: <https://docplayer.net/67464988-Bezpeka-dokumentiv-ta-upravlinnya-identifikaciyeu-v-ukrayini-dzhon-stinen.html> (дата звернення: 15.11.2021).
- Carbo Dzh. Don't Just Rely On Data Privacy Laws to Protect Information. 2020, February 24. URL: <https://www.securitymagazine.com/articles/91775-dont-just-rely-on-data-privacy-laws-to-protect-information> (дата звернення: 15.09.2021).
- Ouaknine E. The Importance of Document Security and How to Make Sure You are Working Safely. 2020, August 6. URL: <https://www.upslide.net/en/the-importance-of-document-security-and-how-to-make-sure-you-are-working-safely/> (дата звернення: 15.09.2021).
- Wolker D. The DNA of NDA's – are Confidentiality Agreements Worth the Paper They are Written on? 2016, February 22. URL: <http://www.gridlaw.com/are-confidentiality-agreements-worth-the-paper-they-are-written-on/> (дата звернення: 15.09.2021).

REFERENCES

- Bryzhko, V. M, Radianska, A. I., & Shvets, M. Ia (2006). *Porivnialno-pravove doslidzhennia vidpovidnosti zakonodavstva Ukrainy zakonodavstvu YeS u sferi personalnykh danykh [Comparative Legal Study of Compliance of Ukrainian Legislation With EU Legislation in the Field of Personal Data]*. Triumph [in Ukrainian].
- Vasyliuk, V. (2007). Systema zakhystu informatsii pryvathoho pidpriemstva. Orhanizatsiia sluzhby zakhystu pryvathoho pidpriemtva [Information Protection System of a Private Enterprise. Organisation of Private Enterprise Protection Service.] *Legal, Regulatory and Metrological Support of Information Security System in Ukraine*, 1(14), 45–51 [in Ukrainian].
- Vymohy do roboty z konfidentsiinoiu informatsiieiu ustanovy [Requirements for Working With Confidential Information of the Institution]. (2020, Dezember 8). *Balance-Budget*, 51. <https://balance.ua/news/post/trebovaniya-k-rabote-s-konfidencialnoy-informatsiyei-uchrezhdeniya> [in Ukrainian].
- Hutsaliuk, M. V. (2011). *Orhanizatsiia zakhystu informatsii [Organisation of Information Protection]* (2nd ed.). Alterpress [in Ukrainian].
- Semenchenko, A. I., & Dreshpak, V. M. (Eds.). (2017). *Elektronne uriaduvannia ta elektronna demokratiia [E-government and e-democracy]* (Pt. 13: O. M. Hoshaba, (Ed.), *Zakhyst informatsii v systemakh elektronnoho uriaduvannia [Information Protection in E-government Systems]*). FOP Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
- Kukarin, O. B. (2015). *Elektronnyi dokumentoobih ta zakhyst informatsii [Electronic Document Management and Information Protection]*. National Academy of Public Administration under the President of Ukraine [in Ukrainian].
- Osoblyvosti roboty z dokumentamy z hryfom "Dlia sluzhbovoho korystuvannia" [Features of Working With Documents Marked "For Official Use"]*. (2019, Juli 5). *Legal newspaper online*. <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/osoblivosti-roboti-z-dokumentami-z-grifom-dlya-sluzhbovogo-korystuvannya.html> [in Ukrainian].
- European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. (2018). *Posibnyk z yevropeiskoho prava u sferi zakhystu personalnykh danykh [Guide to European Law in the Field of Personal Data Protection]*. https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_data_protection_UKR.pdf [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2011, January 13). *Pro dostup do publichnoi informatsii [On Access to Public Information]* (№ 2939-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2010, Juni, 1). *Pro zakhyst personalnykh danykh [On Personal Data Protection]* (№ 2297-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1992, October 2). *Pro informatsiiu [On Information]* (2657-XII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> [in Ukrainian].
- Stinen, Dzh. (2015). *Bezpeka dokumentiv ta upravlinnia identyfikatsiieiu v Ukraini [Document Security and Identification Management in Ukraine]*. <https://docplayer.net/67464988-Bezpeka-dokumentiv-ta-upravlinnya-identifikaciieyu-v-ukrayini-dzhon-stinen.html> [in Ukrainian].
- Carbo, D. (2020, February 24). *Don't Just Rely On Data Privacy Laws to Protect Information*. <https://www.securitymagazine.com/articles/91775-dont-just-rely-on-data-privacy-laws-to-protect-information> [in English].
- Ouaknine, E. (2020, August 6). *The Importance of Document Security and How to Make Sure You are Working Safely*. <https://www.upslide.net/en/the-importance-of-document-security-and-how-to-make-sure-you-are-working-safely/> [in English].
- Walker, D. (2016, February 22). *The DNA of NDA's – are Confidentiality Agreements Worth the Paper They are Written on?* URL: <http://www.gridlaw.com/are-confidentiality-agreements-worth-the-paper-they-are-written-on/> [in English].

UDC 002:001.1(100)

Maryna Tsilyna,
Associate Professor, Department
of Documentation
and Data Analytics,
Kyiv National University of Culture and Arts,
PhD in Philology, Associate professor
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: macilin@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5339-5147

FOREIGN EXPERIENCE AND PRACTICE OF ENSURING THE CONFIDENTIALITY OF INFORMATION AND CREATING SECURE CONDITIONS FOR THE FUNCTIONING OF DOCUMENTS

The aim of the article is to find out the safest conditions for the functioning of documents, as well as to find the most effective ways to avoid potential risks and dangers in the domestic information space.

The research methodology consisted of a set of general scientific and special methods of studying the issue. The review and analytical method was used to work on the professional and specialised literature and to determine the theoretical basis of the research, the systematic method proved to be effective in studying certain foreign practices of ensuring the confidentiality of information. The application of the induction method made it possible to generalise and draw a conclusion about the possibility of using the experience of other countries within the Ukrainian information space. Special methods, namely the method of researching document flows and the method of determining the information content of the document, were useful in considering the process of moving documents in the information field, the possibility/impossibility of damage or loss of information, and ways to prevent such undesirable situations.

The scientific research was based on the principles of objectivity and integrity. The use of a set of scientific methods made it possible to study the special features of confidential document information that is processed abroad, and to identify the main threats to the violation of the integrity and accessibility of information.

Scientific novelty. The latest practices of England, the European Union, and the United States in the field of document confidentiality are studied. The main recommendations for the protection of confidential information, and confidential agreements implemented abroad are considered. Features of secure use of document information are established. The article proposes a number of systematic measures against threats that arise in the process of working with confidential documents.

Conclusions. The study allows us to conclude that the Ukrainian legislative and regulatory framework should be formed taking into account global legislative initiatives and implementations. Companies, organisations, institutions, as well as individuals, need to ensure the protection of confidentiality of information, and given the threats, appropriate steps should be taken to ensure safe operation. The rules of identification and authentication should not be neglected, and a strict password policy should be used. The issue of information protection could be solved only in a comprehensive way.

Keywords: authentication, availability of information, protection of confidential information, identification, information confidentiality agreement, the value of documentary information

Стаття надійшла до редакції 21.03.2022 р.

**БІБЛІОТЕКА
У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**LIBRARY
IN THE DIGITAL ENVIRONMENT**

УДК 021.2:004]:023.5.085
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259145

ЦИФРОВЕ КУРАТОРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО- ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ

Оксана Матвієнко,
професорка, докторка педагогічних наук,
кандидатка технічних наук, професорка
кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: oxtix2017@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5772-848X

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук, доцент, професор
кафедри дизайну і архітектури
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Київ, Україна)
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0312-5805

Метою статті є охарактеризувати соціально-педагогічний зміст діяльності та необхідні компетенції фахівця із «цифрового кураторства» у соціально-освітній діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства.

Методологія дослідження базується на сукупності загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування. Гіпотетичний аналіз дав змогу застосувати термін «цифрове кураторство» як етимологічно прийнятний для окреслення сутності соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця. Метод інформаційної діагностики (експрес-аналіз) застосовувався до вивчення стану освітньо-консультаційної діяльності обласних універсальних наукових бібліотек у галузі цифрової освіти громадян.

З метою накреслення шляхів поповнення компетенцій бібліотечного фахівця як «цифрового куратора» було застосовано метод інформаційного прогнозування об'єкта, який дав змогу сформулювати необхідні й достатні умови формування компетентностей фахівця, а саме внесення необхідних змін до змісту підготовки майбутніх бібліотекарів шляхом розробки спеціальної узагальнюючої дисципліни (або комплексу дисциплін) під умовною назвою «Освітні послуги в умовах цифрової нерівності», спрямованої на психолого-педагогічні, методичні та організаційні аспекти здійснення освітньо-консультаційної діяльності у галузі цифрових технологій.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що охарактеризовано поняття «цифрове кураторство як вид соціально-освітньої діяльності у бібліотеках» для приведення освітньої практики у відповідність із практикою діяльності бібліотек, а також, орієнтуючись на необхідність у подальшому «цифрового кураторства» у бібліотеках, запропоновано заходи із формування компетентностей сучасного бібліотекаря у галузі «цифрових» освітніх практик.

Висновки. Функція бібліотеки у соціально-просвітницькому вимірі у сучасних умовах – це сприяння подоланню цифрової нерівності шляхом консультаційної та освітньої діяльності у сфері використання цифрових технологій.

Цифрове кураторство – вид соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця, спрямованої на забезпечення вільного доступу до інформації, подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян шляхом організації та проведення заходів (у тому числі й у дистанційному режимі) з консультування користувачів із питань

використання цифрових технологій у різних сферах життя і сприяння розвитку цифрових компетенцій різних груп населення.

Реалізація освітніх функцій із «цифрового кураторства» потребує спеціальних необхідних і достатніх знань із методики навчання, організації консультативного процесу для реалізації ролі бібліотекаря як педагога-консультанта при ознайомленні громадян із необхідними цифровими технологіями.

Доцільною є розробка спеціальної узагальнюючої дисципліни (або комплексу дисциплін) під умовною назвою «Освітні послуги в умовах цифрової нерівності», спрямованої на психолого-педагогічні, методичні та організаційні аспекти здійснення освітньо-консультативної діяльності у галузі цифрових технологій.

Ключові слова: цифрове кураторство, цифрове кураторство як вид соціально-освітньої діяльності у бібліотеках, освітньо-консультативної діяльності, цифрова освіта.

ВСТУП

У пошуках бібліотеками свого місця у світі цифрових трансформацій зберігається їх основна функція – бути провідником знань.

Соціально-просвітницька функція бібліотеки реалізується у нових умовах, потребує нових компетенцій бібліотечних фахівців і адаптації їх до урізноманітнення соціальних ролей, реалізації яких потребує від бібліотекаря сучасне суспільство.

Нові компетенції бібліотечного фахівця зумовлені трансформацією соціальних відносин «бібліотека–читач», «бібліотека–влада», актуалізацією функцій бібліотеки як посередника між громадянами та державою у процесах цифрових трансформацій. У сфері взаємовідносин електронного урядування G2C (G2C – government-to-citizen) бібліотеки долучаються до національної онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта», стають посередниками у реалізації накреслених у ній цілей.

Важливою функцією бібліотеки в соціально-просвітницькому вимірі у сучасних умовах є сприяння подоланню цифрової нерівності шляхом консультативної та освітньої діяльності через цифрову освіту.

У цьому дослідженні до опису освітньо-консультативної діяльності бібліотечних фахівців у подоланні цифрової нерівності застосуємо термін «цифрове кураторство», який у науковому дискурсі постає у двох значеннях: *інформаційно-ресурсному* – як діяльність фахівця з управління життєвим циклом цифрових активів (National Library of Medicine, 2022) і *соціально-освітньому* – як консультант у галузі розвитку цифрової грамотності, який допомагає громадянам одержати навички роботи з комп'ютером, оргтехнікою, електронними ресурсами ("Професіональний стандарт", 2018).

Актуальність дослідження соціально-освітньої діяльності бібліотек (під умовною назвою «цифрове кураторство») у галузі цифрових технологій зумовлена суперечністю між чинною практикою діяльності бібліотек і необхідністю виявлення її соціально-педагогічного змісту та накреслення шляхів поповнення компетенцій сучасного бібліотечного фахівця.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Теоретико-методологічні основи дослідження змісту цифрового кураторства як консультативної діяльності у галузі набуття цифрової грамотності та формування цифрових компетенцій ґрунтуються на визнанні базовою для бібліотеки її

соціально-просвітницької функції в сучасних умовах. Відома українська вчена, бібліотекознавиця А. С. Чачко (2000) у монографії «Бібліотекознавство у людському вимірі» виклала концептуальні положення для розуміння культурно-освітньої ролі бібліотекаря у цифрову епоху. Розмірковуючи про предмет бібліотекознавства напередодні XXI століття і зважаючи на технічні і технологічні пропозиції прогресу, А. С. Чачко (2000) пропонувала розуміти предмет бібліотекознавства у системі понять *гуманістичного підходу*: «Предмет бібліотекознавства – бібліотека як духовний і цивілізаційний феномен у всіх її попередніх, нинішніх і потенційно передбачуваних іпостасях, призначеннях, тенденціях і варіантах розвитку в інтересах людини» (с. 58). Щодо дискусій про роль бібліотек і професії бібліотекаря, А. С. Чачко (2000) наголошувала, що «бібліотека буде існувати як культурно-інформаційний, освітній центр» (с. 98).

Протягом багатьох років суспільно-освітня діяльність бібліотек була нерозривно пов'язана із педагогікою. Поняття «бібліологічна педагогіка» було обґрунтовано у 20-х рр. XX ст. бібліотекознавцем і педагогом Д. Баликою (1928), який визначив її наукою про сутність, закони, методи й організацію педагогічного процесу, пов'язаного з книгою й через книгу.

Сучасними освітніми викликами для бібліотеки та користувача є цифрові трансформації суспільства, проблеми цифрової компетентності бібліотечних професійних ресурсів, подолання цифрової нерівності у доступі до інформаційних ресурсів і технологій та їх використання.

Проблеми подолання цифрової нерівності, які постають перед бібліотеками у зв'язку із процесами цифровізації професійного і повсякденного життя людей, розвитком е-урядування в Україні, актуалізують дослідження ролі публічних бібліотек у процесах «цифрового кураторства», реалізацію яких дослідники вбачають у культурно-просвітницьких, освітніх проектах, спрямованих на ліквідацію цифрової нерівності; підвищенні цифрової культури користувачів бібліотек, підтримці їх інформаційно-пошукових потреб; залученні до підготовки кваліфікованих працівників, фахівців-практиків (діджитал-бібліотекарів) (Плахтій, 2021).

В українському науковому дискурсі проблематика надання бібліотеками консультативних послуг у галузі цифрової освіти є іманентною і постає у різних контекстах. Так, безпосередньо пов'язаними із проблемами компетентностей бібліотечних професійних ресурсів є процеси перетворення бібліотек на хаби цифрової освіти; питання консультативної діяльності бібліотекарів, розширення їх функціонально-професійної орієнтації як інструкторів із цифрової грамотності, згадуються у контексті досвіду цифрових технологій американських бібліотек (Філіпова, 2020), на навчально-методичних семінарах відбуваються пошуки відповіді на питання про майбутнє професії «бібліотекар-консультант» (Цюра, 2020). Очевидно, що трудові функції, дії, необхідні вміння та знання у цій сфері консультування є самостійним видом соціально-педагогічної діяльності бібліотекаря і потребують набуття відповідних компетенцій.

Вирішення проблем «цифрового кураторства» потребує, в тому числі, й трансформації власне бібліотечного простору. Так, у практичному посібнику Української бібліотечної асоціації представлено концепцію відкритої та резонуючої бібліотеки, яка має чотири простори (*Чотири простори бібліотеки*, 2020), розроблену у 2010 році дослідниками Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук Dorte Skot-Hansen, Casper Hvenegaard Rasmussen та Henrik Jochumsen (Копенгаген, Данія). У представленій концепції модель діяльності бібліотеки поєднує

чотири простори: простір навчання, простір досвіду, простір зустрічей та простір подій. Зона з комп'ютерами у «просторі навчання» дає змогу надавати різні послуги, в т. ч. консультації та навчання з інформаційної та медіаграмотності, основ роботи з комп'ютерами та інтернетом, спеціальним програмним забезпеченням та онлайн-ними інструментами тощо (*Чотири простори бібліотеки*, 2020, с. 20).

В умовах широкого залучення бібліотек до діяльності платформи «Дія. Цифрова освіта» та активного включення до діяльності, яка передбачає не тільки надання доступу до цифрових ресурсів, а й безпосередні навчально-консультаційні заходи з оволодіння цифровими технологіями, постає проблема соціально-педагогічного змісту консультаційної діяльності і необхідності введення спеціальних навчальних дисциплін у навчальних планах підготовки бібліотечних фахівців.

Метою статті є охарактеризувати соціально-педагогічний зміст діяльності та необхідні компетенції фахівця із «цифрового кураторства» у соціально-освітній діяльності бібліотек в умовах цифровізації суспільства.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети у цій статті застосовано гіпотетичний аналіз, який дав змогу використати термін «цифрове кураторство» як етимологічно прийнятний для окреслення сутності соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця. Із застосуванням методів інформаційної діагностики було здійснено експрес-аналіз стану освітньо-консультаційної діяльності обласних універсальних наукових бібліотек у галузі цифрової освіти громадян. Із метою накреслення шляхів поповнення компетенцій бібліотечного фахівця як «цифрового куратора» було застосовано метод інформаційного прогнозування об'єкта, який дав змогу сформулювати необхідні й достатні умови формування компетентностей фахівця, а саме внесення необхідних змін до змісту підготовки майбутніх бібліотекарів шляхом розробки спеціальної узагальнюючої дисципліни (або комплексу дисциплін) під умовною назвою «Освітні послуги в умовах цифрової нерівності», спрямованої на психолого-педагогічні, методичні та організаційні аспекти здійснення освітньо-консультаційної діяльності у галузі цифрових технологій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних бібліотекознавчих дослідженнях, присвячених розвитку бібліотеки у цифровому світі, евристично плідною бачиться пропонування до застосування у статті Н. Лопатіної (Лопатина, 2019) *діяльнісно-активістська* парадигма, яка базується на розгляді кадрового ресурсу бібліотечної справи як рушійної сили або ж основного бар'єра можливого розвитку. Одним із найважливіших аспектів запропонованого підходу дослідниця вважає виведення на пріоритетні методологічні позиції розуміння *активної ролі інформаційно-бібліотечних фахівців у цифровому розвитку та соціально-перетворюючий характер бібліотечно-інформаційної діяльності*.

Очевидно, що подолання цифрової нерівності, цифрова освіта і цифрова грамотність громадян є системоутворюючими у процесах цифровізації держави, у використанні цифрових ресурсів та здійсненні комунікативних практик у цифровому середовищі. Бібліотекар покликаний активно діяти у процесах формування глобального інформаційного простору, відмовитись від «локалізації меж професійної діяльності» і реалізовувати функції бібліотеки як соціального інституту на якісно новому рівні розвитку цифрових технологій.

Структуру діяльності бібліотеки в умовах цифрових трансформацій умовно можна представити так:

Рис. 1. Структура діяльності бібліотеки в умовах цифрових трансформацій

У представленій на рис. 1 структурі складові «цифровізація інформаційних ресурсів» і «соціально-комунікативна діяльність у цифровому середовищі» вже стали звичними практиками у бібліотечній діяльності. «Цифрова освіта громадян» як вид діяльності бібліотек перебуває нині на етапі освоєння.

Аналіз сайтів бібліотек України свідчить про їх активне долучення до консультативної та освітньої діяльності. У таблиці представлені сучасні освітні практики деяких обласних наукових бібліотек України у реалізації функцій із цифрової освіти громадян.

Таблиця 1

Практики діяльності ОУНБ із надання консультативно-освітніх послуг із цифрової освіти

Назва бібліотеки	Консультавання у сфері цифрових технологій
Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека http://libr.rv.ua/	<p>Школа цифрової грамотності для дорослих Курс триває 2 місяці, заняття відбуваються двічі на тиждень у групах до 10 чол. Програма курсу складається з двох модулів та включає основні теми:</p> <p>Модуль 1 «Основи роботи на комп'ютері» 1. Будова комп'ютера та його основні пристрої. 2. Операційна система Windows 7. 3. Робота з файлами та папками. 4. Текстовий редактор Microsoft Word 2010.</p> <p>Модуль 2 «Базові цифрові навички» 1. Інтернет, браузер та пошук інформації. 2. Акаунт Google та електронна пошта. 3. Skype та Viber: спілкування у месенджерах. 4. Електронні сервіси онлайн: медична система Helsi, онлайн-банкінги, інтернет-магазини та покупки, особисті кабінети комунальних служб, сервіси бронювання та придбання квитків на автобус і потяг. 5. Соціальна мережа Facebook.</p>

	<p>6. Знайомство з платформою цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта».</p> <p>В рамках «Школи цифрової грамотності для дорослих» відбуваються індивідуальні заняття по роботі зі смартфоном.</p>
<p>Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка http://libkor.com.ua/ Регіональний тренінговий центр</p>	<p>Тренінг «Будь на часі!». Курс цифрової грамотності за проектом «Дія. Цифрова освіта». Створення резервних копій та їх зберігання; ознайомлення з поняттям «шифрування»; захист приватності у цифровому середовищі; придбання товарів на сайтах без ризику, захист від шахраїв.</p>
<p>Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара https://lib.kherson.ua/</p>	<p>Курси комп'ютерної грамотності «Школа інформаційних технологій»: освоєння персонального комп'ютера з «нуля»: навички роботи з операційною системою Windows, програми з пакета Microsoft Office, різноманітні сервіси мережі інтернет та інший «софт» для впевненого повсякденного використання.</p>
<p>Харківська обласна універсальна наукова бібліотека http://library.kharkov.ua/library/events/?events=7079</p>	<p>Тренінг для користувачів бібліотеки «Цифрова освіта на часі». Навчальна програма курсу розрахована на 12 годин. Увага при проведенні тренінгу приділяється індивідуальному консультуванню слухачів, кількість людей у групі не перевищує 8 осіб. Слухачів навчають користуватися смартфоном, інтернетом, соціальними мережами, різними онлайн-сервісами, зокрема платформою «Дія. Цифрова освіта», додатками Viber, Instagram, Telegram, пояснюють, як користуватися поштовою скринькою, завантажити потрібний додаток, зареєструватися на різних сайтах, навчають інтернет-безпеці та ін.</p> <p>Блок тренінгів: «Цифрова освіта на часі. Знайомимось із гаджетами» – 4 год. «Цифрова освіта на часі. Цифрова грамотність» – 4 год. «Цифрова освіта на часі. Смартфон – для повсякденного життя» – 4 год.</p>
<p>Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва. https://misto.vn.ua/culture/litnix-vinnichan-navchatimut-kompyuternij-gramotnosti/</p>	<p>Тренінги для людей поважного віку та інших цільових груп у секторі «Регіональний тренінговий центр» Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва. Слухачів навчають за такими програмами: комп'ютерна грамотність, е-урядування, мобільна грамотність, проводяться безкоштовні курси із цифрової освіти.</p> <p>На тренінгах учасники вчать працювати з комп'ютером, отримують доступ до соціальних мереж, формують практичні вміння і навички щодо створення електронної поштової скриньки, спілкування в скайпі, здійснення пошуку в мережі Google.</p>
<p>Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека https://library.te.ua/</p>	<p>Безкоштовні заняття з «Основ комп'ютерної та інтернет-грамотності для початківців». Орієнтовані на засвоєння базових навичок роботи з персональним комп'ютером та в інтернеті. Упродовж 10 двогодинних занять учасники знайомляться з основами роботи за комп'ютером, програмами роботи з текс-</p>

	том, отримують практичні навички для активного ділового та особистого листування, пошуку інформації, використання веб та мобільних додатків спілкування, читання, прослуховування музики чи перегляду фільмів, здійснення онлайн-покупок, оформлення квитків, запису до лікаря чи здійснення комунальних платежів тощо.
Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека https://zounb.zp.ua/	Тренінги з вивчення смартфона для людей поважного віку в рамках проекту «Розумні громадяни вивчають Розумне місто». Ознайомлення з базовими функціями пристрою, головним екраном та екраном програм, навігаційною панеллю, значками-індикаторами, а також навчання редагувати робочий стіл і керувати панеллю сповіщень.

Можна бачити, що зміст консультування у галузі цифрових технологій перебуває у контексті Рамки цифрової компетентності для громадян України, запропонованої Міністерством цифрової трансформації України на основі адаптованої європейської еталонно-концептуальної моделі цифрових компетенцій для громадян (Опис Рамки, 2021). У документі зазначається, що Рамка – динамічна структура, яка може згодом оновлюватись та за потреби переглядатись відповідно до розвитку цифрових технологій, зміни потреб та стану розвитку цифрової грамотності.

Наразі у публікаціях та обговореннях не запропоновано термін для позначення діяльності бібліотекаря як консультанта з використання цифрових технологій, також, окрім загальних цифрових компетентностей бібліотечного фахівця, не окреслено його спеціальні компетенції як консультанта у царині використання комп'ютерних технологій.

Стосовно застосування терміна «куратор» до сфери консультаційно-освітньої діяльності у подоланні цифрової нерівності громадян зазначимо, що, не наполягаючи на використанні саме такого терміна, доречність бачимо у його етимології – від лат. *curator* від *curare* – піклуватися. Водночас у термінологічних пошуках можна запропонувати також «цифрове наставництво» (як аналог у публікаціях застосовується термін «менторінг», який наразі також не має загального усталеного тлумачення) – відносини, у яких більш досвідчена або більш обізнана особа допомагає менш досвідченій або менш обізнаній засвоїти певні компетенції. У психолого-педагогічних науках наставником називають особу, яка здійснює індивідуальне або групове професійне навчання, у якому теоретичний курс зведений до мінімуму, акцент робиться на формуванні практичних умінь і навичок (*Психолого-педагогічний словарь*, 2006, с. 480). Доречним може бути й застосування терміна *коучинг* (*coaching* англ. – «тренування») – метод навчання, який дає змогу тому, хто навчається, досягти певної життєвої або професійної мети, запланованого результату.

Не маючи на меті докладний термінологічно-змістовий аналіз згаданих назв діяльності з консультування і навчання, зазначимо очевидну симетричність їх значень і висловимо сподівання, що адекватний розглядуваній діяльності термін буде запропонований і прийнятий фаховою спільнотою.

Грунтуючись на чинних практиках діяльності бібліотекарів у подоланні цифрової нерівності, а також на тенденціях розвитку цифрових технологій, які актуалізуватимуть необхідність відповідних консультаційних заходів, окреслимо

цифрове кураторство як вид соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця, спрямованої на забезпечення вільного доступу до інформації, подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян шляхом організації та проведення заходів (у тому числі й у дистанційному режимі) з консультування користувачів із питань використання цифрових технологій у різних сферах життя і сприяння розвитку цифрових компетенцій різних груп населення.

Активне долучення бібліотек до цифрової освіти громадян та очевидна актуальність соціального замовлення на такий вид діяльності актуалізує не тільки підвищення кваліфікації бібліотекарів, а й внесення до змісту фахової освіти необхідних змін. У зв'язку з необхідністю оприсутнення у бібліотеках фахівців, спеціально підготовлених для консультаційної та соціально-освітньої діяльності, очевидно є необхідність педагогічного планування змін у освітніх програмах підготовки сучасного бібліотечного фахівця.

Сучасні студенти у всіх освітніх програмах і у практиках інформальної освіти активно освоюють нові цифрові інструменти і онлайн-контексти кіберпростору. Однак для реалізації освітніх функцій із «цифрового» консультування йдеться насамперед про необхідні й достатні знання з методики навчання, організації консультаційного процесу у бібліотечній діяльності для реалізації ролі бібліотекаря як педагога-консультанта.

Консультаційна діяльність бібліотечного фахівця як цифрового куратора потребуватиме спеціального *педагогічного конструювання* процесів консультування у структурі форматів цифрової освіти (Лопатина и др., 2020). Серед завдань діяльності цифрового куратора:

- формування освітніх траєкторій (індивідуальних, групових) у процесах консультування;
- організація освітнього контенту, способу подачі інформації;
- виявлення інтересів аудиторії;
- використання психолого-педагогічних підходів і методів у консультаційній діяльності в галузі цифрових технологій.

Технології професійної діяльності «цифрових кураторів» у бібліотеках потребують знання принципів практичного навчання дорослих (андрагогіка), громадян з особливими потребами, урахування вікових особливостей при взаємодії з дітьми шкільного віку, важливою є міжособистісна комунікативна компетентність цифрового куратора.

Загалом, має бути сформована готовність до використання психолого-педагогічних підходів і методів у цифровому консультуванні різних груп користувачів. У контексті реалізації освітніх функцій цифрові компетенції сучасного бібліотекаря мають відповідати також Рамці цифрової компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників ("Концептуально-референтна Рамка", 2021).

За очевидної схожості освітньо-педагогічних функцій, виконуваних у процесі загального інформаційно-бібліотечного обслуговування з використанням цифрових технологій (у т. ч. пошук у електронних каталогах, активна підтримка інформаційних потреб користувачів, допомога з навігації у інтернет та ін.), освітня діяльність бібліотечного фахівця з розвитку цифрової грамотності має суттєву педагогічну складову. Усунення цієї суперечності, не критичної для дотримання логіки міркувань, бачиться у звертанні до трансформації розуміння сталих по-

нять «професія», «професіоналізм» та ін. У професієзнавстві нині оприсутнилися і утверджуються терміни «транспрофесіоналізм», «трансфесія» (Зеер & Сыманюк, 2017). Зокрема, під трансфесією розуміють вид трудової активності, який реалізується на основі синтезу і конвергенції професійних компетенцій, які належать до різних спеціалізованих галузей. Теоретичною основою трансфесій визначають багатовимірність, яка передбачає трансдисциплінарний синтез знань із різних наук – природничих, технічних, соціально-гуманітарних, філософських.

З огляду підготовки сучасного фахівця для здійснення комплексної інноваційної професійної діяльності, науково-методологічною концепцією професіології є ідея *конвергенції*. Активне застосування у освітній сфері конвергентно орієнтованого підходу для реалізації зближення різних предметних галузей знань забезпечує поповнення складу компетенцій фахівця відповідно до сучасних суспільних вимог та створює нову якість навчання. Цей підхід потребує виявлення «точок конвергентності» – тих позицій (навчальних дисциплін, компетенцій, результатів навчання), за якими може бути здійснене зближення освітніх галузей (Матвієнко & Цивін, 2021).

Для приведення освітньої практики у відповідність із практикою діяльності бібліотек, а також орієнтуючись на необхідність у подальшому «цифрового кураторства» у бібліотеках, доцільною могла б бути розробка спеціальної узагальнюючої дисципліни (або комплексу дисциплін) під умовною назвою «*Освітні послуги в умовах цифрової нерівності*». Пропонована дисципліна має бути спрямована на психолого-педагогічні, методичні та організаційні аспекти здійснення освітньо-консультаційної діяльності у галузі цифрових технологій.

Так, до змісту дисципліни можуть бути запропоновані такі розділи і теми:

- загальні питання цифрової нерівності та цифрової грамотності;
- державна політика у галузі цифрової грамотності та подолання цифрової нерівності;
- організація і проведення заходів із консультування, спрямованих на розвиток цифрової грамотності;
- методика проведення групових та індивідуальних консультацій;
- психологія спілкування при проведенні групових та індивідуальних консультацій.

Зважаючи на актуалізацію нових компетенцій бібліотечного фахівця у практиках бібліотечної діяльності з реалізації державної політики з подолання цифрової нерівності, очевидно, що на часі є розробка Професійного стандарту діяльності бібліотечно-інформаційного фахівця із зазначенням у трудових функціях відповідних трудових дій консультаційного характеру з реалізації цифрової освіти громадян.

ВИСНОВКИ

Функція бібліотеки у соціально-просвітницькому вимірі у сучасних умовах – це сприяння подоланню цифрової нерівності шляхом консультаційної та освітньої діяльності у сфері використання цифрових технологій.

Бібліотекар покликаний здійснювати активну діяльність із формування глобального інформаційного простору і реалізовувати функції бібліотеки як соціального інституту на якісно новому рівні розвитку цифрових технологій.

Цифрова освіта громадян як вид діяльності бібліотек в умовах цифрових трансформацій суспільства перебуває на етапі освоєння.

Цифрове кураторство – вид соціально-освітньої діяльності бібліотечного фахівця, спрямованої на забезпечення вільного доступу до інформації, подолання цифрової нерівності та формування цифрової грамотності громадян шляхом організації та проведення заходів (у тому числі й у дистанційному режимі) з консультування користувачів із питань використання цифрових технологій у різних сферах життя і сприяння розвитку цифрових компетенцій різних груп населення.

Реалізація освітніх функцій із «цифрового кураторства» потребує спеціальних необхідних і достатніх знань із методики навчання, організації консультаційного процесу для реалізації ролі бібліотекаря як педагога-консультанта при ознайомленні громадян із необхідними цифровими технологіями.

Доцільною могла б бути розробка спеціальної узагальнюючої дисципліни (або комплексу дисциплін) під умовною назвою «Освітні послуги в умовах цифрової нерівності», спрямованої на психолого-педагогічні, методичні та організаційні аспекти здійснення освітньо-консультаційної діяльності у галузі цифрових технологій.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Балика Д. Бібліологічна педагогіка. Визначення. Предмет, межі. *Журнал бібліотекознавства та бібліографії*. 1928. № 2. С. 96–107. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1240> (дата звернення 24.01.2022).
- Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Методологические ориентиры развития транспрофессионализма педагогов профессионального образования. *Образование и наука*. 2017. № 8. С. 928.
- Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників: проєкт. Міністерство цифрової трансформації України. 2021. 70 с. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2629-frame_pedagogical.pdf (дата звернення 24.01.2022).
- Лопатина Н. Библиотека в цифровом мире: проактивный и реактивный подходы в библиотековедении. *Культура: теория и практика*. 2019. Вып. 2 (30). URL: <http://theoryofculture.ru/issues/104/1214/> (дата обращения: 24.01.2022).
- Лопатина Н., В. Алтухова Г. А., Бонч-Бруевич С. В. Педагогическое мастерство в структуре цифровых форматов образования. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2020. № 5(97). С. 170–179.
- Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Конвергентно-орієнтований підхід до розробки освітньо-професійних програм за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : Четверта міжнар. наук. конф., 20–22 трав. 2021 р. Київ, 2021. С. 26–28.
- Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. Міністерство цифрової трансформації України. 2021. URL: <https://usnd.to/jq1N> (дата звернення 24.01.2022).
- Плахтій А. М. Публічні бібліотеки в системі інформаційно-комунікаційного забезпечення електронного урядування в Україні : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій : 23.00.03 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021. 18 с.
- Профессиональный стандарт. Консультант в области развития цифровой грамотности населения (цифровой куратор) : утвержден приказом Министерства труда и социальной защиты Российской Федерации от 31 окт. 2018 г. № 682н. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KjEWLWFQy0L95y0PBw-aivx68GFB2HG1/view> (дата обращения: 24.01.2022).
- Психолого-педагогический словарь / сост. Рапацевич Е. С. Минск : Современное слово, 2006. 928 с.

- Філіпова Л. Я. Цифрові технології в американських бібліотеках: сучасні тенденції розвитку. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : Міжнар. наук. конф. Київ, 2020. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/913> (дата звернення: 24.01.2022).
- Цюра М. А. Бібліотекар-консультант: яке майбутнє професії? Новітні бібліотечно-інформаційні технології: тенденції розвитку. 2020. URL: <https://usnd.to/jqPH> (дата звернення 24.01.2022 р.).
- Чачко А. С. Библиотекведение в человеческом измерении : монография. Киев ; Москва, 2000. 168 с.
- Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практ. посіб. / авт.-уклад.: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко ; Укр. бібл. асоц. Київ : ВГО Укр. бібл. асоц., 2020. 104 с.
- National Library of Medicine. URL: <https://nml.gov/data/thesaurus/digital-curation> (дата звернення 24.01.2022 р.).

REFERENCES

- Balyka, D. (1928). Bibliolohichna pedahohika. Vyznachennia. Predmet, mezhi [Bibliological Pedagogy. Definition. Subject, Boundaries]. *Zhurnal Bibliotekoznavstva ta Bibliohrafi*, 2, 96–107. <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=1240> [in Ukrainian].
- Zeer, E. F., & Symanyuk, E. E. (2017). Metodologicheskie orientiry razvitiya transprofessionalizma pedagogov professional'nogo obrazovaniya [Methodological Guidelines for the Development of Transprofessionalism of Teachers of Vocational Education]. *Obrazovanie i Nauka*, 8, 928 [in Russian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). *Kontseptualno-referentna Ramka tsyfrovoy kompetentnosti pedahohichnykh y naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv* [Conceptual-Reference Framework of Digital Competence of Pedagogical and Scientific-pedagogical Workers]. https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2629-frame_pedagogical.pdf [in Ukrainian].
- Lopatina, N. (2019). Biblioteka v tsyfrovom mire: proaktivnyi i reaktivnyi podkhody v bibliotekovedenii [Library in the Digital World: Proactive and Reactive Approaches in Library Science]. *Kul'tura: Teoriya i Praktika*, 2(30). <http://theoryofculture.ru/issues/104/1214/> [in Russian].
- Lopatina, N. V., Altukhova, G. A., & Bonch-Bruevich, S. V. (2020). Pedagogicheskoe masterstvo v strukture tsyfrovyykh formatov obrazovaniya [Pedagogical Skills in the Structure of Digital Formats of Education]. *Vestnik Moskovskogo Gosudarstvennogo Universiteta Kul'tury i Iskusstv*, 5(97), 170–179 [in Russian].
- Matviienko, O. V., & Tsyvin, M. N. (2021, May 20–22). Konverhentno-oriientovanyi pidkhid do rozrobky osvithno-profesiinykh prohram za spetsialnistiu "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" [Convergent-oriented Approach to the Development of Educational and Professional Programs in the Specialty "Information, Library and Archival Affairs"]. In *Informatsiia, komunikatsiia ta upravlinnia znanniamy v hlobalizovanomu sviti* [Information, Communication and Knowledge Management in a Globalised World], Fourth International Scientific Conference (pp. 26–28). Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). *Opys ramky tsyfrovoy kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy* [Description of the Digital Competence Framework for the Citizens of Ukraine]. URL: <https://usnd.to/jq1N> [in Ukrainian].
- Plakhtii, A. M. (2021). *Publichni biblioteky v systemi informatsiino-komunikatsiinoho zabezpechennia elektronnoho uriaduvannia v Ukraini* [Public Libraries in the System of Information and Communication Support of E-government in Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Ministerstva truda i sotsial'noi zashchity Rossiiskoi Federatsii. (2018, October 31). *Professional'nyi standart. Konsul'tant v oblasti razvitiya tsyfrovoy gramotnosti naseleniya*

- (*tsifrovoi kurator*) [*Professional Standard. Consultant in the Field of Development of Digital Literacy of the Population (Digital Curator)*] (№ 682n). <https://drive.google.com/file/d/1KjEWLWFQy0L95y0PBw-aivx68GFB2HGl/view> [in Russian].
- Rapatsevich, E. S. (Comp.). (2006). *Psikhologo-pedagogicheskii slovar'* [*Psychological and Pedagogical Dictionary*]. *Sovremennoe slovo* [in Russian].
- Filipova, L. Ya. (2020). Tsyfrovii tekhnolohii v amerykanskykh bibliotekakh: suchasni tendentsii rozvytku [Digital Technologies in American Libraries: Current Trends in Development]. In *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Rozvytok bibliotechno-informatsiinoho potentsialu v umovakh tsyfrovizatsii* [*Library. The science. Communication. Development of Library and Information Potential in the Minds of Digitalization*], Proceedings of the International Scientific Conference. VI Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/913> [in Ukrainian].
- Tsiura, M. A. (2020). *Bibliotekar-konsultant: yake maibutnie profesii? Novitni bibliotechno-informatsiini tekhnolohii: tendentsii rozvytku* [*Librarian-consultant: What is the Future of the Profession? The Latest Library and Information Technologies: Development Trends*]. <https://usnd.to/jqPH> [in Ukrainian].
- Chachko, A. S. (2000). *Bibliotekovedenie v chelovecheskom izmerenii* [*Librarianship in the Human Dimension*] [Monograph] [in Russian].
- Boiarynova, O., Brui, O., Luhova, L., Soshynska, Ya., & Shevchenko, I. (2020). *Chotyry prostory biblioteki: model diialnosti* [*Four Spaces of the Library: a Model of Activity*]. Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- National Library of Medicine. URL: <https://nml.gov/data/thesaurus/digital-curation> [in English].

UDC 021.2:004]:023.5.085

Oksana Matvienko,

Professor,

*Department of Documentation and Data Analytics,
Kyiv National University of Culture and Arts, Dr. Hab.
in Education, PhD in Technical Sciences, Professor
(Kyiv, Ukraine)*

e-mail: oxmix2017@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5772-848X

Mykhailo Tsyvin,

Professor,

*Department of Design and Architecture,
International Academy of Personnel Management,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor
(Kyiv, Ukraine)*

e-mail: tsyvin2012@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0312-5805

DIGITAL MENTORING AS A SOCIAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF A LIBRARIAN

The aim of the article is to characterise the socio-pedagogical content of the activity and the necessary competencies of a specialist in «digital mentoring» in the social and educational activities of libraries in the context of the digitalisation of society.

The research methodology is based on a set of general scientific methods of generalisation, systematisation and forecasting. The hypothetical analysis made it possible to use the term «digital mentoring» as etymologically acceptable to outline the essence of the socio-educational

activities of a librarian. The method of information diagnostics (express analysis) was used to study the state of educational and consulting activities of regional universal scientific libraries in the field of digital education of citizens.

To outline ways to replenish the competencies of a librarian as a «digital curator», the method of information forecasting of the object was used, which allowed formulating the necessary and sufficient conditions for the formation of competencies, namely making changes required to the content of training future librarians by developing a special generalising discipline (or set of disciplines) under the conventional title «Educational Services in the Context of Digital Inequality», aimed at psychological, pedagogical, methodological and organisational aspects of educational and consulting activities in the field of digital technology.

The scientific novelty of the study is that the concept of «digital mentoring as a type of social and educational activities in libraries» brings educational practice in line with the practice of libraries, as well as focuses on the need for further «digital mentoring» in libraries proposed measures on the formation of competencies of the modern librarian in the field of «digital» educational practices.

Conclusions. Under the current condition, the function of the library in the social and educational dimension is to help overcome digital inequality through consulting and educational activities in digital technology.

Digital mentoring is a type of social and educational activity of a librarian aimed at ensuring free access to information, overcoming digital inequality and digital literacy of citizens by organising and conducting events (including remotely) to advise users on the use of digital technology in different spheres of life and promoting the development of digital competencies of different groups.

Implementation of educational functions of «digital mentoring» requires special necessary and sufficient knowledge of teaching methods and the organisation of the consultation process to implement the librarian's role as a teacher-consultant in familiarising citizens with the required digital technology.

It is advisable to develop a special generalising discipline (or set of disciplines) under the conventional title «Educational Services in Digital Inequality», aimed at psychological, pedagogical, methodological and organisational aspects of educational and consulting activities in digital technology.

Keywords: digital mentoring, digital mentoring as a social and educational activity in libraries, educational and consulting activity, digital education

Стаття надійшла до редакції 18.02.2022 р.

УДК 027.022:[021.1+004.738.1www]:[004.77:316.77](477)
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259148

ПРЕДСТАВНИЦТВО ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ У МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ

*Станіслав Денбновецький,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтва
(Київ, Україна)
e-mail: stasden@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2327-7478*

Мета статті – розкриття актуальних напрямів представництва публічних бібліотек України в інтернеті та у соціальних мережах в умовах цифровізації.

Методологія статті базувалася на використанні оптимального комплексу загально-наукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, використано загальнонаукові принципи системності та усебічності пізнання, єдності теорії і практики. Також досягненню поставленої мети сприяло застосування методів аналізу, синтезу та узагальнення. Дослідження інформаційного ресурсу сайтів обласних універсальних наукових бібліотек здійснено під кутом зору комплексності представлення контенту власної генерації, зорієнтованого насамперед на потреби громад.

Наукова новизна статті полягає у тому, що обґрунтована необхідність посилення представництва вітчизняних публічних бібліотек в інтернеті та у соціальних мережах, що сприяє ускладненню їхньої організаційної структури, урізноманітненню нетрадиційних методів і форм роботи. Актуальні напрями інтернет-представництва репрезентовані на прикладі Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва та Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського, на е-сторінках яких розробником надано можливість поділитися інформацією у соціальних мережах Фейсбук, Твіттер, Інстаграм та Google+. Це сприяє ефективнішому поширенню повідомлень, популяризації роботи самої книгозбірні, залученню більшої кількості користувачів, формуванню її позитивного іміджу та зрештою накопиченню репутаційного капіталу.

У **висновках** аргументовано, що сьогодні публічні бібліотеки України активно включаються у процес оцифрування своїх фондів, представляють цифрові копії на власних сайтах та рекламують цей ресурс у соціальних мережах, адаптуючи його під мобільні пристрої. Вітчизн Публічними бібліотеками України оцифровано величезні масиви своїх фондів, роботи здійснювалися за власними програмами, незалежно від планів інших бібліотек. Виявлено, що нині провідні публічні бібліотеки країни є авторитетними закладами та потужними центрами інформації, які формують і зберігають багаті та якісні інформаційні ресурси. Сучасний користувач за допомогою мережі інтернет має доступ до провідних бібліотек світу та їхніх інформаційних ресурсів, що у сукупності становить світовий інформаційний простір.

Ключові слова: публічна бібліотека, інформаційний ресурс, інформаційний простір, інтернет, соціальна мережа.

ВСТУП

На всіх етапах суспільного розвитку публічні бібліотеки своїм змістовим наповненням і функціональними особливостями використання пов'язувалися з нагальними соціально-культурними потребами громад. Адже знання, якими послуговується людство, є основою всієї пізнавальної діяльності, а отже, й суспільного прогресу, поповнення/оновлення бібліотечних ресурсів – орієнтиром оцінювання нової інформації з огляду її практичного застосування, що становить акумульований досвід – знання. Як наголошують Ю. Половинчак та С. Горова (2017), «рівень їхнього розвитку за обсягами збереження інформаційного ресурсу, його якістю й ефективністю задоволення суспільних проблем стає, по суті, одним з основних показників цивілізованості» (с. 250).

Зі стрімким поширенням інформаційних технологій та збільшенням каналів електронної комунікації відбувається глобальна трансформація всієї традиційної бібліотечної діяльності, приведення її у відповідність до нових суспільних запитів інформаційного обслуговування. Інтернет дедалі активніше конкурує із традиційними інформаційними центрами, тому перед вітчизняними публічними бібліотеками гостро постало питання визначення свого місця у суттєво оновленій інформаційній системі суспільства.

Мета статті – розкриття актуальних напрямів представництва публічних бібліотек України в інтернеті та у соціальних мережах в умовах цифровізації.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Джерельну базу статті становлять, з одного боку, наукові публікації, присвячені розкриттю обраної теми, з іншого – сайти публічних бібліотек України. Теоретико-методологічні засади цифровізації у вітчизняній бібліотечній справі та функціонування консolidованого інформаційного простору, питання особливостей формування галузевого інформаційного ресурсу та специфіки запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику розкрито у працях таких авторитетних учених, як О. Воскобойнікова-Гузєва, С. Горова, О. Довгань, Л. Дубровіна, Л. Костенко, І. Лобузін, К. Лобузїна, О. Онищенко, Ю. Половинчак, В. Попик, О. Сербін, Г. Солоїденко, І. Шевченко, Т. Ярошенко та інших. Так, у статті В. Горового (2021) висвітлено виклики сьогодення у бібліотечній системі України у зв'язку з розвитком електронних інформаційних ресурсів у системі інформаційних обмінів та необхідність розроблення інноваційних методик управління в бібліотечних установах цими ресурсами, організації ефективного використання їх користувачами. У статті О. Каращук (2016) розкрито значення бібліотеки в інформаційному просторі та основні напрями розвитку бібліотечної справи в інформаційному суспільстві. Авторка проаналізувала основні продукти виробництва інформаційного суспільства та акцентувала увагу на трансформації бібліотеки в інформаційному суспільстві. Н. Пасмор і Н. Фролова (2016) досліджують питання управління веб-сайтом та представництва у соціальних мережах бібліотеки, а також перспективи популяризації її діяльності й розвитку промоційної політики. М. Маранчак (2021), чия дисертація присвячена застосуванню ефективних стратегій репутаційного інтернет-маркетингу публічними бібліотеками України із використанням комплексу інноваційних рішень, справедливо наголошує, що «ефективне функціонування сучасної бібліотеки як інноваційно-

інтелектуальної відкритої платформи можливе за умови органічного поєднання адаптивного характеру її інформаційно-комунікаційної діяльності та оптимальних алгоритмів диверсифікації бібліотечної практики як соціокомунікативної системи інформаційного суспільства» (с. 3).

Питання запровадження інноваційних технологій у діяльності публічних бібліотек, досягнень і кращого практичного досвіду постійно перебуває у полі зору таких знаних практиків бібліотечної справи: О. Башун, Т. Вилегжаніна, Н. Волян, Т. Грищенко, Г. Єфімова, С. Пономаренко, Т. Сендульська, О. Шевченко та багатьох інших. Їхні студії активно представлені на сторінках фахової періодики ("Бібліотечна планета", "Бібліотечний форум: історія, теорія і практика", "Бібліотечний вісник", "Вісник Книжкової палати", "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія" та ін.), що засвідчує актуальність обраної теми.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Методологія статті базувалася на використанні оптимального комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Зокрема, використано загальнонаукові принципи системності та усебічності пізнання, єдності теорії і практики. Також досягненню поставленої мети сприяло застосування методів аналізу, синтезу та узагальнення. Дослідження інформаційного ресурсу сайтів обласних універсальних наукових бібліотек здійснено під кутом зору комплексності представлення контенту власної генерації, зорієнтованого насамперед на потреби громад. Так, розробники сайтів, зокрема, Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва та Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського надали можливість користувачам поділитися інформацією у соціальних мережах Фейсбук, Твіттер, Інстаграм та Google+.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні інформація є стратегічним соціальним, економічним, політичним тощо потенціалом людства. В умовах невинного нарощення інформаційних потоків надзвичайно назрілою є проблема її генерування й оптимізації. Отже, відповідно, змінюються і форми та способи опрацювання величезних за обсягами масивів нових знань. Цей процес впливає на всі сфери людської діяльності, оскільки впровадження новітніх інформаційних технологій, їхній швидкий розвиток спричинили фундаментальні зрушення як у соціально-культурних, так і економічних основах суспільного буття загалом, і змушує публічні бібліотеки кардинально переосмислювати свої головні завдання та збагачувати напрями діяльності. Як наголошує О. Каращук (2016), «найважливішим завданням бібліотек є надання інформації різним верствам населення, що спонукає бібліотеки йти в ногу з науково-технічним прогресом» (с. 597).

Нині в межах розвитку бібліотечно-інформаційного простору спостерігається невинна трансформація всіх складників виробничої діяльності публічних бібліотек – від організаційно-функціональної та техніко-технологічної до кадрової, які набувають вже системного характеру поступової модернізації практичної роботи. Тому виникає гостра необхідність теоретичного дослідження можливостей подальшої трансформації комунікативних зв'язків публічних бібліотек України із зовнішнім середовищем та їхнього місця у сучасному інформаційному про-

сторі України. «Динамізм діджиталізації як ключової засади перетворень різних сфер життя українського суспільства, від суспільно-політичної до соціально-економічної, спонукає бібліотеки як особливий соціальний інститут своєчасно реагувати на виклики часу та успішно відповідати на запити спільноти» (Клименко & Сокур, 2021, с. 246).

Традиційним завданням публічних бібліотек є збирання, зберігання, поширення (надання), виробництво та використання загальнодоступної інформації. Сьогодні сталий розвиток українського суспільства у тому числі залежить і від вироблення системного представлення інформаційних знань та створення концепції підготовки особистості до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. У цьому ракурсі різноманітним і складним соціальним явищем в умовах формування сучасного інформаційного простору постає потенціал вітчизняних публічних бібліотек і його головний складник – інформація та знання.

Світовий досвід яскраво демонструє, що важливим кроком розвитку бібліотек у вичерпному забезпеченні інформаційних потреб користувачів є об'єднання книгозбірень заради цілеспрямованої взаємодії у системі «бібліотека – користувач – громада – суспільство». Адже тільки перебуваючи у мережі бібліотечних та інформаційних установ, можливо працювати на сучасному рівні, забезпечуючи доступ до інформації кожному, незважаючи на кордони та часові пояси. За визначенням Т. Коваль (2007), діяльність такої мережі має бути спрямована не лише на розвиток інформаційного потенціалу держави, а й на забезпечення рівності доступу всіх громадян до потрібних джерел задля задоволення особистих і суспільних інтересів, підняття престижу освіченості, загального культурного рівня та власне авторитету бібліотек.

В. Горовий (2021) стверджує, що бібліотеки «продовжують відігравати істотне значення в технологіях продукування нової суспільно значущої інформації. Їх відставання від розвитку загального інформаційного процесу призводить до втрати апробованих віками традицій інформаційного виробництва, у яких нова інформація співвідносилася з уже перевіреним суспільним досвідом знання. Сьогодні автори продукування інформації часто орієнтуються у своїй роботі лише на легкодоступні масиви електронної інформації, не завжди достовірної. Оскільки в Україні оцифрування фондів здійснюється в дуже незначних обсягах (через затратність самого процесу), орієнтація на національну традицію інфотворення в електронних інформаційних ресурсах дуже ускладнюється. Використання при цьому інформації глобального інформаційного простору не завжди сприяє національним інтересам розвитку».

Останнє десятиліття публічні бібліотеки України переживають важкі часи кризи, реорганізації та поступового оновлення й модернізації. Ідеологічні, політичні, економічні, демографічні, технологічні тощо зрушення в усіх сферах суспільного розвитку безпосередньо впливають і на стан діяльності бібліотек. В умовах глобальної цифровізації істотно змінюється уявлення про завдання й можливості публічних книгозбірень, про їхню роль у культурній, освітній, інформаційній сферах нашої держави.

Сьогодні в українському суспільстві поширюється європейська система цінностей, змінюються пріоритети у просвітницькій, культурній та освітній діяльності, публічні бібліотеки отримали більшу свободу в розбудові своєї роботи згідно

з новою парадигмою. З поширенням інформатизації, глобальної мережі інтернет та цифровізації суспільства публічні бібліотеки взяли на себе роль інформаційних центрів громад. Якщо раніше бібліотеки надавали читачеві лише друковану інформацію, якою володіли самі або отримували за допомогою послуги МБА (міжбібліотечний абонемент), згодом почали надавати інформацію на різних носіях (друк, мікрофіші, касети, компакт-диски, флеш-карти тощо), то сьогодні бібліотеки надають доступ до інформації, яка зберігається як у власних фондах і серверах, так і фондах і серверах інших установ. Усе це відповідає постійно зростаючим інформаційним запитам суспільства.

Нині спостерігається ускладнення організаційної структури публічних бібліотек, все більшого розповсюдження набувають нетрадиційні методи та форми роботи. Цьому сприяло поширення нових інформаційних технологій, що вплинуло на кардинальні зміни у свідомості самих бібліотекарів, які почали креативніше мислити та шукати нових привабливіших форм популяризації книгозбірні у громаді. Запровадження у роботу соціальних медіа як нових каналів комунікації, якими послуговується насамперед молодь, дозволяє якнайактивніше залучати перспективні категорії користувачів та виходити за межі своєї громади. Як слушно зазначає О. Федоренко (2014), «на зміну «масовій бібліотеці», яка містила в своїй назві певний ідеологічний відтінок, прийшло нове поняття «публічна бібліотека», тобто «відкрита» бібліотека для всіх і кожного» (с. 294).

На нашу думку, слід виокремити причини, які нині спонукають публічні бібліотеки до посилення свого представництва в інтернеті та у соціальних мережах, зокрема:

1. Привернути увагу молоді до книгозбірні у зручний для них спосіб та стати необхідним, привабливим, інноваційним і мобільним засобом отримання будь-якої інформації.

2. Довести контент освітніх і культурних ресурсів до найвищого рівня зручності, доступності, релевантності й затребуваності.

3. Побудувати нову бібліотечну філософію через залучення до бібліотечного обслуговування не тільки фізичних читачів, але й активних користувачів через адаптацію бібліотечних технологій у роботу з мобільним інтернетом та мобільним контентом (Пасмор & Фролова, 2016, с. 86).

Сьогодні публічні бібліотеки України активно включаються у процес оцифрування своїх фондів, представляють цифрові копії на власних сайтах та рекламують цей ресурс у соціальних мережах, адаптуючи його під мобільні пристрої. До прикладу, на офіційному сайті Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва (далі ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва) (<https://www.library.vn.ua/>) представлено електронну бібліотеку, метою якої є:

– надання віртуальним користувачам нових можливостей роботи з інформаційним ресурсом книгозбірні;

– репрезентація оцифрованих рідкісних і цінних видань, у тому числі краєзнавчого спрямування, які зберігаються у фондах бібліотеки;

– забезпечення безкоштовного доступу користувачів до краєзнавчого ресурсу та його популяризація;

– ознайомлення з науковою та бібліографічною діяльністю ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва.

На сторінці розробником надано можливість поділитися інформацією у соціальних мережах Фейсбук, Твіттер та Google+, що сприяє ефективнішому поширенню повідомлень та зрештою популяризації роботи самої книгозбірні й залучення більшої кількості користувачів.

У Фейсбук (<https://www.facebook.com/Timiryazevka/>), Інстаграм (https://www.instagram.com/timiryazevka_vn/) та YouTube (<https://www.youtube.com/user/Timiryazevka/videos>) у ВОУНБ ім. К. А. Тимірязєва також є своє представництво, де книгозбірня надає практично повний спектр можливостей для обміну інформацією (фото, відео, мікроблог, чат, адреса, послуги тощо), підтримує активне спілкування, створює та підтримує спільноту однодумців.

Цікавим ресурсом є бібліотека оцифрованих видань Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського (далі ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) (<https://library.kr.ua/elib/>). Цифрові копії згруповані у трьох підрозділах: Електронний музей книги, Бібліографії, Краєзнавство Кіровоградщини. У підрозділі Електронний музей книги представлені Рукописи XV–XX ст., Колекція Олександра Ільїна, Колекція польської книги, Мистецтво книги, Земляки (видатні постаті Поділля). Підрозділ Бібліографії включає оцифровані копії бібліографічних покажчиків, підготовлених фахівцями ОУНБ ім. Д. І. Чижевського з 2001 р. по 2021 р. включно. У підрозділі Краєзнавство Кіровоградщини зібрано краєзнавчий сегмент, зокрема Архів Історичного календаря Кіровоградщини, історія та хронологія назв міста Кіровоград, Єлисаветград, Єлисавет, Архів Д. І. Чижевського, Архів родини Флоровських тощо.

Свою діяльність та фонди бібліотека популяризує у соціальних медіа Фейсбук (<https://www.facebook.com/ounb.kirovohrad/>), Твіттер (https://twitter.com/KIROVOHRAD_OUNB), Інстаграм (https://www.instagram.com/CHIZHEVSKY_KROP/) та має свій YouTube-канал (<https://www.youtube.com/channel/UCtngSYstSe14ogrmnz0QDDQ>).

Отже, публічними бібліотеками України оцифровано величезні масиви своїх фондів, роботи здійснювалися за власними програмами, незалежно від планів інших бібліотек. Зважаючи на вартість та трудомісткість робіт з оцифрування, з метою усунення невиправданого дублювання (один документ оцифровано у різних бібліотеках) постало питання про координацію та кооперацію у цій роботі (Добровольська & Збанацька, 2020). Тому в 2016 р. Міністерством культури України було розроблено та затверджено «Порядок формування Зведеного каталогу оцифрованих видань» («Про затвердження Порядку», 2016). Того ж року Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого було започатковано реалізацію проекту «Зведений каталог оцифрованих видань», що змістовно пов'язаний з електронною бібліотекою. Цей інтегрований інформаційний ресурс містить інформацію про цифровий контент публічних бібліотек України, який працює у режимі реального часу та складається з бібліографічних описів електронних копій друкованих видань із можливістю переходу на повні тексти на сайтах відповідних бібліотек. Нині ресурс нараховує 10 943 електронні записи («Зведений каталог оцифрованих видань», 2021). Зведений каталог оцифрованих видань створюється з метою:

- обліку та бібліографічного опису оцифрованих друкованих видань;
- акумуляції інформації про наявні документи;
- інформування про вже оцифровані видання задля уникнення дублювання (Рудич, 2017, с. 53).

Саме створення інтегрованого електронного каталогу, який об'єднує інформацію про всі наявні у публічних бібліотеках оцифровані видання, є практичним кроком у вирішенні питання наповнення вітчизняного інформаційного простору якісним контентом, а користувачеві надає можливість безкоштовно працювати з електронними копіями видань з єдиної точки доступу, що значно підвищує комфортність послуги.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, наголосимо, що нині провідні публічні бібліотеки країни є авторитетними закладами та потужними центрами інформації, які формують і зберігають багаті та якісні інформаційні ресурси. Розвиток національного бібліотечно-інформаційного простору характеризується невинною трансформацією всіх складників виробничої діяльності публічних бібліотек – від організаційно-функціональної та техніко-технологічної до кадрової, які набувають вже системного характеру поступової модернізації практичної роботи. Невід'ємним фактором розвитку бібліотек у вичерпному забезпеченні інформаційних потреб користувачів є об'єднання книгозбірень заради цілеспрямованої взаємодії у системі «бібліотека – користувач – громада – суспільство».

Сьогодні публічними бібліотеками оцифровано величезні масиви своїх фондів. Інтегрований електронний каталог, який об'єднує інформацію про всі наявні у вітчизняних публічних бібліотеках оцифровані видання, є практичним кроком у вирішенні питання наповнення вітчизняного інформаційного простору якісним контентом. Сучасний користувач за допомогою мережі інтернет має доступ до провідних бібліотек світу та їхніх інформаційних ресурсів, що у сукупності становить світовий інформаційний простір. Потребує нагального вирішення питання об'єднання оцифрованих видань всіх бібліотек України в єдиний інформаційний ресурс задля гідного представлення національного інформаційного контенту в світі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Горовий В. Бібліотека в інформаційному суспільстві. 2021. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 25.03.2022).
- Добровольська В., Збанацька О. Формування Зведеного каталогу оцифрованих видань публічних бібліотек України. *Інформація, комунікація, суспільство 2020* : матеріали 9-ї Міжнар. наук. конф., 21–23 трав. 2020 р., м. Львів. Львів, 2020. С. 81–82. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/52739/2/2020_Dobrovolska_V-Formuvannia_Zvedenoho_81-82.pdf (дата звернення: 25.03.2022).
- Зведений каталог оцифрованих видань. *Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого* : вебсайт. 2021. URL: <http://digit.catalogue.nlu.org.ua/> (дата звернення: 25.03.2022).
- Карашук О. Бібліотека в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 43. С. 596–610.
- Клименко О., Сокур О. Інтеграція фондів бібліотек наукових установ НАН України в електронному середовищі. *Інформаційні технології в культурі мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021. С. 246–248. URL: <http://>

- knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/konferenciya_22-23_kvitnya.pdf (дата звернення: 25.03.2022).
- Коваль Т. Роль наукової бібліотеки в інформаційному забезпеченні вищої освіти. *Бібліотечний форум України*. 2007. № 2. С. 20–23.
- Маранчак М. Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2021, 18 с.
- Пасмор Н. П., Фролова Н. М. Веб-сайт та соціальні мережі як засіб інтернет-представництва університетської бібліотеки. *Короленківські читання 2015. Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8 жовт. 2015 р. ХДНБ ім. В. Короленка). Харків, 2016. С. 85–94. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9694/1/Pasmor_Frolova.pdf (дата звернення: 25.03.2022).
- Половинчак Ю., Горова С. Бібліотека в інформаційному суспільстві. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 249–259.
- Про затвердження Порядку формування Зведеного каталогу оцифрованих видань : Наказ Міністерства культури України від 25.05.2016 р. № 360. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0867-16#Text> (дата звернення: 25.03.2022).
- Рудич О. Б. Зведений каталог оцифрованих видань: новий корпоративний проект. *Бібліотека і книга в контексті часу* : зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1–2 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 52–53.
- Федоренко О. І. Роль публічних бібліотек в інформатизації суспільства та підвищенні інформаційної культури. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 293–295.

REFERENCES

- Horovy, V. (2016). *Biblioteka v informatsiynomu suspilstvi [Library in the Information Society]*. http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biiblioteka-v-informatsiynomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415 [in Ukrainian].
- Dobrovolska, V., & Zbanatska, O. (2020). Formuvannia Zvedenoho katalohu otsyfrovanykh vydan publichnykh bibliotek Ukrainy [Formation of the Consolidated Catalogue of Digitised Publications of Public Libraries of Ukraine]. In *Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2020 [Information, Communication, Society 2020]*, Proceedings of the 9th International Scientific Conference (pp. 81–82), Lviv, Ukraine. Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/52739/2/2020_Dobrovolska_V-Formuvannia_Zvedenoho_81-82.pdf [in Ukrainian].
- Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. (2021). *Zvedenyi kataloh otsyfrovanykh vydan [Consolidated Catalog of Digitized Publications]*. <http://digit.catalogue.nlu.org.ua/> [in Ukrainian].
- Karashchuk, O. (2016). Biblioteka v suchasnomu informatsiynomu prostori [Library in the Modern Information Space]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 43, 596–610 [in Ukrainian].
- Klymenko, O., & Sokur, O. (2021) Intehratsiia fondiv bibliotek naukovykh ustanov NAN Ukrainy v elektronnomu seredovyshchi [Integration of Libraries of Scientific Institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the Electronic Environment]. In *Informatsiini tekhnologii v kulturi mystetstvi, osviti, nauksi, ekonomitsi ta biznesi [Information Technology in Culture, Art, Education, Science, Economy and Business]*, Proceedings of the VI International Scientific-Practical Conference (pp. 246–248), Kyiv, Ukraine. Vydavnychi tsestr KNUKiM.

- http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/konferenciya_22-23_kvitnya.pdf [in Ukrainian].
- Koval, T. (2007). Rol naukovoi biblioteki v informatsiinomu zabezpechenni vyshchoi osvity [The Role of the Scientific Library in the Information Support of Higher Education]. *Biblioteknyi Forum Ukrainy*, 2, 20–23 [in Ukrainian].
- Maranchak, M. (2021). *Stratehii reputatsiinoho internet-marketynhu publichnykh bibliotek Ukrainy* [Reputational Internet Marketing Strategies in Public Libraries of Ukraine] [Abstract of PhD Dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Pasmor, N. P., & Frolova, N. M. (2016, October 8). Veb-sait ta sotsialni merezhi yak zasib internet-predstavnytstva universytetskoï biblioteki [Website and Social Networks as a Means of Online Representation of the University Library]. In *Korolenkivski chytannia 2015. Biblioteki, arkhivy, muzei: innovatsiini modeli rozvytku* [Korolenko readings 2015. Libraries, Archives, Museums: Innovative Models of Development], Proceedings of the XVIII International Scientific Conference (pp. 85–94), Kharkiv, Ukraine. V. G. Korolenko Kharkiv State Scientific Library. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9694/1/Pasmor_Frolova.pdf [in Ukrainian].
- Polovynchak, Yu., & Horova, S. (2017). Biblioteka v informatsiinomu suspilstvi [Library in the information society]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 48, 249–259 [in Ukrainian].
- Ministry of Culture of Ukraine. (2016, May 25). *Pro zatverdzhennia Poryadku formuvannia zvedenoho katalogu otsyfrovanykh vydan* [On Approval of the Procedure for Forming a Consolidated Catalogue of Digitised Publications] (№ 360). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0867-16#Text> [in Ukrainian].
- Rudych, O. B. (2017, November 1–2). Zvedenyi katalog otsyfrovanykh vydan: novyi korporatyvnyi proekt [Consolidated Catalog of Digitized Publications: a new Corporate Project]. In *Biblioteka i knyha v konteksti chasu* [Library and Book in the Context of Time], Proceedings of the X All-Ukrainian Scientific-Practical Conference (pp. 52–53). Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
- Fedorenko, O. I. (2014, October 21–23). Rol publichnykh bibliotek v informatyzatsii suspilstva ta pidvyshchenni informatsiynoi kultury [The Role of Public Libraries in the Informatisation of Society and Improving Information Culture]. In *Mistse i rol bibliotek u formuvanni natsionalnogo informatsiinoho prostoru* [The Place and Role of Libraries in the Formation of the National Information Space], Proceedings of the Scientific Conference (pp. 293–295), Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

UDC 027.022:[021.1+004.738.1www]:[004.77:316.77](477)

Stanislav Denbnovetskyi,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: stasden@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2327-7478

PLACE OF PUBLIC LIBRARIES OF UKRAINE IN THE MODERN INFORMATION SPACE

The aim of the article is to reveal the current areas of representation of domestic public libraries on the Internet and social networks in the context of digitalisation.

The research methodology of the article was based on the use of the optimal set of general and special research methods. In particular, the broad scientific principles of systematisation and comprehensiveness of knowledge, unity of theory and practice were used. The use of analysis, synthesis and generalisation also contributed to the achievement of this goal. The study of the information resource of the sites of regional universal scientific libraries was carried out from the point of view of the complexity of presenting the content of its generation, focused primarily on the needs of communities.

The scientific novelty of the article is that the need to strengthen the representation of domestic public libraries on the Internet and social networks is justified, which complicates their organisational structure and diversification of non-traditional methods and forms of work. Current areas of Internet representation are represented in the example of the K. A. Timiryazev Vinnytsia Oblast Universal Scientific Library and D. I. Chizhevsky Oblast Universal Scientific Library, on the e-pages of which the developer has the opportunity to share information on Facebook, Twitter, Instagram and Google. It contributes to more effective dissemination of messages, popularisation of the book collection itself, the attraction of more users, formation of its positive image and ultimately accumulation of reputational capital.

Conclusions. It is argued that today public libraries of Ukraine are actively involved in the process of digitisation of their funds, present digital copies on their websites and advertise this resource on social networks, adapting it to mobile devices. Domestic public libraries have digitised vast amounts of their holdings; the work was carried out according to their programmes, regardless of the plans of other libraries. The author has found that today the top public libraries of the country are authoritative institutions and powerful information centres that form and maintain multiple and high-quality information resources. The modern user has access to the world's leading libraries and their information resources via the Internet, which constitute the world information space.

Keywords: public library, information resource, information space, Internet, social network

Стаття надійшла до редакції 19.01.2022 р.

УДК 025.5:004]:[021:004
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259152

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ ЯК ЧИННИК ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Марина Толмач,
викладачка кафедри комп'ютерних наук,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
(Київ, Україна)
e-mail: margo.tolmach@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7020-1348*

Метою дослідження є обґрунтування ролі цифрової компетентності як чинника діяльності бібліотек в умовах цифрової трансформації та необхідність забезпечення розвитку цифрової компетентності при модернізації змісту освітніх програм.

Методологія дослідження базувалася на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності, комплексності, усебічності пізнання. У дослідженні використано методи системного і контент-аналізу, описовий метод, методи порівняння та узагальнення стосовно актуальних питань удосконалення підготовки бібліотечних фахівців і дослідження рівня цифрової компетентності.

Наукова новизна дослідження полягає в окресленні нових функцій та видів діяльності бібліотечних фахівців, що з'являються у відповідь на виклики цифрової трансформації. Посилення значення віртуального простору бібліотеки, перетворення бібліотек на цифрові хаби обумовлюють появу нових «цифрових» професій, орієнтованих на підтримку процесів цифрової трансформації, менеджменту веб-контенту та веб-спільнот, що вимагають високого рівня цифрової компетентності. Запропоновано підходи до аналізу змісту освітніх програм із застосуванням рамок цифрових компетентностей для громадян DigCompUA та національного тесту із цифрової грамотності Цифрограм, що дасть змогу вдосконалення змісту освітніх програм та подальшої розробки профільної Рамки цифрової компетентності для бібліотечних фахівців.

Висновки. В умовах цифрової трансформації відбуваються значні зміни у діяльності бібліотек, збагачуються традиційні функції та з'являються нові, впроваджуються ініціативи щодо перетворення бібліотек на цифрові хаби, розширюється перелік способів віртуальної взаємодії з користувачами. Посилення ролі віртуального простору як складової бібліотек передбачає наявність і технічного, і кадрового забезпечення. Одним із викликів для формальної бібліотечної освіти є питання формування цифрової компетентності, що має бути враховано в освітніх програмах та програмах підвищення кваліфікації. На прикладі нових видів професійної діяльності окреслено можливі ролі бібліотечних фахівців, які для виконання визначених завдань потребують володіння цифровою компетентністю.

Проведено аналогію із дослідженнями цифрових навичок бібліотекарів у країнах Європейського Союзу, наголошено на необхідності дослідження рівня цифрової компетентності бібліотечних фахівців України з метою оцінки поточного стану та подальшої модернізації змісту програм підготовки. Для діагностики та визначення напрямів розвитку пропонується використовувати Рамку цифрової компетентності для громадян України, що базується на європейських стандартах цифрової грамотності, та тестування цифрової грамотності. Доцільною є розробка профільної рамки для бібліотечних фахівців.

Ключові слова: цифрова трансформація; інформаційна, бібліотечна та архівна справа; цифрова компетентність.

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси створюють нові вимоги щодо функціонування бібліотек, розробки сучасного комфортного середовища з використанням цифрових технологій та сервісів, розширення переліку послуг, що дозволить покращити обслуговування користувачів. У лютому 2021 року Міністерство цифрової трансформації України презентувало 94 проекти цифрової трансформації у ключових для держави та суспільства сферах. Серед них – цифрова трансформація бібліотек та книговидавничої справи (е-Книга), що передбачає впровадження автоматизованої бібліотечної інформаційної системи, української цифрової бібліотеки, автоматизація подання документів для отримання грантової підтримки, ведення електронного каталогу з інформацією про доступні книжки на національному ринку ("Проекти цифрової трансформації", 2021).

Одним із напрямів роботи Мінцифри є створення мережі цифрових хабів на базі публічних бібліотек, що мають стати осередками цифрової грамотності, де громадяни матимуть змогу оволодіти цифровими навичками, користуватися електронними послугами від держави чи бізнесу та сприяти цифровій освіті населення.

Цифровим хабом бібліотека може стати за наявності як технічних (інтернет від 100 мбіт/с, вільний доступ відвідувачів до Wi-Fi, сучасні комп'ютери тощо) та інформаційних ресурсів, так і фахівців, які здатні ефективно використовувати цифрові інструменти для обслуговування своїх спільнот. Тому одним із викликів для формальної бібліотечної освіти є питання формування цифрової компетентності, що має бути враховано в освітніх програмах та програмах підвищення кваліфікації.

Отже, *метою* статті є дослідити роль цифрової компетентності як чинника підготовки бібліотечних фахівців в умовах цифрової трансформації та окреслити підходи щодо модернізації змісту програм підготовки для забезпечення розвитку цифрової компетентності.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҀРУНТЯ

Для узагальнення та з'ясування актуальних питань вдосконалення підготовки бібліотечних фахівців використовувався аналіз фахових публікацій, нормативних документів, освітніх стандартів підготовки бібліотечних фахівців, міжнародних та національних рамок цифрової компетентності.

Теоретичні передумови дослідження були закладені в ряді наукових публікацій вітчизняних фахівців, що висвітлюють питання зміни діяльності бібліотек та потреби у модернізації змісту підготовки бібліотечних фахівців в умовах цифрової трансформації.

Проблеми зміни ролі та стратегії діяльності бібліотек внаслідок цифрової трансформації присвячена низка досліджень різних авторів: О. Бруй (2021a, 2021b), О. Івашкевич (2021), А. Гуменчук (2020a, 2020b), О. Кузьменко та В. Загуменна (2021), О. Онищенко (2021) та ін.

Проблема реформування та вдосконалення бібліотечної освіти в контексті сучасних реалій інформатизації суспільства стала предметом уваги дослідників О. Сербіна та Т. Ярошенко (2015). Питанню цифрових трансформацій спеціальності 029 «Інформаційна, архівна та бібліотечна справа» присвячено ряд праць

авторів О. Матвієнко та М. Цивіна (2021a, 2021b, 2021c), Т. Новальської та В. Касьяна (2021), де обґрунтовується необхідність впровадження новітніх освітніх програм цифрового профілю.

Важливою умовою цифрової трансформації бібліотек є підготовка фахівців, здатних до використання цифрових технологій у різних контекстах, тому необхідність вдосконалення цифрової компетентності має бути врахована при модернізації змісту програм підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців.

Трансформація моделі діяльності бібліотек має враховувати сучасні тенденції цифрової трансформації. У межах проекту «Чотири простори бібліотеки: інноваційна модель діяльності» за підтримки Українського культурного фонду у 2020 році було видано навчальний посібник, де представлено модель бібліотеки, що поєднує чотири простори – навчання, натхнення, зустрічей та подій, адаптовану для застосування у публічних бібліотеках України, підготовлену авторами – експертами ВГО Українська бібліотечна асоціація, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та дизайнерами (*Чотири простори бібліотеки*, 2020).

Концепція відкритої та резонуючої бібліотеки, що має чотири простори, розроблена у 2010 році дослідниками Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук Dorte Skot-Hansen, Casper Hvenegaard Rasmussen та Henrik Jochumsen (Копенгаген, Данія) і включає простір навчання, простір досвіду, простір зустрічей і простір подій. Ця модель широко застосовується в усьому світі як професійними бібліотекарями, так і архітекторами та дизайнерами бібліотек, та ілюструє, як бібліотеки зміщують акценти своєї діяльності з розвитку бібліотечних фондів і колекцій документів до розбудови простору культурного і літературного досвіду, простору взаємодії різних поколінь, простору співучасті, творчості та інновацій. В умовах цифрової трансформації простір бібліотеки має бути гібридним, щоб відвідувач бібліотеки міг користуватися і реальним простором, і віртуальним, який створюють бібліотекарі, задовольняючи і передбачаючи потреби громади.

Дослідники відзначають, що розвиток віртуального простору бібліотеки сьогодні відбувається в напрямку інтеграції її інформаційного і культурно-просвітницького потенціалу (Khruhshch et al., 2021). Віртуальний простір бібліотек забезпечує їх більшу доступність і відкритість кожному за рахунок безбар'єрного доступу до інформації та послуг, ефективного зворотного зв'язку з користувачами, їх участі у створенні актуального і затребуваного контенту.

Наприклад, О. Онищенко (2021), досліджуючи питання впливу цифрових технологій на трансформацію сучасних бібліотек, визначає модель цифровізованої бібліотеки як широкий комплекс інтегрованих соціокультурних функцій, об'єднаних (бібліотечно-архівно-музейно-інтернетних) ресурсів, інтегрованих (офлайн-, онлайн-, індивідуальних і масових) інформаційних сервісів. Наголошує, що цифровізація збагачує функції бібліотеки, істотно посилюючи традиційні функції – пізнавальну, просвітницьку, інформаційну, культурно-виховну, меморіальну, дозвіллеву, комунікаційну, та розвиваючи аналітичну, експертну та освітню функції, що збігається із висновками О. Кузьменко та В. Загуменної (2021). Цифровізація також розширює способи взаємодії з віртуальним читачем, вимагає від бібліотек більше ініціатив щодо пропонування послуг. На думку О. Івашкевич (2021), у результаті цифровізації відбувається цілісне переосмислення моделі

бібліотечної діяльності, трансформація всіх процесів і перехід до використання нових інструментів (гаджетів), розширення бібліотечних послуг та сервісів. На тлі переосмислення своєї місії в суспільстві бібліотека трансформується в інтелектуальний центр і технологічний хаб.

Важливим фактором конкурентоздатності бібліотек О. Онищенко (2021) вважає саме високу цифрову компетентність їхнього персоналу, яку може забезпечити організація постійної системи підвищення цифрової кваліфікації бібліотечних кадрів, навчання всіх охочих практичній цифровій грамотності.

О. Бруй (2021a, 2021b), директорка Української бібліотечної асоціації, присвятила серію матеріалів стану бібліотечної сфери в Україні, зокрема й аналізу викликів цифрової трансформації бібліотечної справи. Вона наголошує на необхідності забезпечення відповідного рівня ІТ у бібліотеках і національних проєктах, щоб бібліотеки були сучасними, відвідуваними фізично й віртуально. Серед викликів цифрової трансформації бібліотек виокремлено відсутність статистичної інформації про стан інформатизації бібліотек, залучення ресурсів для інформатизації бібліотек, впровадження автоматизованих бібліотечних інформаційних систем відповідно до міжнародних стандартів, вибір та підтримку програмного забезпечення, питання організації участі та ефективної взаємодії у національних проєктах бібліотек (та інших установ) різного підпорядкування. Крім цього, загальним викликом є виклик компетентностей, який стосується й інформатизації бібліотек, і реалізації національних бібліотечних проєктів. Адже навіть при повному забезпеченні сприятливих технічних умов для діяльності сучасної бібліотеки (швидкісний інтернет, сучасна техніка, відповідне програмне забезпечення), вирішальною є потреба у бібліотекарях, які матимуть відповідні знання, вміння та навички, а також зможуть із цим всім працювати ефективно та створювати якісні продукти.

О. Матвієнко і М. Цивін (2021a, 2021b, 2021c) у своїх дослідженнях піднімають питання модернізації змісту програм підготовки бібліотечних фахівців та проблему диференціації спеціалізацій за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Наприклад, обґрунтовано доцільність підготовки менеджера цифрових трансформацій як фахівця, орієнтованого на управлінські процеси із цифрових трансформацій у предметній галузі бібліотечної та архівної справи. Також авторами проаналізовано відповідність професійних завдань фахівців із менеджменту веб-контенту та веб-ком'юніті компетентнісним параметрам освітніх стандартів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», обґрунтовано доцільність розробки освітніх програм підготовки менеджерів веб-контенту іта менеджерів веб-ком'юніті в межах зазначеної спеціальності.

Т. Новальська та В. Касьян (2021) розглядають адаптацію спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» до технологічних і соціальних змін внаслідок широкого впровадження інтернет-технологій, та обґрунтовують теоретико-методологічні засади реалізації освітньої інновації – освітньо-професійної програми «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Основними концептами теоретико-методологічної платформи є соціально-комунікативні технології та управління документно-інформаційними ресурсами (інформацій-

ний менеджмент). Окремо йдеться про систему цифрових компетентностей фахівця як необхідного складника професіограми.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зміни моделей діяльності та збагачення функцій бібліотек в умовах цифрової трансформації формують нові вимоги до бібліотечних фахівців, що передбачають обов'язкове володіння цифровою компетентністю. Це потребує чіткого опису цифрової компетентності, визначених способів та інструментів вимірювання її рівня. Питання цифрової культури і цифрової компетентності бібліотекарів піднімає А. Гуменчук (2020а, 2020б) та наголошує на необхідності розширення обов'язкового мінімуму цифрових компетентностей, що регламентований Стандартом освіти України, з урахуванням міжнародних стандартів та рекомендацій.

30 березня 2021 року Міністерство цифрової трансформації України оприлюднило Рамку цифрової компетентності для громадян DigComp UA ("Опис Рамки цифрової компетентності для громадян України", 2021) – цей інструмент, сприятиме покращенню рівня цифрових компетентностей українців, допоможе у створенні державної політики і плануванні освітніх ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності та практичного використання засобів і сервісів ІТ-технологій конкретними цільовими групами населення. За основу взято європейську концептуально-еталонну модель Рамки цифрових компетентностей для громадян ЄС «The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use» (Carretero Gomez et al., 2017), а також інші рекомендації у сфері цифрових компетентностей від європейських та міжнародних інституцій, які адаптовано до національних, культурних, освітніх та економічних особливостей України.

План заходів із реалізації Концепції розвитку цифрових компетентностей ("Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей", 2021) передбачає розроблення та затвердження опису цифрової компетентності (Рамки цифрової компетентності) та відповідних рамок цифрових компетентностей для основних професійних груп за сферами економічної діяльності. Передбачається, що основні підходи, виміри та концептуальні засади цієї Рамки будуть у подальшому враховані при створенні інших концептуально-референтних рамок цифрових професійних компетентностей для різних груп населення та категорій працівників (педагогічних працівників, медичних працівників, держслужбовців, підприємців тощо). На сьогодні Міністерство вже адаптувало Рамку цифрової компетентності для громадян, освітян, держслужбовців та підприємців.

Вітчизняні стандарти освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, архівна та бібліотечна справа» для бакалаврського ("Стандарт вищої освіти України", 2018) та магістерського ("Стандарт вищої освіти України", 2019) рівнів освіти містять як загальні цифрові компетентності (навички використання інформаційних і комунікаційних технологій), так і професійні. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти сформульований у відповідних термінах результатів навчання, які можуть бути розподілені за сферами цифрової компетентності відповідно до першого виміру рамки DigCompUA (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл результатів навчання за сферами цифрової компетентності (вимір 1).

Сфера компетентності	Програмні результати, бакалаврський рівень	Програмні результати, магістерський рівень
Основи комп'ютерної грамотності	кваліфіковано використовувати типове комп'ютерне та офісне обладнання	
Інформаційна грамотність, уміння працювати з даними	узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням та використанням.	здійснювати пошук інформації в різних джерелах для розв'язання професійних завдань; застосовувати сучасні методики і технології автоматизованого опрацювання інформації, формування та використання електронних інформаційних ресурсів і та сервісів;
Створення цифрового контенту	впроваджувати та використовувати комунікаційні технології у соціальних системах, мультимедійне забезпечення інформаційної діяльності, технології веб-дизайну і та веб-маркетингу;	розробляти проєкти автоматизації формування інформаційних ресурсів бібліотечних та архівних установ; застосовувати технології створення та підтримки функціонування електронних бібліотек і та архівів, вивчення та задоволення інформаційних потреб користувачів
Комунікація та взаємодія в цифровому суспільстві		створювати та реалізовувати затребувані споживачами інформаційні продукти і та послуги
Безпека в цифровому середовищі	-	-
Розв'язання проблем в цифровому середовищі та навчання протягом життя	використовувати знання технічних характеристик, конструкційних особливостей, призначення і правил експлуатації комп'ютерної техніки та офісного обладнання для вирішення технічних завдань спеціальності; оцінювати можливості застосування новітніх інформаційно-комп'ютерних та комунікаційних технологій для вдосконалення практик виробництва інформаційних продуктів і послуг	застосовувати прикладне програмне забезпечення для вирішення управлінських та/або наукових завдань на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями інформаційних систем

Джерело: складено на основі аналізу стандартів та рамки DigCompUA

Відповідно зміст дисциплін / освітніх компонент та їх вимоги до результатів навчання повинні узгоджуватися з вимогами відповідних освітніх програм, потребами здобувачів вищої освіти та ринку праці. Використання Рамки сприяє уточненню складових цифрової компетентності, її дескрипторів та рівнів вправності, зокрема, допомагає виявити сфери, що потребують додаткової уваги. Наприклад, у цьому разі можна побачити, що тема безпеки в цифровому середовищі повинна бути посилена, що може бути вирішено за рахунок включення необхідних тем до нормативних дисциплін, або за рахунок варіативної складової. Більш глибокий аналіз змісту підготовки із застосуванням 2–4 вимірів дасть можливість конкретизувати зміст навчальних компонентів, визначити необхідний рівень володіння цифровими компетентностями для виконання заданого набору функцій залежно від посади чи поставленої задачі.

Європейський досвід розвитку цифрових компетентностей – бібліотечних фахівців представлено у проєкті BIBLIO ("Boosting Digital Skills", 2020) програми Erasmus+ напрямку KA2. Метою проєкту є виявлення дефіциту навичок у працівників бібліотечного сектору, що спричинений цифровою трансформацією, на прикладі публічних бібліотек Бельгії, Болгарії, Греції, Італії та Латвії.

Етап аналізу навчальних потреб і пропозицій у бібліотечному секторі передбачав кабінетні дослідження, опитування щодо потреб у навчанні, глибинні інтерв'ю з бібліотечними фахівцями та інтерв'ю з найкращих практик із постачальниками професійної освіти. Результати аналізу із урахуванням національних контекстів представлено у звіті про дефіцит навичок у бібліотечній справі (Zignani et al., 2020), де запропоновано робочі профілі «*Community engagement and communication officer*» та «*Digital transformation facilitator*».

Фахівець із комунікації та залучення спільноту ("Community engagement and communication officer") є гнучким, ініціативним і обізнаним у цифрових питаннях працівником. Основна мета цього профілю полягає в тому, щоб зосередитися на розробці послуг та заходів на основі потреб їхньої громади, включаючи сегменти громади, які ще не є користувачами бібліотеки. Фахівці оцінюють потреби громади та встановлюють пріоритети для інформаційно-просвітніх сервісів. Вони аналізують, інтерпретують та діють на основі даних і тенденцій у залученні та охопленні бібліотек, як на місцевому, так і на національному рівні. Спілкування із громадами іта залучення людей поза межами бібліотеки відбувається за допомогою різних каналів, онлайн- та офлайн- засобів, організації локальних зустрічей, залучення громадських організацій і груп, нетворкінгу, соціальних мереж та інших методів спілкування. Цифрові навички, необхідні для цього профілю, зосереджені навколо завдань комунікації та дослідження потреб громади, медіаграмотності, а також створення контенту для комунікаційних кампаній.

Помічник (фасилітатор) із цифрової трансформації ("Digital transformation facilitator") – це гнучкий та ініціативний працівник, здатний підтримати бібліотечну команду в процесі переходу до цифрової ери. Основний фокус профілю – впровадження цифрових процесів у діяльність бібліотеки та надання технічної підтримки своїм колегам. Серед основних задач – використовувати інструменти і платформи для співпраці в інтернеті, розробляти та/або вибирати вміст і послуги для полегшення таких завдань: управління проєктами для подій, заходів та інших бібліотечних проєктів, управління бібліотечними системами, науково-до-

слідницькою діяльністю, забезпечення ефективності робочого процесу між командами і загальне управління командою. Профіль фасилітатора, спрямований на навчання колег використанню цифрових технологій, вимагає комунікативних, педагогічних, коучінгових і менторських навичок. Також до завдань входить підтримка каталогізації, архівування та оцифрування книг і документів, кураторство цифрових ресурсів і колекцій. Помічник із цифрової трансформації має бути обізнаним у цифрових трендах галузі та розробляти шляхи їх впровадження, де це можливо. Для цього профілю було б доречно моніторити сектор культури, включено із розвитком цифрової культурної спадщини.

Отже, розроблені на основі дослідження проекту BIBLIO робочі профілі окреслюють нові навички бібліотечних фахівців, що стають необхідними внаслідок цифрової трансформації, зокрема, для фахівця із взаємодії та залучення спільнот – потреба у навичках із комунікації та фасилітації громади, для помічника із цифрової трансформації – з оцифрування та технічної підтримки.

Примітно, що оцінювання рівня цифрових компетентностей у проекті BIBLIO (2020) було проведено на основі рамки DigComp 2.1. Результати самооцінювання цифрових компетентностей серед бібліотекарів у країнах-партнерах показали, що більшість респондентів визначили слабкими такі сфери: 1) безпека; 2) створення цифрового контенту; 3) розв'язування проблем. Дуже мало респондентів вказали рівень вище «базового користувача», що демонструє потребу у розвитку визначених сфер цифрової компетентності. Для кожного із профілів було розроблено модульну навчальну програму, що пропонує 20 різних модулів із цифрових компетентностей, що відповідають 5–8 рівням володіння компетентностями згідно з Рамкою DigComp 2.1. Розроблені профілі діяльності бібліотечних фахівців та навчальні програми спрямовані на підвищення цифрових навичок принаймні до «середнього» рівня в усіх сферах компетентності DigComp 2.1.

Загалом, є визнання того, що бібліотечні послуги мають бути більш орієнтовані на цифрові технології, а бібліотечні фахівці повинні мати можливість використовувати цифрові інструменти для обслуговування своїх спільнот. Цей проєкт відкриває поле для подальших досліджень і розробок щодо інтеграції цифрових технологій у бібліотечну справу та розвитку необхідних для цього компетентностей.

Для дослідження рівня цифрової компетентності вітчизняних бібліотечних фахівців може використовуватись національний тест на цифрову грамотність Цифрограм (2021), що запустило Міністерство цифрової трансформації України. Він містить завдання, систематизовані за сферами цифрової компетентності рамки DigCompUA. Цей інструмент допоможе виявити загальний рівень цифрової грамотності, прогалини у цифрових навичках і зорієнтує, які саме компетентності варто вдосконалити. Тест вже має окрему версію для вчителів, державних службовців та медичних працівників, і за потреби може бути адаптований і для інших цільових груп, зокрема й для бібліотечних фахівців.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження доводять, що в процесі цифрової трансформації бібліотеки змінюють свою роль, збагачуючи традиційні функції та набуваючи нових. Компетентності, що необхідні для виконання таких функцій бібліотечними фахівцями, мають бути враховані при розробці та модернізації освітніх програм.

Як у вітчизняній, так і закордонній бібліотечній спільноті розробляються оновлені профілі професійної діяльності бібліотечних фахівців, що враховують виклики цифрової трансформації, пропонуються нові «цифрові» професії (менеджер цифрових трансформацій, менеджер веб-контенту та веб-ком'юніті, фахівець із взаємодії та залучення спільноти) в межах спеціальності. Важливим завданням також є підвищення кваліфікації існуючого персоналу, зокрема, розвиток цифрової компетентності працівників, яка є критично важливою для побудови віртуального простору сучасної бібліотеки та забезпечення нових сервісів віртуальної взаємодії з користувачами.

Для вироблення політик щодо вдосконалення підготовки бібліотечних фахівців необхідно проаналізувати освітні стандарти з точки з огляду повноти охоплення дескрипторів цифрової компетентності та провести комплексне дослідження рівня цифрової компетентності бібліотечних фахівців, використовуючи вже розроблену Рамку цифрової компетентності для громадян DigCompUA і національний тест із цифрової грамотності Цифрограм. Подальша розробка профільної Рамки цифрової компетентності для бібліотечних фахівців може стати основою для ефективної системи як підготовки, так і підвищення кваліфікації з напряду цифровізації на різних рівнях освіти, а також інструментом ефективного моніторингу рівня цифрової компетентності серед працівників бібліотек.

Покращення цифрових і універсальних навичок бібліотечних фахівців допоможе бібліотекам перейти в цифрову еру та зрозуміти, як реагувати на нові виклики розвитку цифрових технологій. Високий рівень цифрової компетентності забезпечить гнучкість та адаптивність до нових видів професійної діяльності бібліотечного фахівця, що з'являються внаслідок цифрової трансформації.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Баркова О., Кульчицький І., Чайковська О. Шляхи розвитку професійних цифрових компетентностей у сфері культурної спадщини : (аналітичний огляд). Львів ; Київ, 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wKI03AIy2vxaVu9d43NY1p85mOy7Mjzy/view> (дата звернення: 17.05.2022).
- Бруй О. Відставання на 20 років: цифрова трансформація бібліотек та реальні можливості змін. *Читомо*. 21.03.2021 р. URL: <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tsifrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/> (дата звернення: 17.05.2022).
- Бруй О. Як діджиталізувати бібліотечну систему й не наробити помилок. *Читомо*. 21.04.2021 р. URL: <https://chytomo.com/iak-didzhytalizuvaty-bibliotechnu-systemu-j-ne-narobytyromylok/> (дата звернення: 17.05.2022).
- Гуменчук А. В. Система цифрових компетентностей Бібліотекаря 4.0. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 2. С. 23–28.
- Гуменчук А. В. Складові цифрової культури бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. Вип. 5. С. 96–105. DOI: 10.31866/2616-7654.5.2020.205733
- Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 2. С. 50–56. DOI: 10.32461/2409-9805.2.2021.238782

- Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 38–44.
- Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Менеджер цифрових трансформацій у сфері бібліотечно-інформаційної та архівної діяльності: галузева спеціалізація. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 14–22.
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові» професії інформаційного фахівця: освітні перспективи і вимоги ринку праці. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 58–70. DOI: 10.31866/2616-7654.7.2021.233279
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові трансформації» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2021. Т. 4, № 2. С. 146–158. DOI: 10.31866/2617-796X.4.2.2021.247473
- Михайло Федоров презентував 94 проекти цифрової трансформації. *Дія. Державні послуги онлайн*. 18.02.2021 р. URL: <https://diia.gov.ua/news/elektronni-likarnyani-notariat-ta-socialni-poslugi-onlajn-mihajlo-fedorov-prezentuvav-94-proyekti-cifrovoyi-transformaciyi> (дата звернення: 17.05.2022).
- Новальська Т. В., Касьян В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 71–82. DOI:10.31866/2616-7654.7.2021.233297
- Онищенко О. Цифровізація – стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 4. С. 3–9.
- Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. *Дія. Цифрова освіта*. 2021. URL: <https://cutt.ly/EGD7EZl> (дата звернення: 17.05.2022).
- Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України № 167-р від 3 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2022).
- Проекти цифрової трансформації. *Дія. Цифрова держава*. 2021. URL: <https://plan2.diia.gov.ua/projects> (дата звернення: 17.05.2022).
- Сербін О., Ярошенко Т. Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 2. С. 12–14.
- Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затверджено і введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 728. URL: <https://cutt.ly/ZzSJDx6> (дата звернення: 17.05.2022).
- Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» : затверджено і введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1378. URL: <https://cutt.ly/3zSKrGH> (дата звернення: 17.05.2022).
- Цифрограм: національний тест на цифрову грамотність. *Дія. Цифрова освіта*. 2021. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/digigram> (дата звернення: 17.05.2022).
- Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практич. посіб. / авт.-уклад.: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко ; Укр. бібл. асоц. Київ : ВГО Укр. бібл. асоц., 2020. 104 с.
- Boosting Digital Skills and Competences for Librarians in Europe. *BIBLIO Project*. 2020. URL: <https://www.biblio-project.eu> (access: 17.05.2022).
- Carretero Gomez S., Vuorikari R., Punie Y. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281> (access: 17.05.2022).

- Khrushch S., Chaikovska O., Volynets V., Kushnarov V. Virtual Space of the Library in the Conditions of Digital Transformation. *ICERI2021 Proceedings* : 14th annual International Conference of Education, Research and Innovation, 8–9 November, 2021. P. 6859–6866. DOI:10.21125/iceri.2021.1554
- Zignani T., Doncheva A., Tarandova S. Librarianship in Europe-mapping professional needs. WP 2 – Del 2.2.1. *BIBLIO Project*. 2020. URL: https://www.biblio-project.eu/wp-content/uploads/2020/05/BIBLIO_WP2_Mapping-Professional-Needs_Report.pdf (access: 17.05.2022).

REFERENCES

- Barkova, O., Kulchytskyi, I., & Chaikovska, O. (2021). *Shliakhy rozvytku profesiinykh tsyfrovyykh kompetentnosti u sferi kulturnoi spadshchyny: (analytychnyi ohliad) [Ways to Develop Professional Digital Competencies in the Field of Cultural Heritage: (Analytical Review)]*. <https://aei.org.ua/analitichnij-oglyad-shlyahi-rozvitku-profesijnih-cifrovih-kompetentnostej-u-sektori-kulturnoi-spadshhini> [in Ukrainian].
- Bruj, O. (2021, March 21). *Vidstavannia na 20 rokiv: tsyfrova transformatsiia bibliotek ta realni mozhlyvosti zmin [20 Years Behind: Digital Transformation of Libraries and Real Opportunities for Change]*. Chytomo. <https://chytomo.com/vidstavannia-na-20-rokiv-tyfrova-transformatsiia-bibliotek-ta-realni-mozhlyvosti-zmin/> [in Ukrainian].
- Bruj, O. (2021, April 21). *Yak didzhytalizuvaty bibliotechnu systemu y ne narobyty pomylok [How to Digitalize the Library System and Not Make Mistakes]*. Chytomo. <https://chytomo.com/iak-didzhytalizuvaty-bibliotechnu-systemu-j-ne-narobyty-pomylok/> [in Ukrainian].
- Humenchuk, A. (2020a). Systema tsyfrovyykh kompetentnosti Bibliotekari 4.0 [The System of Digital Competencies of the Librarian 4.0]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 23–28 [in Ukrainian].
- Humenchuk, A. (2020b). Skladovi tsyfrovoi kultury bibliotechnoho fakhivtsia [Components of the Library Specialist's Digital Culture]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 5, 96–105. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.205733> [in Ukrainian].
- Ivashkevych, O. (2021). Tsyfrova transformatsiia bibliotek Ukrainy: sohodennia ta perspektyvy. [Digital Transformation (Digitalization) of Libraries in Ukraine: Current State and Perspectives]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 50–56 <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2021.238782> [in Ukrainian].
- Kuzmenko, O. I., & Zahumenna, V. V. (2021). Transformatsiia ta rozshyrennia funktsii bibliotek u suchasnomu tsyfrovomu prostori [Transformation and Expansion of Library Functions in the Modern Digital Space]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 38–44 [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V., & Tsyvin, M. N. (2021a). Menedzher tsyfrovyykh transformatsii u sferi bibliotechno-informatsiinoi ta arkhivnoi diialnosti: haluzeva spetsializatsiia [Manager of Digital Transformations in the Field of Library and Information and Archival Activities: Industry Specialization]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 3, 14–22 [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021c). "Tsyfrovi" profesii informatsiinoho fakhivtsia: osvichni perspektyvy i vymohy rynku pratsi ["Digital" Professions of the Information Specialist: Educational Prospects and Labor Market Requirements]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 58–70. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233279> [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021b). "Tsyfrovi transformatsii" spetsialnosti 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" ["Digital Transformations" of Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"]. *Digital Platform: Information Technology in Sociocultural Sphere*, 4(2), 146–158. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.4.2.2021.247473> [in Ukrainian].
- Diia. Derzhavni posluhy onlain. (2021, February 18). *Mykhailo Fedorov prezentuvav 94 proiekty tsyfrovoi transformatsii [Mikhail Fedorov Presented 94 Digital Transformation Projects]*.

- <https://diia.gov.ua/news/elektronni-likarnyani-notariat-ta-socialni-poslugi-onlajn-mihajlo-fedorov-prezentuvav-94-proyekti-cifrovoyi-transformaciyi> [in Ukrainian].
- Novalska, T. V., & Kasian, V. V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82 <https://doi.org/10.31866/2616-7654.7.2021.233297> [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2021). Tsyfrovizatsiia – stratehichniy shliakh rozvytku bibliotechnoi sfery [Digitization is a Strategic way to Develop the Library Sphere]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 4, 3–9 [in Ukrainian].
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). *Opys ramky tsyfrovoi kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy* [Description of the Digital Competence Framework for the Citizens of Ukraine]. <https://cutt.ly/EGD7EZl> [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021, March 3). *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovykh kompetentnosti ta zatverdzhennia planu zakhodiv z yii realizatsii* [On Approval of the Concept of Digital Competencies Development and Approval of the Action Plan for its Implementation] (№ 167-p). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Diia. Tsyfrova derzhava. (2021). *Proiekty tsyfrovoi transformatsii* [Digital Transformation Projects]. <https://plan2.diia.gov.ua/projects> [in Ukrainian].
- Serbin, O., & Yaroshenko, T. (2015). Aspekty reformuvannia ta vdoskonalennia suchasnoi bibliotechnoi osvity [Aspects of Reforming and Improving Modern Library Education]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 12–14 [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019, 24 May). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: druhyi (mahisterskyi) riven, haluz znan 02 Kultura i mystetstvo, spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava"* [Standard of Higher Education of Ukraine: Second (Master's) Level, Field of Knowledge 02 Culture and Art, Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"] (No 728). <https://cutt.ly/ZzSjDx6> [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, 12 Dezember). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 02 Kultura i mystetstvo, spetsialnist 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava"* [Standard of Higher Education of Ukraine: First (Bachelor's) Level, Field of Knowledge 02 Culture and Art, Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"] (No 1378). <https://cutt.ly/3zSKrGH> [in Ukrainian].
- Diia. Tsyfrova osvita. (2021). *Tsyfroham: natsionalnyi test na tsyfrovu hramotnist* [Digit Chart: a National Test of Digital Literacy] <https://osvita.diia.gov.ua/digigram> [in Ukrainian].
- Boiarynova, O., Brui, O., Luhova, L., Soshynska, Ya., & Shevchenko, I. (2020). *Chotyry prostory biblioteki: model diialnosti* [Four Spaces of the Library: a Model of Activity]. Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- BIBLIO Project. (2020). *Boosting Digital Skills and Competences for Librarians in Europe*. <https://www.biblio-project.eu> [in English].
- Carretero Gomez, S., Vuorikari, R., & Punie, Y. (2017). *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281> [in English].
- Khrushch, S., Chaikovska, O., Volynets, V., & Kushnarov, V. (2021, November 8–9). Virtual Space of the Library in the Conditions of Digital Transformation. In *ICERI2021 Proceedings*, 14th annual International Conference of Education, Research and Innovation (pp. 6859–6866). <https://doi.org/10.21125/iceri.2021.1554> [in English].

Zignani, T., Doncheva, A., & Tarandova, S. (2020). *Librarianship in Europe-mapping professional needs WP 2 – Del 2.2.1*. BIBLIO Project. https://www.biblio-project.eu/wp-content/uploads/2020/05/BIBLIO_WP2_Mapping-Professional-Needs_Report.pdf [in English].

UDC 025.5:004]:[021:004

Maryna Tolmach,
*Lecturer, Department of Computer Sciences,
Kyiv National University of Culture and Arts,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: margo.tolmach@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7020-1348*

DIGITAL COMPETENCE OF LIBRARIANS AS A FACTOR OF LIBRARY ACTIVITY IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

The aim of the research is to prove the role of digital competence as a factor of library activity in the context of digital transformation and the need to ensure the development of digital competence in the improvement of the content of educational programmes.

The research methodology is based on general scientific principles of unity of theory and practice, consistency, complexity, and comprehensiveness of knowledge. The study applies system and content analysis methods, descriptive methods, methods of comparison and generalisation on topical issues of improving the training of library specialists and studying the level of digital competence.

The scientific novelty of the study aims to identify new functions and activities of library professionals emerging in response to the challenges of digital transformation. The increasing importance of the virtual library space and the transformation of libraries into digital hubs lead to the emergence of new “digital” professions focused on supporting digital transformation processes, web content management and web communities that require a high level of digital competence. There are approaches to analyse the content of educational programmes using the digital competence framework for DigCompUA citizens and the national digital literacy test of digital programmes in the article, which will improve the content of educational programmes and further develop a specialised digital competence framework for librarians.

Conclusions. In the context of digital transformation, significant changes are taking place in the activities of libraries, traditional functions are being enriched, and new ones are emerging, initiatives are being introduced to turn libraries into digital hubs, and the list of ways to interact with users is expanding. Strengthening the role of virtual space as a component of libraries implies the availability of both technical and human resources. One of the challenges for formal library education is the formation of digital competence, which should be considered in educational and advanced training programmes. The author has outlined the possible roles of librarians who require digital competence to perform certain tasks using the example of new types of professional activity.

There is an analogy with the research on the digital skills of librarians in the European Union countries. The author has noted the need to study the level of digital competence of library specialists in Ukraine to assess the current state and further modernise the content of training programmes. To diagnose and determine the directions of development, it is proposed to use the digital competence framework for Ukrainian citizens based on European standards of digital literacy and digital literacy testing. It is advisable to develop a specialised framework for librarians.

Keywords: digital transformation; Information, Library and Archival Studies; digital competence

Стаття надійшла до редакції 10.02.2022 р.

УДК 021.2:[004.5:316.772]:304.2
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259153

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕДІАПРОСТІР СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Світлана Хрущ,
заступниця декана факультету
дистанційного навчання,
асистентка кафедри комп'ютерних наук,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: svektor.ua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9349-7762

Метою дослідження є окреслення аксіологічних орієнтирів функціонування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки.

Методологія дослідження базується на сукупності загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування. Гіпотетичний метод дав змогу на основі ціннісного підходу у бібліотекознавстві сформулювати визначення «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки».

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні ціннісного підходу до створення і функціонування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки; запропоновано авторське визначення поняття «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки» – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

Основні висновки дослідження. В умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальними залишаються питання уникнення технологічного детермінізму та необхідність адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень.

Техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку і взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки, поміж яких і реалізація соціальних, освітніх, просвітніх, ціннісно-орієнтаційних, морально-етичних, меморіальних, екологічних, рекреаційних функцій.

Теоретико-методологічною основою дослідження питань впровадження цифрових технологій у бібліотеках є ціннісний підхід, який полягає у спільному вивченні гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

З огляду ціннісного підходу інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

Ключові слова: інновації, бібліотека, медіапростір, ціннісний підхід.

ВСТУП

Трансформації бібліотеки відбуваються сьогодні у напрямі інноваційних перетворень технологічних умов її існування.

У межах національного проєкту із цифрової грамотності Дія. Цифрова освіта реалізується проєкт Міністерства цифрової трансформації України та FAVBET «Цифровізація бібліотек». Проблеми, які він має вирішити:

- доступ до безкоштовного користування комп'ютерною технікою в бібліотеках, який скоротить цифровий розрив;
- наявність техніки в бібліотеках, що дозволить їм іти в ногу із часом, оцифрувати архівні фонди та бути актуальними для відвідувачів.

Як зазначається, завершення проєкту стане реальним кроком до масштабного перетворення бібліотек по всій країні на сучасні хаби цифрової освіти, де навчання відбувається впродовж життя (підхід *life long learning*) ("Проєкт Мінцифри", 2021).

Водночас актуальним залишається питання уникнення технологічного детермінізму та необхідність адаптації бібліотеки до інноваційних перетворень.

Часом у експертному та науковому середовищі, а також у висловлюваннях споживачів міркування про медіапростір сучасної бібліотеки в інноваційному контексті концентруються насамперед на сучасних інформаційних технологіях та програмних засобах, в яких вони бачать сенс «бібліотеки майбутнього». При цьому поза увагою залишаються основні цінності бібліотечної діяльності – освіта, просвіта, ціннісно-орієнтаційні, морально-етичні, меморіальні, рекреаційні функції, для реалізації яких, власне, й формується інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки.

Актуальність окреслення аксіологічних орієнтирів інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки полягає у наявності суперечності між «техніко-технологічним» підходом до розуміння поняття «інноваційний медіапростір» і концептуальним визнанням аксіологічною основою бібліотеки людиноцентричну парадигму її існування у задоволенні соціально-комунікативних та інформаційних потреб.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Підходи до поняття «медіапростір» у наукових публікаціях різняться відповідно до того, у межах яких наук здійснюється дослідження.

Поняття «медіапростір» було запропоновано Р. Стултсом (Stults, 1986) у 1980-х рр. і визначено ним як електронні умови, в яких групи людей можуть працювати разом, навіть якщо вони не перебувають в одному й тому ж місці в один і той же час. У медіапросторі люди можуть створювати в реальному часі візуальні та звукові середовища, які охоплюють фізично розподілені площі. Вони також можуть контролювати запис, доступ та відтворення зображень і звуків із цих середовищ.

У статті В. Конах (2015) зазначається, що осмислення поняття «медіапростір» було започатковано в соціологічних та психологічних підходах, а надалі його визначення було здійснено через культурологічний, філософський, геополітичний та інші підходи. Базою сучасного медіапростору дослідницею визначено новітні ІКТ, які функціонують за рахунок технічних засобів відтворення інформації та являють собою систему, організовану за мережним принципом, а його головними ознаками є мобільність, конвергентність та інтерактивність.

Формування інноваційного медіапростору діяльності сучасної бібліотеки безпосередньо пов'язане із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій і невіддільне від соціокультурної місії бібліотеки та гуманістичної ідеї її призначення.

На гуманістичні проблеми впровадження цифрових технологій у бібліотеках науковці звертали увагу від початку активізації цього процесу. Теоретико-методологічні основи дослідження означеної проблеми в українському науковому дискурсі було закладено у працях А. Чачко (2000, 2003). Відомою вченою у галузі бібліотекознавства був запропонований *ціннісний підхід*, який визначався дослідницею як аналіз гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

Проблематика інформатизації бібліотек порушувалась і в інших дослідженнях. Так, у статті О. Матвієнко (2006) наголошувалось на необхідності уникнути розвитку процесів інформатизації бібліотек у руслі *технократичних установок*. Зазначалось, що в умовах інформатизації центральне місце повинно належати відродженню *гуманістичної сутності бібліотеки*, закріпленню пріоритету її культурної місії, спрямованої на забезпечення прямого і постійного доступу до інформації всіх категорій користувачів. У ситуації існування різних форм інформаційної нерівності соціокультурні функції бібліотеки, в тому числі культурно-просвітницькі і культурно-дозвілєві, залишаються так само важливими, як і в інші періоди соціально-культурних зламів у розвитку суспільства. На аксіологічні пріоритети сучасної бібліотеки в умовах цифрових інновацій звертається увага також у роботі О. Матвієнко і М. Цивіна (2021a), де автори застерігають від зміни ціннісних орієнтирів бібліотеки через цифрову трансформацію бібліотечної справи.

У публікації О. Воскобойнікової-Гузевої (2014) проаналізовано конфлікт технократичних і гуманістичних ідей у бібліотекознавстві та практичній роботі бібліотек і акцентовано увагу на важливості збереження гуманістичних підходів до розвитку сучасної бібліотеки в період модернізаційного, техніко-технологічного розвитку та загальної глобалізації.

Можливість розглядати техніко-технологічну, інформаційно-ресурсну та соціально-комунікативну складові інноваційного медіапростору сучасних бібліотек у їх взаємозв'язку і взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування надають напрацювання цифрової гуманітаристики (Digital Humanities). Міркування щодо цифрової гуманітаристики – наукового напрямку, який розвивається на стику обчислювальної техніки та гуманітарних дисциплін і мистецтв, міждисциплінарних галузей культури, комунікації та бібліотечно-інформаційних наук, – викладено у публікаціях Т. Ярошенко та С. Чуканової (2018).

Представлений аналіз публікацій, які стосуються підходів до розуміння поняття «медіапростір», ціннісного підходу до розгляду гуманітарних і технологічних проблем функціонування бібліотеки в умовах цифровізації не вичерпує змісту усього предметного поля досліджень, однак надає теоретико-методологічне підґрунтя для досягнення поставленої мети.

Метою статті є окреслення аксіологічних орієнтирів інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні було застосовано сукупність загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування. Гіпотетичний метод дав змогу на основі ціннісного підходу у бібліотекознавстві сформулювати визначення «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки».

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті застосування інноваційних медіазасобів до бібліотечної діяльності відповідно до ціннісного підходу до бібліотечної справи слід згадати термін «*бібліотечний гуманізм*», який розуміють як світоглядну систему гуманістичних ідей та похідних від неї відносин між людьми, які беруть участь у процесах створення інформаційно-бібліотечного продукту та надання бібліотечних послуг. Бібліотечний гуманізм реалізується у сфері професійної бібліотечної діяльності, а бібліотека розглядається як соціально-інформаційний і культурний центр гуманістичної культури та книжності з вільним доступом локальних і віддалених користувачів до його документних фондів і відповідною формою спілкування читачів і співробітників бібліотеки, що будується на принципах гуманізму (людина як вища цінність суспільства має право на свободу, вільний розвиток своїх здібностей і творчих можливостей, а суспільні відносини ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості, співчутті, взаємодопомозі членів суспільства тощо) (Соколов, 2017).

У сучасних умовах розвиток бібліотек відбувається у напрямі створення комфортних високотехнологічних громадських просторів – інноваційних медіацентрів, а принципи бібліотечного гуманізму реалізуються у заходах, пов'язаних із освітою та просвітою у галузі цифрової культури, цифрової грамотності і подолання цифрової нерівності.

Останнім часом до концепції модернізації бібліотеки додалось поняття «*бібліохаб*».

За відсутності унормованих визначень цього терміна працівники бібліотек шукають власні підходи до його окреслення.

Так, на сайті Запорізької обласної наукової бібліотеки наведене таке визначення: «Ми розглядаємо бібліохаб як сучасний багатофункціональний, вільний і доступний бібліотечний простір для спілкування, соціальних ініціатив, особистісного розвитку, навчання, творчості та активного дозвілля. Він слугує підвищенню рівня освіченості та культури спільноти, соціальній взаємодії і згуртованості громади. Тут члени громади можуть цікаво та корисно проводити час, розробляти спільні проекти, обговорювати актуальні для них теми, розвиватися та самовдосконалюватися. Бібліохаб – це епіцентр соціокультурних подій, інформаційний центр, територія креативного навчання, самовираження і комунікації, спілкування та дозвілля, майданчик громадянської активності членів громади» (Мажара, 2021).

Зазначимо, що аналіз сайтів бібліотек, які презентують свою діяльність із використанням цього терміна, свідчить, що підходи до створення бібліохабів акцентують на наявності медіазасобів для задоволення потреб користувачів.

Концепції розвитку SMART-бібліотек («розумних бібліотек») як сучасного технологічного феномену, спрямованого на задоволення соціальних потреб, є мейнстрімом у сучасних дослідженнях та презентаціях бібліотеками просторів своєї діяльності. Новизна тематики характеризується браком загальноприйнятих ви-

значень цього терміна, отже, окреслення функцій SMART-бібліотек суттєво різняться. Не наводячи усі наявні у публікаціях підходи, зазначимо, що імпліцитною складовою у них є визначальна роль сучасних медіазасобів.

Актуальними у діяльності сучасних бібліотек є консультаційні послуги з подолання цифрової нерівності та реалізації цифрової освіти громадян, що потребує наявності цифрових засобів навчання та компетентних фахівців-консультантів, завдання підготовки яких постає перед системою освіти.

Досліджуючи діяльність бібліотек у цифровому середовищі, фахівці зазначають, що бібліотечний сервіс дедалі більше зосереджуватиметься навколо задоволення індивідуальних інформаційних потреб читачів – індивідуальних (виробничих, побутових, культурних, інформаційних) запитів (Онищенко, 2019).

У контексті активної цифровізації бібліотек необхідним є баланс техніко-технологічної та гуманітарної її складових. Аналіз публікацій дослідників і підходи до розуміння медіапростору як системи «електронних умов» (інформаційно-комунікаційних технологій), які дають можливість групам людей працювати разом, дає змогу формулювати поняття «інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки», базуючись на ціннісному підході. Такий підхід є теоретико-методологічним підґрунтям подальшого окреслення і несуперечливого вирішення гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

У зв'язку з необхідністю формування балансу та інтеграції предметних полів ІТ-діяльності та бібліотечної справи у процесах формування інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід звернутись до системи освіти, яка формує сучасного бібліотечного фахівця для діяльності в умовах цифрових трансформацій. Так, аналізуючи сучасні освітньо-професійні програми «цифрового спрямування» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», О. Матвієнко і М. Цивін (2021b) пропонують впровадити у навчальний процес дисципліни «Цифрова гуманітаристика», «Цифрове кураторство», «Цифрова наукова комунікація», «Цифрова видавнича діяльність бібліотек», «Етика діяльності у цифровому середовищі». Означені дисципліни, маючи у назві термін «цифровий», у своєму змісті акцентують гуманітарну складову цифровізації бібліотек, базуючись на аксіологічних принципах їх існування.

Загалом слід зазначити, що формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки є складним поліфункціональним завданням, має формуватися шляхом проектного ІТ-менеджменту із безпосереднім залученням до реалізації проекту практиків бібліотечної діяльності та бібліотекознавців-науковців.

ВИСНОВКИ

В умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальними залишаються питання уникнення технологічного детермінізму та необхідність адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень.

Техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку і взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки, поміж яких і реалізація соціальних – освітніх, ціннісно-орієнтаційних, морально-етичних, меморіальних, рекреаційних функцій.

Теоретико-методологічною основою дослідження питань впровадження цифрових технологій у бібліотеках є ціннісний підхід, який полягає у спільному вивченні гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

З огляду ціннісного підходу інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Воскобойнікова-Гузєва О. В. Гуманістичні та технократичні підходи до побудови стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів* : Міжнар. наук. конф., Київ, 8–10 жовт. 2013 р. / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/102> (дата звернення: 07.05.2022).
- Конах В. К. Виникнення та еволюція поняття «медіа-простір» в науковій думці. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 2. С. 112–129.
- Мажара Л. Бібліохаб як сучасний бібліотечний простір. 20.09.2021. URL: <https://zounb.zp.ua/resource/zaporizhkyu-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/biblioHab-yak-suchasnyj-bibliotechnij-prostir> (дата звернення: 09.05.2022).
- Матвієнко О. В. Бібліотека навчального закладу в умовах інформатизації: проблеми і завдання. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 4. С. 136–145.
- Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Модернізація бібліотеки: від аксіологічного підходу до кіберфізичної концепції. *Феномен бібліотек в сучасному світі* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 30 верес. 2021 р. Маріуполь, 2021. С. 185–189.
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові трансформації» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2021. Т. 4, № 2. С. 146–158.
- Онищенко О. С. Бібліотеки в цифровому середовищі: курс на індивідуальний інтегрований сервіс. URL: http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201910_artilces_field_dormat_files/conf_onychenko_2019.pdf (дата звернення: 07.05.2022).
- Проект Мінцифри та FAVBET «Цифровізація бібліотек» став найкращою практикою взаємодії бізнесу з державою. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/proekt-mintsifri-ta-favbet-tsifrovizatsiya-bibliotek-stav-naykrashchoyu-praktikoyu-vzaemodii-biznesu-z-derzhavoyu> (дата звернення: 06.05.2022).
- Соколов В. Ю. Бібліотечний гуманізм. *Українська бібліотечна енциклопедія*. 14.03.2017. URL: <https://ube.nlu.org.ua/> (дата звернення: 06.05.2022).

- Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програмою підвищ. кваліфікації. Київ : Самміт-книга, 2012. 88 с.
- Чачко А. С. Библиотекведение в человеческом измерении. Киев ; Москва, 2000. 168 с.
- Чачко А. С. Теория библиотеки: гуманитарные и технологические проблемы в контексте ценностного (аксиологического) подхода. URL: <http://libconfs.narod.ru/2003/s1/chachko.htm> (дата звернення: 08.05.2022).
- Ярошенко Т. О., Чуканова С. О. Роль цифрової гуманітаристики у модернізації сучасного бібліотекознавства. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2018. Вип. 1. С. 10–17.
- Stults R. Media Space. Xerox PARC, 1986. URL: https://www.academia.edu/44010741/Media_Space_Xerox_PARC_1986 (дата звернення: 09.05.2022).

REFERENCES

- Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014, October 8–10). Humanistychni ta tekhnokratychni pidkhody do pobudovy stratehii rozvytku bibliotechno-informatsiinoi sfery [Humanistic and Technocratic Approaches to Building a Strategy for the Development of Library and Information Sphere]. In *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoї biblioteki do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv [Adaptation of Tasks and Functions of the Scientific Library to the Requirements of Digital Information Resources Development]*, International Conference, Kyiv, Ukraine. Vernadsky National Library of Ukraine. <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/102> [in Ukrainian].
- Konakh, V. K. (2015). Vynyknennia ta evoliutsiia poniattia "media-prostir" v naukovi dumtsi [The Emergence and Evolution of the Concept of "Media Space" in Scientific Thought]. *Visnyk of Dnipropetrovsk University. Series: Philosophy. Sociology. Political Sciences*, 2, 112–129 [in Ukrainian].
- Mazhara, L. (2021, September 20). *Bibliokhab yak suchasnyi bibliotechnyi prostir [Bibliohab as a Modern Library Space]*. <https://zounb.zp.ua/resource/zaporizhkyy-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/bibliohab-yak-suchasnij-bibliotechnij-prostir> [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V. (2006). Biblioteka navchalnoho zakladu v umovakh informatyzatsii: problemy i zavdannya [Library of an Educational Institution in the Conditions of Informatization: Issues and Tasks]. *Pedahohika i Psykholohiia*, 4, 136–145 [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V., & Tsyvin, M. N. (2021a, September 30). Modernizatsiia biblioteki: vid aksiolohichnoho pidkhodu do kiberfizychnoi kontseptsii [Library Modernisation: from the Axiological Approach to the Cyberphysical Concept]. In *Fenomen bibliotek v suchasnomu sviti [The Phenomenon of Libraries in the Modern World]*, II All-Ukrainian Scientific-practical Conference with International Participation (pp. 185–189), Mariupol, Ukraine [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021b). "Tsyfrovi transformatsii" spetsialnosti 029 "Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava" ["Digital Transformations" of Specialty 029 "Information, Library and Archival Studies"]. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 4(2), 146–158 [in Ukrainian].
- Onyshchenko, O. S. (2019). *Biblioteki v tsyfrovomu seredovyshchi: kurs na indyvidualnyi intehrovanyi servis [Libraries in the Digital Environment: a Course on Individual Integrated Service]*. http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/all_files/201910_artilces_field_dopmat_files/conf_onyshchenko_2019.pdf [in Ukrainian].
- Ministry and Committee for Digital Transformation of Ukraine. (2021, May 21). *Proiekt Mintsyfry ta FAVBET "Tsyfrovizatsiia bibliotek" stav naikrashchoiu praktykoiu vzaemodii biznesu z derzhavoiu [The Project of the Ministry of Culture and FAVBET "Digitalization of Libraries"*

- Has Become the Best Practice of Business Interaction With the State*]. <https://thedigital.gov.ua/news/proekt-mintsifri-ta-favbet-tsifrovizatsiya-bibliotek-stav-naykrashchoyu-praktikoyu-vzaemodii-biznesu-z-derzhavoyu> [in Ukrainian].
- Sokolov, V. Yu. (2017, 14 March). Bibliotechnyi humanism [Library Humanism]. In *Ukrainska bibliotekna entsyklopediia [Ukrainian Library Encyclopedia]*. <https://ube.nlu.org.ua/> [in Ukrainian].
- Khimich, Ya. O. (2012). *Innovatsiini zminy v bibliotetsi na osnovi proektnoho, kadrovoho menedzhmentu ta initsiatyvnoi diialnosti bibliotek [Innovative Changes in the Library Based on Project, Personnel Management and Initiative Activities of Libraries]*. Sammit-knyha [in Ukrainian].
- Chachko, A. S. (2000). *Bibliotekovedenie v chelovecheskom izmerenii [Library Science in the Human Dimension]*. Kyiv; Moscow [in Russian].
- Chachko, A. S. (2003). *Teoriya biblioteki: gumanitarnye i tekhnologicheskie problemy v kontekste tsennostnogo (aksiologicheskogo) podkhoda [Library Theory: Humanitarian and Technological Problems in the Context of a Value (Axiological) Approach]*. <http://libconfs.narod.ru/2003/s1/chachko.htm> [in Russian].
- Yaroshenko, T. O., & Chukanova, S. O. (2018). Rol tsyfrovoyi humanitarystyky u modernizatsii suchasnoho bibliotekoznavstva [Digital Humanities Role in Modern Librarianship Innovations]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 1, 10–17 [in Ukrainian].
- Stults, R. (1986). *Media Space*. Xerox PARC, https://www.academia.edu/44010741/Media_Space_Xerox_PARC_1986 [in English].

UDC 021.2:[004.5:316.772]:304.2

Svitlana Khrushch,
Deputy Dean, Faculty
of Distance Education,
Assistant, Department
of Computer Science,
e-mail: svektor.ua@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9349-7762

INNOVATIVE MEDIA SPACE OF THE MODERN LIBRARY: AXIOLOGICAL GUIDELINES OF FUNCTIONING

The aim of the research is to outline the axiological guidelines for the functioning of the innovative media space of a modern library.

The research methodology is based on general scientific methods of generalisation, systematisation and forecasting. The hypothetical method made it possible to define the «innovative media space of a modern library» based on a value-based approach in library science.

The scientific novelty of the research lies in the substantiation of the value approach to the creation and functioning of the innovative media space of a modern library. The author's definition of the concept of «innovative media space of a modern library» is a set of technical, technology and software tools of library activities formed in the process of digital transformations of the library aimed at meeting the information and social and communicative needs of citizens, due to their professional, social activities, education, leisure, life, tasks of personal growth and communication.

Conclusions. In the context of digital transformations of libraries, the issue of avoiding technology determinism and the need to adapt the humanistic function of the library to innovative shifts remains relevant. Technology and social-communicative components of innovative media space of modern libraries should be considered in the relationship and interaction following the axiological guidelines of the library, including the implementation of social, educational, value-oriented, moral and ethical, memorial, environmental recreational functions. The theory and methodology of research on the digital technology issues in libraries is a value approach, which consists of the joint study of humanitarian issues (library's purpose) and technology issues (ways to implement the library's purpose). From the point of view of the value approach, the innovative media space of a modern library is a set of technical, technology and software tools of library activity formed in the digital transformations of the library aimed at meeting the information and social and communicative needs of citizens, due to their professional, social activities, education, leisure, life, tasks of personal growth and communication.

Keywords: innovations, library, media space, value approach

Стаття надійшла до редакції 25.04.2022 р.

**БІБЛІОТЕЧНА ПРАКТИКА:
ІНФОРМАЦІЙНІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

**LIBRARY PRACTICE:
INFORMATION
AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS**

UDC 021.6(100):004.7]:316.77
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259154

INFORMATION TECHNOLOGY IN ACTIVITIES OF THE WORLD'S LEADING LIBRARIES AND THEIR USE UNDER MODERN COMMUNICATIONS

Iryna Borodai,

*Deputy Director, Scientific Work,
National Scientific Agricultural Library,
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
DSc in History, Professor,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: irinaboroday@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6639-9200*

Lyudmila Tatarчук,

*Deputy Director, Scientific-Informational
and Library Work,
National Scientific Agricultural Library,
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
PhD in History,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: tlm2017@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4714-6958*

Tetiana Pidhaina,

*Scientific Secretary,
National Scientific Agricultural Library,
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,
PhD in History,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: pidgayna2012@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8896-8336*

The aim of the article is to highlight the main trends in the development and implementation of information and communication technology in the library service system of the world's leading countries.

The research methodology is based on the integrated use of general scientific and structural-functional methods. To clarify the evolution of information and communication strategies in library practice, there is a social communication approach, special historical methods.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive generalisation of new information and library services used in multiple countries.

Conclusions. Among the priority tasks of foreign libraries, there is the creation of their e-products, development of search information strategies, solving problems of digitisation of documents, and introduction of innovative means of information. Leadership in the development of communication technologies belongs to US libraries, which in the 1970s implemented the first projects to inform the library process, digitise holdings and create e-libraries. Among European countries, information and communication technology is being intensively implemented in libraries of Germany, Sweden and Denmark. The concept of the machinery of information flows has developed rapidly in the East, especially in libraries in China, Japan and Korea. Ukraine is actively using international electronic databases to build its strategy for library informatisation. At this stage, the task is to create integrated global information resources based on corporate activities of libraries for the accumulation, storage and dissemination of information flows, and development of effective search engines and information services for users.

Keywords: communication technology, information services, documentary resources, digitisation of library holdings.

INTRODUCTION

The current stage of social development is characterised by the globalisation processes intensification and a significant increase in the role of information and communication technology. The possibility of free dissemination of knowledge in the information space creates the preconditions for changing the conceptual paradigm of the documentary communication system. One approach to its development is based on the phenomenon of open content, which means any intelligent products (text documents, multimedia materials, computer programs) presented on the Internet. Open content emerged in the developed foreign countries as a movement for the distribution of intellectual products. It is based on a combination of methods of cooperative production of intellectual products using non-commercial values; products created based on this methodology (electronic libraries, books, articles, audio and video files, etc.) and made available to the public; cultural values and norms of cooperation and self-organisation that unite project participants (Horovyi, 2010, p. 13; Diehtiar, 2013). The set of open library content projects forms a self-organising network environment. It is a single system of production, processing, creative thinking and use of the bank of information accumulated by humankind throughout history. Information and communication technology includes all types of technologies used for information processing, making it possible to present any information – numbers, texts, sound, images – in a digital format suitable for storage and processing on a computer. The ability to transfer information from computer to computer using Internet technology provides access to any user to the global information space (Dratckaia, 2019; Kolesnykova, 2013, pp. 18–19).

The aim of the study is to analyse the concept of formation and implementation of information and communication technology in the library system of America, Europe and the East with the positioning of the achievements of Ukraine, highlight the main technological elements which have been developed in the libraries and their role in quality customer service.

THEORETICAL FRAMEWORK

Coverage of information technology in library practice was based on comparative analysis and generalisation of official materials of the websites of the world's leading libraries and professional publications of foreign and domestic scientists.

Many fundamental works have already been devoted to particular issues of the organisation of information activities of libraries in the system of modern communications (Lall, 2002; Lobuzina, 2012; Slobodianyk, 2009; Shemaieva, 2008; Vasylenko et al., 2017). Some publications have fragmentarily covered the main trends in the formation and development of information support in America (Chukanova, 2014; Krause, 2015; Filipova & Oliinyk, 2012; Semesko, 2015; Strishnets, 2000), Germany (Herasiuta, 2013; Polova, 2015). Some authors have summarised the features of the implementation of communication technology in Sweden (Pashkova, 2011a), Denmark (Pashkova, 2011b; Petrina, 2008), Poland (Lesniak, 2012), Turkey (Dolotova, 2015), outlined ways to use best foreign practices in the Ukrainian libraries. Some issues of developing the basics of information and library support are reflected in our previous works (Verhunov et al., 2019).

Analysis of the foreign and domestic scientific publications on specific topics, on the one hand, confirmed its relevance among the scientific community, on the other –

made it possible to clarify the lack of comprehensive study of foreign experience in implementing information and communication technologies in library practice, outline prospects for the use of best practices in libraries of Ukraine.

RESEARCH METHODOLOGY

The research methodology is based on structural-functional and general scientific methods: analysis and synthesis, generalisation and systematisation. The social communication method led to the study of the evolution of information and library services from the standpoint of user needs with the development of innovative technologies in leading libraries worldwide, justifying the potential of information and communication technology to improve customer service. The use of the logical method and the analysis method made it possible to consider information technology as an effective tool for expanding the forms and methods of library work. The genetic-constructive method of the research results was used to substantiate the approaches to the organisation, relevance and prospects of use by Ukrainian libraries in information technology maintenance. Special historical methods were also used to study the main stages of formation and development of information and communication technology in library practice.

The source base of the study is represented by publications of foreign and domestic scholars, reference and statistical materials, as well as electronic resources that cover issues of library and information services.

SCIENTIFIC NOVELTY

The scientific novelty of the research is a comprehensive generalisation of new information and library services, as well as technological elements used in different countries, comparing the priorities of foreign libraries, which focus mainly on creating their e-products, developing search information strategies, solving problems of document digitisation, implementation innovative means of information.

RESULTS

The leadership in creating communication technology belongs to US libraries (Filipova & Oliinik, 2012, p. 36). In particular, the informal date of the formation of electronic libraries is 1971, when the Gutenberg Project was launched. In the same year, M. Hart from the Illinois University manually typed into the computer the “Declaration of Independence” and the Constitution of the United States of America, the text of the Bible and some other sources that belonged to the category of eternal values. This project covers several thousand publications, including well-known works of art, scientific treatises and public works. Digital Libraries Initiative (DLI) US National Research Program was launched in September 1994. It was funded by the US National Science Foundation (NSF), the Agency for Advanced Research Projects (ARPA) and the National Aeronautics and Space Administration (NASA) and was planned until completion in September 1998. It should be noted that this program is a significant part of the National Information Infrastructure (NII) program, the ultimate goal of which is to establish a system of information services for various structural strata of American society (Schatz & Chen, 1996, pp. 23–24).

Modern communication technology and the development of network infrastructures have allowed raising information services to a qualitatively new level. In the DLI

project, an electronic library is seen as a library that stores information on electronic media and efficiently manipulates extensive collections (Krause, 2015, p. 61). While real e-libraries need to focus on the cost of accessing information sources and technologies for converting information into electronic storage, DLI research focuses on how to develop the necessary information structure and what is needed mechanisms for effective information retrieval on the network (Schatz & Chen, 1996, pp. 24–25).

The Working Group on Information Infrastructure Technology and Applications (IITA), as the Technical Committee for the Establishment of the NII, held a seminar in May 1995 to identify the main areas of research on the creation of electronic libraries, which were seen as a network of distributed repositories, indexed collections in which the objects of any type can be found, despite the differences in existing network protocols and storage formats. As a maximum task, they considered the achievements in the creation of the electronic libraries of deep semantic interaction, i.e. providing the user with the ability to logically consistently search among autonomously defined and supported classes of the objects and services distributed in heterogeneous repositories based on software that would merge such repositories or acted as an intermediary in accessing them, despite any inherent repository differences. To achieve this, breakthroughs were needed in describing the information and the development of protocols for information retrieval, exchange of objects and its retrieval (Schatz et al., 1996, pp. 29–30).

As a result of the competition from the 73 submitted projects in the DLI program, the projects of the Carnegie Mellon University, University of California, Berkeley; University of California, Santa Barbara; University of Illinois, Urbana-Champaign; University of Michigan; Stanford University were selected. All six participants used different approaches to solving problems related to creating and developing the electronic libraries and set themselves different tasks. All projects had large-scale collections for basic research in the e-library building. Among all aspects of the study of the problems of creating and developing electronic libraries, the developers singled out indexing and federating because the search for information in the e-library is a search in an indexed collection of the objects, often distributed in the network. Thus, a repository is an indexed collection of objects. The process of its combining is to establish links (mapping) between similar objects stored in the different repositories. The end-user perceives them as belonging to the same collection repository. Both the indexing process and the process of merging repositories rest on the problems of semantics. Bruce Schatz, one of the leading experts at the University of Illinois in the field of information network search, in one of his speeches, said that the development of information retrieval in the network he would divide into the following stages: 1) the 1970s – 90s – searching for the text the priority attention was paid to the syntax of presenting information; 2) the 1980s – 90s – searching for the documents, the main attention was paid to the data structure; 3) late 1990s – 2010 – conceptual search and attention to the semantics of data (Schatz et al., 1996, pp. 31–32).

The current stage of information retrieval development is aimed at the semantic analysis of information and the creation of the systems that allow for finding related parts in many distributed sources of information (Chukanova, 2014, p. 51). This approach is implemented based on the *Standard* Generalized Markup Language for textual information, i.e. only the most studied part of information resources. DLI projects are designed to create new information retrieval technology based on large-scale data

collections and partnerships, wherever it can be stored, taking into account its versatility (Schatz et al., 1996, pp. 32–33).

The most extensive library in the world, which is particularly careful to study the impact of new information technology on library processes, is the Library of US Congress. Users outside the library can get free access to its online catalogue. The library's foremost exhibitions and selected publications, photographs, historical films, and political speeches are available online (Semesko, 2015, p. 17). More than 20% of all copies stored in the library have already been digitised, and between one and two thousand documents are digitised daily. Copies written in 420 languages, including Russian, are stored there. The library creates projects that are of interest to business structures. These are, in particular, joint projects with Google to digitise the library's funds, with Sony Music Entertainment to digitise gramophone music, and a project to create the John Kluge's training centre (Strishenets, 2000, pp. 43–44).

In recent decades, the Canadian libraries have become government priorities to promote informatisation and information training. In particular, the main directions of the state scientific and technical policy at the beginning of the 21st century include active support of general informatisation by ensuring the broadest possible access of the population to modern means of communication and sources of information; development of university science and its transformation into an "export product". It is important to create integrated mailings with the catalogue, informing users of changes and updates in the directory. The e-catalogues of Canada's leading libraries are integrated with social networks so that the user can send a link to a catalogue or other library resource to their colleagues (Verhunov et al., 2019, pp. 45–46).

The top libraries in Europe pay no less attention to creating communication technology. Information and communication technology development primarily affects library websites, including central database management. As a rule, the sites of the European libraries perform the functions of marketing and distribution of the national bibliographic services (Dykha & Molchanova, 2016). For readers' needs, information can be obtained by choosing one of the most convenient languages. It is worth noting that the National Library of France is the only European library that allows the reader to work with the website in nine languages: English, Spanish, German, Italian, Portuguese, Russian, Arabic, Japanese or Chinese. Each European library has a free remote reference service that provides information on documents on any topic and informs the reader of factual data (biographical, events, figures or dates) (Herasiuta, 2013, pp. 29–30). Suppose the reader needs to get a copy of a document. In that case, this problem is helped to solve by the so-called commercial service, which prepares copies of documents stored in the library in various formats and on many types of media (Polova, 2015, pp. 46–47; Lesniak, 2012, p. 39).

The Swedish libraries offer their readers 92–93% of information via the Internet, and only 7–8% is stored in libraries on paper (Pashkova, 2011a, pp. 27–28). Danish libraries are quite active in project activities to introduce innovative technologies to create new types of services for users. For example, "Transformation Laboratory" is a project that changed the very idea of the library. Every 5–6 months, the space of the reading room changes. It is filled with new thematic content. For the development and implementation of laboratory projects, library readers are actively involved and are given the opportunity to self-realise (Pashkova, 2011b, pp. 44–45). Such joint creative projects

have already become a music studio and a literary cafe. For example, the reading room has been transformed into a “Newsroom”, which is equipped with modern technological equipment: an information column, plasma panels, touch monitors, making the library services more informative and accessible. To attract users’ attention, they have developed an information gallery on the displays in the reading area to give constantly updated information to visitors (Petrina, 2008, p. 45).

We find the experience of information and library services in Slovenian libraries useful to study. For example, the University of Maribor Library has created the catalogue “Codex+”, which combines bibliographic catalogues with databases and offers a variety of search tools. The mobile version of the databases has a “My Library” setting, which allows you to extend the document use, view the history of the books, reserve materials stored in other libraries. There are many useful communication library services in Slovenia. Thus, the “UM.NIK” service provides a simultaneous search of electronic and printed sources, and access to full texts and information about library sources. The “DKUM” service is combined access to e-information sources and doctoral dissertations. “BASE” is access to academic documents of research institutions. The depository provides the ability to view digital materials and special collections, and access to e-books in English. E-books can be downloaded to readers for a while via wireless access, order materials from libraries, print texts from microfilms. The National Library of Romania has a website with catalogues and databases: BN online catalogue; standard virtual catalogue – Book-a-Book, National bibliography, CIP bibliography, collective catalogues, scientific databases, ROAD – Catalogue of open access resources (Verhunov et al., 2019, pp. 54–55).

Innovative technology of information and library services have found a place in the work of the libraries in Belarus. Its modernisation based on replacing traditional technologies with automated ones allows covering all aspects of activities to improve the quality of information services to users. In particular, I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the Belarus National Academy of Sciences is the national information centre on agriculture and forestry, food industry, and natural resources. It is the main national repository of sectoral information resources, the National Centre of the United Nations International Information System on Agriculture and Food FAO, the centre of delivery of documents from foreign information centres of the International Network of National Agricultural Libraries FAO, the library-depository of FAO documents in Belarus, centre for coordination of information resources in the agro-industrial complex of Belarus. The library maintains and replenishes more than 40 bibliographic, abstract, factual, full-text and expert databases, which contain more than 20 million records and millions of pages of full texts. The library offers its users: a free service for checking electronic text documents for borrowings using the system “Antiplagiarism”; access to the encyclopedic multimedia resource of the Horticulture Compendium CABI Publishing (Great Britain), which specialises in the production of scientific literature on agricultural topics and related fields; access to full texts of dissertations of the e-library of dissertations of the Russian State Library; access to the Polpred.com database and the Znaniy.com electronic library system; access to the CAB Abstracts database – The World’s Leading Agriculture Database – an international information system for agricultural sciences and technologies; access to the electronic

database of Chinese scientific journals on agriculture – China Academic Journals Full-text Database (D – Agriculture) (Verhunov et al., 2019, pp. 55–56).

Since 2012 on the Central Scientific Library of the National Academy of Sciences of Belarus website, an information database “National Academy of Sciences in the Media” has been available, including publications in newspapers, magazines, and Internet resources. The e-catalogue allows remote access to information from personal computers outside the library. This library was the first in the country to provide such a service as ordering literature through an electronic catalogue in real-time from any automated workstation that has access to the Internet and at any time. In general, the following innovative services have been introduced in the libraries of Belarus in the last decade: electronic delivery of documents; organisation of virtual help services; creation of electronic libraries; sending information using the “notification function” (e-mail, RSS-feed); direct connection of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Belarus to foreign information resources; launch of a virtual reading room project; system of selective dissemination of information (SDI). Regarding the SDI, the automated systems are created. Web technology is used, allowing for regular automatic distribution of notifications as the databases are restored according to the user-defined profile (Verhunov et al., 2019, pp. 56–57).

Under the development of communication technology, Ukrainian libraries are introducing new approaches to forming and disseminating information (Koval & Turovska, 2015, pp. 9–10; Mar’ina, 2009, p. 21). In particular, the National Scientific Agricultural Library creates its e-products: e-catalogue, bibliographic databases, full-text electronic collections, e-library. Almost all the documentary content of the library is presented through the UkrAgroteka e-catalogue, which now includes more than 400 thousand bibliographic records. UkrAgroteka has been formed since 2000 and includes annotated bibliographic records for books, brochures, magazines, electronic documents, online resources and other documents, as well as articles from collections, and periodicals published in Ukraine and directly related to the development of the agro-industrial complex (Borodai, 2020, pp. 102–103). “UkrAgroteka” is included in the international scientific and technical databases and reference resources on agriculture. Free access is provided, which ensures its effective use in the context of European integration. In addition, the library provides access to other online products presented in the format of electronic exhibitions, information-analytical, scientific, and library resources. At this stage, it maintains and replenishes more than 20 bibliographic, abstract, factual and full-text databases, which contain more than 20 million bibliographic records and millions of pages of full texts. First of all, these are Agros, Agris, Agricola, Agora, and others (Borodai, 2017, pp. 38–39).

Certain communication technology has been introduced into the information and library services system in Russian Federation resources (Elepov et al., 2000). In particular, one of the largest scientific libraries, the State Public Scientific and Technical Library of the Russian Federation, operates as a centre for electronic delivery of documents, fulfilling orders for literature on science and technology and, in part, agriculture, medicine, and medicine economics. They accept orders for domestic and foreign scientific and technical literature both in the traditional mode (issuance of originals, microcopies) and electronic (provision of electronic copies). The Library of the Academy of Sciences of the Russian Federation provides such information services as search

and selection of information using the resources of global networks; providing background information on working on the Internet; search for information on databases on different types of media; electronic mailings; execution of bibliographic and factual references of wide topics and different complexity of search, etc. Individual and group consultations on the basics of web navigation and Internet search engines, training in working with Netscape, Explore programs are also provided. The Federal State Budget Institution the Library of Natural Sciences of the Russian Academy of Sciences, unites more than 100 libraries that serve about 150 academic institutes, including the Pushchinsky, Chornogolovsky, Troitsky Research Centres, and the Research Institutes of Regional Research Centres. User registration is carried out in network mode in a single database. Library users have access to a large number of networked domestic and foreign e-sources.

We studied the state and trends in the communication technology introduction in the information support system of the East (Dolotova, 2015, p. 28). One of the largest libraries in the world is the National Library in Beijing, which has diverse collections of printed and non-traditional media. In 1991, a powerful information retrieval system based on the NEC ACOS 630 computer was created, which allowed restructuring the organisation of the most labour-intensive processes of completing, cataloguing of holdings and book circulation. This work began in 1975, when the library, creatively using the experience of foreign countries, developed and partially implemented the automation of some library and bibliographic processes. Since 1979, a machine-readable catalogue on magnetic tapes, compiled by the Library of Congress (LC MARC), has been widely used. In 1983, with the acquisition of the Japanese computer M-150H, the multifaceted search and exchange of bibliographic information was mastered, the attributive dictionary of Chinese characters for editing national texts and its storing on floppy disks was developed, the Chinese MARC format was established, and access to Chinese books of more than 300 thousand titles was improved, computer processing of manuscripts and rare books of the Sun, Yuan, Min and Qing dynasties was began. The library has been performing the functions of the Chinese centre of International Serials Data System. Created an automated library information system is divided into four subsystems: search of information, service by the Chinese editions, the release of bibliographic indexes, and preservation of rare and valuable editions. It serves as a centre that unites the automated systems of the country's largest libraries, helps to open their book collections not only in Chinese but also in English, Japanese, Russian and some other foreign languages (Verhunov et al., 2019, pp. 59–60).

In 1997, the Ministry of Culture of China sent a proposal to the State Plan of the country on an important scientific and technical project, the Creation of a Chinese Experimental Digital Library. In April 2000, it was officially announced the beginning of its implementation. Other projects are also underway to create: the State Electronic Library of China, the Electronic Library of the Academy of Social Sciences, the Digital Library of Qing Hua University (Beijing), and the Electronic Library of the Shanghai City Library; Shanghai Transport University Digital Library; electronic library in Guang Dong Province. It is worth noting that the libraries of Ching Hua University and Shanghai Transport University are ahead in implementing the above projects.

The National Libraries of Japan and Korea have created nationwide digital libraries and metadata databases of articles, books, and manuscripts to help the public share

digital information over the Internet. Currently, about 800,000 books are stored in a manuscript database; they are available on library websites (Verhunov et al., 2019, pp. 61–62).

CONCLUSIONS

Thus, information technology is methods and means of obtaining, converting, transmitting, storing and using information. In the late 20th – early 21st century, there were positive trends in the spread of information and communication technology. First of it have taken an important place in information and library support. Analysis of modern libraries' activities revealed that among their priorities, there is a creating e-products, developing and improving search information strategies, solving problems of digitisation of documentary resources, and introducing innovative tools and methods of information protection while maintaining access efficiency. It is established that the most common technological elements of current information and library services are e-catalogues, e-libraries, information resources, virtual exhibitions, and selective distribution of information.

The analysis showed that the leadership in the development and implementation of communication technologies belongs to US libraries, which were the first to digitise their funds and create electronic libraries as the main elements of informatisation of the library process. Among European countries, information and communication technologies are most actively implemented in libraries in Germany, Sweden and Denmark. The concept of machinery of information flows has been developed in the East, and the leadership in the implementation of communication technology belongs to the libraries of China, Japan and Korea. Much later, Ukraine began digitising the library collections. At this stage, Ukrainian libraries form their own e-catalogues and full-text electronic collections and use international bibliographic, abstract, factual and full-text databases.

The future of informatisation of the library process is seen in the creation of integrated global information resources, corporate activities of the libraries in their efforts to accumulate, preserve and disseminate information resources, and develop effective search engines and information services for users.

REFERENCES

- Borodai, I. S. (2017). The 100th anniversary of the National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Science in Ukraine. *Advanced Science News*. Sofia, 8, 37–40 [in English].
- Borodai, I. (2020, May 13). Suchasni svitovi tendentsii informatsiino-bibliotechnoho zabezpechennia yak chynnyk rozvytku sotsiokulturnoi sfery [Modern World Trends in Information and Library Support as a Factor in the Development of Socio-cultural Sphere]. In *Istoriia, arkheolohiia, informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava: aktualni problemy nauky ta osvity [History, Archeology, Information, Library and Archival Studies: Current Issues of Science and Education]*, 1 International Scientific Conference (pp. 100–105) . Kropyvnytsky, Ukraine [in Ukrainian].

- Chukanova, S. (2014). Narys pro vrazhennia vid bibliotechnoi poizdky do Spoluchenykh Shtativ Ameryky [An Essay on the Impressions of a Library Trip to the United States]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 1, 49–53 [in Ukrainian].
- Diehtiar, O. A. (2013). Informatiino-komunikatyvna diialnist v derzhavnomu upravlinni yak instrument intensyfikatsii sotsialnoho partnerstva [Information and Communication Activities in Public Administration as a Tool for Intensifying Social Partnership]. *Public Administration: Improvement and Development*, 9. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=623> [in Ukrainian].
- Dolotova, O. (2015). Turtsiya: ot elektronnoi biblioteki k elektronnomu gosudarstvu. [Turkey: from an Electronic Library to an Electronic State]. *Bibliotechnyi Visnik*, 6, 28–30 [in Russian].
- Dratckaia, M. E. (2019). *Bibliotechno-informatsionnaya deyatel'nost': teoriya i praktika [Library and Information Activities: Theory and Practice]*. <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2013&num=5&art=2> [in Russian].
- Dykha, S. V., & Molchanova, S. A. (2016). *Innovatsiini formy roboty z chytachamy v bibliotekakh svitu [Innovative Forms of Work With Readers in Libraries Around the World]* http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2016/dyh_inn.htm [in Ukrainian].
- Filipova, L., & Oliinyk, O. (2012). Evoliutsiinyi shliakh rozvytku informatyzatsii bibliotek SSHa [The Evolutionary Path of Development of Informatization of US Libraries]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 3, 35–40 [in Ukrainian].
- Herasiuta, T. T. (2013). Bibliotekamy Nimechchyny: vrazhennia peremozhtsia Vseukrainskoho konkursu "Biblioteka roku – 2012" [Libraries of Germany: the Impression of the Winner of the All-Ukrainian Competition "Library of the Year – 2012"]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 4, 28–31 [in Ukrainian].
- Horovyi, V. V. (2010). Suchasna informatiina diialnist: bibliotechnyi aspekt [Modern Information Activities: Library Aspect]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 26, 12–20 [in Ukrainian].
- Kolesnykova, T. O. (2013). Evoliutsiia komunikatsiinykh modelei diialnosti bibliotek VNZ v umovakh informatyzatsii [Evolution of Communication Models of University Libraries in the Conditions of Informatization]. *Bibliotechnyi Visnik*, 2, 17–24 [in Ukrainian].
- Koval, T. M., & Turovska, L. O. (2015). Kontseptualni zasady informatiino-komunikatsiinoi diialnosti naukovykh bibliotek (dzhereloznavchyi aspekt) [Conceptual Principles of Information and Communication Activities of Scientific Libraries (Source Study Aspect)]. *Bibliotechnyi Forum*, 1, 8–11 [in Ukrainian].
- Krause, M. G. (2015). Populyarnee, chem korda-libo: vospriyatie bibliotek v SSHa i budushchie tendentsii ikh razvitiya [More Popular Than Ever: Perception of US Libraries and Future Trends in Their Development]. *Scientific and Technical Libraries*, 7, 60–80 [in Russian].
- Lall, Dz. (2002). *Mas-media, komunikatsiia, kultura: hlobalnyi pidkhid [Media, Communication, Culture. A Global Approach]* [Monograph]. K.I.C. [in Ukrainian].
- Lesniak, T. (2012). Bibliotechna osvita v Polshchi: systema, pryklady funktsionuvannia, sprobota otsinky [Library Education in Poland: System, Examples of Functioning, Attempt to Evaluate]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 1, 38–42 [in Ukrainian].
- Lobuzina, K. V. (2012). *Tekhnologii orhanizatsii znannievykh resursiv u bibliotechno-informatsiini diialnosti [Technologies of Organization of Knowledge Resources in Library and Information Activity]* [Monograph]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Mar'ina, O. (2009). Suchasni formy informatiino-komunikatsiinoi vziaemodii v rehionalnykh bibliotechnykh systemakh [Modern Forms of Information and Communication Interaction in Regional Library Systems]. *Bulletin of the Book Chamber*, 2, 20–23 [in Ukrainian].
- Pashkova, V. (2011a). Bibliotechna sprava u Shvetsii: pershe desiatyrichchia XXI stolittia [Librarianship in Sweden: the First Decade of the 21st Century]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 3, 27–30 [in Ukrainian].

- Pashkova, V. (2011b). Naidemokratychnishi biblioteky – u ... korolivstvi [The most Democratic Libraries are in ... the Kingdom]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 1, 43–48 [in Ukrainian].
- Petrina, N. (2008). Suchasne i maibutnie bibliotek Korolivstva Danii [Present and Future of Libraries in the Kingdom of Denmark]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 1, 44–47 [in Ukrainian].
- Polova, V. (2015). Nimetska Biblioteka roku – 2015: interv'iu z dyrektorom publichnoi biblioteky m. Keln pani Khennelore Foht [German Library of the Year – 2015: Interview with Ms. Hennelore Vogt, Director of the Cologne Public Library]. *Bibliotechnyi Forum Ukrainy*, 2, 45–48 [in Ukrainian].
- Schatz, B., & Chen, H. (1996, May). Building Large-Scale Digital Libraries. *Computer*, 29(5), 22–26 [in English].
- Schatz, B., Mischo, W., Cole, T., Hardin, J., Bishop, A., & Chen, H. (1996, May). Federating Diverse Collections of Scientific Literature. *Computer*, 29(5), 28–36 [in English].
- Semesko, V. (2015). Biblioteka Konhresu SSHA: zarubizhnyi dosvid [Library of US Congress: Foreign Experience]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 17–19 [in Ukrainian].
- Shemaieva, H. V. (2008). *Elektronni resursy bibliotek Ukrainy v systemi naukovykh komunikatsii* [Electronic Resources of Libraries of Ukraine in the System of Scientific Communications] [Monograph]. Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
- Slobodianyuk, M. S. (2009). Bazova model biblioteky yak sotsialno-komunikatsiinoi instytutsii [Basic Model of the Library as a Social and Communication Institution]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 5–7 [in Ukrainian].
- Strishenets, N. (2000). Biblioteka Konhresu SSHA: osnovni etapy rozvytku [Library of US Congress: the Main Stages of Development]. *Bibliotechnyi Visnyk*, 5, 42–47 [in Ukrainian].
- Vasylenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ia., Kaliberda, N. Iu., Kyrylenko, O. H., Klymenko, O. Z., Koval, T. M., Lytvynova, L. A., Lobuzina, K. V., & Samokhina N. F. (2017). *Informatsiino-komunikatsiina diialnist naukovykh bibliotek v umovakh rozvytku suspilstva znan* [Information and Communication Activities of Scientific Libraries in the Development of the Knowledge Society]. [Monograph]. V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].
- Verhunov, V. A., Borodai, I. S., Tatarchuk, L. M., Kolomiiets, N. D., & Kashtanova, T. V. (2019). *Natsionalna naukova silskohospodarska biblioteka NAAN v informatsiinomu suspilstvi: informatsiino-bibliotechne zabezpechennia ahrarnoi haluzi* [National Scientific Agricultural Library of NAAS in the Information Society: Information and Library Support of the Agricultural Sector] [Monograph]. <http://base.dnsgb.com.ua/files/book/monografiya-NNSGB-inform-suspilstvo.pdf> [in Ukrainian].

УДК 021.6(100):004.7]:316.77

Ірина Бородай,

заступниця директора з наукової роботи
Національної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН,
докторка історичних наук, професорка
(Київ, Україна)
e-mail: irinaboroday@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6639-9200

Людмила Татарчук,

заступниця директора з науково-інформаційної
та бібліотечної роботи
Національної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН,
кандидатка історичних наук
(Київ, Україна)
e-mail: tlm2017@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4714-6958

Тетяна Підгайна,

вчена секретарка
Національної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН,
кандидатка історичних наук
(Київ, Україна)
e-mail: pidgayna2012@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8896-8336

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕК СВІТУ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ЗА УМОВ СУЧАСНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Мета статті – висвітлити основні тенденції розвитку та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у системі бібліотечного обслуговування провідних країн світу.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексному використанні загальнонаукових та структурно-функціональних методів. Для з'ясування еволюції інформаційно-комунікаційних стратегій у бібліотечній практиці використано соціально-комунікаційний підхід, спеціальні історичні методи.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному узагальненні сучасних інформаційно-бібліотечних послуг, що застосовуються в різних країнах світу.

Висновки. Серед пріоритетних завдань зарубіжних бібліотек – створення власних електронних продуктів, розробка пошукових інформаційних стратегій, вирішення проблем оцифрування документів, впровадження інноваційних засобів інформування. Лідерство в розробці комунікаційних технологій належить бібліотекам США, які в 70-х роках минулого століття реалізували перші проєкти з інформатизації бібліотечних процесів, оцифрування фондів та створення електронних бібліотек. Серед європейських країн інформаційно-комунікаційні технології інтенсивно впроваджуються в бібліотеках Німеччини, Швеції та Данії. Концепція технологізації інформаційних потоків отримала стрімкий розвиток у країнах Сходу, насамперед у бібліотеках Китаю, Японії та Кореї. Україна на шляху розроблення власної стратегії інформатизації бібліотечної справи активно використовує міжнародні електронні бази даних. На цьому етапі стоїть завдання створення інтегрованих глобальних інформаційних ресурсів на основі корпоративної діяльності бібліотек із накопичення, зберігання та поширення інформаційних потоків, розробки ефективних пошукових систем та інформаційних сервісів для користувачів.

Ключові слова: комунікаційні технології, інформаційні послуги, документальні ресурси, оцифрування бібліотечних фондів

Стаття надійшла до редакції 25.01.2022 р.

УДК 001.891:027.7:378.6(477.411)КНУКіМ
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259156

**НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
В СИСТЕМІ
НАУКОМЕТРИЧНОЇ
ОЦІНКИ ПУБЛІКАЦІЙНОЇ
АКТИВНОСТІ**

Юрій Горбань,

кандидат культурології, доцент, директор
Наукової бібліотеки Київського національного
університету культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5837-4409

Юлія Куліш,

завідувачка сектору бібліометрії та наукометрії
Наукової бібліотеки Київського національного
університету культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: yulia3kulish@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9612-5216

Анна Рибка,

методистка вищої категорії Наукової бібліотеки
Київського національного університету
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: anna_506@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4157-3732

Мета статті – дослідити способи оцінки ефективності наукової діяльності; провести всебічний аналіз та схарактеризувати публікаційну активність науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв.

Методологія дослідження базується на застосуванні системного підходу, а також низки методів: аналітичного, спостереження, порівняння, методу теоретичного узагальнення. Метод класифікації дав змогу систематизувати дані за обсягами та кількістю. За допомогою діалектичного методу розкрито трансформації структури наукових досліджень з огляду на розвиток наукометричних показників.

Наукова новизна полягає в обробці й висвітленні результатів публікаційної активності науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв у міжнародних наукометричних базах даних. У статті схарактеризовано роботу наукової бібліотеки щодо забезпечення доступу до повнотекстових баз, навчання користувачів, моніторингу публікаційної активності, ідентифікації наукових статей в міжнародних базах даних.

Висновки. Значущість публікаційної активності як наукометричного індикатора полягає в тому, що цей показник дає змогу оцінити ефективність як окремих науковців, так і наукових колективів, організацій. Публікації у наукових виданнях, що індексуються у Scopus і Web of Science сприяють зростанню рейтингу в науковій спільноті, гарантують вдалий захист наукової роботи, збільшують шанс на отримання грантів, сприяють чудовому старту публікаційної діяльності у наукових журналах світового рівня тощо. Підвищенню рівня публікаційної активності, наукометричних та бібліометричних показників науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв сприяло створення та активна робота сектору бібліометрії та наукометрії наукової бібліотеки, який забезпечує інформаційно-аналітичний супровід публікаційної активності закладу вищої освіти.

Ключові слова: наукометрія, публікаційна активність, індекс Хірша, наукометричні бази даних, наукова бібліотека, Київський національний університет культури і мистецтв.

ВСТУП

Останнє десятиліття визначається змінами дослідницьких напрямів, що зумовлені новими технологіями, великою кількістю даних та різноманітням дослідних систем. Проте, який би напрям не обрав вчений, оцінка будь-якого виду діяльності має своє відображення в рейтингу, статистиці. Показник ефективності науковця формується з багатьох чинників, яким передують аналіз змісту, структури та специфічних особливостей науки як певного виду діяльності. Одним з таких значущих чинників є публікаційна активність – опублікована в науковому журналі стаття стає ефективним засобом створення належного іміджу науковця, індикатором об'єктивного, неупередженого відображення наукової продуктивності. Тому нині бібліотечна спільнота залучає у свою діяльність інформаційний супровід наукових досліджень, аналіз публікаційної активності, послуги щодо підготовки бібліометричних даних. Оцінку ефективності наукової діяльності покладено на наукометрію – «розділ наукознавства, в межах якого здійснюються статистичні дослідження структури та динаміки наукової інформації» (Симоненко, 2020). Динаміка розвитку сфери, що вивчає масив наукової інформації шляхом аналізу за допомогою бібліографічних показників, обумовила появу численної кількості наукових праць і публіцистики. Велика увага приділяється нині вивченню еволюції науки за допомогою численних вимірювань і статистичної обробки інформації (кількість наукових статей, опублікованих в певний період, цитованість тощо). Ця стаття – вперше проведено дослідження наукометричних та бібліометричних показників науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв. Аналітичні узагальнення охоплюють дані, отримані до 01.01.2022 року.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Серед останніх напрацювань щодо розвитку наукометрії, бібліометрії та публікаційної діяльності зазначимо роботи Л. Костенка та Т. Симоненко (2020), зокрема «Наукометрия 2.0: концептуальные положения, апробация», в якій досліджується еволюція наукометрії як галузі наукознавства та відзначається інформаційно-когнітивний дуалізм наукометрії, що визначив появу різних підходів до оцінювання результативності дослідницької діяльності вчених і колективів. Т. Дубас (2019) акцентує на тому, що «підготовка наукових видань для входження в міжнародні наукометричні бази є комплексним і складним процесом. Значна кількість видань ще не відповідає сучасним вимогам міжнародних наукометричних баз, і загалом видання потребують значного покращення показників їхньої представленості у світовому інформаційному просторі. Водночас під час підготовки наукових видань для міжнародних наукометричних баз важливо дотримуватися міжнародних видавничих стандартів, потрібних для включення до глобальних індексів цитування». Аналіз наукометричних показників (індекс цитованості та індекс Хірша) з акцентуацією на недостатній «видимості» української наукової періодики у міжнародних бібліометричних базах даних та пропозиції щодо нових індексів здійснено у науковій розвідці А. Шостак та Я. Рудик (2017). Закордонні дослідники, зокрема С. Янг, К. Юан, Дж. Донг, розглядали спільні та відмінні риси наукометрії та бібліометрії й визначили, що вони розрізняються за ступенем використання та розпізнавання, але схожі за загальною структурою

та елементами цитування. Бібліометрія надає велике значення розвитку застосування бібліометричних методів у наукових дослідженнях, а наукометрія підкреслює якість результатів наукових досліджень і зосереджується на тенденціях наукового розвитку, а також на застосуванні методів (таких як аналіз цитування) до інших дисциплін (Yang et al., 2020). Дослідження програмних засобів для проведення бібліометричного аналізу в науці, сучасний огляд різноманітних інструментів, доступних для проведення бібліометричного та наукометричного аналізу (зокрема, джерела збору даних, інструменти аналізу ефективності та візуалізації) та порівняльний аналіз підтримки джерел бази даних, можливостей попередньої обробки, параметрів аналізу та візуалізації здійснили Х. Морал-Муньоз, Е. Еррера-Віедма, А. Сантістебан-Еспехо, М. Кобо (Moral-Muñoz et al., 2020).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бібліотека закладу вищої освіти (зокрема, наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв) є повноцінним учасником наукового та освітнього процесів, тому розв'язує завдання, що задовольняють вимоги сучасної науки та освіти; не лише гарантує доступ до високоякісних цифрових ресурсів, а й забезпечує моніторинг публікаційної активності в наукометричних базах даних; формує цифровий освітній і науковий архів університету; консулює з питань інформаційного просування результатів наукових досліджень.

Нині значну кількість даних, опублікованих в академічних журналах, книгах, патентах, працях тощо, потрібно зберігати та впорядковувати в бібліографічні бази даних. Інформація, що міститься на цих платформах (цитати, ключові слова, назви, журнали, автори, установи тощо), надає цінний зразок для проведення досліджень оцінки науки з використанням бібліометричних методів.

В науковій бібліотечі Київського національного університету культури і мистецтв з 2016 року ведеться робота з наукометрії та бібліометрії. З метою підвищення якості наукових праць університету та рівня представлення їх у вітчизняних і закордонних наукових базах даних, інформаційних системах цитування у 2020 році було створено сектор наукометрії та бібліометрії. Співробітники сектору здійснюють моніторинг, структурування, статистичний аналіз публікаційної діяльності і цитованості науковців (за даними національних та світових баз даних); організацію інформаційно-методичних заходів з питань сучасних технологій наукової праці (з використанням систем наукового цитування (Український індекс наукового цитування, WEB of Science, Scopus, Index Copernicus тощо)) для науковців університету; займаються створенням та підтримкою профілів науковців у бібліографічних менеджерах: Mendeley, EndNote, CiteULike та спеціалізованих соціальних мережах ResearchGate, Academia.edu, LinkedIn; надають допомогу науковцям у створенні профілів у міжнародних реєстрах унікальних ідентифікаторів авторів: Scopus Author ID, ResearcherID, ORCID і дослідницькій платформі Google Академія.

Зазначимо, що у 2021 році працівники наукової бібліотеки надали 176 консультацій зі створення цифрового ідентифікатора науковця ORCID (Open Researcher and Contributor ID). ORCID – це реєстр унікальних ідентифікаторів вчених (ID – код з 16 цифр, узгоджений зі стандартом ISO) і спосіб зв'язку дослідницької діяльності з цими ідентифікаторами. Система ORCID – це спільна розробка групи видавництва, університетів, наукових спільнот, доступ (реєстрація) до якої для ін-

дивідуальних користувачів надається безоплатно. Унікальність системи полягає в її незалежності від національних меж та наукових дисциплін, а основне завдання – розв’язання проблеми ідентифікації науковців зі збігами в іменах та прізвищах, тобто ORCID допомагає ідентифікувати саме ті публікації, гранти, патенти, що належать конкретному науковцю.

Здійснена робота зі створення та підтримання бібліометричних профілів науково-педагогічних працівників у Google Scholar – у 2021 році відредаговано 368 профілів. Google Scholar – пошукова, відкрита наукометрична база даних, яка інтенсивно розвиває сектор пошуку наукової інформації. Ресурс Google Scholar забезпечує можливості визначення тенденцій інноваційних процесів, адміністрування й розробки стратегій наукових досліджень. Для цього здійснюється наукометричний моніторинг публікацій, ранжованих за індексом Хірша – кількісним показником, що базується на кількості наукових публікацій і кількості їх цитувань (Фамілярська, 2018).

Також працівники бібліотеки займаються проведенням заходів, спрямованих на підвищення інформованості викладачів університету в галузі сучасних методів і технологій наукової праці з використанням національних і міжнародних інформаційних баз даних, наукометричних систем цитування, показників публікаційної активності і цитування; підготовкою та розповсюдженням друкованих й електронних матеріалів про способи ефективної репрезентації наукових здобутків, що своєю чергою підвищує рейтинг університету, адже наукометричні бази даних – це пошукові системи, що формують статистичні дані, які характеризують стан та динаміку показників затребуваності, активності, індексів впливу діяльності окремих науковців та організацій. Погоджуємося з В. Копаневою про те, що: «Наукометрична діяльність має на меті надання суспільству цілісного уявлення про стан науки та її можливості для розв’язання економічних і соціальних завдань» (Копанева, 2017). З огляду на вищезазначене особливе місце посідає поширення інформації про актуальні наукові напрацювання вчених. Це пояснюється тим, що престижність будь-якого видання, науковця залежить від того, в яких і якої кількості базах даних воно реферується та індексується. На основі наукових публікацій і цитувань оцінюються наукові видання; окремі дослідники; дослідницькі групи; науково-дослідні інститути, університети; країни (Попов & Богател, 2018). Серед важливих завдань сьогодення особливе місце посідає поширення інформації про наукові напрацювання вчених. Така інформація має бути у вченого завжди в актуальному стані. З цією метою в науковій бібліотеці КНУКіМ проводяться онлайн-консультації щодо управління даними досліджень за допомогою інструмента з відстеження результатів наукової активності – Publons (Горбань та ін., 2021). Publons – це платформа, на якій зібрані кілька ресурсів. Це база науковців; рецензентів; інструментів для видавців і редакторів, які дозволяють шукати рецензентів, пропонувати їм стати рецензентом статті, а науковцям представити свою роботу і як авторів, і як рецензентів. Платформа містить Researcher Profiles (в якому є ResearcherID) – це унікальний ідентифікатор автора, який відрізняє науковця від інших дослідників, які мають однакові чи подібні імена. Отримати його можна, зареєструвавшись на Publons та додавши бодай одну власну публікацію з Web of Science Core Collection ("Ідентифікатори та профілі авторів", б.д.).

Збільшення кількості наукових робіт зумовлює необхідність їх постійного моніторингу та аналізу, а стрімкий розвиток обчислювальної техніки, мережі Інтернет уможливив розробку програмних продуктів, які здійснюють якісну та кількісну оцінку наукової діяльності через численні виміри та статистичну обробку інформації. Йдеться про бази даних – комп'ютеризовану сукупність спеціально організованих для використання взаємопов'язаних даних, що відображають той чи інший фрагмент реальної дійсності – предметну область. Формуються таким чином, що зібрані дані централізовано зберігаються й модифікуються у вигляді, доступному всім фахівцям або системам програмування (Андон, 2003).

Наукометричні (або бази цитувань) – це ті, що мають статті й цитування та можливість коректного обрахунку показників.

Бази даних – це насамперед фільтр інформації, оскільки існує відбір журналів для індексації, а коректне індексування дозволяє зважено оцінювати науку. Зауважимо, що бібліометричні дані використовують в науковій політиці й управлінні фінансуванням науки, в державних програмах розвитку науки та системах оцінки результатів наукової діяльності, під час зіставлення рейтингів закладів вищої освіти.

Scopus від Elsevier і Web of Science (WoS) від Clarivate – найбільші наукові пошукові системи, що об'єднують у собі реферативні бази даних з усього світу. На сьогодні це авторитетні платформи з аналізу рецензованої літератури: наукових видань, матеріалів конференцій, а також книг. Хоча Scopus з'явилася пізніше ніж Web of Science, але нині налічує третину більше матеріалу, ніж WoS.

У 2020 році працівниками Наукової бібліотеки університету було створено у наукометричних базах Scopus та Web of Science профілі організації (Київський національний університет культури і мистецтв).

Згідно з результатами аналізу та систематизації публікацій науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв, станом на 1 січня 2022 року маємо такі дані: 425 публікації у міжнародних базах даних, з них 308 публікацій у Web of Science (WoS), 117 – у Scopus. 225 працівників мають по 1 публікації у міжнародних базах даних; 64 працівники – по 2; 28 працівників – по 3; 19 працівників – по 4; 17 працівників опублікували по 5 публікацій, 27 працівників мають 6 і більше (рис. 1).

Наукометричні бази даних – важливий інструмент для відстежування цитованості наукових публікацій. Бази Web of Science (WoS) і Scopus вважаються найбільшими та значущими у світі.

Наукометрична база даних Web of Science (WoS) охоплює понад 33 тис. журналів та 4500 сайтів; містить дані щодо інформації про авторів публікацій, реферати, назви документів, списки використаних джерел. Основу бази складають Science Citation Index Expanded – індекс цитування з природничих і точних наук (природничо-наукові, технічні та медичні журнали); Social Sciences Citation Index (SSCI) – індекс цитування з соціальних наук (журнали з економічних і суспільних наук); Arts & Humanities Citation Index (A & HCI) – індекс цитування з мистецтва і гуманітарних наук (журнали з археології, архітектури, всіх видів мистецтв, літератури, історії, філософії, релігії). Наукометрична база даних Scopus – це понад 27 млн статей та 51 тис. наукових видань. Одна з основних функцій бази даних – вбудована в пошукову систему інформація про цитування. На платформах є можливість

не лише опублікувати власний науковий доробок, а й здійснити пошук з аналізом по наявним матеріалам у визначеному напрямі. А за допомогою інструментів наукометричних баз можна вивчати розвиток наукових напрямів у конкретній країні та співвідношення пріоритетних напрямів країни і світу, визначати сильні й слабкі боки розвитку науки, виявляти найбільш продуктивні і впливові наукові установи, колективи, школи, вчених (Діденко & Радченко, 2017).

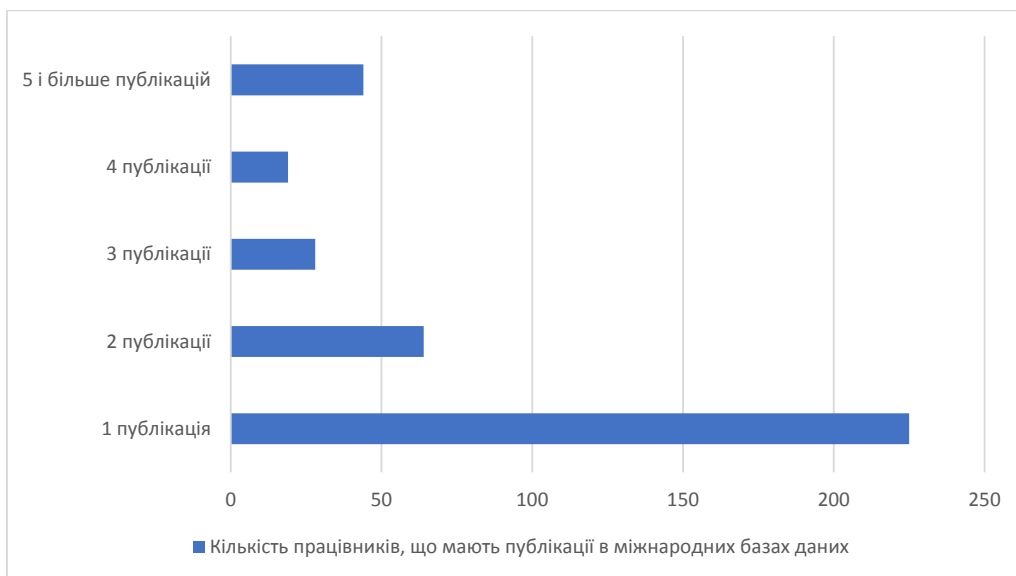

Рис. 1. Кількість працівників Київського національного університету культури і мистецтв, що мають публікації у міжнародних базах даних

Зауважимо, що в базі Web of Science всього від України (станом на 1 січня 2022 року) – 220 467 проіндексованих документів. З них: журнальні статті – 167 911; матеріали конференцій – 45 152; розділи книг – 2362; рецензії на книги – 374. Перша проіндексована публікація від України датується 1970 роком. За галузями знань розподіл документів наступний: історія – 1758 записів; гуманітарні мультидисципліни – 1083; антропологія – 116; археологія – 284; мистецтво – 68; бізнес – 666; фінансовий бізнес – 1377; комунікації – 88; культурні дослідження – 23; фольклор – 7; історія соціальних наук – 11; історія філософії – 64; музика – 32. Перша наукова публікація викладача Київського національного університету культури і мистецтв була проіндексована у наукометричній базі Web of Science 1993 року. Загальна кількість публікацій від профілю організації «Київський національний університет культури і мистецтв» – 308 (станом на 1 січня 2022 року); кількість авторів, які за ці роки друкувалися з афіліацією Київський національний університет культури і мистецтв – 380 (рис. 2).

Рис. 2. Публікаційна активність науково-педагогічних працівників з 1993 по 2021 рр. (Web of Science)

На платформі Scopus (всього від України станом на 1 січня 2022 року) – 291 725 проіндексованих публікацій. З них: журнальні статті – 167 911; матеріали конференцій – 45 152; розділи книг – 4170; книги – 236. Галузь «Мистецтво і гуманітарні науки» містить 4083 документи; «Соціальні науки» – 11 238. Найстаріший запис в базі від України – це публікація за 1837 рік.

З 2011 року наукові публікації викладачів Київського національного університету культури і мистецтв почали індексуватися у наукометричній базі Scopus. Загальна кількість публікацій від профілю організації «Київський національний університет культури і мистецтв» – 117 (станом на 1 січня 2022 року); кількість авторів, які за ці роки друкувалися від КНУКіМ – 138 (рис. 3).

Для формування об'єктивної оцінки роботи науковця, науково-дослідних організацій та закладів вищої освіти використовуються наукометричні показники – індекси результативності наукової діяльності. Серед них загальна кількість публікацій (найбільш узагальнений показник, який можна отримати з бібліографічних баз систем цитування; показує всю суму наукових публікацій, що мають індексацію в Scopus чи Web of Science), індекс цитування публікацій (основний показник, що висвітлює повну кількість посилань на роботи, в яких дослідник є автором/співавтором), індекс Хірша (кількісна характеристика продуктивності вченого, заснована як на кількості публікацій, так і на кількості посилань на них в публікаціях інших фахівців). Індекс цитування (Science Citation Index, SCI) містить повну

кількість посилань на статті у Web of Science та Scopus. Він демонструє значущість наукової праці і вираховується з огляду на попередні публікації. SCI активно підтримується міжнародною вченою спільнотою та показує сумарну кількість посилань на публікації в періодичних виданнях за певний час, підраховується в Scopus та Web of Science ("Головні показники", 2020). Наявність в закладі вищої освіти науковців, які мають високий індекс цитування вказує на високу ефективність та результативність діяльності установи.

Рис. 3. Публікаційна активність науково-педагогічних працівників з 2011 по 2021 рр.

Попри деяку критику індекс Хірша (h -індекс) має попит серед наукової спільноти. Можна умовно зіставити середній показник індексу Хірша і посади, наукового ступеня і звання, ґрунтуючись на середньосвітових значеннях (всі наведені цифри вірні за умови, що всі публікації автора знаходяться в базі даних, яка рахує h -індекс; якщо ж ні, то h -індекс буде нижчим):

h -індекс = 0 – 10 – аспірант;

h -індекс понад 10 – кандидат наук, доцент, професор;

h -індекс понад 60 – рівень лауреата Нобелівської премії (у 84 % лауреатів Нобелівської премії h -індекс понад 30) (Мацей, 2013).

Зазначені наукометричні індикатори та ресурси допомагають авторам наукових публікацій розставити акценти в структурі своїх досліджень, підготувати стратегію щодо їх просування та здійснити пошук можливих стратегічних партнерів. Водночас наявні ресурси в мережі Інтернет орієнтують науковців та нау-

ково-педагогічних працівників в інформаційному просторі сучасного наукового знання та забезпечують основною інформацією щодо формування публікаційної активності.

ВИСНОВКИ

Значущість публікаційної активності як наукометричного індикатора полягає в тому, що цей показник дає змогу оцінити ефективність як окремих науковців, так і наукових колективів, організацій. Публікації у наукових виданнях, що індексуються у Scopus і Web of Science, сприяють зростанню рейтингу в науковій спільноті, гарантують вдалий захист наукової роботи, збільшують шанс на отримання грантів, сприяють старту публікаційної діяльності у наукових журналах світового рівня тощо.

Підвищенню рівня публікаційної активності, наукометричних та бібліометричних показників науково-педагогічних працівників Київського національного університету культури і мистецтв сприяло створення та активна робота сектору бібліометрії та наукометрії наукової бібліотеки, співробітники якого здійснюють бібліометричну роботу з підготовки статистики сумарної публікаційної активності та цитованості вчених університету, відстеження кількості цитувань, визначення рейтингу авторів; надають консультації науково-педагогічному складу університету з підбору журналів, які індексуються у наукометричних базах, для подальшого публікування наукових досліджень. Працівники наукової бібліотеки забезпечують інформаційно-аналітичний супровід публікаційної активності закладу вищої освіти.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Андон П. І. База даних. *Енциклопедія Сучасної України*. 2003. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=38829 (дата звернення: 2.06.2022).
- Головні показники наукової діяльності вченого та організації. *Наукові Публікації*. 12 лютого 2020. URL: https://ua.publ.science/uk/blog/glavn_uye-pokazateli-nauchnoy-deyatelnosti-uchenogo-i-organizatsii (дата звернення: 2.06.2022).
- Горбань Ю. І., Рибка Л. А., Рибка А. Т. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв: модернізація і стратегія в умовах сьогодення. *Питання культурології*. 2021. Вип. 37. С. 137–149. DOI: 10.31866/2410-1311.37.2021.236015
- Діденко Ю., Радченко А. Публікаційна активність як спосіб наукової комунікації та гонитви за рейтингами. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 9. С. 82–98.
- Дубас Т. Представлення наукових видань у міжнародних наукометричних базах: видавничі стандарти. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 52. С. 339–349.
- Ідентифікатори та профілі авторів. *Наукова бібліотека Запорізького державного медичного університету*. URL: <https://inlnk.ru/agGvGP> (дата звернення: 2.06.2022).
- Копанєва В. Становлення наукометрії як навчальної дисципліни. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 6. С. 29–31.
- Костенко Л., Симоненко Т. Наукометрия 2.0: концептуальні положення, апробация. *Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку*. 2020. Вып. 18. С. 52–63.
- Мацей О. О. Національні індекси наукового цитування (за матеріалами фахових видань). *Бібліотека в освітньому просторі*. 2013. № 16. С. 19–31.

- Попов М. В., Богатель Н. В. Індексція наукових текстів у міжнародних базах даних. *Наука, технології, інновації*. 2018. № 3. С. 16–27.
- Симоненко Т. В. Наукометрія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. 31.08.2020. URL: <https://inlnk.ru/9PeQek> (дата звернення: 2.06.2022).
- Фамілярська Л. Л. Google Scholar як інструмент моніторингу професійного розвитку викладача закладу вищої освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2018. Вип. 5. С. 222–231.
- Шостак А. В., Рудик Я. М. Обережно – індекс Хірша! *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2017. Вип. 267. С. 235–245.
- Moral-Muñoz J. A., Herrera-Viedma E., Santisteban-Espejo A., Cobo M. J. Software tools for conducting bibliometric analysis in science: An up-to-date review. *Profesional De La Información*. 2020. № 29 (1). DOI: <https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.03>
- Yang S. L., Yuan Q. L., Dong J. H. Are Scientometrics, Informetrics, and Bibliometrics Different? *Data Science and Informetrics*. 2020. № 1. P. 50–72. DOI: <https://doi.org/10.4236/dsi.2020.11003>

REFERENCES

- Andon, P. I. (2003). Baza danykh [Database]. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. https://esu.com.ua/search_articles.php?id=38829 [in Ukrainian].
- Scientific Publications. (2020, February 12). *Holovni pokaznyky naukovoї diialnosti vchenoho ta orhanizatsii [The Main Indicators of Scientific Activity of the Scientist and the Organization]*. <https://ua.publ.science/uk/blog/glavnyye-pokazateli-nauchnoy-deyatelnosti-uchenogo-organizatsii> [in Ukrainian].
- Horban, Yu. I., Rybka, L. A., & Rybka, A. T. (2021). Naukova biblioteka Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv: modernizatsiia i stratehiia v umovakh sohodennia [Scientific Library of the Kyiv National University of Culture and Arts: Modernization and Strategy in the Present Conditions]. *Issues in Cultural Studies*, 37, 137–149. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236015> [in Ukrainian].
- Didenko, Yu., & Radchenko, A. (2017). Publikatsiina aktyvnist yak sposib naukovoї komunikatsii ta honytvy za reitynhamy [Publication Activity as a Way of Scientific Communication and the Pursuit of Ratings]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, (9), 82–98 [in Ukrainian].
- Dubas, T. (2019). Predstavleniia naukovykh vydan u mizhnarodnykh naukometrychnykh bazakh: vydavnychi standarty [Presentation of Scientific Publications in International Scientometric Databases: Publishing Standards]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 52, 339–349 [in Ukrainian].
- Scientific Library of Zaporizhia State Medical University. (n.d.). *Identyfikatory ta profili avtoriv [Identifiers and Profiles of Authors]*. <https://inlnk.ru/agGvGP> [in Ukrainian].
- Kopaniieva, V. (2017). Stanovlennia naukometrii yak navchalnoi dystsypliny [Formation of Scientometrics as a Discipline]. *Bulletin of the Book Chamber*, (6), 29–31 [in Ukrainian].
- Kostenko, L., & Symonenko, T. (2020). Naukometriya 2.0: kontseptual'nye polozheniya, aprobatsiya [Scientometrics 2.0: Conceptual Provisions, Testing]. *Libraries of the National Academies of Science: Problems of Functioning and Trends of Development*, 18, 52–63 [in Russian].
- Matsei, O.O. (2013). Natsionalni indeksy naukovoho tsytuvannia (za materialamy fakhovykh vydan) [National Indices of Scientific Citations (Based on Materials of Professional Publications)]. *Biblioteka v Osvitnomu Prostori*, (16), 19–31 [in Ukrainian].

- Popov, M. V., & Bohatel, N. V. (2018). Indeksatsiia naukovykh tekstiv u mizhnarodnykh bazakh danykh [Indexation of Scientific Texts in International Databases]. *Science, Technology, Innovation*, (3), 16–27 [in Ukrainian].
- Symonenko, T. V. (2020). Naukometriia [Scientometrics]. *Ukrainian Library Encyclopedia*. <https://inlnk.ru/9PeQek> [in Ukrainian].
- Familiarska, L. L. (2018). Google Scholar yak instrument monitorynhu profesiinoho rozvytku vykladacha zakladu vyshchoi osvity [Google Scholar as a Tool for Monitoring the Professional Development of a Teacher of Higher Education]. *Open Educational E-environment of a Modern University*, 5, 222–231 [in Ukrainian].
- Shostak, A. V., & Rudyk, Ya. M. (2017). Oberezhno – indeks Khirsha! [Caution – Hirsch Index!]. *Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 267, 235–245 [in Ukrainian].
- Moral-Muñoz, J. A., Herrera-Viedma, E., Santisteban-Espejo, A., & Cobo M. J. (2020). Software Tools for Conducting Bibliometric Analysis in Science: An up-to-date Review. *Profesional De La Información*, 29(1). <https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.03> [in English].
- Yang, S. L., Yuan, Q. L., & Dong, J. H. (2020). Are Scientometrics, Informetrics, and Bibliometrics Different? *Data Science and Informetrics*, (1), 50–72. <https://doi.org/10.4236/dsi.2020.11003> [in English].

UDC 001.891:027.7:378.6(477.411)КНУКіМ

Yurii Horban,
*PhD in Cultural Studies, Associate Professor,
Scientific Library,
Kyiv National University of Culture and Arts,
(Kyiv, Ukraine,
e-mail: y.i.gorban@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5837-4409*

Yuliia Kulish,
*Head, Bibliometric and Scientometric Sector,
Scientific Library,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: yulia3kulish@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9612-5216*

Anna Rybka,
*Advanced methodologist, Scientific Library,
Kyiv National University of Culture and Arts,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: anna_506@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4157-3732*

KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF CULTURE AND ARTS SCIENTIFIC LIBRARY IN THE SYSTEM OF PUBLICATIONS' SCIENTOMETRIC ASSESSMENT

The aim of the article is to investigate ways to assess the effectiveness of scientific research, conduct a comprehensive analysis and characterise the publications of research and teaching staff of the Kyiv National University of Culture and Arts.

The research methodology is based on the application of a systematic approach and a number of methods: analytical, observation, comparison, and the method of theoretical generalisation. The classification method is to organise data by volume and quantity. The authors have revealed the transformation of the structure of scientific research through the dialectical method taking into account the development of scientometric indicators.

The scientific novelty consists in processing and covering the results of publication activity of research and teaching staff of the Kyiv National University of Culture and Arts in international scientometric databases. The article describes the work of the Scientific Library to provide access to full-text databases, user training, monitor publication activity, and identify scientific papers in international databases.

Conclusions. The significance of publications as a scientometric indicator is that this indicator assesses the effectiveness of both individual scientists and research teams and facilities. Publications in academic journals indexed in Scopus and Web of Science contribute to the growth of the rating in the scientific community, guarantee the successful defence of scientific work, increase the chance of receiving grants, and contribute to an excellent start to publishing activities in world-class scientific journals, and so on. The creation and active work of the bibliometric and scientometric sector of the Scientific Library, which provides information and analytical support for the publication activity of higher education institutions, contributed to the increase in the level of publication activity, scientometric and bibliometric indicators of research and teaching staff of the Kyiv National University of Culture and Arts.

Keywords: scientometric, publications, H-index, scientometric databases, Scientific Library, Kyiv National University of Culture and Arts.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2022 р.

UDC 027.021:377]:[316.472.4:004.77
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259158

ACTIVITY OF LIBRARIES OF VOCATIONAL EDUCATION INSTITUTIONS IN INFORMATION AND COMMUNICATIVE SPACE

Victor Parzhnysky,
*PhD in Education, Head, Scientific
and Methodological Support of Professional
Education Division, Institute of Education Content
Modernization, State Scientific Institution,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: pvv5@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0736-4694*

Oleksandr Savenko,
*PhD in Education, Associate Professor, Head,
Scientific and Methodological Support of Professional
Education Sector, Institute of Education Content
Modernization, State Scientific Institution,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: defoss@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6079-025X*

The aim of the article is to systematise, summarise new knowledge on the activities of libraries of vocational education institutions in the information and communication space, to consider specific activities in terms of present and prospects for their development.

The research methodology was based on the general scientific principles of unity of theory and practice, systematics, complexity, and comprehensiveness of knowledge. The use of general scientific (description, analysis, synthesis, comparison, generalisation) and special (bibliographic, sample observation, grouping, content analysis) methods at the empirical and theoretical levels of research contributed to achieving this goal.

The scientific novelty of the research is to generalise and systematise new and known knowledge concerning the activities of libraries of vocational education institutions in the information and communication space in terms of nowadays and prospects for its development within one research.

Conclusions. Current conditions of transformation of the learning process focused on distance education and the rapid development of digital technology pose new challenges to the libraries of vocational education institutions. The quarantine constraints that libraries faced in 2020-2021 demonstrated the need to reformat rapidly various types of library services into an online format. The most promising channel for promoting any information or resources today is the Internet.

The use of Internet technology in libraries is now mandatory for every librarian. Librarians should not only focus on information and communication resources and technologies, including the Internet but also apply this knowledge in practice.

Thus, the introduction of Internet tools in the activities of libraries of vocational education institutions is an urgent necessity. Librarians can effectively use a great variety of Internet services in their daily work and bring vocational education institutions' information and library services to a qualitatively new level.

Keywords: libraries, vocational education institutions, Internet, social networks, information and communicative space.

PROBLEM SETTING

The realisation of the potential of the information society now requires consensus solutions, introduction of innovative programmes and projects.

Among the priority national projects aimed at solving systemic social development problems in Ukraine, one of the main ones is the e-Ukraine project, which aims to promote the use of information society for the development of humankind, society, and states. The project's objectives are to create the necessary prerequisites for forming effective, efficient and comprehensive informational support in Ukraine. The set of elements of this process will serve as a reliable basis for building a new information society in our country. Some directions of practical implementation of the project coincide with the primary mission and the status of a modern library and information centres supporting access to information in electronic form. A variety of forms of information services, which are due to the rapid informational support of educational institutions and their integral part – libraries, in strategic terms, must ensure:

Preservation of national, cultural, historical and legal heritage on digital media, creation of electronic libraries;

Integration of digital resources into the world socio-cultural space;

Providing open access to research results (electronic archives, repositories);

Publication of research results of educational institutions (institutional repositories);

Creation of a Single Window of educational resources;

Providing access to digital content at any time, etc.

Taking into consideration those mentioned above, we note that the largest libraries in North America and the European continent have already concluded as follows: library holdings cannot be concealed, but, on the contrary, free access must be provided (free or conditionally paid) to their e-copies via the Internet. This approach, in our opinion, creates favourable conditions for expanding the worldview of young people, supporting the research of scientists, raising the prestige and popularity of the library itself, disseminating information concerning the country's cultural values, and raising the status of the country in the world. In this direction, it has been done a lot in Ukraine as well. Certain steps, in fact, accelerate the movement of society to the civilisation of information technology knowledge. In particular, the project ElibUkr «Electronic Library of Ukraine: creation centres of knowledge in universities» provides users access to e-information and resources through ElibUkrOA multi-university archives (almost 50 universities joined the project). Domestic State target national-cultural programme for creating Library-XXI unified information library system serves to introduce gradually into scientific circulation unique documents that have historical and cultural value not only for Ukraine but also for the world community.

In this context, an important task of each library of vocational (vocational) education institutions in this context is a new format of information support for pupils, changing the role and functions of the librarian in the information and educational environment. The librarian of a vocational education institution should keep up with the progress in pedagogical technologies and effectively use computer and telecommunication technologies and navigate cyberspace. There is professionalism that helps librarians play a role as an information mediator for both learners and teachers, determining the library's participation in the educational process, no less important than the teacher's participation.

Therefore, the primary strategies for implementing the development of libraries of vocational education institutions (hereinafter referred to as VEI) in the online space for librarians should be: creating information products of a new format, introducing new library utilities and services, anticipating all possible requests of information users, expanding new access to information and creating a qualitatively new communication with users. If you respond flexibly to the needs of your users – new projects and forms of work appear on their own. The main thing is to be ready for challenges and be inspired to implement unexpected ideas.

Thus, the introduction of Internet tools in the activities of libraries of VEI is a necessity. Librarians can effectively use a wide variety of Internet services in their daily work to bring the information and library services of libraries of VEI to a qualitatively new level.

At the same time, it is necessary to mention that the analysis of the activity of libraries of vocational education institutions in information and communicative space has not been conducted as the main attention had been paid to libraries of higher education institutions. This article is dedicated to this issue.

ANALYSIS OF THE RELEVANT LITERATURE

Scholars in their works highlighted various aspects of the development of the library as a social institution. Thus, the problems of library science were studied by V. Ilganaeva, L. Filippova, J. Schreiber, Iu. Grikhanov, V. Horovyi, M. Slobodyanyk; changes in information requests of users – P. Kulish, T. Novalska, T. Koval, O. Mastipan, O. Lopata; introduction of the newest technology in library practice – D. Solovyanenko, L. Kostenko, Al Tavalbekh Serkhan Ahmed, O. Voskoboinikova-Huzieva, L. Kononuchenko and others.

An important trend in the functioning of the modern library system is the active use of electronic information technology. It is facilitated and encouraged by strengthening globalisation in all spheres of human life (technical and technological, political, economic, etc.) and increasing the social demand for information support in the development of the information society.

Researchers pay considerable attention to the transformation of the library sphere in the digital environment. In the professional literature, at domestic and international conferences, various aspects of the modernisation of the library system are considered. As L. Filippova (1998) emphasises in his dissertation, it is necessary to study carefully the problems that objectively arise in the context of information support of society: theoretical, organisational, and technological. Moreover, at the level of the third group, issues of an applied nature can be addressed by conditionally dividing them into «computer-technology», which reflects the peculiarities of the organisation of computer technology in bibliographic activities. The next «communication-technology» reflects the peculiarities of organising the use of telecommunication technology of the Internet in bibliographic activity, features of search, service and presentation of e-bibliographic information in world information resources.

An electronic library is an information system that allows you to store securely and effectively use a variety of collections of electronic documents (text, visual, audio, video, etc.), localised in the system, as well as accessible through telecommunications networks.

As Professor V. Horovyi (2006) rightly points out, the transition of libraries to new technologies, and organisational solutions due to growing public demand, is characterised by a mixed system of traditional and contemporary approaches to customer service, which gives reason to call these institutions hybrid.

To some extent, new virtual-digital forms of storing, presenting and receiving information in library institutions became a reflection of the law of metamorphism of the library, substantiated by Iu. Grykhanov (2001). The essence of the law is that the library transforms (modifies) the forms of acquisition, storage, and provision of documentary information in parallel with the development of its recording and transmission methods and means of communication. The metamorphism of the library in the electronic age is a determining factor for its structural reorganisation, primarily for restructuring the library system. As Ye. Voskoboinikova-Huzieva (2003) points out, library transformation, or so-called hybridisation, is a natural reaction of the social system to the influence of the external environment. As a result, a new type of library has emerged, where electronic and traditional printed information sources are presented in a comprehensive and integrated way and are provided to both direct and remote users.

The theory of library science has already recorded the fact that global informational support has advanced libraries among the most important, in terms of meeting the social needs of society, and the institutions of formation and dissemination of information resources. In the future, libraries should intensify the development of information functions, become universal information centres, and provide free and unrestricted access to information for all members of society. The role of libraries in production, research, and education, in the development of democracy and market relations, is growing.

Achievements in microelectronics and improvements in computer technology and software have made it possible in a historically short time to move from text processing to the introduction of multimedia, hypermedia and video technology. At the beginning of the 21st century, almost all national libraries dealt with resources on various media – paper, digital (electronic) and optical disks, video and audio cassettes, magnetic tapes, etc. Internet services and technologies significantly expand traditional forms of library services. New forms and directions are emerging and developing due to the modern technological base of means of communication – telecommunications and the Internet. Al Tawalbeh Serhan Ahmed (2002) dissertation is dedicated to this issue, which arises in the process of global information support for society. The researcher emphasises the specific features of computer and telecommunications technology and the need for their use in libraries. In particular, he notes that the communication environment of the Internet contains the most popular and promising services for the library sector:

WWW (World Wide Web), on its basis, it is possible to use the latest audio, video and multimedia technology (tools) for organising TV and video conferences, etc.;

An E-mail has become an important communication channel for remote subscribers' remote service; for library document exchange in the framework of such a new service as electronic delivery.

MAIN RESEARCH MATERIAL

In 2021, the Division of Scientific and Methodological Support of Vocational Education at the Institute of Education Content Modernization, State Scientific Institution, decided to analyse the digital services by libraries of vocational education institutions in Ukraine. To this end, the division has prepared a questionnaire to obtain objective information concerning this issue from the regions of Ukraine. Three oblasts of Ukraine were selected for this study: Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia and Kharkiv. In each of these oblasts, three vocational education institutions were selected. There was Pershotravensk Mining Lyceum, Dnipro Higher Vocational School of Construction, Kryvyi Rih Centre for

Vocational Education Metallurgy and Mechanical Engineering State Educational Institution in the Dnipropetrovsk oblast. In the Zaporizhzhia oblast, there was Berdiansk Centre for Vocational Education State Educational Institution, Multidisciplinary Centre for Vocational Education State Educational Institution, Vasylivskiy Vocational Lyceum State Educational Institution. In Kharkiv oblast, there was Lyubotyn Vocational Lyceum of Railway Transport, Kharkiv Regional Center for Vocational Education of Printing Media Technology and Mechanical Engineering State Educational Institutio, Kupiansk Regional Centre for Vocational Education State Educational Institution. In the mentioned institutions, 20 teachers and 40 pupils answered the questionnaire.

In addition, scientific and methodological centres of vocational education in these areas were involved in this research.

The survey involved pupils and teachers of the following programme subject areas: Agriculture, Cooking, Beverage, Trade, Hotel And Restaurant Business, Design, Clothing And Footwear, Construction, Transport And Communications, Printing And Publishing, Metalworking And Mechanical Engineering, Mining. The study involved 65% of women, 35% of men among teachers, 51% of women, and 49% of men among pupils.

The division prepared 32 questions, and after receiving answers from the above-mentioned vocational education institutions, two tables were prepared with a comparative evaluation of digital library services by teachers and pupils as a percentage.

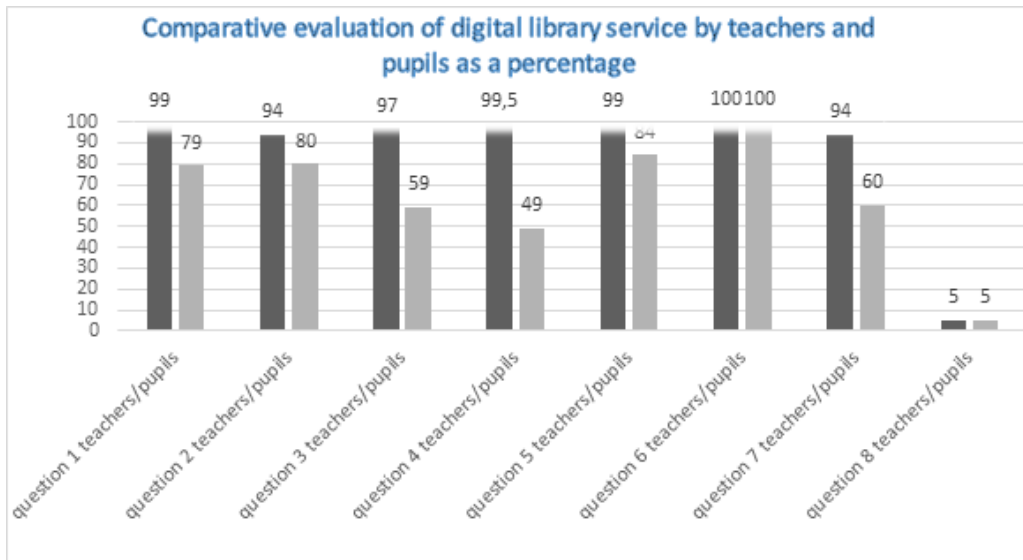

Diagram 1

Diagram 1. Questions: 1. Do you perceive information better on printed media? 2. Do you perceive information better in soft copies? 3. Do you use information from the mass media? 4. Do you use information from educational institutions? 5. Do you use information from communicating with friends and acquaintances? 6. Do you use information from the Internet? 7. Do you use information from the library? 8. Do you use information from public organisations?

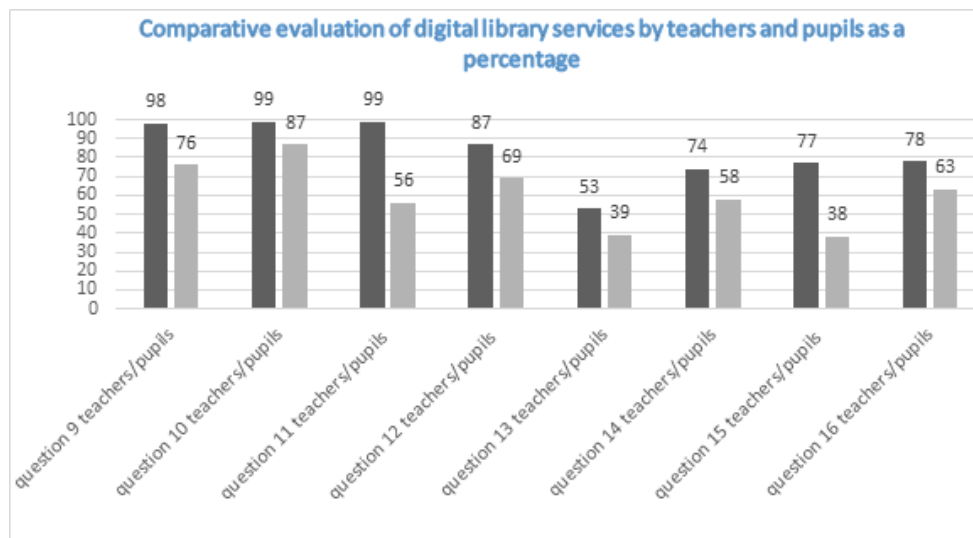

Diagram 2

Diagram 2. 9. Do you use information from other sources? 10. Evaluate the library's assistance in finding educational literature in the catalogue necessary for the educational process. 11. Evaluate the library's assistance in finding bibliographies concerning pre-set training or production topic. 12. Evaluate the library's assistance in working with its e-learning resources. 13. Evaluate the library's assistance for teachers and pupils in creating applications, messengers and social networks. 14. Evaluate the library's assistance in providing the electronic information needed for the learning process 15. Evaluate the library's help in the address links for finding the necessary electronic manuals and textbooks. 16. Evaluate the library's assistance with other issues that help improve the learning process.

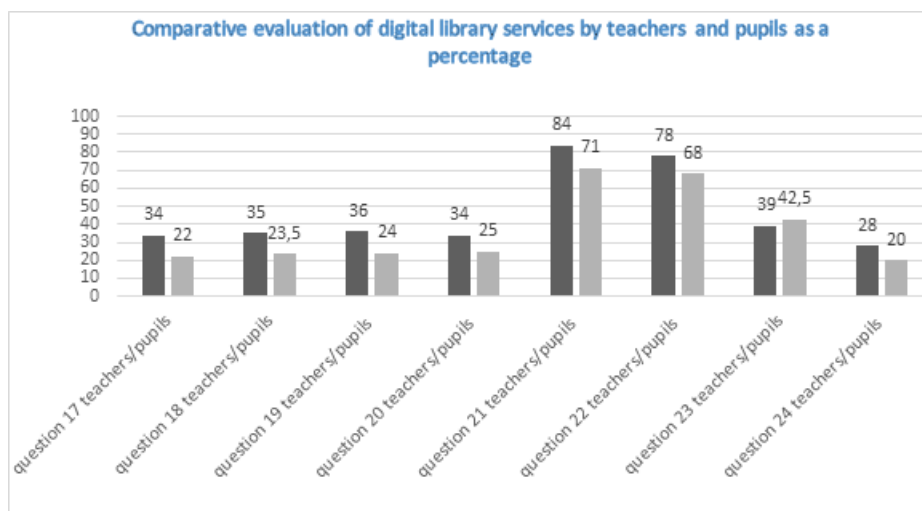

Diagram 3

Diagram 3. 17. The attractiveness of the library during the period of distance (mixed) learning on the issue of learning to find the necessary sources of information for the educational process. 18. The attractiveness of the library in the period of distance (mixed) learning to expand the range of professional information services. 19. The attractiveness of the library in the period of distance (mixed) learning to create centres of social and psychological assistance. 20. Attractiveness of the library in the period of distance (mixed) learning in other areas. 21. How do you evaluate the library site regarding the availability of literature needed for the educational process? 22. How do you evaluate the library website as an assistant teacher during the educational process? 23. How do you assess the library's page on social networks as an aid in preparing and conducting classes? 24. How do you evaluate virtual exhibitions and book trailers on the library's website to support educational material for teachers and pupils?

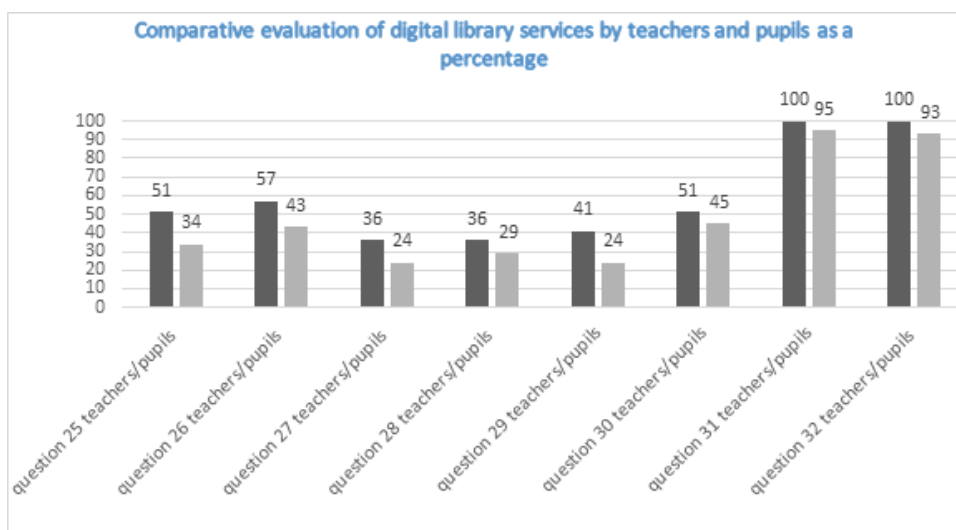

Diagram 4

Questions: 25. How do you rate the video review of educational web resources posted on the library's website? 26. How do you assess the video review of textbooks and manuals, and other educational literature posted on the library's website? 27. How do you assess online meetings with interesting people on the library's website? 28. How do you evaluate the professional media courses that are posted on the library's website? 29. How do you assess the online master classes and pieces of training conducted by the library to help teachers and students? 30. How do you assess the online conferences, round tables, and conversations on professional topics held by the library? 31. How do you assess the demonstration of intellectual resources of teachers of your institution? 32. How do you evaluate additional library services: copying and scanning documents; working on the computer and the Internet; co-working etc.

CONCLUSIONS

Social networks are news exchange services where each user is both an author and a reader. In their activities on social networks, libraries must adhere to certain principles under the media specifics of these resources. The first thing to understand is that the

static content of the institution's page does not play an important role in social networks. The library's profile on the social network is just a reference to it as a source of news. Therefore, the main task of creating a representative office in the social network is a constant, rhythmic generation of messages for the user's news feed. It is worthy of understanding the purpose of such activities in different ways. Thus, most pages of educational and research institutions on social networks only support the institution's official website by placing a link to the new information added to the site. It is necessary to consider such a strategy sufficient. Still, it does not use all the opportunities of social media, focusing only on the task of conveying existing information on the Internet to the user of the social network. However, if the page contains only a link to the site, it does not look very attractive. In addition, the administrators of such pages often do not describe what the user will find at the appropriate link, and why it is necessary for them.

Vocational education institution libraries should pursue an active policy of promoting their activities, as they do not currently have mass support and popularity.

Administering a page on a social network requires a clear strategy that contains answers to the question: what is the library's purpose in the social network? What is the target audience of the page? Accordingly, it is necessary to supplement, comment on links to materials on the institution's website, disseminate information on other pages and create its own content.

The users should like the page of the library which touches them. They should also expect the appearance of new functional and engaging materials; otherwise, there will be no reason to sign for page updates.

To implement the strategy of administering the library page on the social network requires the work of not only one responsible employee. In fact, this requires the coordinated work of the entire institution. The entire staff of the institution must work to ensure that the page has as much of its own original material.

Accordingly, there should be well-established interaction between employees:

Awareness of each other's activities and responsibilities. It applies to the individual scientific work of employees (information on participation in seminars, conferences, publications, etc.), and work directly in the institution;

All activities within the institution should be accompanied by the question: how can this be presented to readers, visitors, and partners?;

The institution should have its own mini-press centre: the point where all information will be collected, and where the selection and processing of materials will occur (the absence of such a centre will lead to confusion, inconsistency, etc.).

Fulfilling all these requirements is possible both at the direct interpersonal level and with the assistance of a special organisation of internal seminars, meetings, etc. The priority is a strategy of a complete restructuring of the work organisation itself: employees' daily responsibilities should be determined by the requirement to cooperate with the institution's improvised "press centre". In other words, each employee's action must end with interaction with the administrator of the institution's page on social networks. Here it is necessary to make two remarks. First, indeed, in a way, the work of "collecting" information takes place in filling the institution's site. However, usually, only important and official information is posted on the site.

The frequency of updating such information in small institutions or departments is, at best, once every few months. It is clearly not enough for a page on a social network. In addition, this approach does not exhaust the possibilities of social media. Secondly,

it may seem that it is not worth so much effort to maintain a page on a social network. However, if there is a need to optimise the institution's work for the sake of such a page, it means that, in general, this work has not been focused on "exit". In modern society, this approach is unacceptable: there is only what there some information is in our time. In addition, not just any information, but one that is available to members of society, is included in the communicative space, which practically means – available to Internet users. The best way to integrate information into users' communication is to introduce it as social media material because, in this case, users themselves reproduce it as authors and distribute it further on a network basis.

Thus, the page in the social network should be filled with the institution's own content, using all the features and peculiarities of social media; otherwise, its existence will be purely formal. The administration of such a page is important not only because of the need to promote the activities of scientific institutions and specialised foundations. Active work on the institution's presentation helps to optimise the organisation of work of employees of the institution, highlighting the ultimate goal of any element of its activities, which is to "exit" the product to the outside, to a potential consumer. Suppose the work on the institution's representation in social media does not cause changes within the institution. In that case, it can mean one of two things: either the organisation of work has been already carried out at a high level, and the necessary information is constantly accumulated to work in social networks, or this work is purely formal, hence ineffective.

The lack of blogs in libraries forces us to look for options that will assist in formulating a goal for creating a blog:

Show that the library is a modern institution that is ready for constructive communication, criticism, change and innovation;

Improve communication with potential users through dialogue and comments;

Promote information or other services among readers who search for information on the Internet, including in the blog;

Increase the brand awareness of the library so that more people can answer the question "What is a library?" and "Why do you need it?";

Conduct surveys and receive instant answers from readers; keep in touch with readers: as a rule, while the blog is updating, they receive messages (another strong proof that you need to write regularly);

Disseminate information about book collection services and get people to talk about them;

Communicate with the media because many journalists use blogs and microblogs while preparing reports and stories; attract new employees.

It is also necessary to solve problematic issues in the formation of virtual exhibitions with links to the full-text version of the publication, to direct user interest to Internet resources where you can buy the necessary literature or provide links to book search systems on the Internet, links to libraries. Although these actions do not correspond to the main task of the book exhibition in its traditional sense, however, according to the philosophy of the integrated information space, the library does not lose a user but gains. Having received a similar information service on the library server, the user will return to it repeatedly.

In addition, while creating virtual exhibitions, the use of Internet resources, and links to electronic sources of information retrieval give a positive effect. However, this cannot replace the exhibition itself but will only serve as additional opportunities.

In addition, it should be noted that an important condition for a quality library site is the following:

Visiting the site, the user must get a complete picture of the library: general information (name, mission, structure, rules of use, contacts);

News concerning planned or held events and promotions, information (new acquisitions, periodicals) and electronic (E-catalog, virtual exhibitions) resources;

Library services and projects.

According to the survey, not all libraries follow the rules mentioned above.

The most negative moment in the work of vocational education institution libraries in Ukraine (based on the example of three regions) was the attractiveness of the library during the period of distance (mixed learning). Almost all respondents negatively assessed the work of the library during this period, in particular, taking into consideration the pandemic COVID-19. Therefore, there is a necessity for targeted work with library staff to conduct relevant seminars and conferences on this issue.

Considering those mentioned above, the Division of Scientific and Methodological Support of Vocational Education at the Institute of the Education Content Modernization State Scientific Institution decided to organise and hold a number of online seminars for librarians of VEI to improve their activity in the information and communicative space.

REFERENCES

- Al Tavalbekh, S. A. (2002). *Mizhnarodne spivrobotnytstvo bibliotek na osnovi komp'uternykh tekhnologii: suchasnyi stan i perspektyvy [International Cooperation of Libraries on the Basis of Computer Technologies: Current State and Prospects]* [Doktors Thesis, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Filippova, L. Ia. (1998). *Avtomatizirovannye bibliograficheskie bazy dannykh: pol'zovatel'skii pokhod : kniga dlya rabotnikov elektronnykh bibliotek i informatsionnykh sluzhb [Automated Bibliographic Databases: a User Approach: A Book for Employees of Electronic Libraries and Information Services With Humanitarian Education]*. Integral Kin [in Russian].
- Grikhanov, Iu. A. (2001, Juni 9–17). Metamorfizm biblioteki i strukturnaya reorganizatsiya biblioteknykh fondov [Library Metamorphism and Structural Reorganization of Library Funds]. In *Biblioteki i assotsiatsii v menyayushchemsya mire: novye tekhnologii i novye formy sotrudnichestva [Libraries and Associations in a Changing World: New Technologies and New Forms of Cooperation]*, Proceeding of the 8th International Conference (Vol. 2, pp. 561–564), Sudak, Ukraine [in Russian].
- Horovy, V. M (2006). *Osoblyvosti rozvytku sotsialnoi informatsiinoi bazy suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of the Development of Social Information Bases of Modern Ukrainian Society]*. <http://nbuviap.gov.ua/images/nauk-mon/ORSIB.pdf> [in Ukrainian].
- Shraiberg, I. L. (2002). *Sovremennye tendentsii razvitiya bibliotekno-informatsionnykh tekhnologii: Ezhegodnyi doklad [Modern Trends in the Development of Library and Information Technologies: Annual Report]*. http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2002/1/f01_03.htm [in Russian].
- Voskoboinikova-Huzieva, Ye. V. (2003). Dokumentalno-informatsiini resursy natsionalnoi biblioteky: realii ta perspektyvy stanovlennia [Documentary and Information Resources of the National Library: the Realities and Prospects of Formation]. In A. S. Onishchenko (Ed.), *Biblioteki natsional'nykh akademii nauk: problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya [Libraries of National Academies of Sciences: Functioning Problems, Development Trends]* (Iss. 2, pp. 156–165). V. I. Vernadsky National Library of Ukraine [in Ukrainian].

УДК 027.021:377]:[316.472.4:004.77

Віктор Паржницький,

кандидат педагогічних наук, начальник відділу
науково-методичного забезпечення професійної
освіти державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»
(Київ, Україна)
e-mail: pvv5@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0736-4694

Олександр Савенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач сектору наукового та навчально-
методичного забезпечення
освітньої діяльності професійної освіти відділу
науково-методичного забезпечення професійної
освіти державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»
(Київ, Україна)
e-mail: defoss@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6079-025X

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Метою статті є систематизувати, узагальнити нові знання щодо діяльності бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти в інформаційно-комунікативному просторі, розглянути конкретні види діяльності з погляду сьогодення та перспектив їх розвитку.

Методологія дослідження базувалася на загальнонаукових принципах єдності теорії і практики, системності, комплексності, усебічності пізнання. Досягненню поставленої мети сприяло використання загальнонаукових (опису, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення) та спеціальних (бібліографічного, вибіркового спостереження, групування, контент-аналізу) методів на емпіричному та теоретичному рівнях дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні і систематизації нових та відомих знань щодо діяльності бібліотек закладів професійної (професійно-технічної) освіти в інформаційно-комунікативному просторі з погляду сьогодення та перспектив її розвитку в межах одного дослідження.

Основні висновки. Сучасні умови трансформації процесу навчання, орієнтованого на дистанційну освіту, та стрімкий розвиток цифрових технологій ставить перед бібліотеками закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) нові виклики. Карантинні обмеження, з якими бібліотеки зіткнулись у 2020–2021 роках, продемонстрували необхідність швидкого переформатування різних видів бібліотечних послуг у онлайн-формат. Найперспективнішим каналом просування будь-якої інформації або ресурсів сьогодні є інтернет.

Використання інтернет-технологій у бібліотеках наразі є обов'язковим для кожного фахівця з бібліотечної справи. Бібліотекарі повинні не лише орієнтуватися в питаннях інформаційно-комунікаційних ресурсів та технологій, зокрема інтернету, але й застосовувати ці знання на практиці.

Таким чином, упровадження інтернет-інструментарію в діяльність бібліотек ЗП(ПТ)О є нагальною потребою. Існує велика різноманітність інтернет-сервісів, які можуть ефективно використовуватися бібліотекарями у щоденній роботі та дозволять вивести інформаційно-бібліотечне обслуговування бібліотек ЗП(ПТ)О на якісно новий рівень.

Ключові слова: бібліотеки, заклади професійної (професійно-технічної) освіти, інтернет, соціальні мережі, інформаційно-комунікативний простір.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2022 р.

**БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА**

LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION

УДК 02.5:378(438)
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259183

ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

*Анатолій Гуменчук,
кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин та соціальних наук
ПрАТ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом»,
(Київ, Україна)
e-mail: tora@ua.fm
ORCID: 0000-0001-8931-7474*

Метою дослідження є визначення особливостей становлення когнітивної та організаційної складових польської моделі вищої бібліотечно-інформаційної освіти в основні історичні періоди її розвитку. У статті висвітлено історію виникнення та сучасний стан функціонування системи вищої бібліотечної освіти Польщі, з'ясовано її місце в європейській системі університетської підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців.

Методологія дослідження базується на використанні евристичних можливостей системного та історичного підходів, джерелознавчому та компаративному методах, контент-аналізі бакалаврських та магістерських освітніх програм бібліотекознавчого спрямування.

Наукова новизна дослідження полягає у доведенні спільного та відмінного в системах вищої бібліотечної освіти Польщі та України, уведенні до наукового обігу результатів аналізу змісту та структури бібліотекознавчих освітніх програм провідних польських університетів. Зазначено, що Польща раніше за інших пострадянських європейських країн успішно імплементувала в освітню практику всі базові принципи Болонського процесу, що сприяло підвищенню якості підготовки бібліотечних фахівців, їх конкурентоспроможності на європейському ринку праці.

Висновки. Зроблено висновки щодо основних періодів інституціоналізації польської моделі вищої бібліотечної освіти, на становлення якої впливали різноманітні соціокультурні, географічні та політичні чинники. Визначено специфіку ступеневої підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» у провідних польських університетах, охарактеризовано профілі та зміст їх освітніх програм. Визначено організаційні особливості підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів різних освітніх рівнів, охарактеризовано ключові компетентності, які набувають здобувачі освіти під час їх опанування. Наголошено на перспективних для України здобутках та інноваціях польської моделі підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців, які варто реалізувати в межах єдиної інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Ключові слова: вища бібліотечно-інформаційна освіта, Польща, історичні етапи розвитку, бакалаврські та магістерські освітні програми, компетентнісний підхід.

ВСТУП

З усіх постсоціалістичних країн Східної Європи саме Польща є ментально найближчою до України, що зумовлено не лише спільністю територіальних кордонів, але й багатьма історичними, економічними, політичними та соціокультурними чинниками. При цьому важливо зауважити, що польські бібліотекарі значно раніше за своїх українських колег звільнилися від тенет радянського минулого, швидше опанували механізми ринкової економіки. Одразу після вступу до Європейського Союзу польські освітяни успішно адаптували принципи Болонського процесу до системи підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації. Це зумовлює необхідність науково дослідити особливості історичних етапів розвитку польської бібліотечної освіти, встановити сучасні вектори її трансформацій, визначити кращі практики, які варто запровадити в Україні з метою підвищення якості підготовки кадрів зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

В останнє десятиріччя кількість публікацій, присвячених вивченню зарубіжного досвіду підготовки бібліотечних фахівців, постійно збільшується, оскільки Україна перебуває на етапі активної модернізації системи вищої освіти на кшталт кращих європейських зразків. Загальні тенденції розвитку та вектори диверсифікації моделей підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців за кордоном висвітлювалися у працях О. Матвієнко, М. Цивіна, А. Гуменчука (2021), А. Соляник (2017, 2018, 2020), фрагментарно охарактеризовані в публікаціях Н. Бачинської (2017), М. Komza (1996), D. Konieczna (2011), Е. Kotyńska (2013), Ł. Talarczyk-Malcher (2008). Сучасні підходи до організації змісту і структури підготовки бібліотечних фахівців у Польщі похідно розкрито у статтях Т. Лесняк (2012) та Г. Русинської-Гертих (2015). Оригінальність підходів польських колег до розбудови ефективної системи вищої бібліотечної освіти та відсутність ґрунтовних досліджень, присвячених осмисленню історичних трансформацій і перспектив розвитку цієї системи в умовах цифровізації глобального комунікаційного простору, актуалізують наукові розвідки з означеної проблематики.

Мета статті – визначення особливостей когнітивної та організаційної складових польської моделі вищої бібліотечно-інформаційної освіти в основні історичні періоди її розвитку.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізації мети сприяло застосування евристичних можливостей системного та історичного підходів, які дозволили визначити складові системи вищої бібліотечної освіти Польщі та основні етапи її становлення. Цінним джерелом компаративного аналізу змісту сучасних освітніх програм підготовки бакалаврів і магістрів в університетах Польщі є підготовлений за ініціативою ІФЛА всесвітній довідник із бібліотечної, архівної та інформаційної освіти (*World Guide to Library*, 2017), а також контент офіційних сайтів провідних польських університетів, що готують фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук і висвітлюють особливості профілізації діючих освітніх програм.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ексклюзивним історичним трендом зародження системи підготовки бібліотечних фахівців у Польщі є те, що її витоки базуються на фундаментальній універ-

ситетській освіті: перші кафедри бібліографії виникли у 1818–1918 рр. на історико-філологічних факультетах польських університетів. Ці кафедри здійснювали підготовку працівників для університетських бібліотек, і лекції студентам читали керівники цих бібліотек як найкомпетентніші на той час фахівці в галузі бібліографії. Сама ідея внести бібліотечну справу як предмет вивчення в систему вищої освіти була обґрунтована в Польщі в 1791 р. членами Едукаційної комісії (Національний комітет освіти), яка функціонувала з 1773 по 1794 рр. та фактично була першим в Європі Міністерством освіти. Під її юрисдикцією перебували такі потужні заклади вищої освіти Великого князівства Литовського, як Ягеллонський (Краківський) університет (1364 р.), Віленська академія (1579 р.), що запроваджували в ті часи передові освітні практики на теренах Європи.

Важливо зауважити, що витоки вищої бібліотечної освіти в Україні пов'язані саме з польськими новаціями щодо університетських практик викладання бібліографії. У заснованому для дітей польської шляхти Кременецькому ліцеї (1805–1819, Волинський ліцей 1819–1833) поляк за походженням Павло Янковський, працюючи на посаді бібліотекаря цього закладу, одночасно викладав курс бібліографії та створив науково-методичне обґрунтування структури цього предмета. У своїх рукописних працях польською мовою, які збереглися лише частково, – «Елементарний курс бібліографії для учнів Волинського ліцею», «Про бібліографію і необхідні для бібліотекаря знання оної» – вчений обґрунтував системні зв'язки бібліології і бібліографії як її складової, що охоплює сукупність знань про організацію роботи бібліотек і пов'язана з археографією, історією літератури та книготоргівельною справою. У подальшому викладачі курсів бібліографії, які працювали у Віленському, Краківському, Варшавському університетах (О. Богаткевич, Е. Бандтке, Й. Мушковський, Й. Лелевель, К. Естрейхер-старший, названий «батьком польської бібліографії»), віддавали належне П. Янковському як першому лектору цієї навчальної дисципліни і використовували його досвід щодо широкого бачення її системних зв'язків (Бачинська, 2017). Після ліквідації у 1833 р. Волинського ліцею за участь його студентів у польському повстанні Павло Янковський переїхав до Києва, де очолив бібліотеку створеного у 1834 р. Київського Імператорського університету Св. Володимира, якою керував до кінця життя. Доречно припустити, що і тут він викладав студентам дисципліни бібліологічного циклу, що дозволяє починати відлік етапу зародження бібліотечної освіти України з початку XIX ст. саме з її університетської складової.

Варто запропонувати таку періодизацію еволюції вищої бібліотечної освіти в Польщі: перший етап 1818–1918 рр. – поява університетських кафедр бібліографії; другий етап – 1918–1939 рр. – становлення бібліотечної освіти через створення мережі бібліотечних курсів при великих бібліотеках, відкриття двох бібліотечних шкіл та бібліотечного відділення Вільного польського університету; третій етап – 1945–1984 рр. – утворення та стабілізація мережі університетської бібліотечної освіти. Однією з історичних особливостей становлення системи підготовки бібліотечних кадрів в Польщі є те, що в період між Першою та Другою світовими війнами в країні так і не було організовано жодної державної освітньої установи, яка б готувала бібліотечні кадри вищої кваліфікації. Розповсюдженою формою навчання бібліотечних фахівців-практиків були очні та заочні бібліотечні курси, які спорадично організовувалися Варшавською публічною бібліотекою, Інститутом

робочої просвіти, бібліотечною радою Спілки польських бібліотекарів. Загалом від часу здобуття Польщею у 1918 р. незалежності і до 1939 р. було проведено близько 130 різноманітних бібліотечних курсів. На рівні середньої спеціальної освіти бібліотекарів готували у дворічній жіночій школі, яку в 1928 р. організувала культурно-просвітницька громада Матиця польська, та в бібліотечній школі, відкритій у 1929 р. на базі Варшавської публічної бібліотеки (Лесняк, 2012; Konieczna, 2011).

Цікавим є досвід підготовки бібліотечних кадрів на базі Вільного польського університету: на бібліотечному відділенні педагогічного факультету цього університету студентів навчали за трьома функціональними напрямками (публічні бібліотеки, бібліотеки для молоді, спеціальні бібліотеки). Залежно від обраної спеціалізації підготовка фахівців мала організаційну, педагогічну або дослідницьку профілізацію. Навчальний план був розрахований на два роки навчання, але оскільки Вільний університет не мав статусу закладу вищої освіти, а був скоріше творчою науково-дослідницькою лабораторією, то його випускники одержували лише свідоцтво, а не університетський диплом державного зразка.

Лише після завершення Другої світової війни у Польщі розпочалося створення мережі державних освітніх закладів для підготовки бібліотечних фахівців вищої кваліфікації. Так, у 1945 р. в Університеті міста Лодзь було організовано факультет культурно-просвітницької роботи з кафедрою бібліотекознавства. Цикл підготовки бібліотекарів складався з двох етапів: дво- та чотирирічного. Дворічний цикл навчання орієнтував випускників на суто практичну роботу в бібліотеці, а чотирирічний – на дослідницьку діяльність і завершувався отриманням диплома магістра.

Після реформування у 1952 р. польської вищої освіти всі університети перейшли на двоступеневу систему підготовки кадрів: трирічне навчання на першому ступені завершувалося отриманням диплома фахового бібліотекаря, а на магістерський курс зараховувалися особи, які мали відмінні результати та були рекомендовані для подальшого навчання, незалежно від отриманої спеціальності. Це давало можливість вступу в бібліотечну магістратуру випускникам історичних та філологічних факультетів університетів. У 1951 р. було створено випускову кафедру бібліотекознавства на філологічному факультеті Варшавського університету, у 1956 р. – на історичному факультеті Вроцлавського університету. Нині на основі цих кафедр сформувалися Інститути інформаційних наук і бібліотекознавства, які разом зі спорідненою кафедрою бібліотекознавства Лодзівського університету є фундаторами вищої бібліотечної освіти в Польщі. У 1970-х рр. бібліотекознавчі освітні підрозділи було відкрито в Люблінському університеті Марії Кюрі-Склодовської, в Ягеллонському університеті в Кракові, на філологічному факультеті Університету Адама Міцкевича в Познані та в університетах інших великих польських міст. Із 1992 р. Польща почала готуватися до членства в Європейському Союзі і стала активною учасницею міжнародної програми TEMPUS, що сприяло переходу наприкінці 1990-х рр. національної освітньої системи на європейські стандарти.

Нині бакалаврів та магістрів зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» готують у 12 університетах Польщі. Найавторитетнішим із них є Інститут інформаційних наук та бібліотекознавства Ягеллонського університету Кракова, який має угоди про співпрацю з підготовки бібліотечних фахівців із 12 університетами Європи, серед яких Політехнічний університет Валенсії (Іспанія), Афіньський технологічний інститут (Греція), Університет Тампере (Фін-

ляндія), три університети Великої Британії, три – Німеччини, провідні університети Швеції, Литви, Латвії. Така співпраця сприяє розвитку міжнародної мобільності студентів та викладачів бібліотечнознавчих освітніх програм, обміну досвідом та зближенню змісту і структури фахової підготовки інформаційних фахівців країн Західної Європи.

У переважній більшості польських університетів обсяг бакалаврської освітньої програми на здобуття ступеня бакалавра мистецтв зі спеціальності «Бібліотечнознавство та інформаційні науки» становить 180 кредитів ЄКТС, магістра мистецтв з означеної спеціальності – 120 кредитів. Гідною запозичення особливістю польської освітньої системи є підготовка бакалаврів за спеціалізацією «учитель-бібліотекар», у межах якої за три роки готують фахівців для шкільних бібліотек із правом викладання історії в початкових класах школи. У Вроцлавському та Варшавському університетах інтегровані освітні програми підготовки учителів-бібліотекарів діють на рівні післядипломної освіти, коли означену кваліфікацію можна здобути на базі філологічної або історичної освіти протягом трьох навчальних семестрів. Вступ на аспірантські освітньо-наукові програми можливий для здобувачів, які мають ступінь магістра та не менше двох років практичного досвіду роботи в бібліотеці, який дозволяє визначитися з майбутнім реальним проектом, реалізація якого потребує наукового обґрунтування під час навчання здобувача ступеня доктора філософії в аспірантурі зі спеціальності «Бібліотечнознавство та інформаційні науки». З ускладненням завдань, що має вирішувати сучасна інформаційна галузь, відбувається диверсифікація освітніх програм підготовки майбутніх науковців. Так, Інститут інформаційних наук і бібліотечнознавства Ягеллонського університету пропонує такі інтегровані освітньо-наукові програми для аспірантів: «Інформаційне брокерство», «Бібліотечнознавство для учителів», «Бібліотечнознавство та видавнича діяльність».

Метою опанування бакалаврської освітньої програми польські бібліотечнознавці визначають отримання системного уявлення про теорію та технологію управління інформаційними процесами, оволодіння навичками ефективного пошуку, відбору, обробки, оцінки якості інформації з різних джерел, методи просування бібліотечних продуктів та послуг читацькій аудиторії. Серед базових навчальних дисциплін освітньої програми: Системи наукової комунікації; Комунікація в соціальних мережах та ЗМІ; Методи управління інформацією; Аналіз та обробка інформації; Історія книги та бібліотеки; Інформаційно-бібліотечні системи та послуги; Джерела інформації та пошук; Соціальні аспекти інформаційного обслуговування користувачів; Бібліотечно-інформаційні дослідження.

Відповідно до освітньої концепції польських викладачів випускники магістерського рівня вищої освіти зі спеціальності «Бібліотечнознавство та інформаційні науки» мають бути здатними застосовувати методи наукових досліджень для вирішення актуальних бібліотечнознавчих проблем, розбудовувати власну кар'єру в галузі менеджменту бібліотечних установ та інформаційних центрів, управляти електронними інформаційними ресурсами, володіти навичками критичної оцінки поточних і стратегічних завдань діяльності та вміти приймати рішення в нестандартних виробничих ситуаціях. Важливими фаховими компетентностями майбутніх інформаційних магістрів є здатність адекватно реагувати на швидкий розвиток інформаційних технологій та електронних ЗМІ, бути спроможни-

ми формувати галузеву і регіональну інформаційну політику, вміти працювати в освітньому секторі. Обов'язковими навчальними дисциплінами магістерських освітніх програм зі спеціальності «Бібліотекознавство та інформаційні науки» у більшості польських університетів є: «Інформаційне суспільство», «Фахова термінологія в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук», «Сучасні проблеми наукових досліджень в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук», «Менеджмент і маркетинг в інформаційній галузі», «Правові та етичні аспекти в галузі інформаційних та бібліотечних послуг».

ВИСНОВКИ

Аналіз історичних трансформацій системи вищої бібліотечної освіти Польщі дозволяє визначити національні особливості та подальші тенденції її розвитку. Зародження на польських землях бібліотечної освіти вже на початку XIX ст. зумовлено впливом потужних традицій функціонування тут найстаріших європейських освітніх закладів – Ягеллонського (Краківського, 1364 р.) університету та Віленської академії (1579 р.), які запроваджували в ті часи передові освітні практики на теренах Європи. Започаткування підготовки бібліотечних фахівців на університетському рівні зумовило й раннє запровадження в Польщі ступеневої бібліотечної освіти: підготовку магістрів із бібліотечної спеціальності було розпочато з 1945 р., що свідчить про розуміння важливості та інтелектуальної ємності бібліотечної професії. Уже з початку 1990-х рр., тобто значно раніше за інших пострадянських країн, Польща почала переводити національну освітню систему на європейські стандарти. Нині вона успішно імплементувала в освітню практику всі основні принципи Болонського процесу: ступеневість та спадкоємність освітніх рівнів, міжнародну мобільність, гнучкість та міждисциплінарність змісту освітніх програм, компетентнісний підхід. Все це варто запровадити і в українську систему підготовки бібліотечних фахівців, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на європейському ринку праці.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бачинська Н. А. До джерел вищої бібліотечної освіти в Україні (початок XIX – перша чверть XX століття). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 2. С. 46–52.
- Гуменчук А. В. Міжнародні вимоги до гармонізації освітніх програм підготовки фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2021. Вип. 59. С. 33–44.
- Лесняк Т. Бібліотечна освіта в Польщі: система, приклади функціонування, спроба оцінки. *Бібліотечний форум України*. 2012. № 1. С. 38–42.
- Матвієнко О. В., Цивін М. Н., Гуменчук А. В. Сучасні концепції документно-інформаційної науки: підготовка фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. 140 с.
- Русинська-Гертих Г. Ринок праці і підготовка бібліотекарів у Польщі (на прикладі Інституту наукової інформації та бібліотекознавства Вроцлавського університету). *Вісник Львівського університету. Серія Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2015. Вип. 10. С. 98–106.

- Соляник А. А. Євроінтеграційні тренди модернізації інформаційної освіти в Україні. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: стратегічні орієнтири* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. / Укр. бібл. асоц. Київ, 2018. С. 5–9.
- Соляник А. А. Моделі сталого розвитку вищої бібліотечно-інформаційної освіти: зарубіжний досвід. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2020. С. 13–17.
- Соляник А. А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 1. С. 22–26.
- Komza M. Kształcenie pracowników systemu książki. *Kształcenie bibliotekarzy dla przyszłości* : materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Jachrankak. Warszawy, 22–24 października 1995: II Forum SBP'95 / red. E. B. Zybert, M. Szyszko. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 1996. S. 244.
- Konieczna D. Edukacja bibliotekarzy i pracowników in formacji naukowej – przeszłość, terażniejszość i przyszłość. 2011. URL: http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/bwm_3-4_2011/educ.html. (Mode of access: 25.03.2022).
- Kotyńska E. Małe biblioteki naukowe a potrzeby XXI wieku. *Biblioteki i bibliotekarze XXI wieku – kształcenie, oczekiwania a rzeczywistość* / pod red. J. Czyrek, B. Górnej. Wrocław, 2013. S. 64–66.
- Talarczyk-Malcher Ł. Absolwenci w oczach pracodawców. *Dokument, książka i biblioteka w badaniach naukowych i nauczaniu uniwersyteckim* / red. M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008. S. 201–207.
- World Guide to Library, Archive and Information Science Education. 3rd ed. / Edited by Axel Schniederjürge. München : K.G. Saur Verlag, 2017. 561 p.

REFERENCES

- Bachynska, N. A. (2017). Do dzherel vyshchoi bibliotечноi osvity v Ukraini (pochatok XIX – persha chvert XX stolittia) [To the Sources of Higher Library Education in Ukraine (Beginning of the 19th – First Quarter of the 20th Century)]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 46–52 [in Ukrainian].
- Humenchuk, A. V. (2021). Mizhnarodni vymohy do harmonizatsii osvitnikh proham pidhotovky fakhivtsiv u haluzi bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk [International Requirements for the Harmonisation of Educational Programs for the Training of Specialists in the Field of Library Science and Information Sciences]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 59, 33–44 [in Ukrainian].
- Lesniak, T. (2012). Bibliotечna osvita v Polshchi: systema, pryklady funktsionuvannia, sproba otsinky [Library Education in Poland: System, Examples of Functioning, Attempt to Evalua]. *Bibliotечnyi Forum Ukrainy*, 1, 38–42 [in Ukrainian].
- Matviienko, O. V., Tsyvin, M. N., & Humenchuk, A. V. (2021). *Suchasni kontseptsii dokumentno-informatsiinoi nauky: pidhotovka fakhivtsiv zi spetsialnosti 029 "Informatsiina, bibliotечna ta arkhivna sprava" [Modern Concepts of Document and Information Science: Training of Specialists in the Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"]*. Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].
- Rusynska-Giertykh, H. (2015). Rynok pratsi i pidhotovka bibliotekariv u Polshchi (na prykladi Instytutu naukovoї informatsii ta bibliotekoznavstva Vrotslavskoho universytetu) [Labor market and training of librarians in Poland (on the example of the Institute of Scientific Information and Library Science of the University of Wrocław)]. *Visnyk of the Lviv University Series "Bibliology, Library Studies and Information Technology"*, 10, 98–106 [in Ukrainian].

- Solianyuk, A. A. (2018). Yevrointehratsiini trendy modernizatsii informatsiinoi osvity v Ukraini [European Integration Trends in the Modernisation of Information Education in Ukraine]. In *Suchasna informatsiino-bibliotchna osvita: stratehichni oriientyry* [Modern Information and Library Education: Strategic Guidelines], Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference (pp. 5–9), Kyiv. Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- Solianyuk, A. A. (2020). Modeli staloho rozvytku vyshchoi bibliotchno-informatsiinoi osvity: zarubizhnyi dosvid. In *Suchasna informatsiino-bibliotchna osvita: stratehichni oriientyry* [Modern Information and Library Education: Strategic Guidelines], Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference (pp. 13–17), Kyiv. Ukrainian Library Association [in Ukrainian].
- Solianyuk, A. A. (2017). Suchasni trendy modernizatsii vyshchoi bibliotchno-informatsiinoi osvity Ukrainy [Current Trends in the Modernisation of Higher Library and Information Education in Ukraine]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 22–26 [in Ukrainian].
- Komza, M. (1996, October 22–24). Kształcenie pracowników systemu książki [Educating Employees of the Book System]. In E. B. Zybert & M. Szyszko (Eds.), *Kształcenie bibliotekarzy dla przyszłości* [Education of Librarians for the Future], Proceedings of the National Conference of the Association of Polish Librarians, Jachranka (p. 244), Warszawy. Wydawnictwo SBP [in Polish].
- Konieczna, D. (2011). *Edukacja bibliotekarzy i pracowników in formacji naukowej – przeszłość, terażniejszość i przyszłość*. http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/bwm_3-4_2011/eduk.html [in Polish].
- Kotyńska, E. (2013). Małe biblioteki naukowe a potrzeby XXI wieku [Small Scientific Libraries and the Needs of the 21st Century]. In J. Czyrek & B. Górnej (Eds.), *Biblioteki i bibliotekarze XXI wieku – kształcenie, oczekiwania a rzeczywistość* [Libraries and Librarians of the 21st Century – Education, Expectations and Reality] (pp. 64–66). Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich [in Polish].
- Talarczyk-Malcher, Ł. (2008). Absolwenci w oczach pracodawców [Graduates in the Eyes of Employers]. In M. Skalska-Zlat & A. Żbikowska-Migoń (Eds.), *Dokument, książka i biblioteka w badaniach naukowych i nauczaniu uniwersyteckim* [Document, Book and Library in Research and University Teaching] (pp. 201–207). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego [in Polish].
- Schniederjürge, A. (Ed.). (2017). *World Guide to Library, Archive and Information Science Education* (3rd ed.). K.G. Saur Verlag [in English].

UDC 02.5:378(438)

*Anatolii Humenchuk,
PhD in History,
Deputy Director,
Educational-Scientific Institute of
International Relations and Social Sciences,
International Academy of Personnel Management,
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: topa@ua.fm
ORCID: 0000-0001-8931-7474*

HISTORICAL TRANSFORMATIONS OF THE HIGHER LIBRARY EDUCATION SYSTEM IN POLAND

The aim of the study is to determine the features of the cognitive and organisational components' formation of the Polish higher library and information education model in the main historical periods of its development. The article highlights the history and current status of Poland's higher library education system and clarifies its place within the European system of university training of library and information professionals.

The research methodology is based on heuristic frameworks of systematic and historical approaches, source and comparative methods, and content analysis of bachelor's and master's curricula in Library Studies.

The scientific novelty of the research is to prove common and different in the systems of higher library education in Poland and Ukraine, to introduce the results of the curriculum in library content and structure analysis of leading Polish universities scientifically. It is noted that Poland, before other post-Soviet European countries, has successfully implemented all the basic principles of the Bologna Process into educational practice. It helped to improve the quality of librarians' training and their competitiveness in the European labour market.

Conclusions are made on the main periods of the Polish model of the higher library education institutionalisation, with its formation being influenced by various socio-cultural, geographical and political factors. It is determined the specifics of the Bachelor, Master and Doctor of Philosophy Degrees' training in the "Library and Information Studies" speciality in leading Polish universities, with the profiles and content of their educational programmes been characterised. The study determines the organisational features of the library and information staff's training at different academic levels and gives characteristics to the key competencies that students acquire during their mastery. Emphasis is placed on promising for Ukraine achievements and innovations of the Polish model of training library and information specialists, which should be implemented within a single integrated programme subject area 029 "Information, Library and Archival Studies".

Keywords: higher library and information education, Poland, historical stages of development, bachelor's and master's programmes, competence approach

Стаття надійшла до редакції 21.04.2022 р.

УДК 02+930.25]:378.013.3+[004.738.5:339.138]:378.016:[005:001.102+004.77:316.77]
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259187

ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТОЛОГ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»: ФУНКЦІЇ І КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОНВЕРГЕНТНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАКТИКАХ

Тетяна Новальська,
професорка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтва,
докторка історичних наук, професорка
(Київ, Україна)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998

Надія Бачинська,
завідувачка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтва,
кандидатка педагогічних наук, доцентка
(Київ, Україна)
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

Метою статті є виявити трудові функції і компетентності інтернет-маркетолога у конвергентних професійних практиках, які узагальнені й унормовані у Професійних стандартах споріднених видів діяльності.

Методологія дослідження визначена такими методами, як інформаційний аналіз чинних Професійних стандартів, відповідних діяльності інтернет-маркетолога; змістовий аналіз предметного поля об'єкта – семантичний, логічний та лінгвістичний аналіз масиву документів (освітніх і професійних стандартів, освітніх програм, фахових наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів); педагогічного проєктування – для пропозиції інтегрованих навчальних дисциплін до освітньо-професійної програми підготовки інтернет-маркетолога.

Наукова новизна дослідження полягає у: виявлених функціях та компетентностях інтернет-маркетолога, підготовка якого здійснюється за спеціальністю ІБАС у споріднених видах професійної діяльності, представлених у Професійних стандартах фахівця з інформаційних ресурсів, фахівця-аналітика з дослідження товарного ринку та рекламіста; пропозиціях професійно орієнтованих дисципліни, які разом з іншими дисциплінами професійної та практичної підготовки утворюють освітню модель підготовки інтернет-маркетолога у взаємовпливі та взаємозв'язку всіх її складових.

Основні висновки. Унікальність змісту освітньої програми «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю ІБАС визначається її предметною орієнтованістю на «цифрові» засоби праці, конвергентністю із освітніми програмами в галузі маркетингу і належністю до предметного поля інформаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної та соціально-комунікативної діяльності відповідно до теоретичного змісту предметної області діяльності фахівця за стандартом спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Цілісний розгляд функцій інтернет-маркетолога у маркетингових та інформаційно-аналітичних професійних практиках і використанні соціально-комунікативних технологій позиціонування суб'єктів соціальної діяльності в суспільстві (зв'язки із громадськістю, реклама, іміджмейкінг тощо) дає змогу системного окреслення компетентнісної сфери фахівця.

Аналіз Професійних стандартів фахівця з інформаційних ресурсів, фахівця-аналітика із дослідження товарного ринку, рекламіста як споріднених із діяльністю інтернет-маркетолога дав змогу окреслити компетентності, які мають бути включені до моделі майбутнього фахівця для забезпечення її змістової валідності.

Виявлені компетентності дають змогу конкретизувати освітньо-професійну програму підготовки фахівця і включити до навчального плану узагальнюючі дисципліни, які разом з іншими професійно орієнтованими дисциплінами навчального плану утворюють освітню модель підготовки інтернет-маркетолога у взаємовпливі та взаємозв'язку всіх її складових.

Ключові слова: інтернет-маркетолог, спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», фахівець з інформаційних ресурсів, рекламіст, аналітик, компетентності.

ВСТУП

Освітньо-професійна програма «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС) є інновацією у системі освіти України (Київський національний університет культури і мистецтв, 2021).

Пропозиція її змісту та умов реалізації вкладається у предметне поле поняття *випереджальна освіта*, тобто освіта, націлена на майбутнє, на розв'язання проблем нового століття, формування нових способів мислення та діяльності (Висоцька, 2011), зміст якої сформовано на основі передбачення перспективних вимог до людини як суб'єкта різних видів соціальної дійсності (Новгородцева, 2017). Випереджальна освіта орієнтована на існування людини в інформаційному суспільстві (*Технології дистанційного навчання*, 2016) і є безперервним процесом формування фахівця на основі еволюційно змінних вимог до нього як наслідок розвитку техніки, технології, організації та інших аспектів виробництва (відповідником визначають англ. *forwardlooking* – перспективна, новаторська) (*Інновації у вищій освіті*, 2015). Принцип забезпечення випереджального (прогностичного) характеру змісту освіти і навчання реалізується як на рівні формування нових спеціальностей, так і на рівні оновлення змісту у межах чинних.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки інтернет-маркетолога, будучи випереджальною за суттю, є феноменом, який демонструє сучасні тенденції конвергентності професійної, а відтак і освітньої практик. Унікальність змісту пропонованої освітньої програми визначається її предметною орієнтованістю на «цифрові» засоби праці, конвергентністю із освітніми програмами в галузі маркетингу, які регламентуються Стандартом спеціальності *075 Маркетинг*, галузь знань *07 Управління та адміністрування* ("Стандарт вищої освіти України", 2018) і належністю до предметного поля інформаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної та соціально-комунікативної діяльності відповідно до теоретичного змісту предметної області діяльності фахівця за стандартом спеціальності *029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа*.

Об'єктивно постає проблема цілісного розгляду функцій інтернет-маркетолога у маркетингових та інформаційно-аналітичних професійних практиках та використанні соціально-комунікативних технологій позиціонування суб'єктів соціальної діяльності в суспільстві (зв'язки із громадськістю, реклама, іміджмейкінг тощо).

Зважаючи на міждисциплінарність пропонованої ОПП, компетентнісна сфера інтернет-маркетолога за ІБАС, зумовлена різноманітністю та багатопрофільністю трудових функцій майбутнього фахівця, потребує пошуку «точок конвергентності» із такими видами професійної діяльності, як управління інформаційними ресурсами, маркетингові комунікації, спеціальні соціально-комунікативні технології реалізації маркетингових стратегій. Одним зі шляхів виявлення схожих

трудова функція і відповідних їм компетентностей є вивчення унормованих вимог до професійної діяльності фахівців цих галузей, а також моніторингу вимог ринку праці до компетентностей фахівця.

Актуальним є виявлення компетентностей, зумовлених конвергентністю майбутньої професійної діяльності інтернет-маркетолога із професійними практиками споріднених спеціальностей.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Теоретико-методологічні основи підготовки фахівців за освітньою складовою «інформаційна справа» спеціальності ІБАС, до яких відноситься й підготовка інтернет-маркетолога, розробляються сьогодні у межах науково-педагогічної школи КНУКіМ.

Інноваційна ОПП підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю ІБАС характеризується науковими напрацюваннями щодо теоретико-методологічних основ його підготовки, принципів формування навчального плану, методик навчання, що створює теоретико-методологічне підґрунтя подальших досліджень підготовки спеціаліста.

Так, у статті Т. Новальської та В. Касьяна (2021) обґрунтовано основні концепти теоретико-методологічної платформи освітньої інновації з підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», якими визначено соціально-комунікативні технології та управління документно-інформаційними ресурсами.

Автори окреслили завдання маркетингової діяльності фахівця із соціально-інформаційних комунікацій за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», поміж яких акцентували на маркетингу у сфері діяльності некомерційних організацій, державного управління, благодійних організацій, бібліотек, архівів, музеїв та ін. Принципово важливою для подальших міркувань щодо підготовки інтернет-маркетолога є констатація, що теоретичний зміст предметної області його діяльності узгоджується зі Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і відповідає концептуальним основам предметної галузі управління документно-інформаційними ресурсами. У виконаному дослідженні Т. Новальська і В. Касьян обґрунтували тезу, згідно з якою інтернет-маркетолог – фахівець, компетентний у сфері професійної інформаційно-комунікативної діяльності, здатний наповнювати і розвивати інформаційне середовище, застосовуючи відповідні соціально-комунікативні технології.

Здійснюючи прогностичний добір змісту професійного навчання інтернет-маркетолога, В. Касьян (2021а) довів доцільність імплементації дисципліни «Маркетинг некомерційних суб'єктів» до змісту освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», виявив компетентності, які формуються у процесі її вивчення і відповідають фаховій діяльності інтернет-маркетолога як фахівця із соціально-інформаційних комунікацій. У розглядуваній статті показано концептуальний потенціал маркетингу некомерційних суб'єктів у формуванні освітньо-професійної програми інтернет-маркетолога за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», обґрунтовано компетенції і результати навчання, релевантні змісту спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Зазначимо, що міркування дослідника щодо маркетингу некомерційних суб'єктів виходять за межі локальної пропозиції дисципліни до навчального плану підготовки студентів і висвітлюють *основний фокус освітньої програми з підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю ІБАС, яким є маркетинг некомерційних суб'єктів.*

Варто також звернути увагу на системні дослідження, які безпосередньо стосуються завдань інтернет-маркетолога, зокрема, у частині репутаційного інтернет-маркетингу. Так, дисертація М. Маранчака (2021), предметом дослідження якої були стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України, висвітлює сутність та складові репутаційного інтернет-маркетингу, визначає систему дійових каналів інтернет-комунікації для рекламування бренду бібліотек, просування їхніх інформаційних продуктів та послуг, встановлення інтерактивного зворотного зв'язку із користувачами.

Однією зі складових навчально-методичного супроводу навчального процесу підготовки інтернет-маркетолога є навчальний посібник «Менеджер веб-контенту: вступ до фаху» (Бачинська та ін., 2021), який не тільки презентує нову спеціалізацію, а й окреслює напрями діяльності та відповідні компетентності у цій сфері, релевантні діяльності інтернет-маркетолога.

На менеджмент веб-контенту як поліфункціональний напрям інформаційно-комунікативної діяльності звертається увага також у статті В. Касьяна (2021b), де автор, визначивши основні концепти менеджменту веб-контенту як стратегії формування цифрового інформаційно-комунікативного середовища, наголошує на необхідності спеціальної професійної освіти у галузі менеджменту веб-контенту.

У науковому полі наявний незначний за обсягом, однак предметно орієнтований за змістом документальний потік публікацій, у яких науковці оперують терміном «цифровий маркетинг», наголошуючи на його відмінності від «інтернет-маркетингу» (Окландер & Романенко, 2015, Романенко & Семчук, 2021, *Цифровий маркетинг*, 2017). Не наводячи докладний аналіз цих досліджень, зазначимо їх важливість у термінологічних пошуках відповідної назви професії.

Обґрунтовані у згаданих наукових роботах компетентності інтернет-маркетолога є результатом початкового етапу досліджень і, безперечно, не вичерпують усієї «компетентнісної сфери» діяльності майбутнього фахівця.

Зважаючи на міждисциплінарність професії (і освіти) інтернет-маркетолога, для валідності моделі фахівця, яка перебуває у процесі розробки, доцільним бачиться звертання до професійних стандартів споріднених видів діяльності.

Метою статті є виявити трудові функції та компетентності інтернет-маркетолога у конвергентних професійних практиках, узагальнених і унормованих у Професійних стандартах споріднених видів діяльності.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення поставленої мети забезпечувалось такими методами дослідження: інформаційний аналіз чинних Професійних стандартів, відповідних діяльності інтернет-маркетолога; змістовий аналіз предметного поля об'єкта – семантичний, логічний та лінгвістичний аналіз масиву документів (освітніх і професійних стандартів, освітніх програм, фахових наукових публікацій, контенту інтернет-ресурсів); педагогічного проєктування – для пропозиції інтегрованих навчальних дисциплін до освітньо-професійної програми підготовки інтернет-маркетолога.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Загальнометодологічний підхід до вироблення моделі фахівця, що став класичним у педагогічних дослідженнях, був розроблений Н. Тализіною (Талызина і др., 1987), яка акцентувала, що якість підготовки фахівця забезпечується обґрунтованістю *мети навчання, змісту навчання і принципів організації навчального процесу*. У підході Н. Тализіної опис мети навчання (яка, фактично, є моделлю фахівця) означає представлення системи типових завдань або системи адекватних їм умінь (видів діяльності).

Окреслення видів професійних практик інтернет-маркетолога доречно почати звертанням до Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010 (2020), який дає змогу виявити релевантність інтернет-маркетингу певним видам економічної діяльності. Такими у Класифікаторі є:

- Розділ 73. Рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку.
- Група 73.1. Рекламна діяльність.
- Група 73.2. Дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки.
- Розділ 63. Надання інформаційних послуг.
- Група 63.1. Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність; веб-портали.
- Група 63.9. Надання інших інформаційних послуг.

У комплексі взаємопов'язаних документів, що забезпечують взаємодію між професійною освітою і ринком праці, у завданнях нашого дослідження слід звернутись до *професійних стандартів*, які у Законі України «Про освіту» (2017) визначено як затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Вимоги до компетентностей фахівця базуються на узагальнених практиках діяльності у професійній сфері.

Назва професії «інтернет-маркетолог» нині не унормована ні у Національному класифікаторі професій, ні у відповідному Професійному стандарті. Водночас слід згадати про наявність певних напрацювань у цьому напрямі. Так, у 2016 р. у журналі «Маркетинг в Україні» у рубриці «Громадське обговорення» було представлено статтю М. Окландера і І. Златової (2016), присвячену змісту Професійного стандарту «Фахівець із цифрового маркетингу». Однак сьогодні не маємо його офіційно затвердженого варіанта, що потребує евристичного пошуку споріднених професій, виявлення вимог ринку праці, інтегрування виявлених трудових функцій і відповідних компетентностей, наявних у споріднених видах професійної діяльності.

Міждисциплінарність і зближення професійної діяльності інтернет-маркетолога із діяльністю інформаційного фахівця, аналітика, рекламіста дали змогу виділити для подальшого дослідження Професійні стандарти, які відповідно до зазначеної у них мети професійної діяльності є системоутворюючими для професії інтернет-маркетолога, окреслюють трудові функції і професійні компетентності, необхідні фахівцю. Такими Професійними стандартами обрано:

- «*Фахівець з інформаційних ресурсів*»: основна мета виду професійної діяльності – поширення інформації, реклама товарів і послуг, інформаційна підтримка

бізнес-процесів підприємств, підвищення ефективності комунікацій зі споживачами продукції та розвиток електронної комерції (Професійний стандарт, 2014)¹;

– *«Рекламіст»*: основна мета виду професійної діяльності – створення рекламного продукту на основі маркетингової стратегії підприємства (установи, організації) (Професійний стандарт, 2022);

– *«Фахівець-аналітик із дослідження товарного ринку»*: основна мета виду професійної діяльності – визначення маркетингових можливостей, реалізація яких підвищує конкурентоспроможність підприємства ("Професійний стандарт", 2021).

Узагальнення трудових функцій, представлених у цих Професійних стандартах, дає змогу окреслити основні напрями діяльності інтернет-маркетолога та сформульовані компетентності, необхідні для їх виконання²:

– *моніторинг маркетингового середовища підприємства* – здатність визначати внутрішні та зовнішні джерела інформації, збирати інформацію і надавати відповідний звіт керівнику; здатність систематизувати інформацію про внутрішнє та зовнішнє маркетингове середовище;

– *проведення маркетингових досліджень* – здатність проводити кількісні та якісні маркетингові дослідження;

– *аналіз отриманої маркетингової інформації* – здатність аналізувати великі масиви інформації за допомогою програмних продуктів; здатність формувати звіти щодо інтернет-активності користувачів сайту;

– *організація роботи з рекламування товарів (послуг), інформування споживачів про їх переваги* – здатність створювати рекламний продукт на основі маркетингових стратегій клієнта; здатність формувати рекламне звернення та можливість презентувати його клієнту; здатність демонструвати цінності рекламованого продукту з урахуванням соціально-культурних факторів ринкового середовища; здатність використовувати професійну аргументацію при донесенні інформації про переваги рекламованих товарів або послуг до фахівців та нефахівців у сфері рекламної діяльності;

– *розробка рекламних текстів, проспектів, каталогів, буклетів* – здатність створювати і редагувати рекламні тексти і документи, рекламні матеріали (копірайтинг); здатність створювати рекламний продукт, враховуючи психологію сприйняття його аудиторією;

– *організація, планування та координація реалізації рекламної діяльності підприємства, її координація з партнерами, рекламними агентствами, ЗМІ* – здатність застосовувати рекламні технології для управління репутацією; здатність розробляти імідж компанії та управляти її репутацією, визначати комунікативну мету рекламного продукту; здатність планувати, впроваджувати та супроводжувати рекламні кампанії, розроблені для державних підприємств (установ, організацій);

– *оцінювання ефективності проведення рекламної кампанії, розроблення рекомендації щодо її вдосконалення* – здатність розроблення рекомендацій щодо

¹ Проект професійного стандарту представлений на сайті Міністерства освіти і науки України.

² Наявність у стандарті «Фахівець з інформаційних ресурсів» професійних вимог до широкого кола професій, у тому числі й до розробників програмного забезпечення, зумовила у цьому дослідженні добір трудових функцій для професій, які стосуються безпосередньо управління інформаційними ресурсами (фахівці зі створення і аналізу вмісту веб-сайтів і модератори веб-спільнот, веб-аналітики). Відповідність професійних завдань фахівців із менеджменту веб-контенту та веб-ком'юніті компетентнісним параметрам освітніх стандартів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» обґрунтовано у статті О. Матвієнко та М. Цивіна (2021).

вдосконалення рекламної діяльності, розроблення заходів запобігання кризових ситуацій на підприємствах (організаціях, установах);

– *організація робіт зі створення і редагування контенту* – планування робіт із наповнення сайту; підготовка завдань для виконавців; розподіл роботи зі створення і редагування контенту; координація роботи зі створення і редагування контенту; моніторинг і оцінка результатів виконання робіт, формулювання зауважень; документування відомостей про процеси і результати виконання робіт різними виконавцями;

– *управління інформацією з різних джерел* – формування запитів і отримання інформації від співробітників організації; узгодження і затвердження інформаційних матеріалів; передача інформаційних матеріалів, зауважень, виправлень тощо між фахівцями з інформаційних ресурсів і співробітниками інших категорій; моніторинг появи нової або необхідної інформації усередині організації, в мережі інтернет і інших джерелах; загальна оцінка значущості і пріоритетності отримуваної інформації;

– *модерування обговорень на сайті, у форумі і соціальних мережах* – обробка коментарів користувачів, підготовка оперативних відповідей або доручення цього завдання співробітникам організації; аналіз і коригування відповідей, підготовлених представниками організації; ведення бази даних і звітів по зверненнях, питаннях, скаргах; модерування повідомлень і коментарів користувачів; управління кількома співтовариствами в соціальних мережах; управління дискусіями з учасниками співтовариств; підвищення відвідуваності, зниження негативних реакцій, підтримка доброзичливої тональності в коментарях до офіційних повідомлень компанії; налаштування параметрів форуму і управління характеристиками постійних користувачів; вдосконалення процесів модерації.

Доповнити представлені трудові функції доцільно шляхом узагальнення вимог роботодавців до кандидатів на посаду інтернет-маркетолога, які можна сформулювати таким чином:

- реалізація стратегії пошукового просування (SEO);
- реалізація медійної стратегії;
- реалізація стратегії соціального просування (аналітична діяльність із вивчення конкурентів, розробка стратегії просування у соціальних медіа, залучення користувачів до інтернет-спільноти, проведення рекламних кампаній у соціальних медіа);
- проведення досліджень мережі інтернет (поведінка конкурентів та користувачів, дослідження попиту);
- розробка стратегії просування товарів (послуг) та управління її реалізацією.

Виявлені трудові функції та компетентності у розглянутих Професійних стандартах мають виражене інформаційно-комунікативне та інформаційно-аналітичне наповнення, підтверджують адекватність застосування конвергентно орієнтованого підходу до розробки освітньо-професійної програми «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і дають змогу конкретизувати зміст освітньої програми підготовки.

Відповідно до наведених узагальнених компетентностей вважаємо не тільки педагогічно доцільними, а й суттєво необхідними для включення до навчального

плану підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю ІБАС узагальнюючі дисципліни, назви яких можна умовно окреслити як:

- менеджмент маркетингових веб-проектів;
- менеджмент веб-контенту;
- соціально-комунікаційні технології у маркетинговій діяльності (PR, брендинг, реклама, іміджмейкінг);
- модерація веб-спільнот;
- веб-аналітика;
- маркетингові комунікації у цифровому просторі;
- маркетинг некомерційних суб'єктів.

Пропоновані дисципліни разом з іншими дисциплінами професійної та практичної підготовки утворюють освітню модель підготовки інтернет-маркетолога у взаємовпливі та взаємозв'язку всіх її складових.

ВИСНОВКИ

Освітньо-професійна програма «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є інновацією у системі освіти України.

Унікальність змісту пропонованої освітньої програми визначається її предметною орієнтованістю на «цифрові» засоби праці, конвергентністю із освітніми програмами в галузі маркетингу і належністю до предметного поля інформаційно-управлінської, інформаційно-аналітичної та соціально-комунікативної діяльності відповідно до теоретичного змісту предметної області діяльності фахівця за стандартом спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Цілісний розгляд функцій інтернет-маркетолога у маркетингових та інформаційно-аналітичних професійних практиках та використанні соціально-комунікативних технологій позиціонування суб'єктів соціальної діяльності в суспільстві (зв'язки із громадськістю, реклама, іміджмейкінг тощо) дає змогу системного окреслення компетентнісної сфери фахівця.

Аналіз Професійних стандартів фахівця з інформаційних ресурсів, фахівця-аналітика з дослідження товарного ринку, рекламіста як споріднених із діяльністю інтернет-маркетолога дав змогу окреслити компетентності, які мають бути включені до моделі майбутнього фахівця для забезпечення її валідності.

Виявлені компетентності дають змогу конкретизувати освітньо-професійну програму підготовки фахівця і включити до навчального плану узагальнюючі дисципліни, які утворюють освітню модель підготовки інтернет-маркетолога у взаємовпливі та взаємозв'язку всіх її складових.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бачинська Н. А., Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Менеджер веб-контенту: вступ до фаху : навч. посіб. (для студентів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»). Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2021. 59 с.
- Висоцька О. Є. Освіта для сталого розвитку : наук.-метод. посіб. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.
- Інновації у вищій освіті : глосарій термінів і понять / уклад.: Артёмов І. В., Шершун А. В., П'ясецька-Устич С. В. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2015. 160 с.

- Касьян В. В. Маркетинг некомерційних суб'єктів: імплементація до змісту підготовки за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Бібліотечний вісник*. 2021а. № 2. С. 80–90.
- Касьян В. В. Менеджмент веб-контенту як сучасний поліфункціональний напрям інформаційно-комунікативної діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021b. № 1. С. 57–63.
- Київський національний університет культури і мистецтв. *Вступ. ОСВІТА. UA*. URL: <https://vstup.osvita.ua/y2021/r27/308/> (дата звернення: 01.02.2022).
- Маранчак М. М. Стратегії репутаційного інтернет-маркетингу публічних бібліотек України : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.03. Київ, 2021. 20 с.
- Матвієнко О., Цивін М. «Цифрові» професії інформаційного фахівця: освітні перспективи і вимоги ринку праці. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 58–70.
- Національний класифікатор України. «Класифікатор професій» ДК 003:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 01.02.2022).
- Національний класифікатор України. «Класифікація видів економічної діяльності» ДК 009:2010. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2022).
- Новальська Т., Касьян В. Теоретико-методологічні засади підготовки інтернет-маркетолога за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2021. Вип. 7. С. 71–82.
- Новгородцева И. В. Педагогика с методикой преподавания специальных дисциплин. Москва : ФЛИНТА, 2017. 378 с.
- Окландер М., Златова І. Професійний стандарт «Фахівець з цифрового маркетингу». *Маркетинг в Україні*. 2016. № 4. С. 64–69.
- Окландер М. А., Романенко О. О. Специфічні відмінності цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 362–371.
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. С. 10–22.
- Професійний стандарт «Рекламист» : затверджено 11 січ. 2022 р. : наказ М-ва економіки України № 81-2. URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2022).
- Професійний стандарт «Фахівець з інформаційних ресурсів». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/IT-prof-standarty/4-ps-spes-inform-resources-13.12.2014.pdf> (дата звернення: 01.02.2022).
- Професійний стандарт «Фахівець-аналітик з дослідження товарного ринку» : затверджено 18 жовт. 2021 р. : наказ М-ва економіки України № 751-21. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME210858> (дата звернення: 01.02.2022).
- Романенко Л. Ф., Семчук Ж. В. Цифровий маркетинг: особливості, інструменти, тенденції розвитку в сучасному світі. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 28. С. 265–270.
- Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 07 Управління та адміністрування, спеціальність 075 – «Маркетинг» : затверджено і введено в дію наказом М-ва освіти і науки України від 05.12.2018 р. № 1343. URL: <https://cutt.ly/GcWxxrh> (дата звернення: 01.02.2022).
- Талызина Н. Ф., Печенюк Н. Г., Хихловский Л. Б. Пути разработки профиля специалиста. Саратов : Саратов. гос. ун-т, 1987. 176 с.
- Технології дистанційного навчання : словник-глосарій / уклад.: М. Ю. Кадемія, В. М. Кобиця. Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2016. 284 с.
- Цифровий маркетинг – модель маркетингу ХХІ сторіччя : монографія / авт. кол.: М. А. Окландер, Т. О. Окландер, О. І. Яшкіна [та ін.] ; за ред. М. А. Окландера. Одеса : Астропринт, 2017. 292 с.

REFERENCES

- Bachynska, N. A., Matviienko, O. V., & Tsyvin, M. N. (2021). *Menedzher veb-kontentu: vstup do fakhu [Web Content Manager: Introduction to the Specialty]*. Kyiv National University of Culture and Arts Publishing Center [in Ukrainian].
- Vysotska, O. Ye. (2011). *Osvita dlia staloho rozvytku [Education for Sustainable Development]*. Roial Prynt [in Ukrainian].
- Artomov, I. V., Shershun, A. V., & Piasetska-Ustych, S. V. (Comps). (2015). *Innovatsii u vyshchii osviti: hlosarii terminiv i poniat [Innovations in Higher Education: a Glossary of Terms and Concepts]*. Uzhhorod National University [in Ukrainian].
- Kasian, V. V. (2021a). Marketynh nekomertsiiynykh sub'iektiv: implementatsiia do zmistu pidhotovky za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" [Marketing of Non-profit Entities: Implementation of the Content of Training in the Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 80–90 [in Ukrainian].
- Kasian, V. V. (2021b). Menedzhment veb-kontentu yak suchasnyi polifunktsionalnyi napriam informatsiino-komunikatyvnoi diialnosti [Web Content Management as a Modern Multifunctional Direction of Information and Communication Activities]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 57–63 [in Ukrainian].
- Vstup. OSVITA. UA. (2021). *Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv [Kyiv National University of Culture and Arts]* <https://vstup.osvita.ua/y2021/r27/308/> [in Ukrainian].
- Maranchak, M. M. (2021). *Stratehii reputatsiinoho internet-marketynhu publichnykh bibliotek Ukrainy [Reputational Internet Marketing Strategies of Public Libraries of Ukraine]* [PhD Dissertation Abstract, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Matviienko, O., & Tsyvin, M. (2021). "Tsyfrovi" profesii informatsiinoho fakhivtsia: osvithni perspektyvy i vymohy rynku pratsi ["Digital" Professions of the Information Specialist: Educational Prospects and Labor Market Requirements]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 58–70 [in Ukrainian].
- State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy. (2020, Dezember 7). *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. "Klasyfikator profesii" [National Classifier of Ukraine. "Classifier of Professions"]* (DK 003:2010). <http://www.dk003.com> [in Ukrainian].
- State Committee for Technical Regulation and Consumer Policy. (2020, February 24). *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. "Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti" [National Classifier of Ukraine. "Classification of Economic Activities"]* (DK 009:2010 (v0457609-10)). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> [in Ukrainian].
- Novalska, T., & Kasian, V. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady pidhotovky internet-marketoloha za spetsialnistiu 029 "Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava" [Theoretical and Methodological Fundamentals of Internet Marketing Training in Programme Subject Area 029 "Information, Library and Archival Studies"]. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*, 7, 71–82 [in Ukrainian].
- Novgorodtseva, I. V. (2017). *Pedagogika s metodikoi prepodavaniya spetsial'nykh distsiplin [Pedagogy With the Methodology of Teaching Special Disciplines]*. FLINTA [in Russian].
- Oklander, M., & Zlatova, I. (2016). Profesiinyi standart "Fakhivets z tsyfrovoho marketynhu" [Professional Standard "Fahives for Digital Marketing"]. *Marketynh v Ukraini*, 4, 64–69 [in Ukrainian].
- Oklander, M. A., & Romanenko, O. O. (2015). Spetsyfichni vidminnosti tsyfrovoho marketynhu vid internet-marketynhu [Specific Aspects of Digital Marketing to Internet Marketing]. *Economic Bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, 12, 362–371 [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2017, September 5). *Pro osvitu [On Education]* (2145-VIII). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

- Ministry of Economy of Ukraine. (2022, January 11). *Profesiinyi standart "Reklamist" [Professional standard "Advertiser"]* (№ 81-2). <https://www.me.gov.ua/> [in Ukrainian].
- Ministry of Economy of Ukraine. (2014, Dezember 13). *Profesiinyi standart "Fakhivets z informatsiinykh resursiv" [Professional standard "Information Resources Specialist"]*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/IT-prof-standarty/4-ps-spes-inform-resources-13.12.2014.pdf> [in Ukrainian].
- Ministry of Economy of Ukraine. (2021, October 18). *Profesiinyi standart "Fakhivets-analytik z doslidzhennia tovarnoho rynku" [Professional standard "Commodity market research analyst"]* (№ 751-21). <https://ips.ligazakon.net/document/ME210858> [in Ukrainian].
- Romanenko, L. F., & Semchuk, Zh. V. (2021). Tsyfrovyi marketynh: osoblyvosti, instrumenty, tendentsii rozvytku v suchasnomu sviti [Digital Marketing: Features, Tools, Development Trends in the Modern World]. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. The Series is Economic. Legal Series*, 28, 265–270 [in Ukrainian].
- Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018, Dezember 5). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 07 Upravlinnia ta administruvannia, spetsialnist 075 – "Marketynh" [Standard of Higher Education of Ukraine: First (bachelor's) Level, Field 07 Management and Administration, Programme Subject Area 075 – "Marketing"]* (№ 1343). <https://cutt.ly/GcWxxrh> [in Ukrainian].
- Talyzina, N. F., Pecheniuk, N. G., & Khikhlovskii, L. B. (1987). *Puti razrabotki profilya spetsialista [Ways to Develop a Specialist Profile]*. Saratov State University [in Russian].
- Kademiia, M. Yu., & Kobysia, V. M. (Comps.). (2016). *Tekhnologii dystantsiinoho navchannia: slovnyk-hlosarii [Distance Learning Technology: Glossary Dictionary]*. FOP Tarnashynskiy O. V. [in Ukrainian].
- Oklander, M. A., Oklander, T. O., & Yashkina, O. I. (2017). *Tsyfrovyi marketynh – model marketynhu XXI storichchia [Digital Marketing – the Marketing Model of the 21st Century]* [Monograph]. Astroprynt [in Ukrainian].

UDC 02+930.25]:378.013.3+[004.738.5:339.138]:378.016:[005:001.102+004.77:316.77]

Tetiana Novalska,
Professor, Information Technology Department
Kyiv National University of Culture and Arts,
DSc in History, Professor
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: novalska@meta.ua
ORCID: 0000-0003-3093-3998

Nadiia Bachynska,
Head, Information Technology Department,
Kyiv National University of Culture and Arts,
PhD in Education, Associate Professor
(Kyiv, Ukraine)
e-mail n.bachynska17@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3912-7108

INTERNET MARKETING SPECIALIST IN PROGRAMME SUBJECT AREA “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL STUDIES”: FUNCTIONS AND COMPETENCES IN CONVERGENT PROFESSIONAL PRACTICES

The aim of the article is to identify the Internet marketing specialist's job functions and competencies in convergent professional practices, which are generalised and standardised in the Professional Standards of Related Activities.

Such methods define the research methodology as information analysis of current Professional Standards, relevant to the activities of Internet marketing specialist; semantic analysis of the programme subject area, and semantic, logical and linguistic analysis of documents (e.g. educational and professional standards, training curriculum, professional scientific publications, Internet content); the pedagogical design is to integrate disciplines to the Internet marketing specialist educational and professional training curriculum.

The scientific novelty of the study is in identifying functions and competencies of Internet marketing specialist in the programme subject area “Information, Library and Archival Studies”, in related professional activities, presented in the Professional Standards of Information Resources Specialist, Commodity Market Research Analyst and Advertiser; in implementing professionally-oriented disciplines, which form an educational model of training an Internet marketing specialist in the interaction and relationship of all its components together with other fields of professional and practical training.

Conclusions. The uniqueness of the content of the “Management of Social and Communication Networks. Internet Marketing» curriculum within Information, Library and Archival Studies is determined by its subject orientation on digital means of work, convergence with curriculum in marketing and belonging to the subject field of information management, information-analytical and social-communicative activities following the theoretical content of the subject according to the standard of programme subject area 029 «Information, Library and Archival Studies».

A comprehensive review of the functions of Internet marketing specialist in marketing and information-analytical professional practices and the use of social and communicative technology to position social actors in society (public relations, advertising, image-making, etc.) allows a systematic delineation of the competence of the specialist.

The analysis of the Professional Standards of the Information Resource Specialist, Commodity Market Research Analyst, and Advertiser, as related to the activities of an Internet marketing specialist, made it possible to outline the competencies that should be included in the future specialist’s model to ensure its validity.

The identified competencies allow to specify the educational and professional training curriculum and include generalised disciplines in the campus, which together with other professionally oriented disciplines, form an educational model of Internet marketing specialist training in the interaction and interconnection of all its components.

Keywords: Internet marketing specialist, programme subject area “Information, Library and Archival Studies”, information resources specialist, advertiser, analyst, competencies

Стаття надійшла до редакції 09.03.2022 р.

**ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ
ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ**

**APPLIED ASPECTS
OF INFORMATION, LIBRARY
AND ARCHIVAL STUDIES**

УДК 930.25:[316.472.4:004.77
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259191

ІНСТРУМЕНТАРІЙ АРХІВНОЇ ІНТЕРНЕТ- КОМУНІКАЦІЇ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

*Дар'я Василенко,
старший викладач
кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Україна)
e-mail: dvoloshka05@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9052-8287*

Максимальне використання архівними установами інтернет-комунікації може забезпечити двосторонню взаємодію між архівом і користувачами її послуг. У цій інтернет-екосистемі відбуватиметься своєчасний взаємозв'язок архіву із суспільством, через призму цього взаємозв'язку архівна установа отримує можливість самореклами, створення нового іміджу серед інтернет-аудиторії і залучення потенційних донорів. Така результативність може бути досягнута через власний унікальний контент на онлайн-платформах, що входять до системи мережевої інтернет-комунікації архівної установи.

Метою дослідження є визначення ефективних засобів архівної інтернет-комунікації через призму акаунтів у соціальних мережах.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових методів, а саме синтезу, опису, пояснення, аналізу, порівняння.

Наукова новизна. У дослідженні схарактеризовано контент акаунтів соціальних мереж українських архівних установ, подано рекомендації щодо його удосконалення для поліпшення архівної інтернет-комунікації. За основу дослідження взято акаунти соціальних мереж архівів (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube) як джерело архівної інтернет-комунікації. Було проаналізовано мережеву активність 9 центральних державних архівів, 24 державних обласних архівів і Державний архів м. Києва. Для порівняння проведено аналіз соціальних мереж Національних архівів США, за допомогою яких здійснюється мережева інтернет-комунікація. Дослідження показало, що 9 центральних архівів, 24 обласні архівів та архів у м. Києві мають акаунти у Facebook, 16 архівних установ присутні в Instagram, YouTube – 17 каналів, у Twitter представлено 2 архівів.

Висновки. Отже, архівні установи можуть акумулювати свій потенціал для продукування якісного, цікавого, а головне – унікального контенту в одній із соціальних мереж, щоб досягти максимальних результатів у популяризації своєї сторінки у соціальній мережі. Пропонується активно займатися просуванням акаунтів у Facebook, оскільки стартові дані профілів у цій соціальній мережі є найбільш високими, враховуючи кількість підписників і наявний досвід адміністрування сторінок.

Ключові слова: архів, комунікація, соціальні мережі, акаунт, інтернет-комунікація, Facebook, Instagram, Twitter, YouTube.

ВСТУП

Сьогодні диктує нові правила взаємодії між громадським суспільством та установами. Необхідно враховувати ступінь довіри і поінформованості громадян і шляхи їх досягнення. Для сприяння ефективній співпраці між установою і громадянським суспільством існують складні проблеми, які можна подолати за допомогою інтернет-комунікації. Для досягнення вищих рівнів інституційної інтернет-комунікації важливі такі кроки від установи: демократичні цінності управління; побудова горизонтальних комунікаційних зв'язків зі своїми користувачами; використання правильних каналів інтернет-комунікації; чіткі правила інтернет-комунікації; ресурсна місткість онлайн-платформ; принципи прозорості та справедливості під час інтернет-комунікації.

Нині стало зрозумілим, що наявність зворотного зв'язку і діалогу в процесі інтернет-комунікації є ключем для налагодження двостороннього спілкування між установою і громадянами. Зокрема, зворотний зв'язок спонукає комунікаторів ділитися думками, переживаннями, страхами, які пов'язані з діяльністю установи.

Максимальне використання архівними установами інтернет-комунікації може забезпечити двосторонню взаємодію між архівом і користувачами її послуг. У цій інтернет-екосистемі відбуватиметься своєчасний взаємозв'язок архіву із суспільством, через призму цього взаємозв'язку архівна установа отримає можливість самореклами, створення нового іміджу серед інтернет-аудиторії і залучення потенційних донорів. Така результативність може бути досягнута через власний унікальний контент на архівних онлайн-платформах, що входять до системи мережевої архівної інтернет-комунікації.

Невід'ємною частиною сучасної архівної інтернет-комунікації є соціальні мережі. Зростаюча популярність інтернет-комунікації робить актуальною проблему вивчення цього культурного феномену, що сформувався у сучасному суспільстві і має на нього великий вплив. Популярність соціальних мереж давно переросла потребу в інтенсифікації комунікаційних зв'язків, пошуку односторонніх, підтримці постійного зв'язку з колегами у професійному середовищі. Архівна інтернет-комунікація не набула б такої затребуваності, якби не реалізовувала потребу сучасної соціокультурної установи в контексті комунікування із сучасним суспільством, яке прагне до самовираження через збереження і ретрансляцію культурної та історичної спадщини.

Архівна інтернет-комунікація складається із групи інтернет-додатків, які базуються на ідеологічних і технологічних основах Web 2.0, які вже почали перехідний етап до технології Web 3.0, що дозволяють створювати та обмінюватися контентом, який можуть виробляти користувачі (як фізичні, так і юридичні особи, у т. ч. архівні установи, які є власниками акаунтів).

Прикладами онлайн-платформ є акаунти архівів у соціальних мережах Facebook, Instagram, Twitter, YouTube. Було проаналізовано мережеву активність архівних установ, обрано 9 центральних державних архівів, 24 державних обласних архіви і Державний архів м. Києва. Для порівняння проведено аналіз інтернет-ресурсів Національних архівів США.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Увага науковців сьогодні прикута до проблем мережевої комунікації в аспекті розвитку популяризації і налагодження зв'язків із громадськістю державних

установ через комунікування у соціальних мережах. Ця проблематика розкрита в роботах зарубіжних науковців Н. Макгавен (McGovern, 2018), Л. Груніга і Т. Ханта (Grunig & Hunt, 1984), М. Кента, М. Тейлора і В. Вайта (Kent et al., 2003), А. Каплана і М. Хенлайна (Kaplan & Haenlein, 2010), С. Гіларда, М. Моара і П. Блума (Gilad et al., 2015), Ф. Вільямсона, С. Віейра, Дж. Вільямсона (Williamson et al., 2015) та інших. Не залишаються осторонь питання мережевої комунікації в контексті архівної інтернет-комунікації й українські науковці В. Бездрабко (2018, 2021), О. Забеліна (2017), А. Кисельова (2005), М. Васильченко (2014), Н. Коржук (2020), В. Касьян (2021).

Проте активного розвитку, на нашу думку, сьогодні потребує розгляд питання здійснення архівної інтернет-комунікації через акаунти архівних установ у соціальних мережах, адже потрібно розуміти, що основна сучасна аудиторія розміщена в соціальні мережі, які для більшості реципієнтів є головним джерелом інформації. Саме активне використання соціальних мереж для налагодження інтернет-комунікації може розкрити явище архіву як абсолютно нового інформаційного центру, що репрезентує національну і культурну спадщину.

Метою дослідження є окреслення ефективних мережевих засобів архівної інтернет-комунікації через призму акаунтів у соціальних мережах.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети дослідження були використані загальнонаукові методи, а саме синтезу, аналізу, опису, пояснення і порівняння. Виокремлення найефективніших засобів мережевої архівної інтернет-комунікації було зроблено на основі методів синтезу та аналізу. За допомогою цих методів окреслено технічні алгоритми роботи соціальних мереж для популяризації акаунта (верифікація профілю, використання хештегів, публікація дописів у визначений час із певною періодичністю тощо). Описовий метод дозволив навести приклади формування контент-плану для успішного ведення акаунта у соціальних мережах. Метод пояснення розкрив можливості використання контенту за видами в акаунтах архівів. Під час характеристики профілів у соціальних мережах українських і американських архівів було використано порівняльний метод.

Джерельною базою дослідження є акаунти українських архівних установ у соціальних мережах і контент, який там розміщено.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи проблему запровадження соціальних мереж у систему роботи архівних установ України, відзначимо, що це стало своєрідним апофеозом розвитку інтернет-технологій, що дозволило кожній архівній установі формувати свою власну соціальну сторінку, розміщувати інформацію про себе, створювати соціальну групу підписників, з якими можна вести відкритий діалог і налагоджувати професійну комунікацію.

Соціальні мережі – це не марна трата часу, їх переваги слід оцінювати з огляду пріоритетів репозитарію і наявних ресурсів. Однак, зрозуміло, що засоби інтернет-комунікації більше не обмежуються кількома користувачами, які вдаються до експериментів і відвідують акаунти, щоб «вбити час», загалом підписники і відвідувачі онлайн-платформ профільного спрямування роблять це цілеспрямовано.

Дослідження показало, що 9 центральних архівів і 24 обласні архіви та архів у м. Києві мають акаунти у Facebook, тобто ця соціальна мережа 100 % залучена до процесу архівної інтернет-комунікації. Акаунти 16 архівних установ наявні у соціальній мережі Instagram. Схожа ситуація із соціальною мережею YouTube – 17 каналів, що становить половину від загальної кількості. У соціальній мережі Twitter представлено 2 архіви (Державний архів Київської області і Державний архів Харківської області), ще два архіви на офіційних сайтах мають посилання на цю соціальну мережу, але за ними не відбувається переадресація на акаунти архівних установ, тільки на головну сторінку Twitter (Державний архів Полтавської області і Державний архів Херсонської області). Детальна інформація щодо використання соціальних мереж архівами для реалізації архівної інтернет-комунікації представлена на рисунку 1.

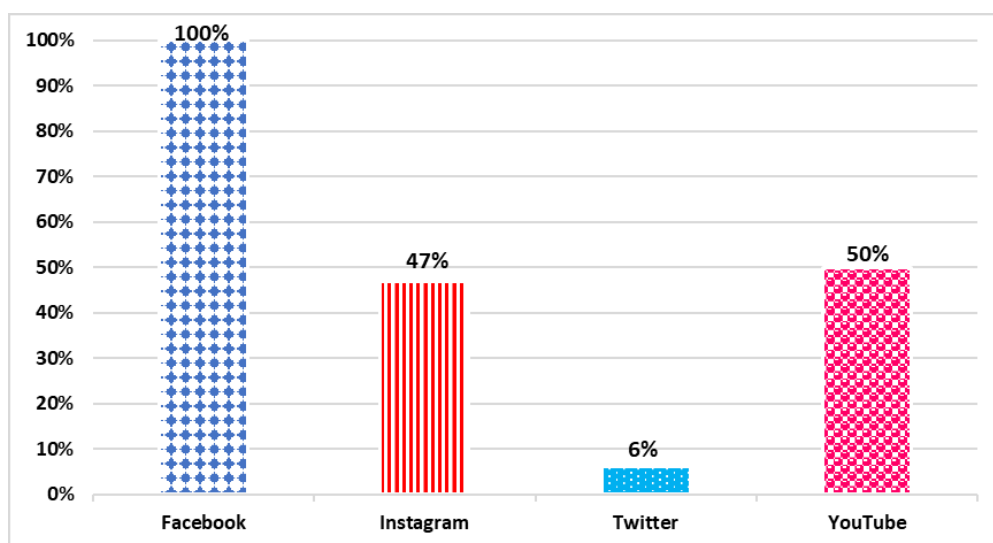

Рис. 1. Кількість архівних установ, що використовують соціальні мережі (у %)

Якщо ж порівнювати використання соціальних мереж американськими національними архівами, зазначимо, що соціальна мережа Facebook є безперечним лідером, нею користуються 14 підрозділів Національного архіву США (100 %); друге місце посідає Twitter, його використовують 8 підрозділів Національного архіву; на третьому місці Instagram – 7 підрозділів. Як бачимо, підрозділи Національного архіву США не створюють контент на YouTube (існує єдиний канал Національного архіву США), оскільки якісний відеоконтент – це великі матеріальні і людські ресурси.

Аналізуючи акаунти архівів у соціальних мережах з огляду ефективної архівної інтернет-комунікації, відзначимо, що пошук офіційних акаунтів архівних установ значно ускладнений через те, що на офіційних сайтах 17 архівів відсутні повністю або частково посилання на офіційні соціальні мережі. Така ж ситуація і на офіційних акаунтах усіх соціальних мереж, у шапці профілю або блоці «Інформація» не надано жодних даних про інтернет-ресурси архівної установи в інших соціальних мережах, це зменшує можливості самого архіву комунікувати

з інтернет-користувачами, а також знижує відсоток потенційних підписників. Необхідно брати за основу практику оформлення онлайн-платформ національних архівів США, які акумулювали на офіційних вебсторінках максимальну інформацію про архів і розмістили актуальні посилання на їх офіційні акаунти у соціальних мережах, що значно спрощує пошук інформації.

Головне завдання архіву у соціальних мережах – презентувати себе якомога яскравіше, щоб заохотити інтернет-користувача підписатися на їх акаунт. Одне з головних правил цієї самопрезентації, крім унікального й цікавого контенту, – це надання максимальної інформації про архів. Акаунти архівів у соціальних мережах не мають уніфікованого фірмового стилю оформлення, хоча наявність єдиного дизайну для соціальних мереж може підвищити упізнаваність, а також, зважаючи на те, що фактор візуальної привабливості є одним із визначальних для соціальних мереж, це може привабити нових підписників.

Важливим елементом упізнаваності акаунта у соціальній мережі є блакитна галочка (значок верифікації), що розміщується біля назви акаунта. Отримання такого значка означає, що адміністрація соціальної мережі перевірила акаунт на справжність і підтверджує його офіційний статус, тобто інтернет-аудиторія може бути впевнена, що акаунт веде зазначена організація, у нашому випадку архівна установа. Так, наприклад, усі акаунти архівів США в усіх соціальних мережах, у яких вони представлені, мають значок верифікації, що одразу збільшує рівень довіри до них, в українському архівному просторі жодна архівна установа і навіть акаунти Державної архівної служби України не мають позначки про верифікацію сторінки. Отримання позначки про верифікацію акаунта допоможе в маркетинговій діяльності архіву та є важливим кроком до ребрендингу архівної установи. Наявність верифікації буде висувати акаунт на перші позиції під час пошукових запитів користувачів у соціальних мережах.

Але якщо в акаунті буде відчутний якісний контент, то жоден з описаних алгоритмів роботи соціальних мереж не допоможе у просуванні профілю. Для успішної архівної інтернет-комунікації необхідно забезпечити публікації з актуальною, цікавою і практичною інформацією з архівної галузі. Змістовим наповненням для соціальних мереж можуть бути текстові блоги у поєднанні з мультимедійним матеріалом.

Проаналізувавши контент, який продукується в українському архівному інтернет-просторі, можемо виділити наступні його типи: оголошення (про роботу архівів під час пандемії); анонси подій (про онлайн і офлайн виставки); новини про діяльність архіву (заходи, які організовувала архівна установа, або у яких брала участь, засідання архівної колегії, або ЕПК, поповнення архівних фондів тощо); публікації про оцифрування архівного фонду; привітання зі святами (державні свята, дні народження); публікації про пам'ятні дати на історичну тематику у межах проєктів архівів («Архів Важливий», «#МояДонеччина», «Видатні особистості нашого краю» тощо); публікації загального характеру у вигляді репостів у соціальних мережах з інших акаунтів, найпоширенішими акаунтами є сторінки Facebook Державної архівної служби України, обласних державних адміністрацій (в залежності від області), приватний акаунт Анатолія Хромова.

Загалом, вивчення контенту соціальних мереж для архівної інтернет-комунікації показало, що найбільш ємно контент продукується у Facebook, зазвичай він дублюється з вебсайту.

Контент для соціальних мереж відрізняється за наповненням від вебсторінок, оскільки має інший формат подачі інформації. Якщо для вебсайту велику роль відіграє унікальність тексту, його обсяг, стиль подачі, то для соцмереж на перший план виходить візуальне оформлення. Тут у пріоритеті мультимедійний контент. Так само, як і на вебсайтах, у соціальних мережах використовуються інформаційний і розважальний типи представлення контенту, але формат оформлення інший, оскільки акцент зроблено на візуальному оформленні, оскільки соціальні мережі живуть за принципом «гарної обгортки».

Для оформлення сторінки архіву в соціальних мережах необхідно використовувати такі варіанти публікацій: питання – відповіді; тести, вікторини, квести на архівну або історичну тематику (краще публікувати в розділі «Актуальні історії»); інфографіка про архів; інструкції, які можна використовувати як прикладне керівництво для користувачів архівів або архіваріусів на підприємствах, установах, організаціях; вебінари на практичну тематику у галузі архівної справи; лекції у стрімінговому режимі (історична або архівна тематика), які згодом будуть збережені і розміщені на усіх онлайн-платформах архівної установи; підкасти на актуальні теми щодо архівної галузі.

Головним правилом такого контенту має залишатися архівна тематика, наприклад, для залучення до взаємодії користувачів соціальних мереж працівники архівів можуть публікувати суперечливі дописи з архівної тематики, це дозволить активізувати спілкування на сторінці архівної установи. Але важливо, використовуючи такий прийом, регулярно стежити за коментарями і ретельно вести модерацію сторінки.

Важливим засобом оптимізації роботи архівних сторінок у соціальних мережах є використання хештегів, які практично не застосовуються під час публікації постів в акаунтах архівних установ. Грамотно підібрані хештеги допомагають вивести дописи в топ за цією тематикою, що дасть можливість показувати їх великій кількості людей.

За спрямуванням виділяємо такі типи хештегів:

- «брендові» хештеги – щодо архівних установ такими хештегами можуть бути «#archive», «#архіви_україни», абрєвіатура державної архівної установи «#ДАС», «#dapo», «#dakho», «#dach», «#дапо», «#дако», архіву це допоможе поширити інформацію про їх діяльність, а також полегшити пошук користувачам;

- галузеві хештеги – добре індексуються у пошуку, оскільки люди нерідко їх використовують, наприклад, «#government», «#document», «#history_archive», «#resach», «#уряд», «#документ», «#архівний_опис», «#архівне_питання» тощо;

- хештеги розташування – особливо актуальні для локальних архівів, зосереджених у регіонах, наприклад: «#Ukraine», «#Kyiv», «#Україна», «#Галичина», «#Донбас» тощо;

- тематичні хештеги – найкраще допоможуть висвітлити тематику допису як у соціальних мережах, так і на вебсайтах архівів, вони значно спростять для користувачів пошук інформації за темою, яка їх цікавить, наприклад, такими хештегами можуть бути «#cossaks», «#civil_war_1917», «#culture_of_Ukraine», «#Ukraine_culture_XIX», «#microfilm», «#digitization», «#independence_of_ukraine», «#розстріляне_відродження», «#1930терор», «#Франко», «#Хмельницький», «#незалежність», «#освіта_парафіяльна», «#голодомор», «#цифровізація» тощо.

У зв'язку із постійним зростанням кількості акаунтів у соціальних мережах конкуренція між ними зростає. Щоб виділитись серед інших, слід враховувати всі параметри, що впливають на вибір користувачів. Якість і користь контенту грає визначальну роль. Для продукування якісного контенту необхідно розробити контент-план, за яким плануватимуться публікації в акаунтах архівних установ. Контент-план (контент-календар) – це складений заздалегідь чіткий графік публікацій. Такий документ допоможе вирішити багато питань, серед них:

- правильно організувати процес маркетингу і PR-стратегії онлайн-платформи;
- легко обирати тематику публікації;
- чітко побудувати послідовності публікацій;
- не забути про важливі або пам'ятні дати;
- готувати матеріали для дописів завчасно;
- найшвидше проводити аналіз ефективності публікацій.

Завдяки якісному контент-плану підписники зможуть вчасно отримувати ідеально збалансований контент, який демонструватиме діяльність архівної установи, створюватиме потрібний імідж, рекламуватиме унікальність архівних фондів тощо.

Найпростіше розробляти контент-план, використовуючи таблиці Excel. Їх легко редагувати, за необхідності вносити доповнення або зміни у разі появи свіжої інформації. Також існують професійні шаблони складання контент-плану, загалом у них зберігається загальна ідея просування соціальних мереж.

На основі аналізу архівної інтернет-комунікації нами було визначено основні та допоміжні пункти, які необхідні для складання контент-плану архівної установи: день тижня, дата і час публікації, тип контенту (для зручності різні типи виділено різними кольорами), тема або ідея публікації, текст публікації, мультимедійні матеріали для публікації (текст, графічне або відеозображення для допису), перелік хештегів, помітка про публікацію (це дозволить відстежувати, чи було опубліковано допис), облік коментарів, лайків, репостів (за допомогою цих стовпчиків відбуватиметься моніторинг активності підписників під тією чи іншою публікацією).

Приклади складеного контент-плану для архівної установи представлений на рисунку 2.

День тижня	Дата і час публікації	Тип контенту	Тема або ідея публікації	Помітка про публікацію	Облік		
					Коментарі	Лайки	Репости
Понеділок	17.01.2022 11.00	Інформаційна	Новини оцифрування документів архівного фонду. Дайджест за січень	+	+	+	+
Вівторок	18.01.2022 9.30	Навчальний	Стрімінгова лекція провідного фахівця ЦДАВО Петренка А. П. «Українська державність в архівних документах»	+	+	+	
Середа	19.01.2022 10.00	Репутаційний	У ЦДАВО стартував унікальний онлайн проєкт приурочений до річниці Дня Соборності України	+	+	+	+
Середа	19.01.2022 14.15	Навчальний, Репутаційний	ЦДАВО відкрив свої двері для школярів	+	+	+	+
Четвер	20.01.2022 15.00	Розважальний	Квест «Що ми знаємо про Соборність України?»	+	+	+	
П'ятниця	21.01.2022 15.00	Інформаційний	День Соборності України	+	+	+	+

Рис. 2. Контент-план для соціальних мереж архівної установи

ВИСНОВКИ

Отже, адміністрування акаунта в соціальних мережах є важливим фактором популяризації архівної діяльності, а також реалізації новітніх тенденцій розвитку архівної інтернет-комунікації в умовах сучасних мережевих комунікацій. Питання наявності акаунтів архівних установ у всіх наявних соціальних мережах можна опротестувати, зважаючи на те, що якість контенту, який зараз розміщено у соціальних мережах, є недостатньою, щоб конкурувати з подібними акаунтами, що належать іншим установам подібного спрямування і приватним особам, які транслюють архівний контент. На нашу думку, архівні установи можуть акумулювати свій потенціал для створення якісного, цікавого, а головне – унікального контенту в одній із соціальних мереж, щоб досягти максимальних результатів у просуванні своєї сторінки у соціальній мережі. Пропонується активно займатися популяризацією акаунтів у Facebook, оскільки стартові дані профілів у цій соціальній мережі є найбільш високими, враховуючи кількість підписників, лайків і репостів, а також наявний досвід адміністрування сторінок.

Вважаємо, що ведення акаунтів у соціальних мережах Twitter і YouTube на цьому етапі не є перспективним, оскільки Twitter не дуже популярний серед українських інтернет-користувачів, на яких у кінцевому результаті направлений контент. Що ж стосується YouTube, то складність ситуації полягає в тому, що створення якісного та унікального відеоконтенту для каналів потребує максимальних фінансових і людських затрат, на які не готова українська архівна система, а існування YouTube-каналів архівів у такому вигляді, як вони є, на сьогодні не має сенсу, оскільки необхідна комунікація не здійснюється, зважаючи на кількість переглядів під відео на цих каналах.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бездрабко В. В. Зарубіжний досвід архівації електронних документів: е-пошта та твіти. *Сумська старовина*. 2018. № 52. С. 80–89.
- Бездрабко В. В. Соціальні мережі й архівні практики. *Архіви України*. 2021. Вип. 3, № 328. С. 16–35.
- Васильченко М. М. Організаційно-функціональні трансформації архівів у сучасному соціально-комунікаційному середовищі : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2014. 20 с.
- Забеліна О. М. SMM-стратегія як інноваційна технологія в соціокультурному просторі. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2017. № 50. С. 207–215.
- Касьян В. В. Менеджмент веб-контенту як сучасний поліфункціональний напрям інформаційно-комунікативної діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 1. С. 57–63.
- Кисельова А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ДКА України. Київ. 2005. 22 с.
- Коржук Н. А. Сучасні інструменти ефективної репрезентації архівних ресурсів України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2020. № 58. С. 47–57.
- Kent M. L., Taylor M., White W. J. The relationship between web site design and organizational responsiveness to stakeholders. *Public Relations Review*. 2003. Vol. 29, Iss. 1. P. 63–77. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0363-8111\(02\)00194-7](https://doi.org/10.1016/S0363-8111(02)00194-7).

- Kaplan A. M., Haenlein M. Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*. 2010. Vol. 53, Iss. 1. P. 61. URL: <https://www.slideshare.net/escpexchange/kaplan-haenlein-users-of-the-world-unite-the-challenges-and-opportunities-of-social-media>
- Gilad S., Maor M., Bloom P. B.-N. Organizational reputation, the content of public allegations, and regulatory communication. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2015. Vol. 25, Iss. 2. P. 451–478. DOI: <https://doi.org/10.1093/jopart/mut041>
- Grunig J., Hunt T. *Managing Public Relations*. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1984. 550 p.
- McGovern N. Y. Archives, History, and Technology: Prologue and Possibilities for SAA and the Archival Community. *The American Archivist*. 2018. Vol. 81, Iss. 1. P. 9–22.
- Williamson F., Vieira S., Williamson J. Marketing Finding Aids on Social Media: What Worked and What Didn't Work. *The American Archivist*. 2015. Vol. 78, Iss. 2. P. 488–513.

REFERENCES

- Bezdrabko, V. V. (2018). Zarubizhnyi dosvid arkhivatsii elektronnykh dokumentiv: e-poshta ta tvity [Foreign Experience in Archiving Electronic Documents: E-mail and Tweets]. *Ancient Sumy Land*, 52, 80–89 [in Ukrainian].
- Bezdrabko, V. V. (2021). Sotsialni merezhi y arkhivni praktyky [Social Networks and Archival Practices]. *Archives of Ukraine*, 3(328), 16–35 [in Ukrainian].
- Vasylchenko, M. M. (2014). *Orhanizatsiino-funktsionalni transformatsii arkhiviv u suchasnomu sotsialno-komunikatsiinomu seredovyshchi [Organisational and Functional Transformations of Archives in the Modern Social and Communication Environment]* [Abstract of PhD Dissertation, Kharkiv State Academy of Culture] [in Ukrainian].
- Zabelina, O. M. (2017). SMM-stratehiia yak innovatsiina tekhnolohiia v sotsiokulturnomu prostori [SMM-Strategy as an Innovation Technology in Socio-Cultural Environment]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 50, 207–215 [in Ukrainian].
- Kasian, V. V. (2021). Menedzhment veb-kontentu yak suchasnyi polifunktsionalnyi napriam informatsiino-komunikatyvnoi diialnosti [Web Content Management as Modern Polyfunctional Direction of Information and Communication Activity]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 57–63 [in Ukrainian].
- Kyselova A. (2005). *Arkhivni resursy Ukrainy v hlobalnii informatsiinii merezhi: vydy, dostup, perspektyvy [Archival Resources of Ukraine in the Global Information Network: Types, Access, Prospects]* [Abstract of PhD Dissertation, Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Record Keeping] [in Ukrainian].
- Korzhuik, N. A. (2020). Suchasni instrumenty efektyvnoi reprezentatsii arkhivnykh resursiv Ukrainy [Modern Tools for Effective Representation of Archival Resources of Ukraine]. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 58, 47–57 [in Ukrainian]
- Kent, M. L., Taylor, M., & White, W. J. (2003). The Relationship Between Web Site Design and Organisational Responsiveness to Stakeholders. *Public Relations Review*, 29(1), 63–77. [https://doi.org/10.1016/S0363-8111\(02\)00194-7](https://doi.org/10.1016/S0363-8111(02)00194-7) [in English].
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 61. <https://www.slideshare.net/escpexchange/kaplan-haenlein-users-of-the-world-unite-the-challenges-and-opportunities-of-social-media> [in English].
- Gilad, S., Maor, M., & Bloom, P. B.-N. (2015). Organisational Reputation, the Content of Public Allegations, and Regulatory Communication. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25(2), 451–478. <https://doi.org/10.1093/jopart/mut041> [in English].
- Grunig, J., & Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations*. Holt, Rinehart and Winston [in English].

- McGovern, N. Y. (2018). Archives, History, and Technology: Prologue and Possibilities for SAA and the Archival Community. *The American Archivist*, 81(1), 9–22 [in English].
- Williamson, F., Vieira S., & Williamson, J. (2015). Marketing Finding Aids on Social Media: What Worked and What Didn't Work. *The American Archivist*, 78(2), 488–513 [in English].

UDC 930.25:[316.472.4:004.77

Daria Vasylenko,
Senior Lecturer, Department of Humanities, Culture
and Arts, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University
(Kremenchuk, Ukraine)
e-mail: dvoloshka05@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9052-8287

MEANS OF ARCHIVAL INTERNET COMMUNICATION IN THE ASPECT OF SOCIAL NETWORK DEVELOPMENT

The maximum use of Internet communication by archival institutions can ensure two-way interaction between the archive and users of its services. In this Internet ecosystem, the archive will have a timely relationship with the society, and through the prism of this relationship, the archival institution will have the opportunity to self-promote, create a new image among the Internet audience and attract potential donors. This effectiveness can be achieved through its own, unique content on online platforms that are part of the network Internet communication system of the archival institution.

The aim of the article is to determine effective means of archival Internet communication through the prism of social network accounts.

The research methodology is based on the use of general scientific methods, namely synthesis, description, explanation, analysis, and comparison.

Scientific novelty. The study describes the content of social network accounts of Ukrainian archival institutions, and provides recommendations for its improvement to advance archival Internet communication. The study is based on the social network accounts of the archives (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube) as a source of archival Internet communication. The network activity of 9 central state archives, 24 state regional archives, and the State Archive of Kyiv is analysed. For comparison, the article provides an analysis of the social networks of the US National Archives through which network Internet communication is carried out. The study showed that 9 central archives, 24 regional archives, and the State Archive of Kyiv had Facebook accounts, there are 16 archival institutions on Instagram, 17 on YouTube, and 2 on Twitter.

Conclusions. Thus, archival institutions can accumulate their potential to produce quality, interesting, and most importantly unique content in one of the social networks to achieve maximum results in promoting their page on the social network. It is proposed to actively promote Facebook accounts, as the starting data of profiles of this social network are the highest given the number of subscribers and the experience of page administration.

Keywords: archive, communication, social networks, account, Internet communication, Facebook, Instagram, Twitter, YouTube

Стаття надійшла до редакції 07.02.2022 р.

УДК 002.6:001.102-024.11](477):004.738.1www
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259195

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОБОТІ УКРАЇНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ КОНТЕНТУ ВЕБСАЙТІВ

Тарас Лисенко,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтв
(Київ, Україна)
e-mail: Tarafey@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4879-9646

Метою статті є розглянути та виділити провідні тенденції у роботі українських інформаційно-аналітичних центрів (ІАЦ) на підставі аналізу контенту їхніх веб-сайтів сьогодні.

Методологія дослідження базується на застосуванні методів аналізу контенту для виявлення у матеріалах веб-сайтів тенденцій і напрямів роботи ІАЦ, систематизації та категоризації, що допомагають реконструювати реальну картину поля роботи ІАЦ в Україні, а також методів генералізації, порівняльного аналізу, індукції та дедукції.

Комплекс питань, пов'язаних із функціонуванням українських ІАЦ на сучасному етапі, особливо, що стосується формування їх мережевої структури, формалізації та координації дій, у поєднанні із зовнішніми викликами визначають концептуальні засади та провідні тенденції у роботі ІАЦ, виокремлення й розгляд яких є одним із важливих завдань сьогодні.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що вперше на рівні статті досліджено веб-сайти близько 50 українських ІАЦ, переважно неурядових, і виявлено проблемно-тематичні напрями їхньої аналітичної роботи – політико-правовий та економічний; оборонно-безпековий; міжнародно-інтеграційний; суспільно-трансформаційний та культурологічний; експертний і науково-технічний.

Висновки. На підставі аналізу контенту веб-сайтів виявлено, що переважна більшість зазначених інформаційних та дослідницьких структур зосереджується у своїй аналітичній роботі на політико-економічній проблематиці, що пояснюється інтересами окремих стейкхолдерів і джерелами фінансування суб'єктів інформаційного поля. Продемонстровано, що з урахуванням сучасних тенденцій і викликів слідом за політико-економічною проблематикою починає звертатися увага на інтеграційні та безпекові питання, а вже після них – на соціокультурні аспекти життя українців, здебільшого в частині соціальних стандартів і демократичних свобод. І зовсім мало уваги серед експертно-аналітичного середовища приділяється удосконаленню науково-технічного потенціалу та аналітичної методології, на яких і ґрунтується робота усіх ІАЦ.

Ключові слова: інформаційно-аналітичні центри України, інформаційне поле, мережа, веб-сайт, основні напрями аналітичної роботи, моніторинг, аналіз контенту.

ВСТУП

Умови становлення та історія розвитку мережі українських інформаційно-аналітичних центрів (далі в тексті – ІАЦ) мали визначальний вплив на особливості їх функціонування сьогодні. На сучасному етапі ІАЦ поєднують у собі риси, притаманні пострадянському інформаційному простору, аналітичним традиціям східно- та центральноєвропейських країн, враховуючи також орієнтацію здебільшого на європейські стандарти публічної політики, правової держави, а також співпраці влади зі структурами громадянського суспільства.

Незважаючи на 30 років незалежності України, ще й досі, як у більшості пострадянських країн, у нас існує чимала кількість проблем, з якими стикаються ІАЦ у своїй роботі, зокрема йдеться про неврегульованість нормативно-правового поля їхньої діяльності, зовнішні джерела фінансування та проблему вузького попиту на свою діяльність, неготовність влади та соціуму до вироблення публічної політики і практики за участю ІАЦ, не кажучи вже про усталену традицію політичних кампаній із дискредитації структур громадянського суспільства. Попри несприятливі соціально-політичні умови, виникають нові ІАЦ, які інституційно розвиваються в умовах формування конкурентного середовища, поступово налагоджується співпраця між урядовими та неурядовими ІАЦ завдяки спільності цілей і завдань у рамках суспільної парадигми.

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю виокремлення та розгляду провідних тенденцій і ключових проблемно-тематичних напрямів роботи українських ІАЦ, котрі переслідують низку цілей: сутнісне пізнання подій у сфері інформаційних відносин; вироблення загальних концептів місця аналітики в Україні та світі в цілому; формування алгоритмів розумово-творчої діяльності; вироблення інформаційного продукту, який має цінність для окремого споживача або держави з її інституціями; реалізація консалтингових і роз'яснювальних функцій; інформаційне забезпечення галузі державно-правового управління; діагностика інформаційно-комунікативних бар'єрів, а також розробка та запровадження нових наукових прийомів і методів роботи з інформацією; сприяння появі інформаційного режиму громадянського суспільства та прогнозування інваріантів шляхів подальшого розвитку інформаційних відносин у його межах; виявлення загроз, небезпек, можливих суспільних конфліктів, підготовка рекомендацій щодо їх уникнення; безпосередня участь аналітиків у формуванні інформаційної культури країни та ін. Ці та інші цілі детермінують основні напрями аналітичної роботи центрів, виділення та розгляд яких є одним із важливих завдань у контексті дослідження формування та функціонування мережі ІАЦ на сучасному етапі.

Метою статті є визначення та розгляд на підставі аналізу контенту веб-сайтів сучасних українських ІАЦ основних проблемно-тематичних напрямів аналітичної роботи, яку вони здійснюють у межах суспільної парадигми, та нових викликів на початку XXI ст.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

Реалізації поставленої мети сприяло вивчення виявлених наукових публікацій, у яких насамперед проаналізовано історію становлення та особливості функціонування мережі українських інформаційно-аналітичних центрів таких авторів, як А. Валюх і Є. Курілов (2019), Т. Лисенко (2020, 2021), О. Мандзюк (2018),

Л. Мельник, М. Паталонг і О. Сидорчук (2016), С. Полегенько (2018), О. Федорчук (2017), О. Шкробанець (2014), Ю. Якименко (2007) та інших. Вивчаючи питання напрямів роботи українських ІАЦ, а також пов'язані з ними аспекти та проблеми, потрібно відзначити відому аналітичну доповідь Центру Разумкова 2007 р. ("Неурядові аналітичні центри в Україні", 2007), яка не втратила свою актуальність і сьогодні. В експертних й аналітичних оглядах здійснюється спроба діагностики стану справ навколо формування і функціонування мережі ІАЦ на сучасному етапі, окреслюючи потенційні проблеми та шляхи їх розв'язання.

МЕТОДИ І МАТЕРІАЛИ

Важливо наголосити, що пріоритетним у діяльності мережі українських інформаційно-аналітичних центрів є не збалансованість і доступність подачі матеріалу на сайтах, редакційна політика чи візуальне представлення, а саме зміст і проблематика, на дослідженні та висвітленні якої зосереджує свої зусилля той чи інший ІАЦ, і, відповідно, у цьому ключі ступінь їх соціальної відповідальності. Через те у статті використані методи контент-аналізу – для виявлення у матеріалах веб-сайтів імпліцитно висловлених тенденцій та напрямів роботи ІАЦ, систематизації та категоризації, що допомагають реконструювати реальну картину поля роботи ІАЦ в Україні, а також методи генералізації, порівняльного аналізу, індукції та дедукції під час аналізу й узагальнення явищ, тенденцій і процесів у ході аналізу діяльності інформаційних центрів і структур.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення контенту веб-сайтів українських провідних і регіональних ІАЦ засвідчило, що переважна їх більшість концентрується на висвітленні питань політико-правового характеру, пов'язаних з українським і світовим контекстом. Приміром, аналізом, розробкою й упровадженням нових політичних проектів, вивченням політичних процесів у внутрішньополітичному ключі у зв'язку з політичним рівнем економічних процесів і міжнародних тенденцій, враховуючи інтереси України, а також аналізом суспільно-політичних процесів, прогнозуванням і сприянням підвищенню фахового рівня політиків, дослідженням проблем організації взаємодії в питаннях економіки та протидії корупції займаються *Аналітичний центр ADASTRA* (Київ) (<https://adastra.org.ua/>); *Агентство стратегічних досліджень* (Київ) ("Про нас", б. д. а); *Асоціація молодих українських політологів і політиків* (Київ), регіональні відділення якої наявні у багатьох обласних центрах; *Аналітичний центр регіонального співробітництва* (Львів) (https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/35563317/); *Український незалежний центр політичних досліджень* (Київ), який займається аналізом цінностей і процедур демократії, їх інтеграцією в поле публічної політики і управління ("Хто ми", б. д.); *Інститут політичної інформації* (Одеса), що свою місію вбачає у «сприянні трансформації державних, громадсько-політичних інститутів і інформаційного простору відповідно до демократичних цінностей та прав людини» ("Про організацію", б. д.), у підвищенні рівня обізнаності громадськості щодо реформ та політичних процесів в Україні та спеціалізується на виробленні якісного аналітичного контенту, інфографіки, досліджень, новин, які покращують поінформованість громадян у питаннях європейської інтеграції, асоціації з ЄС та НАТО.

Близькими до зазначеної проблематики за своєю місією та завданнями також є *Міжнародний центр перспективних досліджень* (Київ), серед основних напрямів діяльності якого визначено зовнішню політику, політичну конкуренцію, державні рішення, підтримку реформ, розв'язання конфліктів, конституційний процес, економічний прогноз, поширення толерантності, гендерну рівність і боротьбу з корупцією ("Про МЦПД", б. д.). Заснований у 1993 р. *Київський центр політичних досліджень і конфліктології* (Київ) ("О проекте", б. д.) досліджує процеси трансформації українського суспільства і державних інститутів, також здійснює моніторинг, аналіз і прогноз соціально-політичної та економічної ситуації в Україні, організовує та проводить експертні семінари і конференції, соціологічні дослідження, консультує українські і зарубіжні урядові та громадські організації і приватні фірми. Заангажованість цього центру, враховуючи військову агресію Росії проти України, є очевидною, адже його експерти часто виступали та продовжують виступати у різних проросійськи налаштованих медіа (РИА Новости Украина, Комсомольская правда в Украине, Украина.ру, Russia Today, Вести, Eurasia Mirror тощо), поширювали проросійські меседжі.

Окремо слід виділити діяльність *Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова* (Київ) ("Місія і завдання", б. д.), який займається аналітичними дослідженнями у сфері державного управління, енергетичної та економічної політики, зовнішньої та внутрішньої політики, соціальної політики, міжнародної регіональної безпеки і земельних відносин, національної безпеки та оборони. Випускає власний журнал «Національна безпека і оборона», визнаний науковим та експертним товариством, має високий індекс цитування в українських і зарубіжних ЗМІ, науковій літературі, його довідкові матеріали використовуються на засіданнях Уряду, окремих міністерств і відомств, на парламентських слуханнях у Верховній Раді України.

До вищезазначеної групи українських ІАЦ необхідно додати *Інститут економічних досліджень і політичних консультацій* (Київ) ("Про Інститут", б. д. в), який «спеціалізується на економічному аналізі та розробці рекомендацій, розвитку громадянського суспільства в Україні», а з 2019 р. є стратегічним партнером ЄС із розвитку громадянського суспільства. Гаслом *Інституту публічної політики і консалтингу* (Київ) (<https://texty.org.ua/d/socio/firm/instytut-publichnoi-polityky-i-konsaltingu/>) є «Якісна аналітика для ефективної політики», а основним завданням – аналіз стратегічних інтересів України в політиці, економіці, оборонній політиці, питаннях міграції, довкілля та гуманітарної сфери. Водночас представники центру часто презентували сумнівні соціологічні дані, а також регулярно фігурують у піарних статтях тих чи інших політиків. *Центр міжнародних досліджень* (Centre for International Studies, CFIS) (Одеса) є неприбутковою незалежною «дослідницькою, освітньою та інформаційною структурою, яка функціонує в галузі міжнародних відносин, зовнішньої політики та досліджень із питань безпеки, європейської та євроатлантичної інтеграції, американських досліджень та регіональних наук» ("Про центр", б. д. с). *Центр досліджень регіональної політики* (Суми) (<https://helsinki.org.ua/orhanizatsiya/tsentr-doslidzhen-rehionalnoji-polityky-tsdpr-m-sumy/>) займається експертною та аналітичною діяльністю в галузі політичних наук, дослідженням суспільної думки про владну політику, прогнозуванням політики регіональної влади, а також розробкою проектів нор-

мативних і регламентуючих документів для органів місцевого самоврядування. *Центр політико-правових реформ* (Київ і Львів) (<https://uplan.org.ua/organization/tsentr-polityko-pravovukh-reform/>) «розробляє та сприяє впровадженню реформ, здатних забезпечити демократію, верховенство права та належне урядування». Метою і завданням *Центру досліджень адвокатури і права при Національній асоціації адвокатів України* (Київ) є «ініціювання та впровадження у навчальний процес комплексних наукових досліджень у галузі адвокатури і права України; аналіз устрою адвокатури і професійної діяльності адвокатів України та іноземних країн; дослідження і популяризація діяльності української адвокатури та її історії...» ("Центр досліджень адвокатури і права", б. д.). *Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України* (Київ) (<https://europewb.org.ua/crcsfpu/>) досліджує процеси прийняття рішень посадовими особами та органами України, країн та інституцій ЄС. Місія *Центру правових та політичних досліджень «СІМ»* (Львів) (<http://centre7.org.ua/tsentr-sim/>) при Українській Гельсінській спілці з прав людини – «сприяння посиленню громадянського суспільства, верховенства права, захисту людської гідності та прав людини, здійсненню правової реформи та публічної політики в Україні» через аналітичну роботу та експертні дослідження у галузі прав людини, судового захисту, місцевого самоврядування, публічної і молодіжної політики тощо. *Центр прикладних політичних досліджень «Пента»* (Київ) займається прикладними дослідженнями з питань міжнародної та внутрішньої політики, соціально-економічного розвитку України, виборчого законодавства, надає інформаційно-аналітичні послуги і оцінку політичних та інших інституційних ризиків у процесі реалізації бізнес-проектів ("Про центр", б. д. а). Один із перших недержавних українських аналітичних центрів (заснований у 1991 р.) *Інститут демократії ім. Пилипа Орлика* (Київ) досліджує питання державного управління, національної безпеки, прав людини та національних меншин, місцевого самоврядування, громадянського суспільства, євроінтеграції, охорони довкілля тощо ("Інститут", б. д.). *Гендерний інформаційно-аналітичний центр «Крона»* (Київ) порушує та досліджує питання гендерної політики, шляхи запровадження гендерної рівності в Україні ("Історія", б. д.).

Дуже тісно з політико-правовою проблематикою пов'язаний інший аспект – міжнародно-інтеграційний, який перебував у фокусі інтересів як деяких вже згаданих ІАЦ, так і низки інших: *Атлантичної Ради України* (Київ) (<http://aru.civica.org/about.html>), заснованої для «підтримки і поглиблення процесів демократизації в Україні шляхом розповсюдження знань і поглиблення інформованості та розуміння у суспільстві актуальних міжнародних подій із метою ефективного впливу на підготовку і реалізацію офіційних зовнішньополітичних рішень»; *Глобальної організації союзницького лідерства* (Київ), яка переймається проблемою захисту законних безпекових, економічних, соціальних, інформаційних та інших спільних інтересів своїх членів, сприянням демократизації суспільних відносин в Україні і світі, а також державотворчим процесам, беручи участь у провадженні наукової, культурної та освітньої діяльності в сфері міжнародних відносин ("Місія проекту", б. д.); *Інституту Євро-Атлантичного співробітництва* (Київ), «заснованою групою експертів із питань закордонних справ та міжнародної безпеки з метою ініціювання та сприяння прагненню нашої держави до євроінтеграції» ("Історія організації", б. д.), діяльність якого сконцентрована на аналізі та прогнозах

у галузі зовнішньої політики і міжнародних відносин у цілому; *Фонду Демократичні ініціативи ім. Лька Кучеріва* (Київ), що належить до провідних українських ІАЦ, який поряд із дослідженням громадської думки зосереджений на аналізі ключових суспільно-політичних процесів й розробці аргументованих пропозицій для владних інстанцій та громадськості «у царині демократичної трансформації України та її інтеграції у спільноту європейських демократій» ("Фонд Демократичні ініціативи", б. д.); *Науково-дослідного інституту глобалізації і європейської інтеграції Київського міжнародного університету* (Київ) (https://zoon.com.ua/kiev/medical/kivskij_mzhnarodnij_unversitet_nd_globalzats_ta_vropejsko_ntegrats/), що здійснює дослідження проблем правового забезпечення інтеграції України до європейських і глобальних структур, її співробітництва з ЄС у різних галузях; *Інституту Європейської інтеграції Львівського національного університету ім. І. Франка* (Львів), який вивчає проблематику трансформації постсоціалістичних суспільств і досвід політичної та економічної модернізації країн ЄС, а також стан і перспективи співпраці між Україною та ЄС переважно на прикладі українсько-польських відносин ("Про нас", б. д. в).

Міждержавна співпраця також є предметом вивчення таких українських ІАЦ, як *Інформаційно-аналітичний центр «Альрайд»* (Київ) – українсько-арабський інформаційний ресурс, де опрацьовується і розповсюджується інформація про Україну в арабському світі ("Новий українсько-арабський інформаційний ресурс", 2010); *Київський центр інституту «Схід-Захід»* (Київ) – незалежна громадська європейсько-американська організація, котра вивчає економічний, політичний і соціальний розвиток посткомуністичних країн Центральної і Південно-Східної Європи, та ін.

Оборонно-безпековий блок питань найперше вивчається в рамках діяльності *Департаменту інформаційно-організаційної роботи та контролю Міністерства оборони України* (<https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva-department-informacijno-organizacijnoi-roboti-ta-kontrolyu.html>) та *Департаменту інформаційних технологій Міністерства внутрішніх справ України* (https://mvs.gov.ua/uk/for_citizens/perelik-normativno-pravovix-dokumentiv-za-napryamami-diyalnosti-department-informacijni-texnologii-mvs-ukrayini). Аналізом темпів, напрямів і наслідків реформування силових структур України, тенденцій та перспектив трансформації національної оборонної промисловості, а також постійним моніторингом і аналізом експорту та імпорту озброєнь, продукції подвійного призначення і чутливих технологій на пострадянському просторі, їх поширенням у світі займається *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння* (Київ) ("Наша місія", б. д.). Важливою вважаємо роботу *Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника* (Івано-Франківськ) (<https://pato.ru.if.ua/>), що досліджує актуальні проблеми національної безпеки, намагається всебічно інформувати про суть, діяльність, завдання НАТО, переваги і виклики членства України в НАТО.

У цьому контексті, враховуючи російсько-українську війну, яка триває, варто відзначити діяльність як *Центру дослідження Росії* (Київ), який свою місію вбачає у сприянні роботі українських та закордонних експертів, котрі вивчають суспільно-політичні процеси в Російській Федерації, у глибокому та комплексному вивченні впливу Росії на глобальну та регіональну безпеку, безпекових, зовнішньополітичних, економічних, інформаційних, суспільно-політичних тенденцій

її розвитку на сучасному етапі, стратегії та тактики Росії стосовно України ("Місія", б. д.), так і *Центру дослідження Південноукраїнського прикордоння* при Херсонському національному технічному університеті (Херсон), котрий досліджує стан і динаміку україно-молдовських відносин, транскордонну співпрацю на молдовському і придністровському напрямках, а також перспективи врегулювання молдово-придністровського конфлікту ("Центр досліджень", б. д.).

Моніторингом законодавчої діяльності та підготовкою аналітичних звітів і законопроектів, спрямованих на громадський контроль над правоохоронною діяльністю та реформування правоохоронних органів, займається *Центр досліджень правоохоронної діяльності* (Київ). А ще він здійснює громадську експертизу діяльності правоохоронних структур і якості громадської безпеки та проводить спільні з державними установами й академічними закладами дослідження у сфері проблематики правопорядку ("Створена нова правозахисна ГО", 2014).

Окремо варто відзначити роботу *Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України* (Київ), який був створений Указом Президента України № 127 від 4 березня 1992 р. та на сьогодні залишається однією з базових державних науково-дослідних установ, котра забезпечує аналітико-прогнозне супроводження діяльності Президента України. Навряд чи його можна назвати галузевим ІАЦ, адже поряд із організаційно-методичним і науковим супроводженням підготовки проектів щорічних послань Президента України до Верховної Ради України, науковим супроводом здійснення Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України повноважень у сфері національної безпеки України він ще й досліджує проблемні питання соціально-демографічного, економічного, етнополітичного, зовнішньополітичного, воєнно-політичного, гуманітарного, інформаційного, екологічного розвитку України, здійснює моніторинг регіональних аспектів суспільного розвитку та наукову експертизу державних заходів соціально-політичного спрямування, проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, аналізуючи й оцінюючи проблеми і перспективи соціально-політичного розвитку країни ("Про інститут", б. д.).

Всеукраїнська експертна мережа (Київ) пропонує проектні розробки у стратегічних напрямках розвитку держави, а також сприяє більш ефективному використанню наукового та творчого потенціалу експертного співтовариства України для зміцнення інтелектуального ресурсу нації, ефективного вирішення завдань соціально-економічного розвитку країни і розвитку української державності та консолідації суспільства. Основний механізм, який вона при цьому використовує, – створення і робота на базі проекту проектно-аналітичних груп експертів («Фабрик думки») і тимчасових творчих груп фахівців, котрі діють за принципом non-profit, залучаючи їх до творчих проектних розробок зі стратегічних напрямків розвитку держави ("О ВЭС", б. д.).

Культурологічна, суспільно-трансформаційна і урбаністична проблематика представлена в роботі *Інституту суспільних досліджень* (Дніпро), основне гасло якого – «Зробити ідеї розвитку української новомодерної нації та нової економічної політики доступними та зрозумілими кожному громадянину» ("Про Інститут", б. д. с); *Інституту трансформації суспільства* (Київ) (<http://ist.osp-ua.info/>), котрий охоплює всі регіони України, видає журнал «Економічний часопис-XXI» та здійснює дослідження в галузі економічних реформ, політичної трансформації

суспільства, соціології, державного управління, національної безпеки, геополітики; *Київського міжнародного інституту соціології* (Київ), який входить до європейської асоціації дослідників громадської думки і маркетингу та щороку проводить близько 70–80 досліджень у галузі економічних, політичних, соціальних відносин і маркетингу, охорони здоров'я, здійснює консалтинг та аудит досліджень ("Загальна інформація", б. д.); *Українського культурологічного центру* (Київ) як підвідомчої установи Міністерства культури та інформаційної політики України, що зосереджений на культурно-просвітницькій діяльності та має на меті «зупинити процеси руйнації галузі та сформувати нові культурні простори із врахуванням регіональних особливостей» ("Концепція підрозділу", б. д.); *Українського центру вивчення громадської думки «Соціоінформ»* (Львів), котрий займається системним збором, аналізом, поширенням і використанням інформації для підвищення ефективності ідентифікації і вирішення проблем міста, вивчає громадську думку про усі сфери суспільного життя, аналізує споживацьку та електоральну поведінку ("Про нас", б. д. f).

Важливо відзначити діяльність *Українського центру досліджень Голодомору* при Національному університеті «Киево-Могилянська академія» (Київ) та відділів історичних досліджень і соціодемографічних та правових аспектів Голодомору-геноциду в структурі *Національного музею Голодомору-геноциду*, зусиллями яких здійснюється ґрунтовний аналіз і глибоке публічне осмислення Голодомору-геноциду, його впливу на суспільство, враховуючи формування інформаційних електронних ресурсів і стимулювання розвитку нового покоління, яке хоче отримувати достовірні знання у сфері голодоморних і геноцидних студій.

Також до вищевказаного переліку слід додати діяльність *Центру досліджень історії і культури східноєвропейського єврейства*, котрий також функціонує у структурі Національного університету «Киево-Могилянська академія» (Київ) та реалізовує дослідницькі проекти з історії і культури єврейського народу в Східній Європі ("Про нас", б. д. c); *Центру досліджень місцевого самоврядування* (Львів), що шляхом наукової, експертної, дослідницької діяльності оптимізує та покращує місцеве самоврядування, управління житловою нерухомістю та муніципальне управління ("Про нас", б. д. d); *Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* (Київ) (<http://www.nbuv.gov.ua/node/1842>), який працює за напрямками забезпечення оперативної інформації, політологічного аналізу, бібліометрії та наукометрії, програмно-комунікаційних технологій; *Центру дослідження корпоративних відносин* (Київ), котрий вивчає роботу об'єднань громадян України, створених для реалізації своїх законних політичних, соціальних, фінансово-економічних та інших спільних інтересів, які є корпоративними ("Про центр", б. д. b); *Центру соціальних досліджень «Софія»* (Київ) (<https://ukranews.com/tags/centr-socyalnykh-yssledovanyu-sofyua>), який займається розробкою та впровадженням політичних і соціальних технологій, а також дослідженням і проектуванням стратегій розвитку, політико-економічним аналізом діяльності корпоративних і державних структур; *CEDOS (ГО Центр дослідження суспільства)* (Київ), чільна мета діяльності якого – розбудова соціальної держави в Україні та робота над дослідженнями, аналітикою і розвитком громадянського суспільства в Україні, над проблемами міграції та міського розвитку з метою

формування прогресивних інституцій і посилення участі громадян у прийнятті рішень ("Про нас", б. д. е).

Поряд з українськими ІАЦ, які досліджують політичні, економічні чи соціальні проблеми, є й ті, котрі займаються банками даних і розробленням програмного забезпечення (*Інформаційно-аналітичний центр «Ліга»*, Київ), моніторингом і аналізом інформаційного простору, підготовкою і поширенням інформації, проведенням системного аналізу, моніторингу (*Інформаційно-аналітичний центр «Publicity»*, Київ), діагностики та цільового прогнозування в різних галузях в умовах невизначеності, розробленням програмного забезпечення та інформаційно-довідкових систем, створенням баз даних та інтерактивних веб-сайтів, адаптацією та впровадженням базового пакета інформаційно-аналітичної системи підтримки прийняття рішень та ін. (*Інформаційно-аналітичний центр «Ексор»*, Київ). Або ж такі ІАЦ, як «*Info-Light*» (Київ), які об'єднують групи фахівців на базі системного підходу та досліджують сфери політики, економіки, соціології, маркетингу, інформаційних технологій і муніципального господарства, використовуючи при цьому сучасні наукові та інформаційні технології, а також здійснюють інфографічний супровід даних.

У зв'язку з цим необхідно відзначити і роботу *Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації* (УкрІНТЕІ) (Київ) та його регіональних підрозділів, який представляє Україну в Міжнародному центрі наукової і технічної інформації. Його було створено для «забезпечення здійснення та наукового супроводу заходів із реалізації державної політики у сферах наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій, а також для наукового забезпечення виконання завдань і функцій у зазначених вище сферах, покладених на Орган управління» ("Загальні відомості", б. д.). Відповідно до місії УкрІНТЕІ, яка полягає у забезпеченні наукового, науково-технічного та інноваційного розвитку шляхом експертної, інформаційної та консалтингової підтримки, основними напрямками діяльності є наукові дослідження та науково-технічні розробки, організація і проведення наукової та науково-технічної експертизи, збір, аналіз і поширення науково-технічної інформації, а також супроводження трансферу технологій. У більш історичному ключі працює *Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва Національної академії наук України* (Київ), на сайті якого міститься інформація про те, що він займається узагальненням історичного досвіду, вивченням соціальних і методологічних проблем розвитку української науки в контексті розвитку світової науки, розробкою інноваційних та науково-технологічних прогнозів, а також здійснює історико-наукознавчий аналіз розвитку, досвіду, стану та дослідження перспектив розвитку НАН України та її ролі в суспільстві на етапі трансформації ("Про Інститут", б. д. а).

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі огляду веб-сайтів близько 50 сучасних українських ІАЦ, перелік яких, безумовно, не є вичерпним, необхідно наголосити, що серед ключових напрямів аналітичної роботи, яким приділяють увагу інформаційні та дослідницькі структури, варто виділити такі (за принципом від найбільш представлених до найменш):

– *політико-правовий та економічний* (зовнішня та внутрішня політика, виборчі перегони, партійне будівництво, економічний розвиток, державні рішення, підтримка реформ, конституційний процес, громадянське суспільство, верховенство права, захист людської гідності та прав людини, здійснення правової реформи та публічної політики в Україні, місце самоврядування, охорона довкілля та земельне питання та ін.);

– *міжнародно-інтеграційний* (інформування про міжнародні тренди та події, правове забезпечення інтеграції України до європейських і глобальних структур, її співробітництво з ЄС у різних галузях, міждержавна співпраця за різними напрямками, підтримка і поглиблення процесів демократизації, проблематика трансформації постсоціалістичних суспільств і досвід політичної та економічної модернізації, враховуючи кращий міжнародний досвід, та ін.);

– *оборонно-безпековий* (моніторинг і аналіз проблематики реформування силових структур України, тенденцій і перспектив трансформації національної оборонної промисловості, війни з Росією, обороноздатність країни та кібербезпека, експертиза діяльності правоохоронних структур і якості громадської безпеки, членство в НАТО та ін.);

– *соціально-трансформаційний та культурологічний* (збір, аналіз, поширення і використання інформації для підвищення ефективності ідентифікації та вирішення проблем міста, вивчення громадської думки про соціальні сфери, аналіз споживацької та електоральної поведінки, впровадження соціальних технологій, муніципальне управління, ґрунтовний аналіз і публічне осмислення Голодомору-геноциду, його впливу на суспільство, аналітика та розвиток громадянського суспільства в Україні, формування нових культурних просторів із врахуванням регіональних особливостей та ін.);

– *експертний, науково-технічний* (моніторинг і аналіз інформаційного простору, підготовка і поширення інформації, аналіз, моніторинг, діагностика та цільове прогнозування в різних галузях, розробка програмного забезпечення та інформаційно-довідкових систем, створення баз даних та інтерактивних веб-сайтів, розроблення інноваційних та науково-технологічних прогнозів, організація і проведення наукової та науково-технічної експертизи, збір, аналіз і поширення науково-технічної інформації та ін.).

Тобто переважна більшість інформаційних і дослідницьких структур зосереджується у своїй роботі на політичній та економічній проблематиці, що пояснюється приватними інтересами і джерелами фінансування цих суб'єктів інформаційного поля. З урахуванням сучасних тенденцій та останніх подій слідом за політико-економічною проблематикою підтягуються інтеграційні та безпекові питання, а вже після них – соціокультурні аспекти життя українців, здебільшого в частині соціальних стандартів і демократичних свобод. І зовсім мало уваги серед експертно-аналітичного середовища приділяється удосконаленню науково-технічного потенціалу та аналітичної методології, на яких і ґрунтується робота всіх ІАЦ.

У цілому, враховуючи виокремлені напрями аналітичної роботи в Україні на сучасному етапі, важливо наголосити на продовженні подальшої роботи у цьому напрямі, зокрема здійснення системного та поглибленого вивчення новинного контенту веб-сайтів, здійснення порівняльного аналізу підходів ІАЦ на основі веб-ресурсу і, зрештою, з'ясування того, наскільки реальна робота кожного ІАЦ

відповідає заявленим напрямам дослідження. Отримані у статті результати, як і ті, котрі будуть сформульовані за наслідками окресленої подальшої роботи, мають практичне значення в частині розбудови та оптимізації роботи мережі ІАЦ в Україні, беручи до уваги координацію співпраці між окремими інститутами та центрами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Валюх А. М., Курілов Є. А. Проблеми аналітичних центрів України та шляхи їх вирішення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 19. С. 45–51.
- Загальна інформація. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=background> (дата звернення: 10.01.2022)
- Загальні відомості. *Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»*. URL: <http://www.uinte.kiev.ua/page/zagalni-vidomosti> (дата звернення: 10.01.2022).
- Інститут. *Інститут демократії імені Пилипа Орлика*. URL: <https://idpo.org.ua/institut> (дата звернення: 10.01.2022).
- Історія організації. *Інститут Євро-Атлантичного співробітництва (ІЕАС)*. URL: <http://www.ieac.org.ua/about/history> (дата звернення: 25.12.2021).
- Історія. *Крона. Гендерний інформаційно-аналітичний центр*. URL: <http://krona.org.ua/story.html> (дата звернення: 25.12.2021).
- Київський центр політичних досліджень та конфліктології. Продавці рейтингів. База псевдосоціологів та прихованих піарників. URL: <https://texty.org.ua/d/socio/firm/kyuivskyy-tsentri-politychnykh-doslidzhen-ta-konfliktolohiyi/> (дата звернення: 10.01.2022).
- Концепція підрозділу «Інститут координаторів реформ в галузі культури». *Український центр культурних досліджень*. URL: <https://uccs.org.ua/kontseptsiia-pidrozdiluinstitut-koordinativ-reform-v-haluzi-kultury/> (дата звернення: 25.12.2021).
- Лисенко Т. Аналітична компетентність як фактор ефективного функціонування інформаційно-аналітичних центрів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 122–135. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.62.122>
- Лисенко Т. В. Проблеми функціонування мережі інформаційно-аналітичних центрів України на сучасному етапі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 86–94.
- Мандзюк О. А. Інформаційно-аналітичні служби, центри аналітичних досліджень як суб'єкти аналітичної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 48. URL: <http://goal-int.org/informatsijno-analitichni-sluzhbi-tsentri-analitichnih-doslidzhen-yak-sub-yekti-analitichnoyi-diyalnosti/> (дата звернення: 10.01.2022).
- Мельник Л., Паталонг М., Сидорчук О. *Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці*. Київ : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2016. 29 с. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585d2fd4a3c0f5.81720744.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).
- Місія і завдання. *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/pro-nas/misiia-ta-zavdannia> (дата звернення: 05.10.2022).
- Місія проекту. *Глобальна організація союзницького лідерства – GOAL (Global Organization of Allied Leadership)*. URL: <https://goal-int.org/pro-organizaciyu/misiya-proektu/> (дата звернення: 07.01.2022).

- Місія. *Центр дослідження Росії*. URL: http://www.r-studies.org/cms/index.php?action=category/browse&site_id=8&lang=ukr&category_id=13 (дата звернення: 10.01.2022).
- Наша місія. *Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння*. URL: https://cacds.org.ua/?page_id=1513 (дата звернення: 10.01.2022).
- Неурядові аналітичні центри в Україні: можливості, виклики, перспективи : аналіт. доп. Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2007. № 6. С. 3–42.
- Новий українсько-арабський інформаційний ресурс розповість арабському світу про соціально-економічні, релігійні та культурні процеси в Україні. *Конгрес мусульман України*. 1 грудня 2010. URL: <http://www.arraid.org/ua/node/2508> (дата звернення: 25.12.2021).
- О ВЭС. Всеукраїнська експертна мережа. URL: http://www.experts.in.ua/e_set/index.php (дата звернення: 05.10.2022).
- О проекте. *Аналітик. Київський центр політичних дослідвань і конфліктології*. URL: <http://www.analitik.org.ua/o-proekte/> (дата звернення: 25.12.2021).
- Полегенько С. Особливості діяльності неурядових аналітичних центрів в Україні. *World Science*. 2018. № 18 (36). С. 73–78.
- Про Інститут. *Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України*. URL: <https://stepsCentre.org.ua/> (дата звернення: 25.12.2021).
- Про Інститут. *Інститут економічних досліджень і політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/ua/institute/about_institute (дата звернення: 10.01.2022).
- Про Інститут. *Інститут суспільних досліджень*. URL: <http://uaterra.in.ua/pro-institut/> (дата звернення: 05.01.2022). <http://ist.osp-ua.info/>
- Про інститут. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/pro-institut> (дата звернення: 05.01.2022).
- Про МЦПД. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. URL: <http://icps.com.ua/pro-tsentr/pro-mtspsd/> (дата звернення: 30.12.2021).
- Про нас. *Агентство Стратегічних Досліджень (АСД)*. URL: http://sd.net.ua/about_r.html (дата звернення: 25.12.2021).
- Про нас. *Інститут європейської інтеграції*. URL: <https://institutes.lnu.edu.ua/european-integration/> (дата звернення: 10.01.2022).
- Про нас. *Центр досліджень історії та культури Східноєвропейського єврейства*. URL: <https://judaicaCentre.kiev.ua/about/> (дата звернення: 05.10.2022).
- Про нас. *Центр досліджень місцевого самоврядування*. URL: <http://www.cdms.org.ua/#!/about> (дата звернення: 05.10.2022).
- Про нас. *Cedos (ГО Центр дослідження суспільства)*. URL: <https://cedos.org.ua/pro-nas/> (дата звернення: 10.01.2022).
- Про нас. *SOCIOINFORM*. URL: <https://socioinform.com/ua#about> (дата звернення: 7.01.2022).
- Про організацію. *Інститут Політичної Інформації*. URL: <https://politinfo.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%be%d1%80%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8e/> (дата звернення: 05.10.2022).
- Про центр. *Пента*. URL: <http://penta.org.ua/about/services/> (дата звернення: 05.10.2022).
- Про центр. *Центр дослідження корпоративних відносин*. URL: <https://corporativ.info/about-siko/> (дата звернення: 05.01.2022).
- Про центр. *Центр міжнародних досліджень (Centre for International Studies)*. URL: <http://cis-opu.com/tsmd/pro-tsentr> (дата звернення: 10.01.2022).
- Створена нова правозахисна ГО – Центр досліджень правоохоронної діяльності. *Центр Громадянських свобод*. 9 червня 2014. URL: <https://ccl.org.ua/news/ctvorena-nova-pravozahysna-ho-tsentr-doslidzhen-pravoohoronnoji-diyalnosti/> (дата звернення: 10.01.2022).

- Федорчук О. Недержавні аналітичні центри України як сегмент політичної науки. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2017. Вип. 10. С. 155–159.
- Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва: аналітична, адвокаційна і просвітницька організація. *Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/about> (дата звернення: 10.01.2022).
- Хто ми. *Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД)*. URL: http://www.usipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=187&lang=ua (дата звернення: 10.01.2022).
- Центр досліджень адвокатури і права. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/research-Centre> (дата звернення: 10.01.2022).
- Центр досліджень Південноукраїнського прикордоння. *Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень*. URL: <https://pfirs.org/nashi-partneri/27-tsentr-doslidzhen-pivdennoukrajinskogo-prikordonnya.html> (дата звернення: 10.01.2022).
- Шкробанець О. І. Роль аналітичних центрів України у формуванні громадської думки з проблеми євроінтеграції (на прикладі центру імені О. Разумкова та інституту Горшеніна). *Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 трав. 2014 р.) / за заг. ред. В. М. Дрьоміна ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. С. 113–117.
- Якименко Ю. Неурядові аналітичні центри в Україні: можливості, виклики, перспективи. *Громадянське суспільство*. 2007. № 2. С. 26–34.

REFERENCES

- Valiukh, A. M., & Kurilov, E. A. (2019). Problemy analitychnykh tsestriv Ukrainy ta shliakhy yikh vyrishennia [Issues of Ukrainian Analytical Centres and the Ways to Solve Them]. *Investments: Practice and Experience*, 19, 45–51 [in Ukrainian].
- Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii. (n.d.). *Zahalna informatsiia [General Information]*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=background> [in Ukrainian].
- Derzhavna naukova ustanova "Ukrainskyi instytut naukovo-tekhnichnoi ekspertyzy ta informatsii". (n.d.). *Zagalni vidomosti [General Information]*. <http://www.uintai.kiev.ua/page/zagalni-vidomosti> [in Ukrainian].
- Instytut demokratii imeni Pylypa Orlyka. (n.d.). *Instytut [Institute]*. <https://idpo.org.ua/institut> [in Ukrainian].
- Instytut Yevro-Atlantychnoho spivrobitnytstva. (n.d.). *Istoriia orhanizatsii [History of the Organization]*. <http://www.ieac.org.ua/about/history> [in Ukrainian].
- Krona. Hendernyi informatsiino-analitychnyi tsentr. (n.d.). *Istoriia [History]*. <http://krona.org.ua/story.html> [in Ukrainian].
- Kyivskiy tsentr politychnykh doslidzhen ta konfliktologii. (n.d.). *Prodavtsi reitynhiv. Baza psevdosotsiologiv ta prykhovanykh piarnykyv [Sellers Ratings. Base of Pseudo-sociologists and Hidden PR People]*. <https://texty.org.ua/d/socio/firm/kyivvskyy-tsentri-politychnykh-doslidzhen-ta-konfliktolohiyi/> [in Ukrainian].
- Ukrainskyi tsentr kulturnykh doslidzhen. (n.d.). *Kontseptsiiia pidrozdilu "Instytut koordynatoriv reform v haluzi kultury" [The Concept of the Subdivision "Institute of Coordinators of Reforms in the Field of Culture"]*. <https://uccs.org.ua/kontseptsiiia-pidrozdilu-instytut-koordynatoriv-reform-v-haluzi-kultury/> [in Ukrainian].
- Lysenko, T. (2021). Analitychna kompetentnist yak faktor efektyvnoho funktsionuvannia informatsiino-analitychnykh tsestriv [Analytical Competence as a Factor of Effective Functioning of Informative-analytical Centres]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky*

- Ukrainy Imeni V. I. Vernadskogo*, 62, 122–135. <https://doi.org/10.15407/np.62.122> [in Ukrainian].
- Lysenko, T. V. (2020). Problemy funktsionuvannia merezhi informatsiino-analitychnykh tsestriv Ukrainy na suchasnomu etapi [Problems of Functioning the Net of the Information-analytical Centres of Ukraine on the Modern Stage]. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 86–94 [in Ukrainian].
- Mandziuk, O. A. (2018). Informatsiino-analitychni sluzhby, tsentry analitychnykh doslidzhen yak subiekty analitychnoi diialnosti [Information-analytical Services, Centres of Analytical Research as Subjects of Analytical Activity]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. "Law" series*, 48. <http://goal-int.org/informatsiino-analitichni-sluzhbi-tsentri-analitichnih-doslidzhen-yak-sub-yekti-analitichnoyi-diyalnosti/> [in Ukrainian].
- Melnyk, L., Patalong, M., & Sydoruk, O. (2016). *Analitychni tsentry v Ukraini ta Nimechchyni: holovni rozbizhnosti ta perspektyvy spivpratsi [Analytical Centres in Ukraine and Germany: Main Differences and Prospects for Cooperation]*. Fond "Demokratychni initsiatyvy" im. Ilka Kucheriva. <https://dif.org.ua/uploads/pdf/854168914585d2fd4a3c0f5.81720744.pdf> [in Ukrainian].
- Razumkov Tsentr. (n.d.). *Misiia i zavdannia [Mission and Tasks]*. <https://razumkov.org.ua/pro-nas/misiia-ta-zavdannia/> [in Ukrainian].
- Global Organization of Allied Leadership. (n.d.). *Misiia proektu [Project Mission]*. <https://goal-int.org/pro-organizaciyu/misiya-proektu/> [in Ukrainian].
- Tsentr doslidzhennya Rosiyi. (n.d.). *Misiia [Mission]*. http://www.r-studies.org/cms/index.php?action=category/browse&site_id=8&lang=ukr&category_id=13 [in Ukrainian].
- Tsentr doslidzhen armii, konversii ta rozzbroiennia. (n.d.). *Nasha misiia [Our Mission]*. https://cacds.org.ua/?page_id=1513 [in Ukrainian].
- Razumkov Tsenter. (2007). Neuriadovi analitychni tsentry v Ukraini: mozhlyvosti, vyklyky, perspektyvy [Non-governmental Analytical Centres in Ukraine: Opportunities, Challenges, Prospects]. *National Security and Defense*, 6, 3–42 [in Ukrainian].
- Konhres musulman Ukraini. (2010, Dezhember 1). *Novyi ukrainsko-arabskyi informatsiinyi resurs rozpovist arabskomu svitu pro sotsialno-ekonomichni, relihiini ta kulturni protsesy v Ukraini [New Ukrainian-Arab Information Resource Will Tell the Arab World About Socio-economic, Religious and Cultural Processes in Ukraine]*. <http://www.arraid.org/ua/node/2508> [in Ukrainian].
- Vseukrainska ekspertna merezha. (n.d.). *O VES [About All-Ukrainian Expert Net]*. http://www.experts.in.ua/e_set/index.php [in Ukrainian].
- Analitik. Kievskii tsentr politicheskikh issledovaniy i konfliktologii. (n.d.). *O proekte [About the Project]*. <http://www.analitik.org.ua/o-proekte/> [in Russian].
- Polehenko, S. (2018). Osoblyvosti diialnosti neuriadovykh analitychnykh tsestriv v Ukraini [Features of Non-governmental Analytical Centres in Ukraine]. *World Science*, 8(36), 73–78 [in Ukrainian].
- Institut doslidzhen naukovo-tekhnichnoho potentsialu ta istorii nauky im. H. M. Dobrova NAN Ukrainy. (n.d.a). *Pro Institut [About the Institute]*. <https://stepsCentre.org.ua/> [in Ukrainian].
- Institut ekonomichnykh doslidzhen i politychnykh konsultatsii. (n.d.b). *Pro Institut [About the Institute]*. http://www.ier.com.ua/ua/institute/about_institute [in Ukrainian].
- Institut suspilnykh doslidzhen. (n.d.c). *Pro Institut [About the Institute]*. <http://uaterra.in.ua/pro-institut/> [in Ukrainian].
- Natsionalnyi institut stratehichnykh doslidzhen. (n.d.). *Pro Institut [About the Institute]*. <https://niss.gov.ua/pro-institut> [in Ukrainian].
- Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen. (n.d.). *Pro MTsPD [About MTsPD]*. <http://icps.com.ua/pro-tsentr/pro-mtspd/> [in Ukrainian].

- Ahentsstvo Stratehichnykh Doslidzhen. (n.d.a). *Pro nas [About us]*. http://sd.net.ua/about_r.html [in Ukrainian].
- Instytut yevropeiskoi intehratsii. (n.d.b). *Pro nas [About us]*. <https://institutes.lnu.edu.ua/european-integration/> [in Ukrainian].
- Tsentr doslidzhen istorii ta kultury Skhidnoevropeiskoho yevreistva. (n.d.c). *Pro nas [About Us]*. <https://judaicaCentre.kiev.ua/about/> [in Ukrainian].
- Tsentr doslidzhen mistsevoho samovriaduvannia. (n.d.d). *Pro nas [About us]*. <http://www.cdms.org.ua/#!/about> [in Ukrainian].
- Cedos (Hromadska orhanizatsiia Tsentr doslidzhennia suspilstva). (n.d.e). *Pro nas [About Us]*. <https://cedos.org.ua/pro-nas/> [in Ukrainian].
- SOCIOINFORM. (n.d.f). *Pro nas [About Us]*. <https://socioinform.com/ua#about> [in Ukrainian].
- Instytut Politychnoi Informatsii. (n.d.). *Pro orhanizatsiiu [About the Organization]*. <https://politinfo.net/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%be%d1%80%d0%b3%d0%b0%d0%bd%d1%96%d0%b7%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8e/> [in Ukrainian].
- "Penta". (n.d.a). *Pro tsentr [About the Centre]*. <http://penta.org.ua/about/services/> [in Ukrainian].
- Tsentr doslidzhennia korporatyvnykh vidnosyn. (n.d.b). *Pro Tsentr [About the Centre]*. <https://corporativ.info/about-ciko/> [in Ukrainian].
- Centre for International Studies. (n.d.c). *Pro Tsentr [About the Centre]*. <http://cis-onu.com/tsmd/pro-tsentr> [in Ukrainian].
- Tsentr Hromadianskykh svobod. (2014, Juni 9). *Stvorena nova pravozakhysna HO – Tsentr doslidzhen pravookhoronnoi diialnosti [A New Human Rights NGO, the Centre for Law Enforcement Research, has been Established]*. <https://ccl.org.ua/news/ctvorena-nova-pravozahysna-ho-tsentr-doslidzhen-pravookhoronnoji-diyalnosti/> [in Ukrainian].
- Fedorchuk, O. (2017). *Nederzhavni analitychni tsentry Ukrainy yak sehment politychnoi nauky [Non-governmental Analytical Centres of Ukraine as a Segment of Political Science]*. *Bulletin of Lviv University. Series Philosopher-political Scientist. Studios, 10*, 155–159 [in Ukrainian].
- Fond Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva. (n.d.). *Fond Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva: analitychna, advokatsiina i prosvitnytska orhanizatsiia [Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation: an Analytical, Advocacy and Educational Organization]*. URL: <https://dif.org.ua/about> [in Ukrainian].
- Ukrainskyi nezaleznyi tsentr politychnykh doslidzhen. (n.d.). *Khto my [Who We Are]*. http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=187&lang=ua [in Ukrainian].
- Natsionalna asotsiatsiia advokativ Ukrainy. (n.d.). *Tsentr doslidzhen advokatury i prava. [Centre for Advocacy and Law Research]*. <https://unba.org.ua/research-Centre> [in Ukrainian].
- Polissya Foundation International and Regional Studies. (n.d.). *Tsentr doslidzhennia Pivdennoukrajinskoho prykordonnia [Centre for the Study of the South Ukrainian Border]*. <http://pfirs.org/nashipartneri/27-tsentr-doslidzhen-pivdennoukrajinskogoprikordonnia.html> [in Ukrainian].
- Shkrobanets, O. I. (2014, May 22–23). *Rol analitychnykh tsentriv Ukrainy u formuvanni hromadskoi dumky z problemy yevrointehratsii (na prykladi Tsentru imeni O. Razumkova ta instytutu Horshenina) [The Role of Analytical Centres of Ukraine in the Formation of Public Opinion on the Problem of European Integration (on the Example of the O. Razumkov Centre and the Gorshenin Institute)]*. In V. M. Drymin (Ed.), *Liudyna, suspilstvo, polityka: aktualni vyklyky suchasnosti [Man, Society, Politics: Current Challenges of the Present]*, Proceedings of the International Scientific-Practical Conference (pp. 113–117), Odesa. National University "Odesa Law Academy" [in Ukrainian].
- Yakymenko, Y.U. (2007). *Neuriadovi analitychni tsentry v Ukraini: mozhlyvosti, vyklyky, perspektyvy [Non-governmental Analytical Centres in Ukraine: Opportunities, Challenges, Prospects]*. *Civil society, 2*, 26–34 [in Ukrainian].

UDC 002.6:001.102-024.11](477):004.738.1www

Taras Lysenko,
PhD student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: Tarafey@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4879-9646

PRESENT STATUS AND LEADING TRENDS IN THE WORK OF UKRAINIAN INFORMATIVE CENTRES BASED ON THE ANALYSIS OF WEBSITES' CONTENT

The aim of the article is to consider and highlight the leading trends in IAC work based on the analysis of websites' content nowadays.

The research methodology is based on the application of content analysis was used for revealing in the material of websites some trends and directions of IAC work, systematisation, and categorisation, which help to reconstruct the real situation of IAC in Ukraine and also methods of generalisation, comparative analysis, induction and deduction.

The set of issues connected with the Ukrainian informative analytical centres (IAC) functioning on the modern stage, mainly regarding the formation of their net structure, formalisation, and activity coordination in a combination of outer challenges, determines the conceptual frameworks and leading trends in IAC work, highlights and considers the most critical tasks of nowadays.

The scientific novelty of the study is the first article-based research of websites of above 50 Ukrainian IAC, mainly that are non-governmental. The article has determined the problematic-thematic directions of their analytical work, such as political-legal and economical; defence-security; international-integrational; social-transformation and cultural; expert and scientific-technical.

Conclusions. Based on the websites' content analysis, it was determined that most pointed informative and research structures concentrate on their analytical work on political-economic problematic that explains the interests of separate stakeholders and sources of financing for the subjects of the information field. It was shown that including modern trends and challenges following the political-economic problematic starts focused on the integration and safety questions and only after them on social-cultural aspects of the Ukrainian lives most in the part of social standards and democratic freedoms. And very little attention in an expert-analytical environment is put on the improving scientific and technical potential and analytical methodology on which the work of all IAC are based.

Keywords: informative-analytical Ukrainian centres, informative field, net, website, main directions of analytical work, monitoring, content analysis

Стаття надійшла до редакції 24.01. 2022 р.

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

**THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS
OF THE FUNCTIONING OF THE INFORMATION SPACE**

УДК 741.5:82-3]:001.891
DOI: 10.31866/2616-7654.9.2022.259198

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ КОМІКСУ ЯК ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

*Сергій Крикуненко,
аспірант,
Київський національний університет
культури і мистецтва
(Київ, Україна)
e-mail: undersunsergei@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5584-1147*

Метою статті є здійснення ретроспективного аналізу коміксу як об'єкта дослідження в наукових роботах українських і зарубіжних науковців у галузі мальованості та коміксології, а також у систематизації основних періодів вивчення цієї теми у світовому науковому просторі.

Методологія дослідження базується на застосуванні як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема ретроспективного, теоретико-дослідницького, системно-структурного та емпіричного. Зазначений методологічний підхід дозволив розкрити і проаналізувати дослідження зарубіжних та українських науковців щодо історичних аспектів становлення коміксу як самостійного складного мультимодального утворення.

Наукова новизна виконаного дослідження полягає в тому, що у роботі комплексно розглянуто основні аспекти та актуальні наукові підходи до дослідження мальованості серед вітчизняних і зарубіжних науковців та здійснено періодизацію розвитку коміксів із виділенням його семи етапів як інформаційного продукту і розкрито їх специфіку. Автором встановлено, що комікс є інтерсеміотичним феноменом людської творчої діяльності, самостійним складним мультимодальним утворенням.

У висновках у результаті детальної характеристики особливостей наукових досліджень у сфері коміксології аргументовано появу нових тенденцій у дослідженні науковцями графічних історій не лише в розрізі ретроспективи коміксу як окремого напрямку мистецтва, а й таких, як: взаємодія вербальних і невербальних компонентів; соціального впливу мальованих історій на життя та побут читачів; інформаційно-комунікаційних властивостей мальованих історій; особливості лінгвокультурологічних аспектів коміксу; визначення дефініції поняття «комікс»; співвідношення певних композиційних складових коміксу інформаційно-комунікаційних властивостей мальованих історій; системне дослідження різновидів та типології коміксу.

Ключові слова: комікс, мальованість, наукова праця, дослідження, коміксологія, культура, комунікація, графічна історія, інформаційний продукт, ретроспектива.

ВСТУП

Зі стрімким розвитком сучасних технологій і засобів масової інформації з'являється певна потреба у нових способах передачі та отримання інформації, яка полягає передусім у швидкості та моментальності її засвоєння. Це сприяє розвитку нетрадиційних засобів масової комунікації, до яких вже сьогодні з упевненістю можна віднести комікс. Таким чином, актуальність цього дослідження підтверджується тим, що на сьогоднішній день комікс посідає особливе місце у мистецтві та масовій культурі. Дослідження мальованого стає все більш актуальною і популярною темою серед науковців різних напрямків дослідження. Адже на сьогоднішній день комікс зустрічається не лише в періодичних та художніх виданнях, але й в освітній літературі, зокрема, комікс використовується у процесі вивчення іноземної мови та географії. Масова зацікавленість коміксами ще з середини минулого століття створила певний культурний феномен не лише серед молоді та юнацтва, а й дорослого населення планети. На сьогоднішній день структурні елементи цього інформаційного продукту зустрічаються майже у всіх галузях соціальної взаємодії: спілкуванні в соціальних мережах, у рекламі та дизайні, в індустрії моди та створенні імідж-продукції та, зокрема, у кіноіндустрії. Зарубіжні та вітчизняні науковці вже протягом майже п'ятдесяти років всебічно досліджують мальовані історії, організовують наукові з'їзди та конференції, присвячені розвитку коміксології. Таким чином, дослідження історії становлення і розвитку досліджень цього вияву мистецтва є своєчасним та актуальним.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ

За понад століття свого існування комікс так і не отримав власної загальноприйнятої дефініції, що є одним із факторів неймовірної популярності досліджень теми мальованих історій серед науковців різного віку. Найважливіші аспекти існування коміксу розглянуто у розвідках С. Макклауда, зокрема у роботі «Зрозуміти комікс. Невидиме мистецтво» (2019). Окремі важливі складові аналізу мальованого розкрито в роботах Умберто Еко «Роль читача. Дослідження із семіотики тексту» (2005), Р. Барта «Риторика образу» (1994), Р. Дункана, М. Сміта, П. Левіца «Сила коміксів: історія, форма і культура» (2015). Особлива увага приділяється роботі «Unflattening» Н. С'юзаніса (2014) – першій науковій роботі, створеній у форматі графічної розповіді. Серед вітчизняних наукових праць розглянуто роботи О. Гайдук «Феномен коміксу в українській культурі» (2020) та Н. Космацької «Мова сучасного коміксу як явища масової культури» (2012), О. Гудошник «Комікс в українському комунікаційному просторі» (2017), першу захищену із цієї теми дисертацію Д. Белова «Український комікс: бібліотечно-інформаційний вимір» (2021) та інші.

Окрім того, комікс став об'єктом дослідження ряду вітчизняних і зарубіжних авторів, таких як Л. Макарук, О. Анісімова, Ш. Баллі, В. Панфілов, Г. Кресс, Т. ван Ліувен, Н. Град, М. Карп, І. Бехта, Д. Борис та ін.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні робіт українських і зарубіжних науковців у галузі коміксології, а також у систематизації основних періодів вивчення цієї теми у світовому науковому просторі. Наукова новизна статті полягає у ретро-

спективному аналізі та виявленні основних світових тенденцій у дослідженні теми мальопису серед українських і зарубіжних науковців, узагальненні актуальних наукових підходів до осмислення коміксу як особливого виду інформаційних продуктів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дослідження полягає у застосуванні як загальних, так і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема ретроспективного, теоретико-дослідницького, системно-структурного. На емпіричному рівні було відібрано найбільш обґрунтовані вихідні дані (філософські, історичні тощо), які були проаналізовані і, будучи підтвердженими, створили умови для висновків теоретичного характеру. Зазначений методологічний підхід дозволив розкрити і проаналізувати дослідження зарубіжних і українських науковців щодо історичних аспектів становлення коміксу як самостійного складного мультимодального утворення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У Літературознавчій енциклопедії автора-укладача Ю. Коваліва подано наступне визначення коміксу: «Комікс, або мальопис (від англ. comic – комедійний, комічний, смішний) – послідовність малюнків, зазвичай із короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь. Тексти зазвичай мають специфічну форму «мовної бульки» («мовної хмарки», «мовного димка»), яка передає мову чи думку персонажа, заголовків і титрів» ("Комікс", 2007).

У результаті ретроспективного аналізу досліджень науковців, об'єктами яких є комікс, виділено етапи розвитку цього соціокультурного явища для подальшого детального дослідження наукових праць науковців у цій сфері (див. таблицю 1).

Сучасні науковці та дослідники коміксу притримуються загальної думки стосовно того, що найперше визначення коміксу дав «батько» цього напрямку мистецтва художник і письменник зі Швейцарії Р. Топфер. Саме завдяки своїм «*la literature en estampes*» (історіям у картинках) він створив нову форму самовираження, послідовне медіа, яке розповідає розважальні вигадані історії. Намагаючись пояснити такий формат, у 1837 р.Р. Топфер висловив думку, що «комікс має змішану природу та складається із серії малюнків, що виконані у формі ескізу, які супроводжуються однією або двома стрічками тексту. Разом вони поєднуються у своєрідну розповідь». У своєму «Есе про фізіогноміку» (1845) Р. Топфер (Töpffer, 1965) стверджує, що «попри зневагу критиків та ігнорування науковців, комікси здатні на величезний вплив – можливо, навіть більший за літературу».

Один із перших європейських науковців у галузі коміксології П. Френ-Держюель (Fresnault-Deruelle, 1986) дає визначення цьому явищу як «формі образної розповіді, яка представляє собою твір, важливою складовою якого є послідовність картинок, супроводжуваний текст або його відсутність та доповнення різноманітними ідеографічними елементами» (р. 62). Проте найбільш поширеним та лаконічним визначенням коміксу на сьогоднішній день є формулювання художника, коміксиста та автора мальописів із теорії коміксу С. Макклауда (2019), в якому «комікс – це суміжні малюнки, які супроводжуються текстом та вибудовуються у певний наратив».

Таблиця 1

№	Етап	Особливості	Представники	Приклади
1	1812–1929	Розважальний, гумористичний характер, відсутність серйозних тем.	Т. Роулэндсон, У. Маккей	«Doctor Syntax's Tree Tours: In Search Of Picturesque, Consolation and a Wife» (1812); The Yellow Kid in McFadden's Flats (1897)
2	1929–1938	Переважають історії із пригодницьким характером, поява феномену супергероїв. Засновано масштабне видавництво коміксів «DC Comics».	Ж. Ремі, Р. Тепфер, Д. Сігел, Д. Шустер, Ч. Гоулд	Action Comics № 1 (1938); Tintin au pays des Soviets (1929); Histoire de M. Jabot (1831)
3	1938–1953	Використання коміксів як засобів пропаганди й унаочнення альтернативних поглядів. Патріотичне спрямування на боротьбу з нацизмом. Поява кримінальних коміксів та коміксів-жахів.	В. Ейснер, М. Каніф, Г.Фокс, Г. Лемперт	«Uncle Sam» (1941–1942); «Male Call» (1943–1946); «Crime exposed» (1948); «True Crime Comics» (1947); «Crimes By Women» (1948); «Flash» (1940)
4	1953–1960	Цензура, контроль над виробництвом коміксів, введення «Кодексу коміксів» та, як наслідок, призупинення у розвитку.	К. Інфантіно, Д. Куберт	«Godzilla» (1954); «Showcase» № 4 (1956)
5	1960–1983	Заснування «Marvel Comics» (видавництво коміксів). Поширюється багатожанровий комікс для дорослих, порушуються соціальні проблеми суспільства.	Л. Стен, С. Дітко, М. Гудман, А. Василенко, А. Шпігельман	The Amazing Spider-Man (1963); Guardians of the Galaxy (1963); «Пригоди Перченяти» (1972); Maus: A Survivor's Tale (1972); «Fantastic Four», «Hulk» (1961)
6	1983–2000	Комікси стають елементом масової світової культури.	А. Мур, Д. Гіббонс, Дж. Болтон, Б. Болленд і А. Девіс	«Teenage Mutant Ninja Turtles» (1984)
7	2000–до-нині	З'являються цифрові комікси. Активний розвиток українського коміксу. Переважання історій про супергероїв, авантюрно-пригодницьких історій.	Р. Пілер, М. Пращолов, О. Чебикін, С. Захаров, В. Назаров, Ф. Левченко, А. Тягур, О. Чорний, Д. Зіронька	«The Docs» (2010); «Даюгопак» (2012); «Діра» (2016); «Патріот» (2015–2018); «Укрмен»(2018); «Характерник» (2020)

(складено автором на основі таких джерел: Насалевич та ін., 2020; Fingeroth, 2008; Duncan, 2015; Почепцов, 2013; The Comics Journal, 1978; Friedenthal, 2021; Белов, 2021; Годушник, 2022)

У ХХ столітті мальюписи стали одним із найпопулярніших жанрів масової культури, тим самим привернувши до себе увагу багатьох науковців і дослідників комунікативних та мистецьких інновацій того часу. Перед більш повними вивченням феномену коміксу мальовані історії неодноразово піддавались негативному судженню. Критики називали комікс небезпечним культурним продуктом, а вплив на читача згубним. У 1954 р. доктор Ф. Вертам (Wertham, 1954) видає книгу під назвою «Розбещення невинних», в якій автор засуджує всю індустрію коміксів та стверджує, що «95 % підлітків у виправній школі читають комікси, і це доводить, що комікси викликають злочинність серед неповнолітніх».

Дослідження Ф. Вертама викликало величезну хвилю обговорень як серед науковців та критиків, так і серед звичайних читачів. Скликані в Сенаті слухання щодо небезпечності коміксів ні до чого не привели, проте цього ж року Асоціація журналів коміксів затвердила так званий «Кодекс коміксів» – збірку правил, які чітко обмежували матеріал для подальшого друку. Один із головних засновників видавництва «Marvel Comics» Стен Лі розповів, що Ф. Вертам «сказав речі, які справили враження на публіку, і це було схоже на вигукування вогню в театрі, але в цьому було мало наукового обґрунтування. І все ж, оскільки у нього було ім'я доктора, люди серйозно поставилися до його слів, а це стало початком хрестового походу проти коміксів» (Friedenthal, 2021; Ионов, 2019).

Варто зазначити, що через кілька років, порівняно з початком 1950-х, ставлення до мальюписів суттєво змінилося: науковці не критикують, а намагаються провести більш якісне дослідження коміксів та їх читачів, застосовуючи в цьому науковий підхід. У 1959 році Сол Девідсон захищає дисертацію «Культура і комікси», яка приносить йому першому у світі докторський ступінь у галузі коміксології. Водночас у Нью-Йоркському університеті з гордістю оголошується новина про створення колекції Сола і Пенні Девідсон – набору комікс-антологій, газетних вирізок, журналів та рідкісних мальюписних матеріалів, які з часом поповнюються самими Девідсонами. У 1967 році під керівництвом професора Державного університету Боулінг-Грін (Bowling Green State University) Р. Брауна починає своє існування академічний журнал «Journal of Popular Culture» (<http://www.journalofpopularculture.com/>), який публікує наукові статті та есе з усіх аспектів популярної масової культури. Однією з найпопулярніших тем публікацій стає комікс у контексті тогочасної популярності та феномену масової зацікавленості серед підлітків і людей молодого віку. Згодом створюється Асоціація науковців масової культури, яка виводить популярність на наукові дослідження коміксів та його феномену вже за межі періодичного видання «JPC» (The Journal of Popular Culture).

У 1970 році з'являється все більше наукових досліджень у галузі історії коміксу, серед яких «Історія коміксів» Джима Стеранко та «Кольорові комікси по 10 центів» Діка Люппофа і Дона Томпсона. У 1971 році до них додається наукова праця Леса Деніелса «Комікси: історія мальюписів в Америці» (Comic: A History of Comic Books in America), а вже у квітні 1973 року у Каліфорнійському університеті міста Берклі проходить одна із перших наукових конференцій у галузі коміксології, підсумком якої став затверджений особливий статус андеграундного коміксу. У 1989 році Майк Бентон (Benton, 1989) створив одне із найбільших досліджень серед жанрової палітри коміксів у кількох виданнях, яке сконцентроване на супергероїці золотої та срібної доби, науковій фантастиці, кримінальних коміксах

і мальовисах у жанрі хорор. Дослідження автора акцентує увагу на хронології розвитку, особливостях загальних характеристик кожного жанру, а також на особливостях функціонування вербальних та невербальних мотивів наративу.

Таким чином, екстраполюючи вищезазначене, варто зауважити, що вектори наукових робіт у напрямку мальовисів мають досить широкий вибір базових тем досліджень:

- особливості взаємодії словесних та ілюстрованих складових наративу;
- системне дослідження різновидів та типології коміксу;
- історичний розвиток та етапи становлення коміксу як окремого напрямку мистецтва;

- культурний, соціальний, психологічний вплив коміксів на звичайне життя.

Наприклад, У. Еко (Эко, 2005) у розділі «Міф про Супермена» наукової праці «Роль читача. Дослідження по семіотиці тексту» розглядає персонажа коміксу Кларка Кента із простору міфотворчості та потреби читача у сакральному відокремленні від реальності. Автор підкреслює, що супергероїка стає інструментом виховного впливу, поширенням моральних якостей і зразків певної мотивації у соціальній поведінці.

Однією із найпопулярніших тем досліджень серед науковців у галузі коміксології є взаємодія тексту та ілюстрацій у мальовисах. Слід підкреслити, що у дослідженнях цієї теми вчені використовують поняття *mode* («модус» – спосіб передачі) для позначення безпосередньо понять «текст» та «зображення», внаслідок чого проблема співвідношення понять називається *multimodality* («мультимодальність») або *text-image relations*. Наукові праці Р. Барта стали важливою складовою у дослідженнях цієї теми серед вітчизняних і зарубіжних науковців. За словами Р. Барта (1994), «словесний текст і зображення перебувають тут у компліментарних відносинах; і текст, і зображення виявляються, у цьому випадку, фрагментами більшої синтагми, єдність повідомлення досягається на більшому рівні – на рівні сюжету, історії, дієгезису» (с. 307). Крім того, науковець підкреслює, що зображення потребують від читача значно менше зусиль для розуміння головної ідеї та сюжету, ніж «словесні описи». Альтернативну версію дослідження пропонує Скотт Макклауд (2019), в якій автор підкреслює, що «комбінація картинок та тексту не є основоположною та головною складовою у розумінні коміксу, проте саме вона мала величезний вплив на розвиток цих частин як окремих одиниць».

На особливу роль серед наукових досліджень у напрямку вивчення взаємодії вербальних та невербальних компонентів коміксу заслуговує робота «Unflattening: How a Dissertation in Comics Form Reimagined Scholarship and Academic Writing» Ніка С'юзаніса (Sousanis, 2014), докторанта коледжу викладачів Колумбійського університету. Робота науковця стала першим у світі науковим дослідженням, створеним у форматі мальовису. Вчений підкреслює, що зображення та текст треба розглядати як рівнозначні інструменти передачі інформації, використовуючи для пояснення і висловлення своїх думок обидві форми комунікації. Такий підхід представляє собою альтернативу звичним способам донесення ідей у сфері науки та освіти. Головна ідея роботи стала невід'ємною частиною інноваційності її форми.

Варто зазначити, що наукову роботу Ніка С'юзаніса неодноразово порівнювали із графічним есе Скотта Макклауда, однак вони різняться між собою: графічна новела Макклауда присвячена історичним аспектам мальовисів, тоді як С'юзаніс

вперше використав подібну форму для наукового дослідження на стику епістемології, семіотики, теорії сприйняття і візуальних досліджень.

На окрему увагу також заслуговує наукова праця «Сила коміксів: історія, форма і культура». Авторами цього дослідження є такі науковці, як Р. Дункан (співзасновник Comic Arts Conference, першої щорічної академічної конференції у США, присвяченої виключно вивченню коміксів), М. Сміт (професор комунікації в університеті Віттенберга) та П. Левіц (колишній президент і видавець DC Comics). Вищезазначені науковці розподіляють розвиток американського коміксу на кілька епох: створення, поширення, урізноманітнення, відступ, ідентифікація, незалежність, амбіції, вузькоспрямованість. У своїй праці вчені приділяють основну увагу історії коміксів; жанрам мальописів; досліджують їхню ідеологію; розглядають комікси як бізнес та особливості сучасного глобального ринку (Duncan et al., 2015).

Вивчення коміксу серед українських науковців порівняно із зарубіжним сегментом досліджень перебуває на початку свого розвитку. Пов'язано це насамперед із тим, що зацікавленість мальописами і їх популяризація серед читачів відбулась лише на початку XXI століття. Водночас розпочинається активна діяльність серед українських авторів та художників коміксів, яка супроводжується розвитком сучасних технологій і засобів соціальних комунікацій. Українські науковці розглядають феномен коміксу, висловлюючи різні підходи та обираючи різні напрямки для аналізу і досліджень.

Із культурологічного аспекту наукового дослідження можна виділити працю О. Гайдук (2020), яка розглядає феномен мальописів у вітчизняній культурі та проводить аналіз становлення цього феномену в Україні. Як зазначає авторка, «коміксова культура в Україні переживає процес свого становлення, охоплюючи поки що невеликий сегмент авторів і видавництв, водночас реакція споживачів цього інформаційного продукту свідчить на користь його перспективності і можливостей подальшого розвитку» (с. 30).

З аспекту інформаційного продукту феномен коміксу в контексті наукового дослідження розглядає Д. Белов (2021), який зазначає, що «графічні історії можна розглядати не лише як підвид (доповнення) одного з жанрів літератури, а і як повноцінний інформаційний продукт та окремий вид мистецтва».

Н. Космацька (2012) розглядає структуру мальопису із лінгвокультурологічного наукового аспекту. За словами авторки, «у коміксах часто зустрічаються речення, які не відповідають загальноприйнятим правилам оформлення фрази. Проте мова є не єдиним засобом висловлювання думок у коміксі, її не так широко використовують, як у літературі. Графічні розділові знаки доповнюють та уточнюють характер мовлення персонажа через створення емоції або її відсутність у момент виголошення фрази: нейтральне ствердження закінчується крапкою, звичайне питальне речення – знаком питання, тоді як емоційне питання завершується знаками “?!” або “??”» (с. 19).

О. Годушник (2017) у своєму дослідженні коміксу в українському комунікаційному просторі розглядає особливості розвитку видавничого ринку України на прикладі циклу графічних новел «Воля» та представляє новий тип стратегії популяризації коміксу; надає загальні характеристики журнальної періодики та інтернет-контенту відповідної тематики. Автор влучно зазначає, що формування масової аудиторії як стрижневого фактора становлення комікс-культури в Україні

ускладнене відсутністю укоріненої традиції читання коміксів, несформованістю ринку української графічної прози, фінансовими складнощами у просуванні цікавих і самобутніх проєктів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході дослідження виявлено, що комікс як об'єкт дослідження у світовому науковому просторі налічує велику кількість наукових досліджень, що почали здійснюватися понад п'ятдесят років тому, оскільки «вибух» популярності мальованого відбувся ще на початку ХХ століття. Автором встановлено, що комікс є інтерсеmiotичним феноменом людської творчої діяльності, самостійним складним мультимодальним утворенням.

Виявлено, що у своїх наукових роботах зарубіжні дослідники розглядають феномен коміксу не лише за допомогою різних підходів і методів дослідження, але й тематика цих досліджень досить різноманітна. Предметом дослідження найчастіше ставали: а) культурно-соціальний вплив мальованого на життя звичайних читачів; б) інформаційно-комунікаційні властивості вербальних та невербальних компонентів графічних історій; в) особливості лінгвокультурологічних аспектів коміксу; г) визначення дефініції поняття «комікс»; д) співвідношення певних композиційних складових коміксу; е) інформаційно-комунікаційні властивості мальованих історій; є) системне дослідження різновидів та типології коміксу; ж) хронологічний розвиток та етапи становлення коміксу як окремого напрямку мистецтва.

Таким чином, можна стверджувати про ґрунтовний науковий інтерес зарубіжних вчених до вивчення коміксу на фоні «вибуху» популярності мальованого, що підтверджується появою нових тенденцій у дослідженні графічних історій не лише в розрізі історичного розвитку цього жанру літератури. В порівнянні із зарубіжним науковим світом, українськими науковцями комікс як інформаційний продукт розглянуто недостатньо, оскільки в Україні популярність у вивченні цього жанру мистецтва припадає лише на початок поточного століття.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Барт Р. Риторика образу. *Избранные работы: Семиотика. Поэтика*. Москва, 1994. С. 297–318. URL: <http://www.philology.ru/literature1/barthes-94a.htm> (accessed: 16.05.2022).
- Белов Д. О. Український комікс: бібліотечно-інформаційний вимір : дис. ... д-ра філософії : спец. : 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2021.
- Гайдук О. Феномен коміксу в українській культурі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 5(33), Vol. 1. P. 27–31.
- Годушник О. Военный комікс як медіа: українські та світові графічні наративи. *Медіанаративи* : колект. монографія. Київ, 2022. С. 43–58. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4054525_code5116874.pdf?abstractid=4054525&mirid=1 (дата звернення: 16.05.2022).
- Годушник О. Комікс в українському комунікаційному просторі. *Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Соціальні комунікації»*. 2017. Т. 25, № 12. С. 19–24.
- Ионов А. Фредрик Вертам и Кодекс комиксов: как один человек чуть не разрушил всю индустрию. *DTF*. 9 июля 2019. URL: <https://dtf.ru/read/53967> (дата обращения: 16.05.2022).

- Комікс. *Літературознавча енциклопедія* / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ, 2007. Т. 1 : А–Л. С. 508.
- Космацька Н. В. Мова сучасного коміксу як явища масової культури. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, т. 4. С. 15–20.
- Макклауд С. Зрозуміти комікс. Невидиме мистецтво. Київ : Рідна мова, 2019. 224 с.
- Насалевич Т., Рябуха Т., Лопушанський І. Становлення коміксу як жанру сучасної літератури. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 4, ч. 3. С. 144–149.
- Почепцов Г. Супермен і Гаррі Поттер : конструювання нематеріального в масовій культурі. Київ : Спадщина, 2013. 288 с.
- Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / пер. с англ. и итал. С. Серебряного. Санкт-Петербург : Symposium ; Москва : Изд-во РГГУ, 2005. 502 с.
- Benton M. *Comic Media, Comic Book America. An Illustrated History*. Dallas : Taylor Publishing Company, 1989. 100 p.
- Daniels L. *Comix: A History of Comic Books in America*. New York : Outerbridge and Dienstfrey. 1971. 216 p.
- Duncan R., Smith M. J., Levitz P. *The Power of Comics: History, Form, and Culture* (2nd ed.). London : Bloomsbury Academic, 2015. 464 p.
- Fingerroth D. *Disguised as Clark Kent: Jews, Comics, and the Creation of the Superhero*. New York : Bloomsbury Academic, 2008. 216 p.
- Fresnault-Deruelle P. Aspects de la bande dessinée en France. *Comics and visual culture = La bande dessinée et la culture visuelle = Comics und visuelle Kultur* / Edited by A. Silbermann, H.-D. Dyrhoff. München ; New York ; London ; Paris, 1986. Pp. 62–77.
- Friedenthal A. J. *The World of Marvel Comics*. New York : Routledge, 2021. 128 p.
- Sousanis N. Unflattening: How a Dissertation in Comics Form Reimagined Scholarship and Academic Writing. *Department of English at Princeton*. 11.10.2014. URL: <https://english.princeton.edu/events/unflattening-how-dissertation-comics-form-reimagined-scholarship-and-academic-writing> (accessed: 16.05.2022).
- The DC Implosion. *The Comics Journal*. 1978. № 41 (August). Pp. 5–7.
- Töpffer R. *Essay on Physiognomy*. Lincoln : University of Nebraska Press, 1965. 80 p.
- Wertham, F. *Seduction of the Innocent*. Virginia : Rinehart & Company, 1954. 400 p.

REFERENCES

- Bart, R. (1994). *Ritorika obraza. Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika [The Rhetoric of the Image. Selected Works: Semiotics. Poetics]* (pp. 297–318). Progress. <http://www.philology.ru/literature1/barthes-94a.htm> [in Russian].
- Bielov, D. O. (2021). *Ukrainskyi komiks: bibliotechno-informatsiinyi vymir [Ukrainian Comics: Library and Information Dimension]* [PhD dissertation, Kyiv National University of Culture and Arts] [in Ukrainian].
- Hayduk, O. (2020). Fenomen komiksu v ukrainskii kulturi [The Phenomenon of Comics in Ukrainian Culture]. *Knowledge, Education, Law, Management*, 5(33), 1, 27–31 [in Ukrainian].
- Hodushnyk, O. (2017). Komiks v ukrainskomu komunikatsiinomu prostori [Comics in the Ukrainian Communication Space]. *Communications and Communicative Technologies*, 25(12), 19–24 [in Ukrainian].
- Hodushnyk, O. (2022). Voiennyi komiks yak media: ukrainski ta svitovi hrafichni naratyvy [Military Comics as a Media: Ukrainian and World Graphic Narratives]. In *Medianaratyvy [Median Narratives]* [Monograph] (pp. 43–58). Lira [in Ukrainian].

- Ionov, A. (2019, Juli 9). *Fredrik Vertam i Kodeks komiksov: kak odin chelovek chut' ne razrushil vsyu industriyu* [Fredrik Wertham and the Comics Code: How one Man Almost Destroyed the Entire Industry]. DTF. <https://dtf.ru/read/53967> [in Russian].
- Kovaliv, Yu. I. (Comp). (2007). Komiks [Comic]. In *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Literary Encyclopedia] (Vol. 1: A – L, p. 508). Akademiya [in Ukrainian].
- Kosmatska, N. V. (2012). Mova suchasnoho komiksu yak yavvyshcha masovoi kultury [The Language of Modern Comics as a Phenomenon of Mass Culture]. *Mova i Kultura*, 15(4), 15–20 [in Ukrainian].
- McCloud, S. (2019). *Zrozumity komiks. Nevydyme mystetstvo* [Understand Comics. Invisible Art]. Ridna mova [in Ukrainian].
- Nasaleyvych, T., Riabukha, T., & Lopushanskyi, I. (2020). Stanovlennia komiksu yak zhanru suchasnoi literatury [Formation of Comics as a Genre of Modern Literature]. *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: "Philology. Journalism"*, 31(70), 4(3), 144–149 [in Ukrainian].
- Pochepstov, H. (2013). *Supermen i Harri Potter : konstruiuvannia nematerialnoho v masovii kulturi* [Superman and Harry Potter: the Construction of the Intangible in Popular Culture]. Spadshchyna [in Ukrainian].
- Eko, U. (2005). *Rol' chitatelya. Issledovaniya po semiotike teksta* [The Role of the Reader. Research on the Semiotics of the Text] (S. Serebrianyi, Trans.) Symposium; Izdatelstvo RGGU [in Russian].
- Benton, M. (1989). *Comic Media, Comic Book America. An Illustrated History*. Taylor Publishing Company [in English].
- Daniels, L. (1971). *Comix: A History of Comic Books in America*. Outerbridge and Dienstfrey [in English].
- Duncan, R., Smith, M. J., & Levitz P. (2015). *The Power of Comics: History, Form, and Culture* (2nd ed.). Bloomsbury Academic [in English].
- Fingeroth, D. (2008). *Disguised as Clark Kent : Jews, Comics, and the Creation of the Superhero*. Bloomsbury Academic [in English].
- Fresnault-Deruelle, P. (1986). Aspects de la bande dessinée en France. In A. Silbermann, & H.-D. Dyrhoff (Eds), *Comics and Visual Culture = La Bande d Essinée et la Culture Visuelle = Comics und Visuelle Kultur* (pp. 62–77). K-G-Saur [in English].
- Friedenthal, A. J. (2021). *The World of Marvel Comics*. Routledge [in English].
- Sousanis, N. (2014, October 11). *Unflattening: How a Dissertation in Comics Form Reimagined Scholarship and Academic Writing*. Department of English at Princeton. <https://english.princeton.edu/events/unflattening-how-dissertation-comics-form-reimagined-scholarship-and-academic-writing> [in English].
- The DC Implosion. (1978, August). *The Comics Journal*, 41, 5–7 [in English].
- Töpffer, R. (1965). *Essay on Physiognomy*. University of Nebraska Press [in English].
- Wertham, F. (1954). *Seduction of the Innocent*. Rinehart & Company [in English].

UDC 741.5:82-3]:001.891

Serhii Krikunenko,
PhD Student,
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine)
e-mail: undersunsergei@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5584-1147

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF COMICS AS AN OBJECT OF RESEARCH BY UKRAINIAN AND FOREIGN SCIENTISTS

The aim of the article is to carry out a retrospective analysis of comics as an object of study in the scientific works of Ukrainian and foreign scholars in the field of painting and comics, as well as to systematise the main periods of studying this topic in the world scientific space.

The research methodology of the article is based on the application of both general and special methods of scientific knowledge, in particular retrospective, theoretical-research and system-structural methods. This methodological approach allows revealing and analysing the research of foreign and Ukrainian scholars on the historical aspects of the formation of comics as an independent, complex multimodal entity.

The scientific novelty of the study is that the paper comprehensively considers the main aspects and current scientific approaches to the study of painting among domestic and foreign scholars and periodises the development of comics with seven stages of development of comics as an information product and reveals their specifics. The author has shown that comics are an intersemiotic phenomenon of human creative activity, an independent complex multimodal formation.

Conclusions. As a result of a detailed description of the features of research in comics, the article proves the emergence of new trends in the study of graphic histories by scientists not only in terms of retrospective comics as a separate art but also such as the interaction of verbal and nonverbal components; the social impact of cartoons on the lives and lives of readers; information and communication properties of cartoons; features of linguistic and cultural aspects of comics; definition of the concept of «comics»; the ratio of certain compositional components of the comic information and communication properties of cartoons; systematic study of varieties and typology of comics.

Keywords: comics, painting, scientific work, research, comics studies, culture, communication, graphic history, information product, retrospective

Стаття надійшла до редакції 03.04. 2022 р.

Наукове видання

Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук

Науковий журнал

Випуск 9

Відповідальний редактор

Т. Новальська

Літературний редактор

К. Спрогіс

Редактор-перекладач

англійського тексту

Д. Фугалевич

Бібліографічний редактор

Г. Стешенко

Дизайн обкладинки

Є. Дорошенко

Технічне редагування

В. Лук'яненко

Комп'ютерна верстка

О. Щербина

Scientific publication

Ukrainian Journal on Library and Information Science

Scientific Journal

ISSUE 9

Responsible editor

T. Novalska

Literary editor

K. Sprohis

English text editor

D. Fugalevych

Bibliographic editor

H. Steshenko

Cover design

Ye. Doroshenko

Technical editing

V. Lukianenko

Computer layout

O. Shcherbyna

Підписано до друку: 17.06.2022. Формат 70x100 ¹/₁₆

Ум. др. арк. 14,46. Обл. др. арк. 12,56.

Наклад 100 примірників

Замовлення № 4652

Видавничий центр КНУКіМ

Видавець Київський національний університет культури і мистецтв

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4776 від 09.10.2014